

Конституційний Суд України

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
ВИСНОВКИ**

2011

Книга 11

*Відповідальний редактор
А.С. Головін,
Голова Конституційного Суду України,
заслужений юрист України*

Логос

Київ — 2012

УДК 342.565.2(477)
ББК 67.9(4УКР)300.1
У45

Відповідальний редактор:

А.С. Головін — Голова Конституційного Суду України,
заслужений юрист України

Укладачі — Ю.В. Баулін, К.О. Пігнаста, О.І. Кравченко

Україна. Конституційний Суд

У 45 Конституційний Суд України: рішення, висновки / Конституц. Суд України. — К.: Юрінком Інтер, 2001. —

Кн. 11: 2011 / уклад. К.О. Пігнаста, О.І. Кравченко; відп. ред. А.С. Головін. — К.: Логос, 2012. — 376 с. — Передм. укр., рос., англ. — ISBN 978-966-171-526-3.

Книга містить тексти всіх рішень Конституційного Суду України, прийнятих у 2011 році, та їх переклади російською, англійською мовами.

Видання розраховане на фахівців органів законодавчої, виконавчої та судової влади, депутатів, юристів-практиків, наукових працівників, викладачів, аспірантів, студентів юридичних вузів, а також усіх тих, хто цікавиться питаннями судової перевірки конституційності нормативних актів.

ББК 67.9(4УКР)300.1+67.300.1

ISBN 978-966-171-526-3

© Конституційний Суд України, 2012
© Логос, 2012

ПЕРЕДМОВА

До одинадцятої книги «Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 2011» ввійшли рішення Конституційного Суду України, прийняті протягом 2011 року. Цей рік був ювілейним для єдиного органу конституційної юрисдикції нашої держави, адже у жовтні виповнилося 15 років з початку його діяльності. Розпочавши відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» прийом конституційних подань та конституційних звернень 1 січня 1997 року, Суд вже 13 травня того самого року ухвалив своє перше рішення. Таким чином, у травні 2012 року минає 15 років від тієї, без перебільшення, історичної події в житті Суду.

З того часу Конституційний Суд України прийняв понад 250 рішень, більше 20 висновків і 1200 процесуальних ухвал.

Пріоритетним напрямом діяльності Конституційного Суду України завжди був захист прав і свобод людини і громадянина, у тому числі шляхом здійснення конституційного контролю законів та інших правових актів. Розглянуто питання щодо конституційності норм понад 150 законів та інших правових актів, з яких більше ста були визнані неконституційними, у тому числі ті, якими порушувалися конституційні права громадян на життя¹, особисту недоторканність та свободу пересування², об'єднання у професійні спілки для захисту своїх трудових та соціально-економічних інтересів³, соціальний захист⁴, вільно обирати та бути обраними до органів державної влади⁵.

Не став винятком і 2011 рік, протягом якого Конституційний Суд України ухвалив 9 рішень з цих питань і визнав такими, що не відповідають Конституції України, окремі положення:

— абзацу шостого пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію» від 20 грудня 1990 року №565-ХІІ, згідно з яким міліції надавалося право затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях «осіб, які виявили непокору законній вимозі працівника міліції, до розгляду справи судом, але не більше ніж на 24 години» (*Рішення від 11 жовтня 2011 року №10-рп/2011*);

— частини третьої статті 25 Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 року №22/98-ВР, згідно з яким Вища рада юстиції фактично мала можливість перевіряти судові справи судів усіх рівнів та інстанцій до

¹ Рішення Конституційного Суду України від 9 грудня 1999 року №11-рп/99 у справі про смертну кару // Офіційний вісник України.— 2000.— №4.— Ст.126.— С.114.

² Рішення Конституційного Суду України від 29 липня 2010 року №17-рп/2010 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу восьмого пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію» // Вісник Конституційного Суду України.— 2010.— №5.— С.11.

³ Рішення Конституційного Суду України від 18 жовтня 2000 року №11-рп/2000 у справі про свободу утворення профспілок // Офіційний вісник України.— 2000.— №43.— Ст.1857.— С.131.

⁴ Рішення Конституційного Суду України від 9 липня 2007 року №6-рп/2007, від 18 червня 2007 року №4-рп/2007 та ін.

⁵ Рішення Конституційного Суду України від 26 лютого 1998 року №1-рп/98 у справі про вибори народних депутатів України // Офіційний вісник України.— 1998.— №23.— С.93.

закінчення їх розгляду судами, а також давати оцінку процесуальним діям суддів щодо розгляду конкретної судової справи, хоча такі повноваження не передбачені статтею 131 Конституції України для цього органу і можуть здійснюватися тільки судами апеляційної чи касаційної інстанції (*Рішення від 11 березня 2011 року №2-рп/2011*);

— частин другої, третьої статті 263 Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо можливості адміністративного затримання осіб «на строк до десяти діб з санкції прокурора, якщо правопорушники не мають документів, що посвідчують їх особу» (*Рішення від 11 жовтня 2011 року №10-рп/2011*).

Крім цього, у ході розгляду справи за конституційним зверненням громадянина Костенка Ю.І. щодо офіційного тлумачення окремих норм Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про увічнення Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 років» Конституційний Суд України установив наявність невідповідності Конституції України положення абзацу шостого статті 2 цього закону та, керуючись, зокрема, частиною другою статті 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», визнав його неконституційним (*Рішення від 16 червня 2011 року №6-рп/2011*).

Не менш важливим напрямом діяльності Конституційного Суду України — гаранта верховенства Конституції як Основного Закону на всій території держави — є тлумачення Конституції та законів України. У ювілейному для себе році Конституційний Суд України ухвалив 11 рішень з цих питань, які ввійшли до цього збірника. Зокрема, Суд роз'яснив окремі положення:

— Цивільного процесуального кодексу України, яким визначено порядок виконання ухвали суду про забезпечення позову (за конституційним зверненням громадянки Сінюгіної І.І.) (*Рішення від 31 травня 2011 року №4-рп/2011*);

— Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду» щодо прав власників житла на допоміжні приміщення (за конституційним зверненням громадянина Гуляка В.О.) (*Рішення від 9 листопада 2011 року №14-рп/2011*);

— Закону України «Про захист прав споживачів» щодо врегулювання правовідносин між кредитором та позичальником (споживачем) за договором про надання споживчого кредиту (за конституційним зверненням громадянина Степаненка А.М.) (*Рішення від 10 листопада 2011 року №15-рп/2011*) тощо.

Слід також відзначити важливість прийнятих у 2011 році рішень Конституційного Суду України у справах про офіційне тлумачення положень Конституції та законів України, розглянутих Судом за клопотаннями Верховного Суду України, Служби безпеки України та деяких юридичних осіб. Ці рішення стосувалися непересічних питань суспільного життя у державі, зокрема:

— забезпечення права громадян на судовий захист (*Рішення від 2 листопада 2011 року №13-рп/2011*);

— дотримання законності при проведенні оперативно-розшукової діяльності (*Рішення від 20 жовтня 2011 року №12-рп/2011*);

— захисту прав і свобод людини органами прокуратури (*Рішення від 12 жовтня 2011 року №11-рп/2011*) тощо.

У 2011 році вперше за весь час роботи Конституційного Суду України кількість рішень за конституційними зверненнями громадян щодо захисту своїх конституційних прав становила майже третину (6 із 20) від загальної кількості рішень, ухвалених протягом року. Для прикладу, за 1997–2008 роки таких рішень було ухвалено лише 16 (тобто в середньому менше двох за рік). Позитивні зрушення у цьому важливому напрямі діяльності Конституційного Суду України окреслилися у 2010 році, протягом якого було прийнято 5 рішень у справах такої категорії. Цьому сприяла цілеспрямована та наполеглива робота, яку за ініціативою суддів проведено апаратом Суду з метою підвищення рівня обізнаності громадян з можливостями інституту конституційного звернення як форми індивідуального доступу до конституційного правосуддя в нашій державі.

Не випадково у виступі на Міжнародній науково-практичній конференції «Захист прав людини органами конституційної юстиції: можливості і проблеми індивідуального доступу», що відбулася у вересні 2011 року в Києві, Голова Конституційного Суду Республіки Вірменія, член Венеціанської Комісії, професор Г.Г. Арутюнян порівняв діяльність Конституційного Суду України щодо тлумачення Конституції та законів України з роботою органів конституційної юрисдикції зарубіжних країн з розгляду конституційних скарг. Проаналізувавши досвід конституційного судочинства в Україні у 2010–2011 роках, цей відомий у світі вчений-конституціоналіст дійшов висновку, що «чинний в Україні інститут конституційного звернення громадянина де-факто є однією з форм конституційної скарги, оскільки, по суті, виконує функцію нормативної конституційної скарги»¹.

Не можна не відзначити, що зазначена конференція, яка відбулася за сприяння та підтримки Президента України В.Ф. Януковича, була найбільш представницькою за весь час функціонування Конституційного Суду України. В її роботі взяли участь керівники та судді органів конституційної юрисдикції майже двадцяти країн світу, що, на наш погляд, є ознакою поваги до Конституційного Суду України та його рішень з боку представників еліти міжнародної конституційної юстиції².

Про зростання міжнародного авторитету єдиного органу конституційної юрисдикції нашої держави за останні роки свідчить й суттєве збільшення зустрічей керівництва та суддів Конституційного Суду України з представниками органів конституційної юрисдикції зарубіжних країн і впливових європейських міжнародних організацій: Ради Європи, Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеціанська Комісія), Німецького фонду міжнародного правового співробітництва та Європейського суду з прав людини.

---

¹ Арутюнян Г.Г. Конституціоналізм: уроки, вызови, гарантії.— К.: Логос, 2011.— С.77.

² Детально з матеріалами конференції та порушеними в доповідях і в ході дискусій питаннями можна ознайомитися у спеціальному виданні: *Захист прав людини органами конституційної юстиції: можливості і проблеми індивідуального доступу*; матеріали міжнар. конф., м.Київ, 16 верес. 2011 / Конституційний Суд України; відп. ред. А.С. Головін.— К.: Логос, 2011.— 608 с.

У взаємовідносинах Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини стали вже традиційними зустрічі їх голів і суддів. Зокрема, у липні 2011 року Конституційний Суд України відвідав тодішній керівник цієї міжнародної судової установи пан Ж.-П. Коста. В свою чергу Голова Конституційного Суду України на початку 2012 року здійснив візит до штаб-квартири Європейського суду з прав людини у місті Страсбург на запрошення його нинішнього Голови пана Н. Братца. Під час цієї зустрічі пан Н. Братца наголосив, що останні рішення Конституційного Суду України з питань тлумачення законів України свідчать про «посилення його позиції щодо захисту прав і свобод людини та громадянина»¹.

Результати міжнародної діяльності Конституційного Суду України, крім зміцнення його міжнародного авторитету у світі як органу державної влади демократичної і правової держави — України, мають суто практичне значення для удосконалення вітчизняного механізму захисту прав і свобод людини і громадянина. В останні роки під час розгляду справ Конституційний Суд України все частіше звертається до загальноновизнаних норм і стандартів у галузі захисту прав людини та практики Європейського суду з прав людини.

Рішення Конституційного Суду України, які ввійшли до цієї книги, містять посилання на правові позиції цієї впливової міжнародної судової установи з питань захисту прав і свобод людини і громадянина, зокрема щодо:

— необхідності дотримання принципу індивідуалізації та пропорційності як важливої складової верховенства права при застосуванні покарання злочинців (*Рішення від 26 січня 2011 року №1-рп/2011*);

— несумісності обмеження права на справедливий судовий розгляд з пунктом 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, якщо воно не має правомірної мети і якщо відсутнє пропорційне співвідношення між вжитими засобами та поставленою метою (*Рішення від 11 березня 2011 року №2-рп/2011*);

— винятковості заходів, пов'язаних з позбавленням свободи, та обов'язковості гарантій від свавільного їх застосування (*Рішення від 11 жовтня 2011 року №10-рп/2011*) тощо.

Видання збірника є складовою діяльності суддів і працівників апарату Конституційного Суду України, чії наукові статті, інтерв'ю та публікації в 2011 році розміщено у «Віснику Конституційного Суду України», журналі «Віче», «Віснику Національної академії правових наук України» та багатьох інших юридичних виданнях. Останнім часом вийшли друком монографічні дослідження «Питання теорії конституційного правосуддя в Україні: актуальні питання сучасного розвитку конституційного правосуддя», «Захист прав і свобод людини і громадянина при здійсненні правосуддя в рішеннях Конституційного Суду України», навчальний посібник «Конституційне право України» та інші.

Значну увагу приділено й удосконаленню форм і способів викладення матеріалу з метою досягнення максимальної зручності користування цим

¹ Голови судів обговорили права людини // Юридичний вісник України.— 2012.— 4–10 лютого.

виданням. Зокрема, за рішенням редакційної колегії починаючи з одинадцятої книги збірника «Конституційний Суд України: Рішення. Висновки» до нього додаватиметься алфавітно-предметний покажчик. Такі покажчики до попередніх томів будуть надруковані у «Віснику Конституційного Суду України» у 2012 році.

Висловлюю сподівання, що презентована книга стане у нагоді працівникам органів державної влади та місцевого самоврядування, фахівцям у галузі конституційного права, викладачам та студентам юридичних вузів і факультетів.

З повагою до читачів

**Голова
Конституційного Суду України**

А. ГОЛОВІН

ПРЕДИСЛОВИЕ

В одиннадцатую книгу «Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 2011» вошли решения Конституционного Суда Украины, принятые в течение 2011 года. Этот год был юбилейным для единственного органа конституционной юрисдикции нашего государства, ведь в октябре исполнилось 15 лет с начала его деятельности. Приступив согласно Закону Украины «О Конституционном Суде Украины» к приему конституционных представлений и конституционных обращений 1 января 1997 года, Суд уже 13 мая того же года принял свое первое решение. Таким образом, в мае 2012 года исполняется 15 лет с этого, без преувеличения, исторического события в жизни Суда.

С тех пор Конституционный Суд Украины принял более 250 решений, более 20 заключений и 1200 процессуальных определений.

Приоритетным направлением деятельности Конституционного Суда Украины всегда была защита прав и свобод человека и гражданина, в том числе путем осуществления конституционного контроля законов и других правовых актов. Рассмотрены вопросы конституционности норм более 150 законов и других правовых актов, из которых более ста были признаны неконституционными, в том числе те, которыми нарушались конституционные права граждан на жизнь¹, личную неприкосновенность и свободу передвижения², объединение в профессиональные союзы для защиты своих трудовых и социально-экономических интересов³, социальную защиту⁴, свободно избирать и быть избранными в органы государственной власти⁵.

Не стал исключением и 2011 год, в течение которого Конституционный Суд Украины принял 9 решений по данным вопросам и признал не соответствующими Конституции Украины отдельные положения:

— абзаца шестого пункта 5 части первой статьи 11 Закона Украины «О милиции» от 20 декабря 1990 года №565-ХІІ, согласно которому милиции предоставлялось право задерживать и содержать в специально отведенных для этого помещениях «лиц, проявивших неповиновение законному требованию работника милиции, до рассмотрения дела судом, но не более чем на 24 часа» (*Решение от 11 октября 2011 года №10-рп/2011*);

¹ Рішення Конституційного Суду України від 9 грудня 1999 року №11-рп/99 у справі про смертну кару // Офіційний вісник України.— 2000.— №4.— Ст.126.— С.114.

² Рішення Конституційного Суду України від 29 липня 2010 року №17-рп/2010 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу восьмого пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію» // Вісник Конституційного Суду України.— 2010.— №5.— С.11.

³ Рішення Конституційного Суду України від 18 жовтня 2000 року №11-рп/2000 у справі про свободу утворення профспілок // Офіційний вісник України.— 2000.— №43.— Ст.1857.— С.131.

⁴ Рішення Конституційного Суду України от 9 июля 2007 года №6-рп/2007, от 18 июня 2007 года №4-рп/2007 и др.

⁵ Рішення Конституційного Суду України від 26 лютого 1998 року №1-рп/98 у справі про вибори народних депутатів України // Офіційний вісник України.— 1998.— №23.— С.93.

— части третьей статьи 25 Закона Украины «О Высшем совете юстиции» от 15 января 1998 года №22/98-ВР, согласно которому Высший совет юстиции фактически имеет возможность проверять судебные дела судов всех уровней и инстанций до окончания их рассмотрения судами, а также давать оценку процессуальным действиям судей по рассмотрению конкретного судебного дела, хотя такие полномочия не предусмотрены статьей 131 Конституции Украины для этого органа и могут осуществляться только судами апелляционной или кассационной инстанции (*Решение от 11 марта 2011 года №2-рп/2011*);

— частей второй, третьей статьи 263 Кодекса Украины об административных правонарушениях о возможности административного задержания лиц «на срок до десяти суток с санкции прокурора, если правонарушители не имеют документов, удостоверяющих их личность» (*Решение от 11 октября 2011 года №10-рп/2011*).

Кроме этого, в ходе рассмотрения дела по конституционному обращению гражданина Костенко Ю.И. об официальном толковании отдельных норм Закона Украины «О внесении изменений в Закон Украины «Об увековечении Победы в Великой Отечественной войне 1941–1945 годов» Конституционный Суд Украины установил наличие несоответствия Конституции Украины положения абзаца шестого статьи 2 этого закона и, руководствуясь, в частности, частью второй статьи 95 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», признал его неконституционным (*Решение от 16 июня 2011 года №6-рп/2011*).

Не менее важным направлением деятельности Конституционного Суда Украины — гаранта верховенства Конституции как Основного Закона на всей территории государства — является толкование Конституции и законов Украины. В юбилейном для себя году Конституционный Суд Украины принял 11 решений по данным вопросам, которые вошли в настоящий сборник. В частности, Суд разъяснил отдельные положения:

— Гражданского процессуального кодекса Украины, которым определен порядок исполнения определения суда об обеспечении иска (по конституционному обращению гражданки Синюгиной И.И.) (*Решение от 31 мая 2011 года №4-рп/2011*);

— Закона Украины «О приватизации государственного жилищного фонда» относительно прав собственников жилья на вспомогательные помещения (по конституционному обращению гражданина Гуляка В.А.) (*Решение от 9 ноября 2011 года №14-рп/2011*);

— Закона Украины «О защите прав потребителей» по урегулированию правоотношений между кредитором и заемщиком (потребителем) по договору о предоставлении потребительского кредита (по конституционному обращению гражданина Степаненко А.Н.) (*Решение от 10 ноября 2011 года №15-рп/2011*) и др.

Следует также отметить важность принятых в 2011 году решений Конституционного Суда Украины по делам об официальном толковании положений Конституции и законов Украины, рассмотренных Судом по ходатайствам Верховного Суда Украины, Службы безопасности Украины и некоторых юридических лиц. Эти решения касались значимых вопросов общественной жизни в государстве, в частности:

— обеспечения права граждан на судебную защиту (*Решение от 2 ноября 2011 года №13-рп/2011*);

— соблюдения законности при проведении оперативно-розыскной деятельности (*Решение от 20 октября 2011 года №12-рп/2011*);

— защиты прав и свобод человека органами прокуратуры (*Решение от 12 октября 2011 года №11-рп/2011*) и др.

В 2011 году впервые за все время работы Конституционного Суда Украины количество решений по конституционным обращениям граждан о защите своих конституционных прав составило почти треть (6 из 20) от общего количества решений, принятых в течение года. Для примера, за 1997–2008 годы таких решений было принято лишь 16 (то есть в среднем менее двух за год). Положительные сдвиги в этом важном направлении деятельности Конституционного Суда Украины наметились в 2010 году, в течение которого было принято 5 решений по делам данной категории. Этому способствовала целенаправленная и настойчивая работа, проведенная по инициативе судей аппаратом Суда с целью повышения уровня осведомленности граждан с возможностями института конституционного обращения как формы индивидуального доступа к конституционному правосудию в нашем государстве.

Не случайно в выступлении на Международной научно-практической конференции «Защита прав человека органами конституционной юстиции: возможности и проблемы индивидуального доступа», состоявшейся в сентябре 2011 года в Киеве, Председатель Конституционного Суда Республики Армения, член Венецианской Комиссии, профессор Г.Г. Арутюнян сравнил деятельность Конституционного Суда Украины по толкованию Конституции и законов Украины с работой органов конституционной юрисдикции зарубежных стран по рассмотрению конституционных жалоб. Проанализировав опыт конституционного судопроизводства в Украине в 2010–2011 годах, этот известный в мире ученый-конституционалист пришел к выводу, что «действующий в Украине институт конституционного обращения гражданина де-факто является одной из форм конституционной жалобы, поскольку, в сущности, выполняет функцию нормативной конституционной жалобы»¹.

Нельзя не отметить, что указанная конференция, состоявшаяся при содействии и поддержке Президента Украины В.Ф. Януковича, была самой представительной за все время функционирования Конституционного Суда Украины. В ее работе приняли участие руководители и судьи органов конституционной юрисдикции почти двадцати стран мира, что, по нашему мнению, является знаком уважения к Конституционному Суду Украины и его решениям со стороны представителей элиты международной конституционной юстиции².

¹ Арутюнян Г.Г. Конституционализм: уроки, вызовы, гарантии.— К.: Логос, 2011.— С.77.

² Детально с материалами конференции и затронутыми в докладах и в ходе дискуссий вопросами можна ознакомитися в спеціальному виданні: *Захист прав людини органами конституційної юстиції: можливості і проблеми індивідуального доступу*: матеріали міжнар. конф., м.Київ, 16 верес. 2011 / Конституційний Суд України; відп. ред. А.С. Головін.— К.: Логос, 2011.— 608 с.

О росте международного авторитета единственного органа конституционной юрисдикции нашего государства в последние годы свидетельствует и существенное увеличение встреч руководства и судей Конституционного Суда Украины с представителями органов конституционной юрисдикции зарубежных стран и влиятельных европейских международных организаций: Совета Европы, Европейской Комиссии «За демократию через право» (Венецианская Комиссия), Немецкого фонда международного правового сотрудничества и Европейского суда по правам человека.

Во взаимоотношениях Конституционного Суда Украины и Европейского суда по правам человека стали уже традиционными встречи их председателей и судей. В частности, в июле 2011 года Конституционный Суд Украины посетил тогдашний руководитель этого международного судебного учреждения господин Ж.-П. Коста. В свою очередь Председатель Конституционного Суда Украины в начале 2012 года осуществил визит в штаб-квартиру Европейского суда по правам человека в городе Страсбург по приглашению его нынешнего Председателя господина Н. Братца. Во время этой встречи господин Н. Братца подчеркнул, что последние решения Конституционного Суда Украины по вопросам толкования законов Украины свидетельствуют об «усилении его позиции по защите прав и свобод человека и гражданина»¹.

Результаты международной деятельности Конституционного Суда Украины, кроме укрепления его международного авторитета в мире как органа государственной власти демократического и правового государства — Украины, имеют сугубо практическое значение для усовершенствования отечественного механизма защиты прав и свобод человека и гражданина. В последние годы во время рассмотрения дел Конституционный Суд Украины все чаще обращается к общепризнанным нормам и стандартам в области защиты прав человека и практике Европейского суда по правам человека.

Решения Конституционного Суда Украины, вошедшие в настоящую книгу, содержат ссылки на правовые позиции этого влиятельного международного судебного учреждения по вопросам защиты прав и свобод человека и гражданина, в частности относительно:

— необходимости соблюдения принципа индивидуализации и пропорциональности как важной составляющей верховенства права при применении наказания преступников (*Решение от 26 января 2011 года №1-пн/2011*);

— несовместимости ограничения права на справедливое судебное разбирательство с пунктом 1 статьи 6 Конвенции о защите прав человека и основных свобод 1950 года, если оно не имеет правомерной цели и если отсутствует пропорциональное соотношение между примененными средствами и поставленной целью (*Решение от 11 марта 2011 года №2-пн/2011*);

— исключительности мер, связанных с лишением свободы, и обязательности гарантий от произвольного их применения (*Решение от 11 октября 2011 года №10-пн/2011*) и др.

¹ Голови судів обговорили права людини // Юридичний вісник України.— 2012.— 4–10 лютого.

Издание сборника является составляющей деятельности судей и работников аппарата Конституционного Суда Украины, чьи научные статьи, интервью и публикации в 2011 году размещены в «Віснику Конституційного Суду України», журнале «Віче», «Віснику Національної академії правових наук України» и многих других юридических изданиях. В последнее время вышли в печать монографические исследования «Вопросы теории конституционного правосудия в Украине: актуальные вопросы современного развития конституционного правосудия», «Защита прав и свобод человека и гражданина при осуществлении правосудия в решениях Конституционного Суда Украины», учебное пособие «Конституционное право Украины» и др.

Значительное внимание уделено и усовершенствованию форм и способов изложения материала с целью достижения максимального удобства пользования данным изданием. В частности, по решению редакционной коллегии начиная с одиннадцатой книги сборника «Конституційний Суд України: Рішення. Висновки» в него будет добавлен алфавитно-предметный указатель. Такие указатели к предыдущим томам будут напечатаны в «Віснику Конституційного Суду України» в 2012 году.

Выражаю надежду, что представленная книга будет полезна работникам органов государственной власти и местного самоуправления, специалистам в области конституционного права, преподавателям и студентам юридических вузов и факультетов.

С уважением к читателям

**Председатель
Конституционного Суда Украины**

А. ГОЛОВИН

PREFACE

The eleventh volume of the collection «The Constitutional Court of Ukraine: Decisions and Opinions» includes the decisions of the Constitutional Court of Ukraine adopted in 2011. It should be noted that in October the sole body of constitutional jurisdiction in Ukraine celebrated the 15th anniversary since the beginning of its activities. According to the Law of Ukraine «On the Constitutional Court of Ukraine» the Court began to receive constitutional petitions and constitutional appeals on January 1, 1997, and its first Decision was adopted already on May 13, 1997. Thus, in May 2012 the Court will celebrate the 15th anniversary of this — without any exaggeration great historical event in its activities.

Since then the Constitutional Court of Ukraine has adopted over 250 decisions, over 20 opinions and 1200 procedural rulings.

The protection of human and citizens' rights has always been the first priority among the activities of the Constitutional Court of Ukraine, in particular, by the means of constitutional review of laws and other legal acts. Up to now the Constitutional Court has decided on the constitutionality of norms of over 150 laws and other legal acts. Among them more than 100 were declared unconstitutional, including those which violated the constitutional right of citizens' to life¹, personal inviolability and freedom of movement², freedom to join trade unions for the protection of labour, social and economic interests³, right to social security⁴, right to vote and to be elected to the bodies of the state power⁵.

The year 2011, when the Constitutional Court of Ukraine adopted 9 Decisions regarding such issues and recognised as non-conforming with the Constitution of Ukraine (unconstitutional) several provisions thereof, was no exception. Among them there were the following:

— paragraph 6 of Article 11.1.5 of the Law «On Militia» dated December 20, 1990 No.565-XII according to which militia was granted the right to take into custody and to detain «individuals who obstructed the lawful demand of a militia officer until consideration of the case by court, but no longer than for 24 hours» in specialised places (*The Decision No.10-rp/2011 dated October 11, 2011*);

— Article 25.3 of the Law of Ukraine «On the High Council of Justice» No.22/98-VR dated January 15, 1998 according to which the High Council of

¹ The Decision of the Constitutional Court of Ukraine No.11-rp/99 dated December 9, 1999 in the case on death penalty // Official Bulletin of Ukraine.— 2000.— No.4.— Art.126.— P.114.

² The Decision of the Constitutional Court of Ukraine No.17-rp/2010 dated July 29, 2010 in the case upon the constitutional petition of the Authorised Human Rights Representative of the Verkhovna Rada of Ukraine on conformity with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of paragraph 8 of Article 11.1.5 of the Law of Ukraine «On Militia» // Bulletin of the Constitutional Court of Ukraine.— 2010.— No.5.— P.11.

³ The Decision of the Constitutional Court of Ukraine No.11-rp/2000 dated October 18, 2000 in the case on freedom to establish trade unions // Official Bulletin of Ukraine.— 2000.— No.43.— Article 1857.— P.131.

⁴ The Decisions of the Constitutional Court of Ukraine No.6-rp/2007 dated July 9, 2007, No.4-rp/2007 dated June 18, 2007 etc.

⁵ The Decision of the Constitutional Court of Ukraine No.1-rp/98 dated February 26, 1998 in the case on the elections of People's Deputies of Ukraine // Official Bulletin of Ukraine.— 1998.— No.23.— P.93.

Justice could review judicial cases of courts of all levels and instances before court proceedings were terminated and assess procedural acts of judges concerning consideration of a particular case, although such authorities are not provided by Article 131 of the Constitution for this body and may be executed only by courts of appeal or cassation (*The Decision No.2-rp/2011 dated March 11, 2011*);

— Articles 263.2, 263.3 of the Code of Administrative Offences of Ukraine concerning possibility of administrative arrest of individuals «for the term of up to 10 days upon prosecutor’s sanction, in case the offenders do not have documents which prove their identity» (*The Decision No.10-rp/2011 dated October 11, 2011*).

Besides that, during the constitutional proceeding in the case upon the constitutional appeal of the citizen Yu.I. Kostenko concerning official interpretation of several norms of the Law of Ukraine «On Introducing Amendments to the Law of Ukraine «On Perpetuation of the Victory in the Great Patriotic War of 1941–1945» the Constitutional Court of Ukraine held that paragraph six of Article 2 of the above-mentioned Law as non-conforming with the Constitution of Ukraine and guided, in particular, by Article 95.2 of the Law of Ukraine «On the Constitutional Court of Ukraine» declared it unconstitutional (*The Decision No.6-rp/2011 dated June 16, 2011*).

The official interpretation of the Constitution of Ukraine and laws of Ukraine is an equally important sphere of activities of the Constitutional Court of Ukraine as the guarantor of the supremacy of the Constitution of Ukraine as the Fundamental Law of the State throughout the territory of Ukraine. In the year which marked the Court’s anniversary, the Constitutional Court of Ukraine adopted 11 Decisions regarding such issues, which are also included to this collection. In particular, the Constitutional Court of Ukraine provided the official interpretation of:

— the Civil Procedural Code of Ukraine which determined the order of execution of court rulings on securing a claim upon the constitutional appeal of the citizen I.I. Siniuhina (*The Decision No.4-rp/2011 dated May 31, 2011*);

— the Law of Ukraine «On Privatisation of State Housing Fund» concerning the right of apartment owners to auxiliary premises upon the constitutional appeal of the citizen V.O. Huliak (*The Decision No.14-rp/2011 dated November 9, 2011*);

— the Law of Ukraine «On the Protection of Consumers’ Rights» concerning the regulation of legal relations between the creditor and the borrower (consumer) under the consumer credit agreement upon the constitutional appeal of the citizen A.M. Stepanenko (*The Decision No.15-rp/2011 dated November 10, 2011*) etc.

One should also emphasise the importance of the Decisions of the Constitutional Court of Ukraine adopted in 2011 in the cases on the official interpretation of the Constitution and laws of Ukraine upon the constitutional petitions of the Supreme Court of Ukraine, the Security Service of Ukraine and several legal entities. Those decisions touched upon crucial issues of life within the State, in particular:

— securing the right of citizens to judicial protection (*The Decision No.13-rp/2011 dated November 2, 2011*);

— adherence to legality while exercising operative and investigation activity (*The Decision No.12-rp/2011 dated October 20, 2011*);

— protection of human and citizens' rights and freedoms by the bodies of prosecution (*The Decision No.11-rp/2011 dated October 12, 2011*) etc.

In 2011, for the first time in the activities of the Constitutional Court of Ukraine, the number of the Decisions adopted in cases upon the constitutional appeals of citizens concerning protection of their constitutional rights made almost one-third (6 out of 20) from the whole number of the decisions adopted during the year. For example, in 1997–2008 the Constitutional Court of Ukraine adopted only 16 decisions of this category (i.e. less than 2 decisions per year on average). Positive shift towards improvement in this important sphere of the Court's activities was made in 2010, when the Court adopted 5 decisions of this category. This was the result of purposeful and zealous work performed by the Court's staff upon the Judges' initiative aimed at raising awareness of the common citizens on the possibilities of the institute of constitutional appeal as a form of individual access to the constitutional jurisdiction in our country.

Thus, it is not accidental that in the speech at the International Scientific and Practical Conference «The Protection of Human Rights by Bodies of Constitutional Justice: Possibilities and Problems of Individual Access», held in September 2011 in Kyiv, the President of the Constitutional Court of the Republic of Armenia, member of the Venice Commission, professor G. Harutyunyan compared the activities of the Constitutional Court of Ukraine regarding interpretation of the Constitution and laws of Ukraine with those of bodies of constitutional jurisdiction of foreign countries on reviewing constitutional complaints. Having analysed the experience of constitutional jurisdiction in Ukraine in 2010–2011 this well-known scholar-constitutionalist came to the conclusion that «the institute of constitutional appeal citizen's effective in Ukraine de-facto is one of the forms of constitutional complaint because, in fact, it performs the function of normative constitutional complaint».¹

One can't but note that this conference held under the auspices of the President of Ukraine V. Yanukovich was the most representative one for the whole course of the Constitutional Court of Ukraine functioning. Among the conference participants there were the presidents and judges of the bodies of constitutional jurisdiction of over 20 countries, which, to our mind, was the sign of respect to the Constitutional Court of Ukraine and its decisions on the part of the representatives of the elite of world constitutional justice.²

Strengthening of the international authority of the sole body of constitutional jurisdiction of our country for the last years has been also confirmed by the substantial increase of a number of meetings of the chairmanship and judges of the Constitutional Court of Ukraine with representatives of the bodies of constitutional jurisdiction of foreign countries and important European international organisations: the Council of Europe, the European Commission

---

¹ G.G. Harutyunyan. Constitutionalism: lessons, challenges, guarantees.— K.: Logos, 2011.— P.77.

² For detailed materials of the conference and issues raised in the presentation and during discussion see the special edition, published at the end of the previous year: «The Protection of Human Rights by the Bodies of Constitutional Justice: Possibilities and Problems of Individual Access: material of the International Conference, Kyiv, September 16, 2011/Constitutional Court of Ukraine; editor-in-chief Anatolii Holovin.— K.: Logos, 2011, 608 p.

---

for Democracy through Law (Venice Commission), the German Foundation for International Legal Cooperation as well as the European Court of Human Rights.

Meetings of the presidents and judges of the Constitutional Court of Ukraine and the European Court of Human Rights have become a tradition. In particular, in July 2011 the former President of this international judicial institution Mr. Jean-Paul Costa visited the Constitutional Court of Ukraine. In his turn, at the beginning of 2012 the Chairman of the Constitutional Court visited the European Court of Human Rights in Strasbourg upon the invitation of its President Sir Nicolas Bratza. During this meeting Sir Bratza stressed that the latest decisions of the Constitutional Court of Ukraine regarding interpretation of the laws of Ukraine witnessed the «strengthening of its position on the protection of human and citizen's rights and freedoms»¹.

The results of the international activities of the Constitutional Court of Ukraine, besides strengthening its international authority as a state body of a democratic and legal state — Ukraine, have purely practical value for the improvement of domestic mechanism of the protection of human and citizen's rights and freedoms. The Constitutional Court of Ukraine has been recently applying the universal norms and standards in the sphere of protection of human rights as well as the case-law of the European Court of Human Rights more and more often.

The decisions of the Constitutional Court of Ukraine included in this collection contain references to the legal positions of this influential international judicial institution of the protection of human rights and freedoms, on the following:

— necessity to adhere to the principle of individualisation and proportionality as an important part of the rule of law during criminal punishment (*Decision No.1-rp/2011 dated January 26, 2011*);

— incompatibility of the limitation of the right to a fair trial with paragraph 1 of Article 6 of the 1950 Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, if it does not have a lawful aim and if there is no proportional correlation between the applied means and the objective stated (*Decision No.2-rp/2011 dated March 11, 2011*);

— exclusiveness of the measures related to deprivation of liberty as well as obligatory guarantees against their self-willed implementation (*Decision No.10-rp/2011 dated October 11, 2011*) etc.

Publishing the collection of the Court's acts is a part of the activities of the judges and the staff of the Constitutional Court of Ukraine whose scientific articles, interviews and publications in 2011 were published in «The Bulletin of the Constitutional Court of Ukraine», journal «Viche», «The Bulletin of the National Academy of the Legal Sciences of Ukraine» and many other law editions. Recently there have been also published monographic studies «The issues of the theory of constitutional justice in Ukraine: topical problems of modern development of constitutional justice», «The protection of human rights and freedoms in administration of justice in the decisions of the Constitutional Court of Ukraine», a study textbook «Constitutional law of Ukraine».

---

¹ Presidents of courts discussed human rights // Legal Bulletin of Ukraine.— 2012.— 4–10 February.

Substantial attention was devoted to the improvement of the form and style of the materials aimed at maximum convenience of this collection. In particular, pursuant to the decision of editorial board starting from the 11th volume of the Collection «The Constitutional Court of Ukraine: Decisions. Opinions» the alphabetical subject index will be attached. The indexes to the previous volumes will be published in the «Bulletin of the Constitutional Court of Ukraine» in 2012.

I do hope that this collection of the acts of the Constitutional Court of Ukraine will be useful for the employees of state bodies and bodies of local self-government, experts in the sphere of constitutional law, professors as well as for students of law institutes and schools.

Sincerely yours,

**Chairman
of the Constitutional Court of Ukraine**

Anatolii HOLOVIN

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

у справі за конституційним поданням Верховного Суду України та за конституційним зверненням громадянина Савчука Миколи Миколайовича про офіційне тлумачення положень Кримінального кодексу України 1960 року із змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудового кодексів України» від 22 лютого 2000 року №1483-III, щодо їх дії в часі у взаємозв'язку із положеннями статті 8, частини першої статті 58, пункту 22 частини першої статті 92, частини другої статті 152, пункту 1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України, статті 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», частини другої статті 4, частин першої, третьої, четвертої статті 5, частини третьої статті 74 Кримінального кодексу України 2001 року
(справа про заміну смертної кари довічним позбавленням волі)

м. Київ
26 січня 2011 року
№1-рп/2011

Справа №1-5/2011

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого, **Бауліна** Юрія Васильовича — доповідача, **Бринцева** Василя Дмитровича, **Вдовіченка** Сергія Леонідовича, **Винокурова** Сергія Маркіяновича, **Гультая** Михайла Мирославовича, **Запорожця** Михайла Петровича, **Кампа** Володимира Михайловича, **Колоса** Михайла Івановича, **Лилака** Дмитра Дмитровича, **Маркуш** Марії Андріївни, **Овчаренка** В'ячеслава Андрійовича, **Сергейчука** Олега Анатолійовича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижака** Андрія Андрійовича, **Ткачука** Павла Миколайовича, **Шишкіна** Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням Верховного Суду України та за конституційним зверненням громадянина Савчука Миколи Миколайовича про офіційне тлумачення положень Кримінального кодексу України 1960 року із змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудового кодексів України» від 22 лютого 2000 року №1483-III (Голос України, 2000 р., 29 березня) (далі — Закон №1483), якими смертну кару як вид покарання замінено довічним позбавленням волі, щодо їх дії в часі у взаємозв'язку із положеннями статті 8, частини першої статті 58, пункту 22 частини першої статті 92, частини другої статті 152, пункту 1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України, статті 73 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 року №422/96-ВР (Відомості Верховної Ради України, 1996 р., №49, ст.272) із наступними змінами, частини другої статті 4, частин першої, третьої, четвертої статті 5, частини третьої статті 74

Кримінального кодексу України 2001 року (Офіційний вісник України, 2001 р., №21, ст.920) з наступними змінами (далі — Кодекс 2001 року).

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 41, 42, 43 Закону України «Про Конституційний Суд України» стали конституційне подання Верховного Суду України та конституційне звернення громадянина Савчука Миколи Миколайовича.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтями 93, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» є практична необхідність в офіційному тлумаченні зазначених положень Кримінального кодексу України 1960 року із змінами (далі — Кодекс 1960 року) у зв'язку з їх неоднозначним застосуванням судами загальної юрисдикції.

Заслухавши суддю-доповідача Бауліна Ю.В. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — Верховний Суд України — та суб'єкт права на конституційне звернення — громадянин Савчук М.М. — звернулися до Конституційного Суду України з клопотаннями дати офіційне тлумачення положень Кодексу 1960 року із змінами, внесеними Законом №1483, яким смертну кару замінено довічним позбавленням волі, щодо їх дії в часі у взаємозв'язку з положеннями статті 8, частини першої статті 58, пункту 22 частини першої статті 92, частини другої статті 152, пункту 1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України, статті 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», частини другої статті 4, частин першої, третьої, четвертої статті 5, частини третьої статті 74 Кодексу 2001 року.

Практичну необхідність в офіційній інтерпретації, роз'ясненні Конституційним Судом України зазначених положень Кодексу 1960 року щодо їх дії в часі Верховний Суд України обґрунтовує численними клопотаннями осіб, засуджених за особливо тяжкі злочини, вчинені ними до набрання чинності Законом №1483, яким покарання у виді смертної кари судами було замінено на довічне позбавлення волі. Автори клопотань вказують, що Кодекс 1960 року після прийняття Рішення Конституційного Суду України від 29 грудня 1999 року №11-рп/99 у справі про смертну кару став новим кримінальним законом, який пом'якшив кримінальну відповідальність за особливо тяжкі злочини і тому мав зворотну дію в часі, тобто поширювався на осіб, які вчинили відповідні особливо тяжкі злочини до набрання чинності Законом №1483.

Як зазначає Верховний Суд України, з цього питання склалася неоднакова судова практика. В одних судових рішеннях вказується, що пом'якшення кримінального покарання Рішенням Конституційного Суду України від 29 грудня 1999 року рівнозначне зміні положень Кодексу 1960 року законом, прийнятим Верховною Радою України. У зв'язку з цим особам, які вчинили особливо тяжкі злочини до набрання чинності Законом №1483, суди призначали покарання у виді позбавлення волі на строк не більше п'ятнадцяти років, оскільки положення Кодексу 1960 року щодо смертної кари як виду покарання визнані неконституційними. Інші

судові рішення базуються на протилежній позиції, яка зводиться до того, що положення статті 58, пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України, статті 5 Кодексу 2001 року, а також зміст правової позиції Конституційного Суду України, викладеної в абзаці другому пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 19 квітня 2000 року №6-рп/2000 у справі про зворотну дію кримінального закону в часі, унеможливають скасування чи пом'якшення кримінальної відповідальності іншим державним органом, ніж Верховна Рада України, яка здійснює це шляхом прийняття відповідного закону. Суди, які приймали такі рішення, виходили з того, що пом'якшення кримінальної відповідальності осіб, які вчинили особливо тяжкі злочини, відбулося згідно із Законом №1483, положення якого мали зворотну дію в часі, а не з Рішенням Конституційного Суду України від 29 грудня 1999 року. На підставі цього вони призначали покарання у виді довічного позбавлення волі особам, які вчинили особливо тяжкі злочини до набрання чинності Законом №1483.

Аргументуючи конституційне звернення, громадянин Савчук М.М., крім того, наводить статтю 8, пункт 1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України та зазначає, що положення Кодексу 1960 року стосовно визначення смертної кари як виду покарання суперечили Конституції України з моменту її прийняття, тому вони повинні були визнаватися нечинними без додаткової законодавчої регламентації і, отже, не могли застосовуватися судами при призначенні покарання.

Посилаючись на практику Верховного Суду України, автор клопотання, якому суд замінив смертну кару довічним позбавленням волі, наголошує, що за аналогічних обставин іншим особам, які до набрання чинності Законом №1483 вчинили умисні вбивства за обтяжуючих обставин, суди призначали покарання у виді позбавлення волі строком на п'ятнадцять років. Неоднозначністю судової практики із вказаного питання громадянин Савчук М.М. і обґрунтовує необхідність в офіційному тлумаченні наведених у конституційному зверненні положень Кодексу 1960 року.

2. Свої позиції стосовно предмета провадження у справі висловили Президент України, Голова Верховної Ради України, Комітет Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Міністр юстиції України, Генеральна прокуратура України, науковці Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Національного університету «Одеська юридична академія», Національної академії внутрішніх справ, Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності Національної академії правових наук України, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка.

3. Конституційний Суд України, вирішуючи порушені у конституційному поданні та конституційному зверненні питання, виходить з такого.

3.1. У Конституції України передбачено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають

зміст і спрямованість діяльності держави; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (стаття 3).

В Україні визнається і діє принцип верховенства права; Конституція України має найвищу юридичну силу; норми Конституції України є нормами прямої дії; закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України та повинні відповідати їй (стаття 8 Основного Закону України).

Закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи (частина перша статті 58 Конституції України).

Виключно законами України визначаються, зокрема, діяння, які є злочинами, та відповідальність за них (пункт 22 частини першої статті 92 Основного Закону України).

Законодавство України про кримінальну відповідальність становить Кримінальний кодекс України, який ґрунтується на Конституції України та загально визначених принципах і нормах міжнародного права. Злочинність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки цим Кодексом (частина перша, третя статті 3 Кодексу 2001 року).

3.2 Кодекс 1960 року містив положення про смертну кару як виняткову міру покарання у Загальній частині (статті 24, 25, 48, 49, 52¹) та в санкціях статей Особливої частини, що передбачали відповідальність за умисні вбивства, вчинені за обтяжуючих обставин (статті 58, 59, 60, 93, 190¹), а також у санкціях статей, що встановлювали покарання за деякі військові злочини, які були вчинені у бойовий час або у бойовій обстановці (статті 232, 234, 236, 241, 242, 243, 245, 249, 251, 254, 254², 254³, 255, 256, 257, 258, 260, 261). При цьому зазначені санкції статей Особливої частини Кодексу 1960 року мали альтернативний характер: поряд із смертною карою як видом покарання вони передбачали і позбавлення волі на максимальний строк до п'ятнадцяти років. Такі санкції, встановлені Верховною Радою України, були співмірними з особливою тяжкістю вказаних злочинів та підвищеною суспільною небезпекою осіб, які їх вчиняли.

Конституційний Суд України у Рішенні від 29 грудня 1999 року визнав такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення статті 24 Загальної частини та положення санкцій статей Особливої частини Кодексу 1960 року, які передбачали смертну кару як вид покарання. Відповідно до частини другої статті 152 Конституції України положення Кодексу 1960 року, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього рішення про їх неконституційність. Резолютивна частина зазначеного рішення містить вимогу, адресовану Верховній Раді України, привести Кодекс 1960 року у відповідність з рішенням Конституційного Суду України. Крім того, Конституційний Суд України зауважив, що «стосовно положення статті 25 Кримінального кодексу України щодо заміни смертної кари іншим видом покарання, то це питання підлягає вирішенню у законодавчому порядку (пункт 14 частини першої статті 92 Конституції України)» (абзац четвертий пункту 6 мотивувальної частини вказаного рішення).

Згідно з правовими позиціями Конституційного Суду України частина друга статті 152 Основного Закону України закріплює принцип, за яким закони, інші правові акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність і не підлягають застосуванню. За цим же принципом закони, інші правові акти мають юридичну силу до визнання їх неконституційними окремим рішенням органу конституційного контролю (абзац третій пункту 4 Рішення від 24 грудня 1997 року №8-зп у справі щодо призначення заступників голів місцевих державних адміністрацій; абзац шостий пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 14 грудня 2000 року №15-рп/2000 у справі про порядок виконання рішень Конституційного Суду України). Виходячи з цього положення Кодексу 1960 року щодо смертної кари як виду покарання з дня ухвалення Конституційним Судом України Рішення від 29 грудня 1999 року не підлягали застосуванню судами, а органи виконавчої влади не повноважні виконувати вироки стосовно осіб, засуджених до смертної кари, вироки щодо яких не були виконані на день ухвалення зазначеного рішення. Проте до дня ухвалення цього рішення положення Кодексу 1960 року щодо смертної кари мали юридичну силу і підлягали застосуванню судами при призначенні покарання особам, які вчинили відповідні злочини.

Верховна Рада України шляхом прийняття Закону №1483 привела Кодекс 1960 року у відповідність з Рішенням Конституційного Суду України від 29 грудня 1999 року. У Законі №1483 комплексно вирішені питання, що стосувалися заміни смертної кари як виду кримінального покарання таким видом покарання, як довічне позбавлення волі. Цей висновок ґрунтується на аналізі структури та змісту Закону №1483. Згідно з пунктом 1 розділу I Закону №1483 із Кодексу 1960 року виключено статтю 24, що передбачала смертну кару як виняткову міру покарання; Кодекс 1960 року доповнено новою статтею 25², яка визначила новий вид кримінального покарання — довічне позбавлення волі, що «встановлюється за вчинення особливо тяжкого злочину і застосовується у випадках, спеціально передбачених цим Кодексом, якщо суд не вважає за можливе застосувати позбавлення волі на певний строк»; слова «смертна кара» в усіх випадках їх застосування у тексті Кодексу 1960 року замінені на слова «довічне позбавлення волі» у відповідних відмінках. Положеннями пунктів 2, 3 розділу I Закону №1483 внесено зміни до Кримінально-процесуального та Виправно-трудоного кодексів України, якими врегульовано питання, що впливали із зазначених змін у Кодексі 1960 року. У розділі II Закону №1483 передбачено, що «перегляд вироків у справах щодо осіб, засуджених до смертної кари, вироки щодо яких на час набрання чинності цим Законом не було виконано, здійснюється судом, який постановив вирок». У розділі III Закону №1483 встановлено, що «цей Закон набирає чинності з дня його опублікування». Закон №1483 був опублікований у газеті «Голос України» 29 березня 2000 року.

4. Конституційний Суд України виходить з того, що з дня ухвалення Конституційним Судом України Рішення від 29 грудня 1999 року і до набрання чинності Законом №1483 існував проміжок часу, протягом якого

Верховна Рада України приймала рішення щодо внесення змін до Кодексу 1960 року стосовно заміни смертної кари іншим видом покарання — довічним позбавленням волі. Цей проміжок був обумовлений неодноразовою втратою чинності положеннями Кодексу 1960 року щодо смертної кари і набранням чинності Законом №1483 стосовно встановлення нового виду покарання та виник у результаті здійснення Конституційним Судом України нормоконтролю за відповідністю Конституції України положень Кодексу 1960 року щодо смертної кари.

Однак наявність зазначеного проміжку часу не означає, що існуючі на той час відповідні санкції статей Кодексу 1960 року втратили альтернативний характер та передбачали лише покарання у виді позбавлення волі на максимальний строк до п'ятнадцяти років. Це підтверджується, зокрема, тим, що Кодекс 1960 року встановлював безальтернативну санкцію — позбавлення волі на строк до п'ятнадцяти років — за умисне вбивство без обтяжуючих обставин (стаття 94). Проте законодавець не визнавав таке саме покарання співмірним з покаранням за умисне вбивство за обтяжуючих обставин, оскільки вважав, що за вчинення таких злочинів мала існувати можливість призначення судами і більш суворого кримінального покарання (стаття 93 Кодексу 1960 року).

За таких обставин Конституційний Суд України зазначає, що альтернативний характер санкцій статей Кодексу 1960 року, які передбачали покарання за особливо тяжкі злочини, не давав підстав для призначення судами іншого покарання замість смертної кари до моменту її заміни Верховною Радою України на довічне позбавлення волі, оскільки це порушувало принцип співмірності тяжкості злочину і покарання за його вчинення, не відповідавало принципу справедливості в кримінальному праві.

Як зазначив Конституційний Суд України у справі про призначення судом більш м'якого покарання, окремим виявом справедливості є питання відповідності покарання вчиненому злочину; категорія справедливості передбачає, що покарання за злочин повинно бути домірним злочину. Справедливе застосування норм права — є передусім недискримінаційний підхід, неупередженість. Це означає не тільки те, що передбачений законом склад злочину та межі покарання відповідатимуть один одному, а й те, що покарання має перебувати у справедливому співвідношенні із тяжкістю та обставинами скоєного і особою винного (абзац п'ятий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 2 листопада 2004 року №15-рп/2004).

Такий висновок узгоджується і з практикою Європейського суду з прав людини, який зазначив, що складовим елементом принципу верховенства права є очікування від суду застосування до кожного злочинця такого покарання, яке законодавець вважає пропорційним (рішення у справі «Скоппола проти Італії» від 17 вересня 2009 року, заява №10249/03).

Крім того, Конституційний Суд України вважає, що після Рішення від 29 грудня 1999 року Кодекс 1960 року не став новим законом, що пом'якшував кримінальну відповідальність осіб за вчинення особливо тяжких злочинів. Як стверджує суб'єкт права на конституційне звернення, Кодекс 1960 року в цій частині змінювався двічі: Рішенням Конституційного Суду України від 29 грудня 1999 року та Законом №1483. На цій

підставі суди призначали особам, які вчинили зазначені злочини до набрання чинності Законом №1483, покарання у виді позбавлення волі на строк до п'ятнадцяти років. При цьому суди враховували положення частини четвертої статті 5 Кодексу 2001 року, якими встановлено: «Якщо після вчинення особою діяння, передбаченого цим Кодексом, закон про кримінальну відповідальність змінювався кілька разів, зворотну дію в часі має той закон, що скасовує злочинність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи».

Конституційний Суд України виходить з того, що в частині четвертій статті 5 Кодексу 2001 року йдеться про можливість його зміни тільки іншим законом про кримінальну відповідальність, а не Рішенням Конституційного Суду України, який повноважний лише визнавати неконституційними положення закону про кримінальну відповідальність.

Як зазначив Конституційний Суд України у справі про зворотну дію кримінального закону в часі, «зіставлення положень статей 8, 58, 92, 152, пункту 1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України та статті 6 Кодексу дає підстави дійти висновку, що виключно кримінальними законами України визначаються діяння, які є злочинами, та встановлюється відповідальність за їх вчинення. Відповідно і зворотна дія в часі реалізується через кримінальні закони у випадках, коли вони скасовують або пом'якшують відповідальність особи» (абзац другий пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 19 квітня 2000 року №6-рп/2000). Висновок про те, що скасування або пом'якшення кримінальної відповідальності особи здійснюється саме законами, ґрунтується, зокрема, на положеннях Кримінального кодексу України, відповідно до якого поліпшення правового становища особи, яка вчинила злочин, здійснюється згідно із законом, що пом'якшує покарання, нововиданим законом (частина друга статті 6, частина третя статті 54 Кодексу 1960 року), законом про кримінальну відповідальність, що скасовує злочинність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи, санкцією нового закону (частина перша статті 5, частина третя статті 74 Кодексу 2001 року).

5. Конституцією України встановлено, що закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи (частина перша статті 58).

Конституційний Суд України вважає, що вказані положення Основного Закону України передбачають загальновизнані принципи дії в часі законів та інших нормативно-правових актів, а саме: принцип їх безпосередньої дії, тобто поширення тільки на ті відносини, які виникли після набуття чинності законами чи іншими нормативно-правовими актами, та принцип зворотної дії в часі, якщо вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи. Як зазначив Конституційний Суд України, суть зворотної дії в часі законів та інших нормативно-правових актів полягає в тому, що їх приписи поширюються на правовідносини, які виникли до набрання ними чинності, за умови, якщо вони скасовують або пом'якшують відповідальність особи (абзац другий пункту 2 мотивувальної частини Рі-

шення від 19 квітня 2000 року №6-рп/2000 у справі про зворотну дію кримінального закону в часі).

Положенням Конституції України щодо законів, які мають зворотну дію в часі, відповідала частина друга статті 6 Кодексу 1960 року, згідно з якою «закон, що усуває караність діяння або пом'якшує покарання, має зворотну силу, тобто поширюється з моменту набрання ним чинності також на діяння, вчинені до його видання». Приписи частини першої статті 5 Кодексу 2001 року розвивають положення частини першої статті 58 Конституції України, а саме: «Закон про кримінальну відповідальність, що скасовує злочинність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи, має зворотну дію в часі, тобто поширюється на осіб, які вчинили відповідні діяння до набрання таким законом чинності, у тому числі на осіб, які відбувають покарання або відбули покарання, але мають судимість». Водночас частиною другою статті 5 Кодексу 2001 року передбачено: «Закон про кримінальну відповідальність, що встановлює злочинність діяння, посилює кримінальну відповідальність або іншим чином погіршує становище особи, не має зворотної дії в часі».

Зазначені положення кримінальних кодексів щодо законів, які мають зворотну дію в часі, узгоджуються з міжнародно-правовими актами з цього питання. Так, у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права визначено: якщо після вчинення злочину законом встановлюється більш м'яке покарання, дія цього закону поширюється на даного злочинця (пункт 1 статті 15). У Резолюції 1984/50 Економічної і Соціальної Ради ООН «Заходи, що гарантують захист прав тих, хто засуджений до страти» від 25 травня 1984 року закріплено, що якщо після вчинення злочину були внесені зміни до законодавства, які передбачають більш м'які міри покарання, то вони повинні поширюватися й на правопорушника, який вчинив цей злочин (пункт 2). Згідно зі статтею 7 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року особі не може призначатися покарання, суворіше від того, яке застосовувалося на час вчинення кримінального правопорушення. Європейський суд з прав людини вважає, що стаття 7 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року є важливою частиною принципу верховенства права. Він також підтвердив, що зазначена стаття Конвенції допускає принцип ретроспективності більш м'якого кримінального закону. На цьому принципі ґрунтується правило, що в разі наявності відмінностей між діючим на час вчинення злочину кримінальним законом та кримінальним законом, що набрав чинності перед винесенням остаточного судового рішення, суди повинні застосовувати той закон, положення якого є більш сприятливими для обвинуваченого (рішення у справі «Скоппола проти Італії» від 17 вересня 2009 року, заява №10249/03).

6. Новий вид кримінального покарання, запроваджений Законом №1483,— довічне позбавлення волі — є менш суворим видом покарання порівняно із смертною карою. Цей висновок Конституційного Суду України ґрунтується на тому, що при застосуванні довічного позбавлення волі забезпечується невід'ємне право на життя людини, яка вчинила

особливо тяжкий злочин; у санкціях статей, що передбачали покарання за особливо тяжкі злочини, у тому числі умисні вбивства, вчинювані за обтяжуючих обставин, замість смертної кари встановлено довічне позбавлення волі як найбільш суворий вид покарання у переліку кримінальних покарань (пункт 1¹ частини першої статті 23 Кодексу 1960 року) поряд із позбавленням волі на максимальний строк до п'ятнадцяти років; засудженому до довічного позбавлення волі передбачена можливість заміни цього покарання актом помилування на позбавлення волі на певний строк (частина перша статті 25 Кодексу 1960 року, частина друга статті 87 Кодексу 2001 року); особам, засудженим до довічного позбавлення волі, забезпечується можливість мати соціальні зв'язки у межах, визначених законом (статті 28, 38, 39, 41, 42, 43, 44, 58 Виправно-трудового кодексу України від 23 грудня 1970 року; статті 107, 108, 109, 110, 112, 113, 114, 127, 151, 151¹ Кримінально-виконавчого кодексу України від 11 липня 2003 року). У разі виявлення підстав для перегляду справи існує реальна можливість для реабілітації особи, засудженої до довічного позбавлення волі.

Конституційний Суд України вважає, що оскільки довічне позбавлення волі є менш суворим видом покарання, ніж смертна кара, яка була передбачена Кодексом 1960 року на час вчинення особами особливо тяжких злочинів, то положення Кодексу 1960 року із змінами, внесеними Законом №1483, є такими, що пом'якшують кримінальну відповідальність та іншим чином поліпшують правове становище осіб, які вчинили особливо тяжкі злочини до набрання чинності цим законом. На підставі частини першої статті 58 Конституції України, частини другої статті 6 Кодексу 1960 року, частини першої статті 5 Кодексу 2001 року положення Кодексу 1960 року із змінами, внесеними Законом №1483, мають зворотню дію в часі, тобто поширюються на осіб, які вчинили передбачені Кодексом 1960 року особливо тяжкі злочини до набрання чинності зазначеним законом, у тому числі на осіб, засуджених до смертної кари, вирокі щодо яких на час набрання чинності Законом №1483 не було виконано.

Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях визнав, що заміна судами смертної кари на довічне позбавлення волі, встановлене новим кримінальним законом, а не на позбавлення волі строком на п'ятнадцять років, що як альтернативне смертній карі покарання було передбачено законом під час вчинення злочинів, не є порушенням статті 7 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (рішення у справах «Алакран Хумматов проти Азербайджану» від 18 травня 2006 року, заяви №9852/03, №13413/04, «Ткачов проти України» від 13 грудня 2007 року, заява №39458/02).

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 51, 63, 69, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. В аспекті конституційного подання та конституційного звернення положення Кримінального кодексу України 1960 року із змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-

процесуального та Виправно-трудоного кодексів України» від 22 лютого 2000 року №1483-III, якими смертну кару як вид кримінального покарання було замінено довічним позбавленням волі, у взаємозв'язку з положеннями статей 3, 8, частини першої статті 58, пункту 22 частини першої статті 92, частини другої статті 152 Конституції України, статті 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», частини другої статті 6 Кримінального кодексу України 1960 року, частини другої статті 4, частини першої статті 5 Кримінального кодексу України 2001 року треба розуміти як такі, що пом'якшують кримінальну відповідальність особи і мають зворотну дію в часі, тобто поширюються на осіб, які вчинили особливо тяжкі злочини, передбачені Кримінальним кодексом України 1960 року, до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудоного кодексів України», у тому числі на осіб, засуджених до смертної кари, вироків щодо яких на час набрання чинності цим законом не було виконано.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

по делу об официальном толковании положений Уголовного кодекса Украины 1960 года с изменениями, внесенными Законом Украины «О внесении изменений в Уголовный, Уголовно-процессуальный и Исправительно-трудовой кодексы Украины»

от 22 февраля 2000 года №1483-III, относительно их действия во времени во взаимосвязи с положениями статьи 8, части первой статьи 58, пункта 22 части первой статьи 92, части второй статьи 152, пункта 1 раздела XV «Переходные положения» Конституции Украины, статьи 73 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», части второй статьи 4, частей первой, третьей, четвертой статьи 5, части третьей статьи 74 Уголовного кодекса Украины 2001 года

по конституционному представлению Верховного Суда Украины и по конституционному обращению гражданина Савчука Николая Николаевича (дело о замене смертной казни пожизненным лишением свободы)

г. Киев
26 января 2011 года
№1-рп/2011

Дело №1-5/2011

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Головина Анатолия Сергеевича — председательствующего, **Баулина** Юрия Васильевича — докладчика, **Брынцева** Василия Дмитриевича, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича, **Винокурова** Сергея Маркияновича, **Гульгая** Михаила Мирославовича, **Запорожца** Михаила Петровича, **Кампо** Владимира Михайловича, **Колоса** Михаила Ивановича, **Лылака** Дмитрия Дмитриевича, **Маркуш** Марии Андреевны, **Овчаренко** Вячеслава Андреевича, **Сергейчука** Олега Анатольевича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижака** Андрея Андреевича, **Ткачука** Павла Николаевича, **Шишкина** Виктора Ивановича,

рассмотрел в пленарном заседании дело об официальном толковании положений Уголовного кодекса Украины 1960 года с изменениями, внесенными Законом Украины «О внесении изменений в Уголовный, Уголовно-процессуальный и Исправительно-трудовой кодексы Украины» от 22 февраля 2000 года №1483-III (Голос Украины, 2000 г., 29 марта) (далее — Закон №1483), которыми смертная казнь как вид наказания заменена пожизненным лишением свободы, относительно их действия во времени во взаимосвязи с положениями статьи 8, части первой статьи 58, пункта 22 части первой статьи 92, части второй статьи 152, пункта 1 раздела XV «Переходные положения» Конституции Украины, статьи 73 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» от 16 октября 1996 года №422/96-ВР (Ведомости Верховной Рады Украины, 1996 г., №49, ст.272) с последующими изменениями, части второй статьи 4, частей первой,

третьей, четвертой статьи 5, части третьей статьи 74 Уголовного кодекса Украины 2001 года (Официальный вестник Украины, 2001 г., №21, ст.920) с последующими изменениями (далее — Кодекс 2001 года) по конституционному представлению Верховного Суда Украины и по конституционному обращению гражданина Савчука Николая Николаевича.

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 39, 41, 42, 43 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стали конституционное представление Верховного Суда Украины и конституционное обращение гражданина Савчука Николая Николаевича.

Основанием к рассмотрению дела согласно статьям 93, 94 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является практическая необходимость в официальном толковании указанных положений Уголовного кодекса Украины 1960 года с изменениями (далее — Кодекс 1960 года) в связи с их неоднозначным применением судами общей юрисдикции.

Заслушав судью-докладчика Баулина Ю.В. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

установил:

1. Субъект права на конституционное представление — Верховный Суд Украины — и субъект права на конституционное обращение — гражданин Савчук Н.Н. — обратились в Конституционный Суд Украины с ходатайствами дать официальное толкование положений Кодекса 1960 года с изменениями, внесенными Законом №1483, которым смертная казнь заменена пожизненным лишением свободы, относительно их действия во времени во взаимосвязи с положениями статьи 8, части первой статьи 58, пункта 22 части первой статьи 92, части второй статьи 152, пункта 1 раздела XV «Переходные положения» Конституции Украины, статьи 73 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», части второй статьи 4, частей первой, третьей, четвертой статьи 5, части третьей статьи 74 Кодекса 2001 года.

Практическую необходимость в официальной интерпретации, разъяснении Конституционным Судом Украины указанных положений Кодекса 1960 года относительно их действия во времени Верховный Суд Украины обосновывает многочисленными ходатайствами лиц, осужденных за особо тяжкие преступления, совершенные ими до вступления в силу Закона №1483, которым наказание в виде смертной казни судами было заменено на пожизненное лишение свободы. Авторы ходатайств указывают, что Кодекс 1960 года после принятия Решения Конституционного Суда Украины от 29 декабря 1999 года №11-рп/99 по делу о смертной казни стал новым уголовным законом, смягчившим уголовную ответственность за особо тяжкие преступления и потому имел обратное действие во времени, то есть распространялся на лиц, совершивших соответствующие особо тяжкие преступления до вступления в силу Закона №1483.

Как отмечает Верховный Суд Украины, по этому вопросу сложилась неодинаковая судебная практика. В одних судебных решениях указывается, что смягчение уголовного наказания Решением Конституционного Суда Украины от 29 декабря 1999 года равнозначно изменению положений

Кодекса 1960 года законом, принятым Верховной Радой Украины. В связи с этим лицам, совершившим особо тяжкие преступления до вступления в силу Закона №1483, суды назначали наказание в виде лишения свободы на срок не более пятнадцати лет, поскольку положения Кодекса 1960 года о смертной казни как виде наказания признаны неконституционными. Другие судебные решения базируются на противоположной позиции, которая сводится к тому, что положения статьи 58, пункта 22 части первой статьи 92 Конституции Украины, статьи 5 Кодекса 2001 года, а также содержание правовой позиции Конституционного Суда Украины, изложенной в абзаце втором пункта 3 мотивировочной части Решения от 19 апреля 2000 года №6-рп/2000 по делу об обратном действии уголовного закона во времени, исключают возможность отмены или смягчения уголовной ответственности иным государственным органом, чем Верховная Рада Украины, осуществляющая это путем принятия соответствующего закона. Суды, принимавшие такие решения, исходили из того, что смягчение уголовной ответственности лиц, совершивших особо тяжкие преступления, произошло согласно закону №1483, положения которого имели обратное действие во времени, а не Решению Конституционного Суда Украины от 29 декабря 1999 года. На основании этого они назначали наказание в виде пожизненного лишения свободы лицам, совершившим особо тяжкие преступления до вступления в силу Закона №1483.

Аргументируя конституционное обращение, гражданин Савчук Н.Н., помимо этого, приводит статью 8, пункт 1 раздела XV «Переходные положения» Конституции Украины и отмечает, что положения Кодекса 1960 года об определении смертной казни как вида наказания противоречили Конституции Украины с момента ее принятия, поэтому они должны были признаваться недействующими без дополнительной законодательной регламентации и, следовательно, не могли применяться судами при назначении наказания.

Ссылаясь на практику Верховного Суда Украины, автор ходатайства, которому суд заменил смертную казнь пожизненным лишением свободы, подчеркивает, что при аналогичных обстоятельствах другим лицам, которые до вступления в силу Закона №1483 совершили умышленные убийства при отягчающих обстоятельствах, суды назначали наказание в виде лишения свободы сроком на пятнадцать лет. Неоднозначностью судебной практики по указанному вопросу гражданин Савчук Н.Н. и обосновывает необходимость в официальном толковании приведенных в конституционном обращении положений Кодекса 1960 года.

2. Свои позиции относительно предмета производства по делу высказали Президент Украины, Председатель Верховной Рады Украины, Комитет Верховной Рады Украины по вопросам законодательного обеспечения правоохранительной деятельности, Уполномоченный Верховной Рады Украины по правам человека, Министр юстиции Украины, Генеральная прокуратура Украины, научные сотрудники Национального университета «Юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого», Национального университета «Одесская юридическая академия», Национальной академии внутренних дел, Научно-исследовательского института

изучения проблем преступности Национальной академии правовых наук Украины, Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, Луганского государственного университета внутренних дел имени Э.А. Дидоренко.

3. Конституционный Суд Украины, решая поднятые в конституционном представлении и конституционном обращении вопросы, исходит из следующего.

3.1. В Конституции Украины предусмотрено, что человек, его жизнь и здоровье, честь и достоинство, неприкосновенность и безопасность признаются в Украине наивысшей социальной ценностью; права и свободы человека и их гарантии определяют содержание и направленность деятельности государства; утверждение и обеспечение прав и свобод человека является главной обязанностью государства (статья 3).

В Украине признается и действует принцип верховенства права; Конституция Украины имеет высшую юридическую силу; нормы Конституции Украины являются нормами прямого действия; законы и иные нормативно-правовые акты принимаются на основе Конституции Украины и должны соответствовать ей (статья 8 Основного Закона Украины).

Законы и иные нормативно-правовые акты не имеют обратного действия во времени, кроме случаев, когда они смягчают или отменяют ответственность лица (часть первая статьи 58 Конституции Украины).

Исключительно законами Украины определяются, в частности, деяния, являющиеся преступлениями, и ответственность за них (пункт 22 части первой статьи 92 Основного Закона Украины).

Законодательство Украины об уголовной ответственности составляет Уголовный кодекс Украины, который основывается на Конституции Украины и общепризнанных принципах и нормах международного права. Преступность деяния, а также его наказуемость и иные уголовно-правовые следствия определяются только данным Кодексом (часть первая, третья статьи 3 Кодекса 2001 года).

3.2. Кодекс 1960 года содержал положения о смертной казни как исключительной мере наказания в Общей части (статьи 24, 25, 48, 49, 52¹) и в санкциях статей Особой части, которые предусматривали ответственность за умышленные убийства, совершенные при отягчающих обстоятельствах (статьи 58, 59, 60, 93, 190¹), а также в санкциях статей, устанавливающих наказание за некоторые военные преступления, совершенные в боевое время или в боевой обстановке (статьи 232, 234, 236, 241, 242, 243, 245, 249, 251, 254, 254², 254³, 255, 256, 257, 258, 260, 261). При этом указанные санкции статей Особой части Кодекса 1960 года носили альтернативный характер: наряду со смертной казнью как видом наказания они предусматривали и лишение свободы на максимальный срок до пятнадцати лет. Такие санкции, установленные Верховной Радой Украины, соизмерялись с особой тяжестью указанных преступлений и повышенной общественной опасностью лиц, их совершавших.

Конституционный Суд Украины в Решении от 29 декабря 1999 года признал не соответствующими Конституции Украины (неконституционными) положения статьи 24 Общей части и положения санкций ста-

тей Особой части Кодекса 1960 года, которые предусматривали смертную казнь как вид наказания. Согласно части второй статьи 152 Конституции Украины положения Кодекса 1960 года, признанные неконституционными, теряют силу со дня принятия Конституционным Судом Украины данного решения об их неконституционности. Резолютивная часть указанного решения содержит требование, адресованное Верховной Раде Украины, привести Кодекс 1960 года в соответствие с решением Конституционного Суда Украины. Кроме этого, Конституционный Суд Украины отметил следующее: «что касается положения статьи 25 Уголовного кодекса Украины о замене смертной казни иным видом наказания, то этот вопрос подлежит решению в законодательном порядке (пункт 14 части первой статьи 92 Конституции Украины)» (абзац четвертый пункта 6 мотивировочной части указанного решения).

В соответствии с правовыми позициями Конституционного Суда Украины часть вторая статьи 152 Основного Закона Украины закрепляет принцип, по которому законы, иные правовые акты или их отдельные положения, признанные неконституционными, теряют силу со дня принятия Конституционным Судом Украины решения о их неконституционности и не подлежат применению. По этому же принципу законы, иные правовые акты имеют юридическую силу до признания их неконституционными отдельным решением органа конституционного контроля (абзац третий пункта 4 Решения от 24 декабря 1997 года №8-зп по делу о назначении заместителей председателей местных государственных администраций; абзац шестой пункта 4 мотивировочной части Решения от 14 декабря 2000 года №15-рп/2000 по делу о порядке выполнения решений Конституционного Суда Украины). Исходя из этого положения Кодекса 1960 года о смертной казни как виде наказания со дня принятия Конституционным Судом Украины Решения от 29 декабря 1999 года не подлежали применению судами, а органы исполнительной власти не полномочны исполнять приговоры относительно лиц, приговоренных к смертной казни, приговоры в отношении которых не были исполнены на день принятия указанного решения. Тем не менее до дня принятия данного решения положения Кодекса 1960 года о смертной казни имели юридическую силу и подлежали применению судами при назначении наказания лицам, совершившим соответствующие преступления.

Верховная Рада Украины принятием Закона №1483 привела Кодекс 1960 года в соответствие с Решением Конституционного Суда Украины от 29 декабря 1999 года. В Законе №1483 комплексно решены вопросы, касавшиеся замены смертной казни как вида уголовного наказания таким видом наказания, как пожизненное лишение свободы. Этот вывод основывается на анализе структуры и содержания Закона №1483. В соответствии с пунктом 1 раздела I Закона №1483 из Кодекса 1960 года исключена статья 24, предусматривавшая смертную казнь как исключительную меру наказания; Кодекс 1960 года дополнен новой статьей 25², определившей новый вид уголовного наказания — пожизненное лишение свободы, которое «устанавливается за совершение особо тяжкого преступления и применяется в случаях, специально предусмотренных настоящим Кодексом, если суд не считает возможным применить лишение свободы на опреде-

ленный срок»; слова «смертная казнь» во всех случаях их применения в тексте Кодекса 1960 года заменены на слова «пожизненное лишение свободы» в соответствующих падежах. Положениями пунктов 2, 3 раздела I Закона №1483 внесены изменения в Уголовно-процессуальный и Исправительно-трудовой кодексы Украины, которыми урегулированы вопросы, вытекающие из указанных изменений в Кодексе 1960 года. В разделе II Закона №1483 предусмотрено, что «пересмотр приговоров по делам относительно лиц, осужденных к смертной казни, приговоры в отношении которых на момент вступления в силу настоящего Закона не были исполнены, осуществляется судом, постановившим приговор». В разделе III Закона №1483 установлено, что «настоящий Закон вступает в силу со дня его опубликования». Закон №1483 был опубликован в газете «Голос Украины» 29 марта 2000 года.

4. Конституционный Суд Украины исходит из того, что со дня принятия Конституционным Судом Украины Решения от 29 декабря 1999 года и до вступления в силу Закона №1483 существовал промежуток времени, в течение которого Верховная Рада Украины принимала решение о внесении изменений в Кодекс 1960 года относительно замены смертной казни иным видом наказания — пожизненным лишением свободы. Этот промежуток был обусловлен одновременной утратой силы положениями Кодекса 1960 года о смертной казни и вступлением в силу Закона №1483 относительно установления нового вида наказания и возник в результате осуществления Конституционным Судом Украины нормоконтроля за соответствием Конституции Украины положений Кодекса 1960 года о смертной казни.

Однако наличие указанного промежутка времени не означает, что существующие на то время соответствующие санкции статей Кодекса 1960 года утратили альтернативный характер и предусматривали лишь наказание в виде лишения свободы на максимальный срок до пятнадцати лет. Это подтверждается, в частности, тем, что Кодекс 1960 года устанавливал безальтернативную санкцию — лишение свободы на срок до пятнадцати лет — за умышленное убийство без отягчающих обстоятельств (статья 94). Тем не менее законодатель не признавал такое же наказание соразмерным наказанию за умышленное убийство при отягчающих обстоятельствах, поскольку считал, что за совершение подобных преступлений должна была существовать возможность назначения судами и более строгого уголовного наказания (статья 93 Кодекса 1960 года).

В таких обстоятельствах Конституционный Суд Украины отмечает, что альтернативный характер санкций статей Кодекса 1960 года, которые предусматривали наказание за особо тяжкие преступления, не давал оснований для назначения судами иного наказания вместо смертной казни до момента ее замены Верховной Радой Украины на пожизненное лишение свободы, поскольку это нарушало принцип соразмерности тяжести преступления и наказания за его совершение, не соответствовало принципу справедливости в уголовном праве.

Как указал Конституционный Суд Украины в деле о назначении судом более мягкого наказания, отдельным проявлением справедливости

является вопрос соответствия наказания совершенному преступлению; категория справедливости предусматривает, что наказание за преступление должно быть соразмерным преступлению. Справедливое применение норм права — есть прежде всего недискриминационный подход, беспристрастность. Это означает не только то, что предусмотренный законом состав преступления и рамки наказания будут соответствовать друг другу, но и то, что наказание должно находиться в справедливом соотношении с тяжестью и обстоятельствами совершенного и личностью виновного (абзац пятый подпункта 4.1 пункта 4 мотивировочной части Решения от 2 ноября 2004 года №15-рп/2004).

Такой вывод согласуется и с практикой Европейского суда по правам человека, который указал, что составным элементом принципа верховенства права является ожидание от суда применения к каждому преступнику такого наказания, которое законодатель считает пропорциональным (решение по делу «Скоппола против Италии» от 17 сентября 2009 года, заявление №10249/03).

Кроме этого, Конституционный Суд Украины считает, что после Решения от 29 декабря 1999 года Кодекс 1960 года не стал новым законом, смягчающим уголовную ответственность лиц за совершение особо тяжких преступлений. Как утверждает субъект права на конституционное обращение, Кодекс 1960 года в этой части изменялся дважды: Решением Конституционного Суда Украины от 29 декабря 1999 года и Законом №1483. На этом основании суды назначали лицам, совершившим указанные преступления до вступления в силу Закона №1483, наказание в виде лишения свободы на срок до пятнадцати лет. При этом суды учитывали положения части четвертой статьи 5 Кодекса 2001 года, которыми установлено: «Если после совершения лицом деяния, предусмотренного настоящим Кодексом, закон об уголовной ответственности изменялся несколько раз, обратное действие во времени имеет тот закон, который отменяет преступность деяния, смягчает уголовную ответственность или иным образом улучшает положение лица».

Конституционный Суд Украины исходит из того, что в части четвертой статьи 5 Кодекса 2001 года речь идет о возможности его изменения только другим законом об уголовной ответственности, а не Решением Конституционного Суда Украины, который полномочен лишь признавать неконституционными положения закона об уголовной ответственности.

Как указал Конституционный Суд Украины в деле об обратном действии уголовного закона во времени, «сопоставление положений статей 8, 58, 92, 152, пункта 1 раздела XV «Переходные положения» Конституции Украины и статьи 6 Кодекса дает основания сделать вывод о том, что исключительно уголовными законами Украины определяются деяния, являющиеся преступлениями, и определяется ответственность за их совершение. Соответственно и обратное действие во времени реализуется через уголовные законы в случаях, когда они отменяют или смягчают ответственность лица» (абзац второй пункта 3 мотивировочной части Решения от 19 апреля 2000 года №6-рп/2000). Вывод о том, что отмена или

смягчение уголовной ответственности лица осуществляется именно законами, основывается, в частности, на положениях Уголовного кодекса Украины, в соответствии с которым улучшение правового положения лица, совершившего преступление, осуществляется согласно закону, который смягчает наказание, новоизданному закону (часть вторая статьи 6, часть третья статьи 54 Кодекса 1960 года), закону об уголовной ответственности, который отменяет преступность деяния, смягчает уголовную ответственность или иным образом улучшает положение лица, санкции нового закона (часть первая статьи 5, часть третья статьи 74 Кодекса 2001 года).

5. Конституцией Украины установлено, что законы и иные нормативно-правовые акты не имеют обратного действия во времени, кроме случаев, когда они смягчают или отменяют ответственность лица (часть первая статьи 58).

Конституционный Суд Украины считает, что указанные положения Основного Закона Украины предусматривают общепризнанные принципы действия во времени законов и иных нормативно-правовых актов, а именно: принцип их непосредственного действия, то есть распространение только на те отношения, которые возникли после вступления в силу законов и иных нормативно-правовых актов, и принцип обратного действия во времени, если они смягчают или отменяют ответственность лица. Как указал Конституционный Суд Украины, суть обратного действия во времени законов и иных нормативно-правовых актов состоит в том, что их предписания распространяются на правоотношения, возникшие до вступления их в силу, при условии, если они отменяют или смягчают ответственность лица (абзац второй пункта 2 мотивировочной части Решения от 19 апреля 2000 года №6-рп/2000 по делу об обратном действии уголовного закона во времени).

Положениям Конституции Украины о законах, имеющих обратное действие во времени, соответствовала часть вторая статьи 6 Кодекса 1960 года, согласно которой «закон, который отменяет наказуемость деяния или смягчает наказание, имеет обратную силу, то есть распространяется с момента вступления его в силу также на деяния, совершенные до его издания». Предписания части первой статьи 5 Кодекса 2001 года развивают положения части первой статьи 58 Конституции Украины, а именно: «Закон об уголовной ответственности, который отменяет преступность деяния, смягчает уголовную ответственность или иным образом улучшает положение лица, имеет обратное действие во времени, то есть распространяется на лиц, совершивших соответствующие деяния до вступления такого закона в силу, в том числе на лиц, которые отбывают наказание или отбыли наказание, но имеют судимость». Вместе с тем частью второй статьи 5 Кодекса 2001 года предусмотрено: «Закон об уголовной ответственности, который устанавливает преступность деяния, усиливает уголовную ответственность или иным образом ухудшает положение лица, не имеет обратного действия во времени».

Указанные положения уголовных кодексов относительно законов, имеющих обратное действие во времени, согласуются с международно-правовыми актами по этому вопросу. Так, в Международном пакте о гражданских и политических правах определено: если после совершения преступления законом устанавливается более мягкое наказание, действие этого закона распространяется на данного преступника (пункт 1 статьи 15). В Резолюции 1984/50 Экономического и Социального Совета ООН «Меры, гарантирующие защиту прав тех, кто приговорен к смертной казни» от 25 мая 1984 года закреплено, что если после совершения преступления были внесены изменения в законодательство, предусматривающие более мягкие степени наказания, то они должны распространяться и на правонарушителя, совершившего это преступление (пункт 2). Согласно статье 7 Конвенции о защите прав человека и основных свобод 1950 года лицу не может назначаться наказание, строже того, которое применялось на момент совершения уголовного правонарушения. Европейский суд по правам человека считает, что статья 7 Конвенции о защите прав человека и основных свобод 1950 года является важной частью принципа верховенства права. Он также подтвердил, что указанная статья Конвенции допускает принцип ретроспективности более мягкого уголовного закона. На этом принципе основывается правило, что в случае имеющих отличий между действующим на момент совершения преступления уголовным законом и уголовным законом, который вступил в силу перед вынесением окончательного судебного решения, суды должны применять тот закон, положения которого более благоприятны для обвиняемого (решение по делу «Скоппола против Италии» от 17 сентября 2009 года, заявление №10249/03).

6. Новый вид уголовного наказания, введенный Законом №1483,— пожизненное лишение свободы — является менее строгим видом наказания по сравнению со смертной казнью. Этот вывод Конституционного Суда Украины основывается на том, что при применении пожизненного лишения свободы обеспечивается неотъемлемое право на жизнь человека, совершившего особо тяжкое преступление; в санкциях статей, предусматривавших наказание за особо тяжкие преступления, в том числе умышленные убийства, совершенные при отягчающих обстоятельствах, вместо смертной казни установлено пожизненное лишение свободы как наиболее строгий вид наказания в перечне уголовных наказаний (пункт 1¹ части первой статьи 23 Кодекса 1960 года) наряду с лишением свободы на максимальный срок до пятнадцати лет; осужденному на пожизненное лишение свободы предусмотрена возможность замены этого наказания актом помилования на лишение свободы на определенный срок (часть первая статьи 25 Кодекса 1960 года, часть вторая статьи 87 Кодекса 2001 года); лицам, осужденным на пожизненное лишение свободы, обеспечивается возможность иметь социальные связи в пределах, определенных законом (статьи 28, 38, 39, 41, 42, 43, 44, 58 Исправительно-трудового кодекса Украины от 23 декабря 1970 года; статьи 107, 108, 109, 110, 112, 113, 114, 127, 151, 151¹ Уголовно-исполнительного кодекса Украины от 11 июля

2003 года). В случае выявления оснований для пересмотра дела существует реальная возможность для реабилитации лица, осужденного на пожизненное лишение свободы.

Конституционный Суд Украины считает, что поскольку пожизненное лишение свободы является менее строгим видом наказания, чем смертная казнь, предусмотренная Кодексом 1960 года на время совершения лицами особо тяжких преступлений, то положения Кодекса 1960 года с изменениями, внесенными Законом №1483, смягчают уголовную ответственность и иным образом улучшают правовое положение лиц, совершивших особо тяжкие преступления до вступления в силу данного закона. На основании части первой статьи 58 Конституции Украины, части второй статьи 6 Кодекса 1960 года, части первой статьи 5 Кодекса 2001 года положения Кодекса 1960 года с изменениями, внесенными Законом №1483, имеют обратное действие во времени, то есть распространяются на лиц, совершивших предусмотренные Кодексом 1960 года особо тяжкие преступления до вступления в силу указанного закона, в том числе на лиц, осужденных на смертную казнь, приговоры в отношении которых на момент вступления в силу Закона №1483 не были исполнены.

Европейский суд по правам человека в своих решениях признал, что замена судами смертной казни на пожизненное лишение свободы, установленное новым уголовным законом, а не на лишение свободы сроком на пятнадцать лет, которое как альтернативное смертной казни наказание было предусмотрено законом во время совершения преступлений, не является нарушением статьи 7 Конвенции о защите прав человека и основных свобод 1950 года (решения по делам «Алакрам Хумматов против Азербайджана» от 18 мая 2006 года, заявления №9852/03, №13413/04, «Ткачев против Украины» от 13 декабря 2007 года, заявление №39458/02).

Учитывая изложенное и руководствуясь статьями 147, 150, 153 Конституции Украины, статьями 51, 63, 69, 95 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л:

1. В аспекте конституционного представления и конституционного обращения положения Уголовного кодекса Украины 1960 года с изменениями, внесенными Законом Украины «О внесении изменений в Уголовный, Уголовно-процессуальный и Исправительно-трудовой кодексы Украины» от 22 февраля 2000 года №1483-III, которыми смертная казнь как вид уголовного наказания была заменена пожизненным лишением свободы, во взаимосвязи с положениями статей 3, 8, части первой статьи 58, пункта 22 части первой статьи 92, части второй статьи 152 Конституции Украины, статьи 73 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», части второй статьи 6 Уголовного кодекса Украины 1960 года, части второй статьи 4, части первой статьи 5 Уголовного кодекса Украины 2001 года следует понимать как смягчающие уголовную ответственность лица и имеющие обратное действие во времени, то есть распространяющиеся на лиц, совершивших особо тяжкие преступления, предусмотренные Уголов-

ным кодексом Украины 1960 года, до вступления в силу Закона Украины «О внесении изменений в Уголовный, Уголовно-процессуальный и Исправительно-трудовой кодексы Украины», в том числе на лиц, осужденных на смертную казнь, приговоры в отношении которых на момент вступления в силу данного закона не были исполнены.

2. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

• *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No.1-rp/2011 dated January 26, 2011 in the case upon the constitutional petition of the Supreme Court of Ukraine and the constitutional appeal of citizen Savchuk Mykola Mykolayovych concerning official interpretation of the provisions of the 1960 Criminal Code of Ukraine as amended, introduced by the Law of Ukraine «On Introducing Amendments to the Criminal, Criminal Procedural and Correctional Labour Codes of Ukraine» No.1483-III dated February 22, 2000, regarding their effect in time in conjunction with the provisions of Articles 8, 58.1, 92.1.22, 152.2, item 1 of Chapter XV «Transitional Provisions» of the Constitution of Ukraine, Article 73 of the Law of Ukraine «On the Constitutional Court of Ukraine», Articles 4.2, 5.1, 5.3, 5.4, 74.3 of the 2001 Criminal Code of Ukraine (case on substitution of death penalty with life imprisonment)*

The Constitution envisages that the human being, his or her life and health, honour and dignity, inviolability and security are recognised in Ukraine as the highest social value; human rights and freedoms and their guarantees determine the essence and orientation of the activity of the State; to affirm and ensure human rights and freedoms is the main duty of the State (Article 3).

In Ukraine, the principle of the rule of law is recognised and effective; the Constitution of Ukraine has the highest legal force; the norms of the Constitution of Ukraine are norms of direct effect; laws and other normative legal acts are adopted on the basis of the Constitution of Ukraine and shall conform to it (Article 8 of the Fundamental Law).

Laws and other normative legal acts have no retroactive force, except in cases where they mitigate or annul the responsibility of a person (Article 58.1 of the Constitution).

Acts that are crimes and liability for them are determined exclusively by the laws of Ukraine (Article 92.1.22 of the Fundamental Law).

The legislation of Ukraine on criminal responsibility is the Criminal Code of Ukraine which is based on the Constitution and generally acknowledged principles and norms of international law. The criminality of an act as well as

its punishability and other criminal and legal consequences are determined exclusively by this Code (Articles 3.1, 3.3 of the 2001 Criminal Code (hereinafter referred to as «the 2001 Code»).

The 1960 Criminal Code (hereinafter referred to as «the 1960 Code») contained provisions on death penalty as an exceptional form of punishment in the General part (Articles 24, 25, 48, 49, 52¹) and in the sanctions of Articles of the Special part which envisaged responsibility for intentional homicides committed with aggravating circumstances (Articles 58, 59, 60, 93, 190¹) as well as in the sanctions of Articles which stipulated punishment for some war crimes committed in wartime or combat situation (Articles 232, 234, 236, 241, 242, 243, 245, 249, 251, 254, 254², 254³, 255, 256, 257, 258, 260, 261). At the same time the mentioned sanctions of the Articles of the Special part of the 1960 Code had an alternative character: along with death penalty as a form of punishment they provided confinement for up to 15 years maximum. Such sanctions established by the Verkhovna Rada of Ukraine were proportionate with special gravity of the mentioned crimes and social danger of persons who committed them.

The Constitutional Court in its Decision dated December 29, 1999 recognised as non-conforming with the Constitution (unconstitutional) the provisions of Article 24 of the General part and the provisions of the sanctions of Articles of the Special part of the 1960 Code which envisaged death penalty as a form of punishment. According to Article 152.2 of the Constitution the provisions of the 1960 Code declared unconstitutional lost their legal force from the day the Constitutional Court adopts the decision on their unconstitutionality. The resolute part of the mentioned decision contains the requirement for the Verkhovna Rada of Ukraine to bring the 1960 Code in conformity with the decision of the Constitutional Court.

The Verkhovna Rada of Ukraine by means of adoption of the Law «On Introducing Amendments to the Criminal, Criminal Procedural and Correctional Labour Code of Ukraine» No.1483-III dated February 22, 2000 (hereinafter referred to as «the Law No.1483») brought the 1960 Code in conformity with the Decision of the Constitutional Court dated December 29, 1999. The Law No.1483 resolved integrally the issue regarding substitution of death penalty as a form of punishment with such a form of punishment as a life imprisonment.

The Constitutional Court proceeds from the fact that from the day the Constitutional Court adopted the Decision dated December 29, 1999 and before the Law No.1483 entered into force there was a period during which the Verkhovna Rada of Ukraine was adopting a decision on introducing amendments to the 1960 Code regarding substitution of death penalty with the other form of punishment — life imprisonment. This interim was conditioned by the fact that the loss of effect by the provisions of the 1960 Code on death penalty and entry into force of the Law No.1483 on establishment of the new form of punishment were not simultaneous and it originated from the exercise by the Constitutional Court of the control over compliance of the provisions of the 1960 Code regarding death penalty with the Constitution.

However, this interim does not mean that the respective sanctions of Articles of the 1960 Code which existed at that time lost an alternative character and envisaged only punishment in the form of confinement for a term up to 15 years maximum. It is confirmed, in particular, by the fact that the 1960 Code established a non-

alternative sanction — confinement for a term up to 15 years — for an intentional homicide without aggravating circumstances (Article 94). Nevertheless, the legislator did not recognise the same punishment to be proportionate with the punishment for intentional homicide with aggravating circumstances, since it considered that courts should have the possibility to establish more severe punishment for such crimes (Article 93 of the 1960 Code).

With regard to this the Constitutional Court states that the alternative character of sanctions of the Articles of the 1960 Code which envisaged punishment for especially grave crimes did not give any grounds for courts to establish other punishment instead of death penalty before the Verkhovna Rada of Ukraine substituted it with life imprisonment since it violated the principle proportionality of crime gravity and punishment for its commitment, and did not conform with the equity principle in the criminal law.

The new form of criminal punishment introduced by the Law No.1483 — life imprisonment — is a less severe form of punishment comparing to death penalty. This opinion of the Constitutional Court of Ukraine is based on the fact that in case of life imprisonment an inalienable right to life is guaranteed for a person who committed an especially grave crime; the sanctions of Articles which envisaged punishment for especially grave crimes, including intentional homicides, committed with aggravating circumstances life imprisonment is established as the most severe form of punishment in the list of criminal punishment instead of death penalty (item 1¹ of Article 23.1 of the 1960 Code) along with confinement for a term up to 15 years maximum; it is provided a possibility for a person sentenced to life imprisonment to substitute this punishment with an act of pardon for confinement for a certain period (Article 25.1 of the 1960 Code, Article 87.2 of the 2001 Code); persons sentenced to life imprisonment are provided with a possibility to have social connections within the limits stipulated by law (Articles 28, 38, 39, 41, 42, 43, 44, 58 of the Correctional Labour Code of Ukraine dated December 23, 1970; Articles 107, 108, 109, 110, 112, 113, 114, 127, 151, 151¹ of the Criminal Executive Code of Ukraine dated July 11, 2003). In case there are grounds for review of a case there exists a real possibility for rehabilitation of a person sentenced to life imprisonment.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held that within the context of the constitutional petition and the constitutional appeal the provisions of the 1960 Criminal Code with amendments, introduced by the Law of Ukraine «On Introducing Amendments to the Criminal, Criminal Procedural and Correctional Labour Codes of Ukraine» No.1483-III dated February 22, 2000, which substituted death penalty as a form of criminal punishment with life imprisonment, in conjunction with the provisions of Articles 3, 8, 58.1, 92.1.22, 152.2 of the Constitution, Article 73 of the Law «On the Constitutional Court of Ukraine», Article 6.2 of the 1960 Criminal Code, Articles 4.2, 5.1 of the Criminal Code of 2001 shall be understood as such that alleviate criminal responsibility of a person and have a retroactive effect, i.e. they are applied to the persons who committed especially grave crimes, envisaged by the 1960 Criminal Code, before the Law «On Introducing Amendments to the Criminal, Criminal Procedural and Correctional Labour Codes of Ukraine» entered into force, including persons sentenced to death penalty whose sentences had not executed by the time when this law entered into force.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
окремих положень Закону України «Про Вищу раду юстиції»**

м. Київ
11 березня 2011 року
№2-рп/2011

Справа №1-4/2011

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого, **Бауліна** Юрія Васильовича, **Бринцева** Василя Дмитровича, **Вдовіченка** Сергія Леонідовича, **Винокурова** Сергія Маркіяновича — доповідача, **Гульгая** Михайла Мирославовича, **Запорожця** Михайла Петровича, **Кампа** Володимира Михайловича, **Колоса** Михайла Івановича, **Лилака** Дмитра Дмитровича, **Маркуш** Марії Андріївни, **Овчаренка** В'ячеслава Андрійовича, **Сергейчука** Олега Анатолійовича, **Стрижака** Андрія Андрійовича, **Ткачука** Павла Миколайовича, **Шаптали** Наталі Костянтинівни, **Шишкіна** Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 року №22/98-ВР (Відомості Верховної Ради України, 1998 р., №25, ст.146) зі змінами (далі — Закон №22).

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання 53 народних депутатів України.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» є твердження суб'єкта права на конституційне подання про неконституційність окремих положень Закону №22.

Заслухавши суддю-доповідача Винокурова С.М. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — 53 народних депутати України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення Закону №22, а саме:

- частин першої, другої, третьої статті 25 щодо права Вищої ради юстиції витребувати від судів копії судових справ, розгляд яких не закінчено;
- частини третьої статті 27 стосовно встановлення порядку оскарження актів Вищої ради юстиції виключно до Вищого адміністративного суду України;

— частини другої статті 32 щодо визначення дій, які є порушенням суддею присяги.

Необхідність звернення до Конституційного Суду України автори клопотання обґрунтовують тим, що вказані положення Закону №22 після внесення змін Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо недопущення зловживань правом на оскарження» від 13 травня 2010 року №2181-VI (Відомості Верховної Ради України, 2010 р., №26, ст.272) (далі — Закон №2181) порушують принцип поділу влади, обмежують обсяг незалежності та недоторканності суддів, а також право громадян на доступ до правосуддя.

На думку народних депутатів України, оспорювані положення суперечать частині першій статті 6, статті 8, частині другій статті 19, частинам першій, другій статті 55, частині першій статті 64, частині першій статті 124, частинам першій, другій статті 126, частині п'ятій статті 127, статті 128, частині першій статті 129, статті 131 Конституції України.

2. Свої позиції стосовно предмета конституційного подання висловили Президент України, Голова Верховної Ради України, Прем'єр-міністр України, Вища рада юстиції, Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Вищий адміністративний суд України, Вищий господарський суд України, Рада суддів України, Генеральна прокуратура України, науковці Інституту держави і права ім. В.М. Корещького НАН України, Національної академії прокуратури України, Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Національного університету «Одеська юридична академія».

3. Вирішуючи порушені в конституційному поданні питання, Конституційний Суд України виходить з такого.

3.1. Україна є правовою державою, в якій визнається і діє принцип верховенства права; Конституція України має найвищу юридичну силу, закони приймаються на її основі і повинні відповідати їй (стаття 1, частини перша, друга статті 8 Основного Закону України).

Органи державної влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією України межах і відповідно до законів України, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (частина друга статті 6, частина друга статті 19 Основного Закону України).

Вища рада юстиції є органом, правовий статус якого визначений Конституцією та законами України.

Згідно з частиною першою статті 131 Основного Закону України до відання Вищої ради юстиції належить:

1) внесення подання про призначення суддів на посади або про звільнення їх з посад;

2) прийняття рішення стосовно порушення судьями і прокурорами вимог щодо несумісності;

3) здійснення дисциплінарного провадження стосовно суддів Верховного Суду України і суддів вищих спеціалізованих судів та розгляд скарг на рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів апеляційних та місцевих судів, а також прокурорів.

Відповідно до частини другої статті 1 Закону №22 Вища рада юстиції є колегіальним, незалежним органом, відповідальним за формування високопрофесійного суддівського корпусу, здатного кваліфіковано, сумлінно та неупереджено здійснювати правосуддя на професійній основі, а також за прийняття рішень стосовно порушень суддями і прокурорами вимог щодо несумісності та у межах своєї компетенції про їх дисциплінарну відповідальність.

3.2. Автори клопотання порушують перед Конституційним Судом України питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин першої, другої, третьої статті 25 Закону №22. Відповідно до частини третьої цієї статті «Вища рада юстиції для здійснення своїх повноважень може витребувати від судів копії судових справ, розгляд яких не закінчено, крім справ, розгляд яких відбувається у закритому судовому засіданні». Копії судових справ надаються Вищій раді юстиції в порядку, встановленому частинами першою, другою зазначеної статті.

У частинах першій, другій статті 25 Закону №22 встановлено порядок одержання Вищою радою юстиції інформації від органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, керівників підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та підпорядкування, громадян та їх об'єднань. Конституційний Суд України вважає, що отримання такої інформації зумовлено підготовкою матеріалів для розгляду питань, віднесених статтею 131 Конституції України до відання Вищої ради юстиції.

Незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією і законами України; вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється; судді при здійсненні правосуддя незалежні і підкоряються лише закону (частини перша, друга статті 126, частина перша статті 129 Основного Закону України). Вказані положення означають, зокрема, що «незалежність суддів є невід'ємною складовою їхнього статусу, конституційним принципом організації та функціонування судів і професійної діяльності суддів. Незалежність суддів полягає передусім у їхній самостійності, непов'язаності при здійсненні правосуддя будь-якими обставинами та іншою, крім закону, волею» (абзац перший підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 грудня 2004 року №19-рп/2004).

Частинами першою, третьою статті 6 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (далі — Закон про судоустрій) гарантовано самостійність судів у здійсненні правосуддя, їх незалежність від будь-якого незаконного впливу, встановлено заборону втручатися у відправлення правосуддя та впливати на суд або суддів у будь-який спосіб.

Статтею 25 Закону №22 до внесення змін Законом №2181 передбачалося, що у зв'язку з виконанням доручень з перевірки конкретних справ Голови або заступника Голови Вищої ради юстиції судові справи, розгляд яких не закінчено, надаються членам Вищої ради юстиції на їх вимогу для ознайомлення.

Конституційний Суд України у Рішенні від 21 травня 2002 року №9-рп/2002 вказав, що ознайомлення (без права витребування нерозглянутої справи) не означає перевірку судової справи по суті і не є втручан-

ням у процес здійснення правосуддя (абзац п'ятий пункту 6 мотивувальної частини).

Відповідно до цієї правової позиції Конституційного Суду України право Вищої ради юстиції на ознайомлення з певними, необхідними для здійснення конституційних повноважень, матеріалами судових справ не передбачає витребування справи, розгляд якої не закінчено, оскільки це може призвести до втручання у процес здійснення правосуддя.

Законом №2181 викладено в новій редакції статтю 25 Закону №22, за частиною третьою якої Вищу раду юстиції наділено правом витребувати від суду копію всієї судової справи, розгляд якої не закінчено.

Наведене положення Закону №22 фактично означає, що Вища рада юстиції може перевіряти судові справи судів усіх рівнів та інстанцій до закінчення їх розгляду судами, а також давати оцінку процесуальним діям суддів щодо розгляду конкретної судової справи, хоча такі повноваження не передбачені статтею 131 Конституції України для цього органу і можуть здійснюватися тільки судами апеляційної чи касаційної інстанції. Тому витребування Вищою радою юстиції будь-яких матеріалів судової справи (оригіналів чи копій) має наслідком оцінку вчинених суддею процесуальних дій. Така оцінка до винесення ним остаточного рішення у справі є втручанням у здійснення правосуддя, що суперечить частинам першої, другої статті 126, частині першої статті 129 Конституції України.

Право Вищої ради юстиції витребувати копії судових справ конкретизовано в частині першої статті 40 Закону №22, відповідно до якої перевірка даних про дисциплінарний проступок здійснюється, зокрема, шляхом витребування судових справ. Частиною четвертою статті 25 Закону №22, частиною першою статті 188³² Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачено адміністративну відповідальність за ненадання Вищій раді юстиції копій судових справ.

Однак аналіз змісту частини четвертої статті 25, частини першої статті 40 Закону №22, частини першої статті 188³² Кодексу України про адміністративні правопорушення свідчить про невизначеність у питанні, копії яких саме судових справ надаються (витребовуються) згідно з вказаними положеннями законів. Конституційний Суд України зазначає, що законодавством не може бути встановлена відповідальність за ненадання Вищій раді юстиції копій судових справ, розгляд яких не закінчено. Надання таких копій передбачено положеннями частини третьої статті 25 Закону №22, які визнані Конституційним Судом України такими, що не відповідають Основному Закону України.

За частиною другою статті 70 Закону України «Про Конституційний Суд України» у разі необхідності Конституційний Суд України може визначити у своєму рішенні, висновку порядок і строки їх виконання, а також покласти на відповідні державні органи обов'язки щодо забезпечення виконання рішення, додержання висновку. Керуючись вказаною нормою, Конституційний Суд України звертає увагу Верховної Ради України на необхідність привести у відповідність до цього Рішення положення:

— частини четвертої статті 25 Закону №22, частини першої статті 188³² Кодексу України про адміністративні правопорушення, якими унеможливити притягнення до відповідальності за ненадання Вищій раді юстиції копій судових справ, розгляд яких не закінчено;

— частини першої статті 40 Закону №22, якими унеможливити витребування Вищою радою юстиції матеріалів судових справ, розгляд яких не закінчено.

3.3. Автори клопотання порушують перед Конституційним Судом України питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 27 Закону №22, якими встановлюється порядок оскарження актів Вищої ради юстиції виключно до Вищого адміністративного суду України в порядку, визначеному Кодексом адміністративного судочинства України (далі — Кодекс).

Конституцією України передбачено, що тільки законами України визначаються, зокрема, судоустрій, судочинство, а також встановлюються випадки, коли не забезпечується апеляційне та касаційне оскарження рішення суду (пункт 14 частини першої статті 92, пункт 8 частини третьої статті 129).

Конституційний Суд України неодноразово зазначав, що порядок діяльності судових органів, повноваження та кількість судових інстанцій, склад суду при відправленні правосуддя тощо на основі конституційних засад судоустрою і судочинства визначаються виключно законом згідно з пунктом 14 частини першої статті 92 Конституції України (абзац четвертий підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 11 грудня 2003 року №20-рп/2003) і що вирішення питань, пов'язаних з трудовими спорами суддів та оскарженням актів Вищої ради юстиції, може бути предметом розгляду судів загальної юрисдикції у випадках і в порядку, встановлених законом, який також може визначити і підсудність даних справ судам загальної юрисдикції відповідного рівня (абзац третій пункту 6 мотивувальної частини Рішення від 27 березня 2002 року №7-рп/2002).

За своїм змістом судочинство включає в себе, зокрема, підсудність, тобто встановлення повноважень судів системи судів загальної юрисдикції та процесуальних строків, строків звернення, оскарження до суду рішень, дій або бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (абзац другий пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 червня 2004 року №13-рп/2004).

Отже, Конституційний Суд України виходить з того, що Верховна Рада України в законах України визначає судочинство та судоустрій і підсудність справ як їх елемент, а також може встановлювати випадки, в яких не допускається апеляційне, касаційне оскарження рішення суду (пункт 14 частини першої статті 92, пункт 8 частини третьої статті 129 Конституції України).

Особливості провадження у справах щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради юстиції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України встановлено статтею 171¹ Кодексу. Так, «акти, дії чи бездіяльність Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради юстиції, а також рішення, дії чи бездіяльність Вищої кваліфікаційної комісії суддів України оскаржуються до Вищого адміністративного суду України. Для цього у Вищому адміністративному суді України створюється окрема палата» (частина друга вказаної статті).

У пунктах 1, 2 частини першої статті 32 Закону про судоустрій визначено, що вищий спеціалізований суд розглядає справи відповідної судової юрисдикції в касаційному порядку згідно з процесуальним законом, а в окремих випадках, передбачених процесуальним законом,— справи відповідної судової юрисдикції як суд першої або апеляційної інстанції.

За частиною четвертою статті 18 Кодексу Вищому адміністративному суду України як суду першої інстанції підсудні справи щодо встановлення Центральною виборчою комісією результатів виборів або всеукраїнського референдуму, дострокового припинення повноважень народного депутата України, а також оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради юстиції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Згідно з частиною шостою статті 171¹ Кодексу, положення якої узгоджуються з положеннями частини третьої статті 27 Закону №22, рішення Вищого адміністративного суду України щодо оскарження актів/рішень, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради юстиції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України є остаточним і не підлягає перегляду в апеляційному чи касаційному порядку.

Конституційний Суд України у Рішенні від 27 січня 2010 року №3-рп/2010 вказав, що апеляційне оскарження судового рішення можливе у всіх випадках, крім тих, коли закон містить заборону на таке оскарження. Відповідна правова позиція висловлена і в рішеннях Конституційного Суду України від 28 квітня 2010 року №12-рп/2010 та від 8 липня 2010 року №18-рп/2010.

Європейський суд з прав людини зазначив, що право на справедливий судовий розгляд може бути обмежене державою, якщо це обмеження не завдає шкоди самій суті права. Так, у рішенні Європейського суду з прав людини у справі «Осман проти Сполученого Королівства» від 28 жовтня 1998 року вказано, що обмеження не буде сумісним з пунктом 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, «якщо воно не має правомірної мети і якщо відсутнє пропорційне співвідношення між вжитими засобами та поставленою метою».

Вирішуючи порушене в конституційному поданні питання, Конституційний Суд України наголошує, що правове регулювання підсудності наведеної категорії справ не впливає на можливість оскарження в суді рішення, дії чи бездіяльності Вищої ради юстиції особою, яка вважає, що порушено її права, свободи та законні інтереси.

Акти Вищої ради юстиції щодо суддів та прокурорів, які оскаржуються до Вищого адміністративного суду України, визначені частинами першою, другою статті 27 Закону №22.

Затверджений порядок судового розгляду таких справ Вищим адміністративним судом України як судом першої інстанції має на меті забезпечити незалежність та безсторонність тих суддів, які повинні розглядати зазначені справи. Крім того, встановленням особливого порядку судового оскарження зазначених актів Вищої ради юстиції дотримано співмірність між захистом прав суддів та прокурорів як громадян України та їх обов'язками і обмеженнями як представників державної влади.

Таким чином, положення частини третьої статті 27 Закону №22, яким передбачається можливість оскарження актів Вищої ради юстиції у суді та

встановлюється виключна підсудність цих справ Вищому адміністративному суду України, є таким, що не суперечить Конституції України.

3.4. Суб'єкт права на конституційне подання порушує перед Конституційним Судом України питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 32 Закону №22, що визначають вчинки, які є порушенням суддею присяги, а саме:

- вчинення ним дій, що порочать звання судді і можуть викликати сумнів у його об'єктивності, неупередженості та незалежності, у чесності та невідкупності судових органів;
- незаконне отримання суддею матеріальних благ або здійснення витрат, що перевищують доходи такого судді та членів його сім'ї;
- умисне затягування суддею строків розгляду справи понад терміни, встановлені законом;
- порушення морально-етичних принципів поведінки судді.

Порядок призначення, обрання особи на посаду судді та підстави звільнення з цієї посади регулюються Основним Законом України (статті 126, 128). Інші питання правового статусу суддів визначаються виключно законами України (пункт 14 частини першої статті 92 Конституції України).

Правовий статус судді передбачає як конституційно визначені гарантії незалежності та недоторканності суддів при здійсненні правосуддя, так і правову відповідальність за невиконання своїх обов'язків. Згідно з Основним Законом України суддя звільняється з посади органом, що його обрав або призначив, у разі, зокрема, порушення суддею присяги; внесення подання про звільнення суддів з посад належить до повноважень Вищої ради юстиції (пункт 5 частини п'ятої статті 126, пункт 1 частини першої статті 131). Порядок та підстави внесення подання про звільнення суддів з посад за порушення ними присяги встановлюються статтею 105 Закону про судоустрій та статтею 32 Закону №22.

У статті 55 Закону про судоустрій визначено, що особа, вперше призначена на посаду судді, набуває повноважень судді після складення присяги судді такого змісту: «Я, (ім'я та прізвище), вступаючи на посаду судді, урочисто присягаю об'єктивно, безсторонньо, неупереджено, незалежно та справедливо здійснювати правосуддя, підкоряючись лише закону та керуючись принципом верховенства права, чесно і сумлінно виконувати обов'язки судді, дотримуватися морально-етичних принципів поведінки судді, не вчиняти дій, що порочать звання судді та принижують авторитет судової влади».

Додержання присяги є обов'язком судді, що передбачено пунктом 4 частини четвертої статті 54 Закону про судоустрій та кореспондується з пунктом 5 частини п'ятої статті 126 Конституції України. Вказане дає підстави вважати, що дотримання суддею присяги — його конституційно визначений обов'язок. Таким чином, присяга судді має правову природу одностороннього, індивідуального, публічно-правового, конституційного зобов'язання судді.

Дотримання суддею своїх обов'язків є необхідною умовою довіри до суду та правосуддя з боку суспільства.

Порушення суддею присяги є однією з підстав для його звільнення з посади відповідно до пункту 5 частини п'ятої статті 126 Основного Закону України.

Правове регулювання відповідальності судді за недодержання присяги судді у вигляді звільнення з посади відповідає Європейській хартії про закон про статус суддів 1998 року, згідно з якою до суддів можуть застосовуватися санкції за невиконання (неналежне виконання) одного з обов'язків, прямо визначених законом (пункт 5.1).

Отже, Верховна Рада України, законодавчо визначивши критерії відповідальності за дії, які є порушенням суддею присяги, діяла в межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією та законами України, а положення частини другої статті 32 Закону №22, якими визначено дії, що є порушенням суддею присяги, не суперечать Конституції України.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, частинами першою, другою статті 152 Конституції України, статтями 51, 63, 70, 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. Визнати такими, що відповідають Конституції України (є конституційними), положення частин першої, другої статті 25, частини третьої статті 27, частини другої статті 32 Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 року №22/98-ВР зі змінами.

2. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення частини третьої статті 25 Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 року №22/98-ВР зі змінами.

3. Положення частини третьої статті 25 Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 року №22/98-ВР зі змінами, визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

4. Рекомендувати Верховній Раді України привести у відповідність до цього Рішення частину четверту статті 25, частину першу статті 40 Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 року №22/98-ВР зі змінами, частину першу статті 188³² Кодексу України про адміністративні правопорушення.

5. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности)
отдельных положений Закона Украины «О Высшем совете юстиции»
по конституционному представлению 53 народных депутатов Украины**

г. Киев
11 марта 2011 года
№2-рп/2011

Дело №1-4/2011

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Головина Анатолия Сергеевича — председательствующего, **Баулина** Юрия Васильевича, **Брынцева** Василия Дмитриевича, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича, **Винокурова** Сергея Маркияновича — докладчика, **Гульгая** Михаила Мирославовича, **Запорожца** Михаила Петровича, **Кампо** Владимира Михайловича, **Колоса** Михаила Ивановича, **Лылака** Дмитрия Дмитриевича, **Маркуш** Марии Андреевны, **Овчаренко** Вячеслава Андреевича, **Сергейчука** Олега Анатольевича, **Стрижака** Андрея Андреевича, **Ткачука** Павла Николаевича, **Шапталы** Натальи Константиновны, **Шишкина** Виктора Ивановича,

рассмотрел в пленарном заседании дело о соответствии Конституции Украины (конституционности) отдельных положений Закона Украины «О Высшем совете юстиции» от 15 января 1998 года №22/98-ВР (Ведомости Верховной Рады Украины, 1998 г., №25, ст.146) с изменениями (далее — Закон №22) по конституционному представлению 53 народных депутатов Украины.

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 39, 40 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление 53 народных депутатов Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 71 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является утверждение субъекта права на конституционное представление о неконституционности отдельных положений Закона №22.

Заслушав судью-докладчика Винокурова С.М. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

установил:

1. Субъект права на конституционное представление — 53 народных депутата Украины — обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством признать не соответствующими Конституции Украины (неконституционными) положения Закона №22, а именно:

— частей первой, второй, третьей статьи 25 относительно права Высшего совета юстиции истребовать от судов копии судебных дел, рассмотрение которых не закончено;

— части третьей статьи 27 относительно установления порядка обжалования актов Высшего совета юстиции исключительно в Высшем административном суде Украины;

— части второй статьи 32 относительно определения действий, являющихся нарушением судьей присяги.

Необходимость обращения в Конституционный Суд Украины авторы ходатайства обосновывают тем, что указанные положения Закона №22 после внесения изменений Законом Украины «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины по недопущению злоупотреблений правом на обжалование» от 13 мая 2010 года №2181-VI (Ведомости Верховной Рады Украины, 2010 г., №26, ст.272) (далее — Закон №2181) нарушают принцип разделения власти, ограничивают объем независимости и неприкосновенности судей, а также право граждан на доступ к правосудию.

По мнению народных депутатов Украины, оспариваемые положения противоречат части первой статьи 6, статье 8, части второй статьи 19, частям первой, второй статьи 55, части первой статьи 64, части первой статьи 124, частям первой, второй статьи 126, части пятой статьи 127, статье 128, части первой статьи 129, статье 131 Конституции Украины.

2. Свои позиции относительно предмета конституционного представления высказали Президент Украины, Председатель Верховной Рады Украины, Премьер-министр Украины, Высший совет юстиции, Высшая квалификационная комиссия судей Украины, Высший административный суд Украины, Высший хозяйственный суд Украины, Совет судей Украины, Генеральная прокуратура Украины, научные работники Института государства и права им. В.М. Корецкого НАН Украины, Национальной академии прокуратуры Украины, Национального университета «Юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого», Национального университета «Одесская юридическая академия».

3. Решая поднятые в конституционном представлении вопросы, Конституционный Суд Украины исходит из следующего.

3.1. Украина является правовым государством, в котором признается и действует принцип верховенства права; Конституция Украины имеет высшую юридическую силу, законы принимаются на ее основе и должны соответствовать ей (статья 1, части первая, вторая статьи 8 Основного Закона Украины).

Органы государственной власти осуществляют свои полномочия в установленных Конституцией Украины пределах и в соответствии с законами Украины, их должностные лица обязаны действовать только на основании, в пределах полномочий и способом, которые предусмотрены Конституцией и законами Украины (часть вторая статьи 6, часть вторая статьи 19 Основного Закона Украины).

Высший совет юстиции является органом, правовой статус которого определен Конституцией и законами Украины.

Согласно части первой статьи 131 Основного Закона Украины к ведению Высшего совета юстиции относится:

1) внесение представления о назначении судей на должности или об освобождении их от должностей;

2) принятие решения по нарушениям судьями и прокурорами требований относительно несовместимости;

3) осуществление дисциплинарного производства в отношении судей Верховного Суда Украины и судей высших специализированных судов и рассмотрение жалоб на решение о привлечении к дисциплинарной ответственности судей апелляционных и местных судов, а также прокуроров.

В соответствии с частью второй статьи 1 Закона №22 Высший совет юстиции является коллегиальным, независимым органом, ответственным за формирование высокопрофессионального судейского корпуса, способного квалифицированно, добросовестно и непредвзято осуществлять правосудие на профессиональной основе, а также за принятие решений о нарушениях судьями и прокурорами требований относительно несовместимости и в пределах своей компетенции об их дисциплинарной ответственности.

3.2. Авторы ходатайства поднимают перед Конституционным Судом Украины вопрос о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений частей первой, второй, третьей статьи 25 Закона №22. В соответствии с частью третьей указанной статьи «Высший совет юстиции для осуществления своих полномочий может истребовать от судов копии судебных дел, рассмотрение которых не закончено, кроме дел, рассмотрение которых происходит в закрытом судебном заседании». Копии судебных дел предоставляются Высшему совету юстиции в порядке, установленном частями первой, второй указанной статьи.

В частях первой, второй статьи 25 Закона №22 установлен порядок получения Высшим советом юстиции информации от органов государственной власти и органов местного самоуправления, их должностных лиц, руководителей предприятий, учреждений, организаций независимо от формы собственности и подчинения, граждан и их объединений. Конституционный Суд Украины считает, что получение такой информации обусловлено подготовкой материалов для рассмотрения вопросов, отнесенных статьей 131 Конституции Украины к ведению Высшего совета юстиции.

Независимость и неприкосновенность судей гарантируются Конституцией и законами Украины; влияние на судей каким бы то ни было образом запрещается; судьи при осуществлении правосудия независимы и подчиняются только закону (части первая, вторая статьи 126, часть первая статьи 129 Основного Закона Украины). Указанные положения означают, в частности, что «независимость судей является неотъемлемой составной их статуса, конституционным принципом организации и функционирования судов и профессиональной деятельности судей. Независимость судей состоит прежде всего в их самостоятельности, несвязанности при осуществлении правосудия никакими обстоятельствами, а также иной, кроме закона, волей» (абзац первый подпункта 4.1 пункта 4 мотивировочной части Решения Конституционного Суда Украины от 1 декабря 2004 года №19-рп/2004).

Частями первой, третьей статьи 6 Закона Украины «О судоустройстве и статусе судей» (далее — Закон о судоустройстве) гарантирована самосто-

тельность судов в осуществлении правосудия, их независимость от любого незаконного влияния, установлен запрет вмешиваться в осуществление правосудия и влиять на суд или судей любым способом.

Статьей 25 Закона №22 до внесения изменений Законом №2181 предусматривалось, что в связи с выполнением поручений по проверке конкретных дел Председателя или заместителя Председателя Высшего совета юстиции судебные дела, рассмотрение которых не закончено, предоставляются членам Высшего совета юстиции по их требованию для ознакомления.

Конституционный Суд Украины в Решении от 21 мая 2002 года №9-рп/2002 указал, что ознакомление (без права затребования нерассмотренного дела) не означает проверку судебного дела по сути и не является вмешательством в процесс осуществления правосудия (абзац пятый пункта 6 мотивировочной части).

В соответствии с указанной правовой позицией Конституционного Суда Украины право Высшего совета юстиции на ознакомление с определенными, необходимыми для осуществления конституционных полномочий, материалами судебных дел не предусматривает истребования дела, рассмотрение которого не закончено, поскольку это может привести к вмешательству в процесс осуществления правосудия.

Законом №2181 изложена в новой редакции статья 25 Закона №22, по части третьей которой Высший совет юстиции наделен правом истребовать от суда копию всего судебного дела, рассмотрение которого не закончено.

Приведенное положение Закона №22 фактически означает, что Высший совет юстиции может проверять судебные дела судов всех уровней и инстанций до окончания их рассмотрения судами, а также давать оценку процессуальным действиям судей относительно рассмотрения конкретного судебного дела, хотя такие полномочия не предусмотрены статьей 131 Конституции Украины для этого органа и могут осуществляться только судами апелляционной или кассационной инстанции. Поэтому истребование Высшим советом юстиции любых материалов судебного дела (оригиналов или копий) имеет следствием оценку совершенных судьей процессуальных действий. Такая оценка до вынесения им окончательного решения по делу является вмешательством в осуществление правосудия, что противоречит частям первой, второй статьи 126, части первой статьи 129 Конституции Украины.

Право Высшего совета юстиции истребовать копии судебных дел конкретизировано в части первой статьи 40 Закона №22, в соответствии с которой проверка данных о дисциплинарном проступке осуществляется, в частности, путем истребования судебных дел. Частью четвертой статьи 25 Закона №22, частью первой статьи 188³² Кодекса Украины об административных правонарушениях предусмотрена административная ответственность за непредоставление Высшему совету юстиции копий судебных дел.

Однако анализ содержания части четвертой статьи 25, части первой статьи 40 Закона №22, части первой статьи 188³² Кодекса Украины об административных правонарушениях свидетельствует о неопределенности в вопросе, копии каких именно судебных дел предоставляются (истре-

бываются) согласно указанным положениям законов. Конституционный Суд Украины отмечает, что законодательством не может быть установлена ответственность за непредоставление Высшему совету юстиции копий судебных дел, рассмотрение которых не закончено. Предоставление таких копий предусмотрено положениями части третьей статьи 25 Закона №22, которые признаны Конституционным Судом Украины не соответствующими Основному Закону Украины.

Согласно части второй статьи 70 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» при необходимости Конституционный Суд Украины может определить в своем решении, заключении порядок и сроки их исполнения, а также возложить на соответствующие государственные органы обязанности по обеспечению исполнения решения, соблюдения заключения. Руководствуясь указанной нормой, Конституционный Суд Украины обращает внимание Верховной Рады Украины на необходимость привести в соответствие с настоящим Решением положения:

— части четвертой статьи 25 Закона №22, части первой статьи 188³² Кодекса Украины об административных правонарушениях, которыми исключить возможность привлечения к ответственности за непредоставление Высшему совету юстиции копий судебных дел, рассмотрение которых не закончено;

— части первой статьи 40 Закона №22, которыми исключить возможность истребования Высшим советом юстиции материалов судебных дел, рассмотрение которых не закончено.

3.3. Авторы ходатайства поднимают перед Конституционным Судом Украины вопрос о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений части третьей статьи 27 Закона №22, которыми устанавливается порядок обжалования актов Высшего совета юстиции исключительно в Высшем административном суде Украины в порядке, определенном Кодексом административного судопроизводства Украины (далее — Кодекс).

Конституцией Украины предусмотрено, что только законами Украины определяются, в частности, судостроительство, судопроизводство, а также устанавливаются случаи, когда не обеспечивается апелляционное и кассационное обжалование решения суда (пункт 14 части первой статьи 92, пункт 8 части третьей статьи 129).

Конституционный Суд Украины неоднократно отмечал, что порядок деятельности судебных органов, полномочия и количество судебных инстанций, состав суда при отправлении правосудия и тому подобное на основе конституционных принципов судостроительства и судопроизводства определяются исключительно законом согласно пункту 14 части первой статьи 92 Конституции Украины (абзац четвертый подпункта 4.2 пункта 4 мотивировочной части Решения от 11 декабря 2003 года №20-рп/2003) и что решение вопросов, связанных с трудовыми спорами судей и обжалованием актов Высшего совета юстиции, может быть предметом рассмотрения судов общей юрисдикции в случаях и в порядке, установленных законом, который также может определить и подсудность данных дел судам общей юрисдикции соответствующего уровня (абзац третий пункта 6 мотивировочной части Решения от 27 марта 2002 года №7-рп/2002).

По своему смыслу судопроизводство включает в себя, в частности, подсудность, то есть установление полномочий судов системы судов общей юрисдикции и процессуальных сроков, сроков обращения, обжалования в суд решений, действий или бездействия органов государственной власти, органов местного самоуправления, должностных и служебных лиц (абзац второй пункта 3 мотивировочной части Решения Конституционного Суда Украины от 22 июня 2004 года №13-рп/2004).

Следовательно, Конституционный Суд Украины исходит из того, что Верховная Рада Украины в законах Украины определяет судопроизводство и судоустройство и подсудность дел как их элемент, а также может устанавливать случаи, в которых не допускается апелляционное, кассационное обжалование решения суда (пункт 14 части первой статьи 92, пункт 8 части третьей статьи 129 Конституции Украины).

Особенности производства по делам об обжаловании актов, действий либо бездействия Верховной Рады Украины, Президента Украины, Высшего совета юстиции, Высшей квалификационной комиссии судей Украины установлены статьей 171¹ Кодекса. Так, «акты, действия либо бездействие Верховной Рады Украины, Президента Украины, Высшего совета юстиции, а также решения, действия или бездействие Высшей квалификационной комиссии судей Украины обжалуются в Высший административный суд Украины. Для этого в Высшем административном суде Украины создается отдельная палата» (часть вторая указанной статьи).

В пунктах 1, 2 части первой статьи 32 Закона о судоустройстве определено, что высший специализированный суд рассматривает дела соответствующей судебной юрисдикции в кассационном порядке согласно процессуальному закону, а в отдельных случаях, предусмотренных процессуальным законом, — дела соответствующей судебной юрисдикции как суд первой или апелляционной инстанции.

По части четвертой статьи 18 Кодекса Высшему административному суду Украины как суду первой инстанции подсудны дела по установлению Центральной избирательной комиссией результатов выборов или всеукраинского референдума, досрочному прекращению полномочий народного депутата Украины, а также обжалованию актов, действий либо бездействия Верховной Рады Украины, Президента Украины, Высшего совета юстиции, Высшей квалификационной комиссии судей Украины.

Согласно части шестой статьи 171¹ Кодекса, положения которой согласуются с положениями части третьей статьи 27 Закона №22, решение Высшего административного суда Украины по обжалованию актов/решений, действий либо бездействия Верховной Рады Украины, Президента Украины, Высшего совета юстиции, Высшей квалификационной комиссии судей Украины является окончательным и не подлежит пересмотру в апелляционном либо кассационном порядке.

Конституционный Суд Украины в Решении от 27 января 2010 года №3-рп/2010 указал, что апелляционное обжалование судебного решения возможно во всех случаях, кроме тех, когда закон содержит запрет на такое обжалование. Соответствующая правовая позиция высказана и в решениях Конституционного Суда Украины от 28 апреля 2010 года №12-рп/2010 и от 8 июля 2010 года №18-рп/2010.

Европейский суд по правам человека указал, что право на справедливое судебное рассмотрение может быть ограничено государством, если это ограничение не наносит ущерб самой сути права. Так, в решении Европейского суда по правам человека по делу «Осман против Соединенного Королевства» от 28 октября 1998 года указано, что ограничение не будет совместимым с пунктом 1 статьи 6 Конвенции о защите прав человека и основных свобод 1950 года, «если оно не имеет правомерной цели и если отсутствует пропорциональное соотношение между примененными средствами и поставленной целью».

Решая поднятый в конституционном представлении вопрос, Конституционный Суд Украины подчеркивает, что правовое регулирование подсудности приведенной категории дел не влияет на возможность обжалования в суде решения, действия или бездействия Высшего совета юстиции лицом, которое считает, что нарушены его права, свободы и законные интересы.

Акты Высшего совета юстиции относительно судей и прокуроров, которые обжалуются в Высший административный суд Украины, определены частями первой, второй статьи 27 Закона №22.

Утвержденный порядок судебного рассмотрения таких дел Высшим административным судом Украины как судом первой инстанции имеет целью обеспечить независимость и беспристрастность тех судей, которые должны рассматривать указанные дела. Кроме того, установлением особого порядка судебного обжалования указанных актов Высшего совета юстиции соблюдена соразмерность между защитой прав судей и прокуроров как граждан Украины и их обязанностями и ограничениями как представителей государственной власти.

Таким образом, положение части третьей статьи 27 Закона №22, которым предусматривается возможность обжалования актов Высшего совета юстиции в суде и устанавливается исключительная подсудность данных дел Высшему административному суду Украины, является не противоречащим Конституции Украины.

3.4. Субъект права на конституционное представление поднимает перед Конституционным Судом Украины вопрос о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений части второй статьи 32 Закона №22, которые определяют поступки, являющиеся нарушением судьей присяги, а именно:

- совершение им действий, порочащих звание судьи и могущих вызвать сомнение в его объективности, беспристрастности и независимости, в честности и неподкупности судебных органов;

- незаконное получение судьей материальных благ или осуществление расходов, превышающих доходы такого судьи и членов его семьи;

- умышленное затягивание судьей сроков рассмотрения дела сверх сроков, установленных законом;

- нарушение морально-этических принципов поведения судьи.

Порядок назначения, избрания лица на должность судьи и основания освобождения от этой должности регулируются Основным Законом Украины (статьи 126, 128). Другие вопросы правового статуса судей определяются исключительно законами Украины (пункт 14 части первой статьи 92 Конституции Украины).

Правовой статус судьи предусматривает как конституционно определенные гарантии независимости и неприкосновенности судей при осуществлении правосудия, так и правовую ответственность за неисполнение своих обязанностей. Согласно Основному Закону Украины судья освобождается от должности органом, который его избрал или назначил, в случае, в частности, нарушения судьей присяги; внесение представления об освобождении судей от должностей относится к полномочиям Высшего совета юстиции (пункт 5 части пятой статьи 126, пункт 1 части первой статьи 131). Порядок и основания внесения представления об освобождении судей от должностей за нарушение ими присяги устанавливаются статьей 105 Закона о судоустройстве и статьей 32 Закона №22.

В статье 55 Закона о судоустройстве определено, что лицо, впервые назначенное на должность судьи, приобретает полномочия судьи после принесения присяги судьи следующего содержания: «Я, (имя и фамилия), вступая на должность судьи, торжественно присягаю объективно, беспристрастно, непредубежденно, независимо и справедливо осуществлять правосудие, подчиняясь лишь закону и руководствуясь принципом верховенства права, честно и добросовестно исполнять обязанности судьи, соблюдать морально-этические принципы поведения судьи, не совершать действий, порочащих звание судьи и унижающих авторитет судебной власти».

Соблюдение присяги является обязанностью судьи, что предусмотрено пунктом 4 части четвертой статьи 54 Закона о судоустройстве и корреспондируется с пунктом 5 части пятой статьи 126 Конституции Украины. Указанное дает основания полагать, что соблюдение судьей присяги — его конституционно определенная обязанность. Таким образом, присяга судьи имеет правовую природу одностороннего, индивидуального, публично-правового, конституционного обязательства судьи.

Соблюдение судьей своих обязанностей является необходимым условием доверия к суду и правосудию со стороны общества.

Нарушение судьей присяги является одним из оснований для его освобождения от должности в соответствии с пунктом 5 части пятой статьи 126 Основного Закона Украины.

Правовое регулирование ответственности судьи за несоблюдение присяги судьи в виде освобождения от должности соответствует Европейской хартии о законе о статусе судей 1998 года, согласно которой к судьям могут применяться санкции за неисполнение (ненадлежащее исполнение) одной из обязанностей, прямо определенных законом (пункт 5.1).

Следовательно, Верховная Рада Украины, законодательно определив критерии ответственности за действия, являющиеся нарушением судьей присяги, действовала в пределах полномочий и способом, которые предусмотрены Конституцией и законами Украины, а положения части второй статьи 32 Закона №22, которыми определены действия, являющиеся нарушением судьей присяги, не противоречат Конституции Украины.

Учитывая изложенное и руководствуясь статьями 147, 150, частями первой, второй статьи 152 Конституции Украины, статьями 51, 63, 70, 73 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

решил:

1. Признать соответствующими Конституции Украины (конституционными) положения частей первой, второй статьи 25, части третьей статьи 27, части второй статьи 32 Закона Украины «О Высшем совете юстиции» от 15 января 1998 года №22/98-ВР с изменениями.

2. Признать не соответствующими Конституции Украины (неконституционными) положения части третьей статьи 25 Закона Украины «О Высшем совете юстиции» от 15 января 1998 года №22/98-ВР с изменениями.

3. Положения части третьей статьи 25 Закона Украины «О Высшем совете юстиции» от 15 января 1998 года №22/98-ВР с изменениями, признанные неконституционными, утрачивают силу со дня принятия Конституционным Судом Украины настоящего Решения.

4. Рекомендовать Верховной Раде Украины привести в соответствие с настоящим Решением часть четвертую статьи 25, часть первую статьи 40 Закона Украины «О Высшем совете юстиции» от 15 января 1998 года №22/98-ВР с изменениями, часть первую статьи 188³² Кодекса Украины об административных правонарушениях.

5. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

• *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No.2-rp/2011 dated March 11, 2011 in the case upon the constitutional petition of 53 People's Deputies of Ukraine concerning conformity with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of several provisions of the Law of Ukraine «On the High Council of Justice»*

The subject of the right to constitutional petition — 53 People's Deputies of Ukraine — applied to the Constitutional Court of Ukraine with a petition to recognise as non-conforming with the Constitution (unconstitutional) the provisions of the Law of Ukraine «On the High Council of Justice» No.22/98-VR dated January 15, 1998 as amended (hereinafter referred to as «the Law No.22»).

The authors of the petition raised the issue of constitutionality of the provisions of Articles 25.1, 25.2, 25.3 of the Law No.22. According to Article 25.3 «In order to implement its powers the High Council of Justice may demand and obtain from

courts the copies of court cases, consideration of which is not terminated, except the cases, which are considered in closed court sessions». Copies are given to the High Council of Justice in accordance with the procedure stated in Articles 25.1, 25.2.

Articles 25.1, 25.2 of the Law No.22 establish the procedure of obtaining necessary information from bodies of state administration and local self-government, their officials, managers of enterprises, entities, organisations, irrespective of forms of property and subordination, individuals and their public associations by the High Council of Justice. The Constitutional Court of Ukraine presumes that obtaining such information is accounted for the preparation of the materials for consideration of issues referring to the competence of the High Council of Justice according to Article 131 of the Constitution.

In fact, the provision of Article 25.3 of the Law No.22 means that the High Council of Justice may examine judicial cases of all levels and instances before the termination of the court proceedings and evaluate the procedural acts of judges concerning consideration of a particular case, although such authorities are not provided by Article 131 of the Constitution for this body and may be executed only by courts of appeal or courts of cassation. So a demand of any materials (scripts or copies) of judicial cases by the High Council of Justice results in evaluation of the procedural acts of judges. Such assessment before adoption of the final decision in a case is interference into administration of justice which runs contrary to Articles 126.1, 126.2, 129.1 of the Constitution.

The right of the High Council of Justice to demand copies of court proceedings is concretised in Article 40.1 of the Law No.22, according to which the verification of information of disciplinary misdemeanour shall be done by means of obtaining materials of court proceeding. The administrative responsibility and liability for failure to submit the copies of cases is provided by Article 25.4 of the Law No.22 and Article 188³².1 of the Code on Administrative Offences of Ukraine.

However, the analysis of the content of Articles 25.4, 40.1 of the Law No.22 and Article 188³².1 of the Code on Administrative Offences of Ukraine testifies to inconsistency in the issue of what particular copies of cases should be specifically given (demanded) according to the abovementioned provisions of the laws. The Constitutional Court of Ukraine states that the liability for failure to forward the copies of cases, consideration of which is not terminated, to the High Council of Justice may not be stipulated legislatively. Providing such copies is envisaged by the provisions of Article 25.3 of the Law No.22 that are recognised by the Constitutional Court of Ukraine as non-conforming with the Basic Law.

The authors of the petition raise an issue of conformity with the Constitution (constitutionality) of the provisions of Article 27.3 of the Law No.22 which sets forth the procedure of appealing the deeds of the High Council of Justice to the High Administrative Court of Ukraine exclusively according to the procedure stated by the Code of Administrative Proceedings of Ukraine (hereinafter referred to as «the Code»).

The Constitutional Court of Ukraine acts on the premise that the Verkhovna Rada of Ukraine determines the judicial system and court jurisdiction as their element in the laws of Ukraine and also may establish the cases in which appeal and cassation challenging a court decision are not allowed (Articles 92.1.14, 129.3.8 of the Constitution).

The specific characteristics of the proceeding in cases on challenging acts, activities or omission of the Verkhovna Rada of Ukraine, the President of Ukraine, the High Council of Justice, the High Qualifications Commission of Judges is stated in Article 171¹ of the Code. Thus, «acts, activities or omission of the Verkhovna Rada of Ukraine, the President of Ukraine, the High Council of Justice as well as the decisions, acts or omission of the High Qualifications Commission of Judges may be appealed to the High Administrative Court of Ukraine. For these purpose a separate chamber at the High Administrative Court of Ukraine is established» (Article 171^{1.2} of the Code).

In accordance with Article 18.4 of the Code the following cases fall under the jurisdiction of the High Administrative Court of Ukraine as the court of first instance: the cases on establishing the results of elections or All-Ukrainian referendum by the Central Election Commission; pre-term termination of authorities of a People's Deputy of Ukraine as well as challenging acts, activities or omission of the Verkhovna Rada of Ukraine, the President of Ukraine, the High Council of Justice and the High Qualifications Commission of Judges.

According to Article 171^{1.6} of the Code, which conforms with the provisions of Article 27.3 of the Law No.22, the decisions of the High Administrative Court of Ukraine in cases concerning challenging acts, decisions, or omission of the Verkhovna Rada of Ukraine, the President of Ukraine, the High Council of Justice and the High Qualifications Commission of Judges are final and shall not be reviewed in the appeal or cassation.

In deciding on the issue raised in the constitutional petition, the Constitutional Court of Ukraine emphasises that the legal regulation of the court jurisdiction of the abovementioned category of cases does influence the possibility of a person who believes his/her rights, freedoms or lawful interests to be violated to appeal to court the decision, acts or omission of the High Council of Justice.

Acts of the High Council of Justice concerning judges and prosecutors that may be appealed to the High Administrative Court of Ukraine are envisaged by Articles 27.1, 27.2 of the Law No.22.

The approved procedure of the court proceedings of such cases by the High Administrative Court of Ukraine as a court of first instance aims at providing the independence and impartiality of those judges that are to examine the mentioned cases. Moreover, the proportion between the protection of rights of judges and prosecutors as the citizens of Ukraine and their responsibilities and restrictions as the representatives of the state power is observed by means of establishing the special procedure of appealing the mentioned acts of the High Council of Justice.

The subject of the right to constitutional petition raises an issue of constitutionality of the provisions of Article 32.2 of the Law No.22 that determine what acts of a judge constitute the breach of oath, namely:

- committing acts which compromise the title of judge and might challenge his/her objectivity, impartiality and independence, in fairness and incorruptibility of the judiciary;
- wealth illegally acquired by the judge or the implementation of costs that exceed the revenues of the judge and his/her family;
- deliberate delay by the judge of the terms of case consideration over the time limits set by the law;
- violation of the moral and ethical principles of judge's conduct.

The procedure of appointment, election of a judge and the reasons for dismissal are regulated by the Basic Law (Article 126, 128). Other issues of the legal status of judges are established exclusively by laws of Ukraine (Article 92.1.14 of the Constitution of Ukraine).

The legal status of the judge envisages the constitutional guarantees of independence and inviolability of judges at administering justice as well as the legal liability for a failure to fulfill their duties. According to the Basic Law a judge is dismissed from office by the body that elected or appointed him or her, in particular, in the event of the breach of oath by the judge; the competence of the High Council of Justice comprises forwarding submissions on the dismissal of judges from office (Articles 126.5.5, 131.1.1 of the Constitution of Ukraine). The procedure and the reasons for submissions on dismissal of judges for the breach of oath are stated in Article 105 of the Law of Ukraine «On the Judiciary and Status of Judges» No.2453-VI (hereinafter referred to as «the Law on the Judiciary») and Article 32 of the Law No.22.

To abide by the oath is the duty of a judge which is envisaged by Article 54.4.4 of the Law on the Judiciary and corresponds with Article 126.5.5 of the Constitution of Ukraine. The abovementioned gives grounds to assume the abidance of oath by a judge is his/her constitutional responsibility. Hereby, the oath of a judge has a nature of unilateral, individual, public-legal and constitutional responsibility of a judge.

Observance by a judge of his/her responsibilities is a necessary requirement of confidence on the part of society in courts and justice.

The breach of oath by a judge is one of the grounds for his/her dismissal from office in accordance with Article 126.5.5 of the Basic Law.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held:

1. To recognise as conforming with the Constitution of Ukraine (constitutional) the provisions of Articles 25.1, 25.2, 27.3, 32.2 of the Law of Ukraine «On the High Council of Justice» No.22/98-VR dated January 15, 1998 as amended.

2. To recognise as non-conforming with the Constitution of Ukraine (unconstitutional) the provisions of Article 25.3 of the Law of Ukraine «On the High Council of Justice» No.22/98-VR dated January 15, 1998 as amended.

3. The provisions of Article 25.3 of the Law of Ukraine «On the High Council of Justice» No.22/98-VR dated January 15, 1998 as amended lose their legal force from the day the Constitutional Court of Ukraine adopts this Decision.

4. To recommend the Verkhovna Rada of Ukraine to bring Articles 25.4, 40.1 of the Law of Ukraine «On the High Council of Justice» No.22/98-VR dated January 15, 1998 as amended, Article 188³².1 of the Code on Administrative Offences of Ukraine in conformity with this Decision of the Constitutional Court of Ukraine.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
окремих положень частини четвертої статті 26, частини третьої статті 31,
частини другої статті 39 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»
(справа про стаж для зайняття посади судді в апеляційних,
вищих спеціалізованих судах та Верховному Суді України)**

м. Київ
5 квітня 2011 року
№3-рп/2011

Справа №1-10/2011

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого, **Бауліна** Юрія Васильовича, **Бринцева** Василя Дмитровича, **Вдовіченка** Сергія Леонідовича, **Гульгай** Михайла Мирославовича, **Запорожця** Михайла Петровича, **Кампа** Володимира Михайловича, **Колоса** Михайла Івановича, **Лилака** Дмитра Дмитровича — доповідача, **Маркуш** Марії Андріївни, **Овчаренка** В'ячеслава Андрійовича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижака** Андрія Андрійовича, **Ткачука** Павла Миколайовича, **Шаптали** Наталі Костянтинівни, **Шишкіна** Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини четвертої статті 26, частини третьої статті 31, частини другої статті 39 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року №2453-VI (Відомості Верховної Ради України, 2010 р., №41-42, №43, №44-45, ст.529).

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання 49 народних депутатів України.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» є твердження суб'єкта права на конституційне подання про неконституційність окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року №2453-VI.

Заслухавши суддю-доповідача Лилака Д.Д. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — 49 народних депутатів України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від

7 липня 2010 року №2453-VI (далі — Закон), а саме частини четвертої статті 26 щодо зайняття посади судді апеляційного суду суддями, які мають стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років, частини третьої статті 31 щодо зайняття посади судді вищого спеціалізованого суду суддями, які обрані на посаду судді безстроково, частини другої статті 39 щодо зайняття посади судді Верховного Суду України особою, яка має стаж роботи на посаді судді не менше п'ятнадцяти років.

На думку авторів клопотання, аналіз оспорюваних норм дає підстави для висновку, що перше призначення на посади суддів судів загальної юрисдикції Президент України може здійснювати лише до суду першої інстанції і такі судді не можуть бути в межах п'ятирічного строку переведені ним до суду більш високої ланки. Вони вважають, що це обмежує конституційне повноваження Президента України призначати суддів у Верховний Суд України, суди касаційного та апеляційного рівнів, оскільки у частині першій статті 128 Конституції України словосполучення «на посаду професійного судді» однозначно свідчить про посаду професійного судді суду будь-якого рівня. Тому ані Верховна Рада України, ані Президент України не можуть бути абсолютно усунені від можливості здійснювати призначення на посаду судді у той чи інший суд загальної юрисдикції будь-якого рівня та спеціалізації.

Крім того, неконституційність вказаних положень Закону обґрунтовується їх невідповідністю приписам частин третьої, п'ятої статті 127 Конституції України, згідно з якими на посаду судді може бути рекомендований кваліфікаційною комісією суддів громадянин України, який, зокрема, має стаж роботи у галузі права не менш як три роки, а додаткові вимоги до окремих категорій суддів щодо стажу встановлюються законом. У конституційному поданні стверджується, що виходячи зі змісту зазначених конституційних положень законом можна встановити додаткові вимоги щодо стажу для окремих категорій суддів тільки в розумінні словосполучення «стаж роботи у галузі права», застосованого у частині третій статті 127 Основного Закону України. У зв'язку з цим вимоги до кандидатів на посаду судді будь-якого суду стосовно наявності іншого стажу, відмінного від стажу роботи у галузі права, суперечать Конституції України.

Народні депутати України також наголошують, що оспорювані положення Закону обмежили конституційне право осіб, які згідно з частиною четвертою статті 127 Конституції України та частиною третьою статті 59 Закону України «Про судоустрій України» від 7 лютого 2002 року №3018-III (далі — Закон №3018) могли бути призначені Президентом України на п'ятирічний строк суддями апеляційних спеціалізованих судів, не маючи суддівського стажу, але маючи фахову підготовку з питань юрисдикції цих судів, що суперечить частині третій статті 22 Конституції України, відповідно до якої при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод.

Посилаючись на частину третю статті 124, частини другу, третю, четверту статті 125 Конституції України, автори клопотання вважають вимогу обов'язкової наявності стажу роботи на посаді судді при призначенні на посади суддів судів загальної юрисдикції такою, що не відповідає конституційним засадам організаційної єдності та чіткої ієрархії судів. На їхню

думку, вимога стосовно наявності саме суддівського стажу для зайняття посади судді в апеляційних, вищих спеціалізованих судах та Верховному Суді України порушує конституційні положення щодо рівності прав людей, права громадян брати участь в управлінні державними справами та рівного права доступу до державної служби, повного здійснення права на працю (статті 21, 38, частина друга статті 43 Конституції України).

Встановлені оспоруваними положеннями Закону вимоги щодо формування складу апеляційних, вищих спеціалізованих судів, Верховного Суду України народні депутати України вважають такими, що усувають усіх інших юристів від зайняття посад у цих судах, консервують та корпоратизують суддівство, відокремлюють його від суспільства, перешкоджають представленню в суддівському корпусі альтернативних точок зору з найважливіших правових питань, що виникають у суспільстві. Тому зазначене правове регулювання суперечить частині першій статті 15 Конституції України, відповідно до якої суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності.

Враховуючи викладене, автори клопотання просять визнати оспорювані положення частини четвертої статті 26, частини третьої статті 31, частини другої статті 39 Закону такими, що не відповідають частині першій статті 15, статті 21, частині третій статті 22, статті 38, частині третій статті 43, частині третій статті 124, частинам другій, третій, четвертій статті 125, частинам третій, четвертій, п'ятій статті 127, частині першій статті 128 Конституції України.

2. Свої позиції стосовно предмета конституційного подання висловили Президент України, Голова Верховної Ради України, Міністерство юстиції України, Верховний Суд України, Вищий адміністративний суд України, Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вища рада юстиції, Рада суддів України, Вища кваліфікаційна комісія суддів України, науковці Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого».

3. Вирішуючи порушене в конституційному поданні питання, Конституційний Суд України виходить з такого.

3.1. Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову (частина перша статті 6 Конституції України).

Єдиним органом законодавчої влади в Україні є Верховна Рада України, до повноважень якої належить прийняття законів (стаття 75, пункт 3 частини першої статті 85 Основного Закону України).

Закони приймаються на основі Конституції України та повинні відповідати їй (частина друга статті 8 Основного Закону України).

Судова влада в Україні здійснюється Конституційним Судом України і судами загальної юрисдикції шляхом відправлення правосуддя в рамках відповідних судових процедур на засадах правової держави та верховенства права (стаття 1, частина перша статті 8, частина третя статті 124 Конституції України, стаття 1 Закону).

3.2. Конституційний Суд України та суди загальної юрисдикції складають судову систему України (частина третя статті 124 Конституції України, частина перша статті 3 Закону).

Конституційний Суд України зазначив, що система судів загальної юрисдикції закріплена в Конституції України. Зокрема, у Рішенні від 11 грудня 2003 року №20-рп/2003 Конституційний Суд України вказав, що «за змістом положень частин другої, третьої, четвертої статті 125 Конституції України ними визначена система судів загальної юрисдикції, названі всі її ланки: Верховний Суд України, інші види судів — вищі спеціалізовані, апеляційні, місцеві» (абзац перший підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини).

Положення статті 125 Конституції України відтворені в Законі, згідно з яким суди загальної юрисдикції (місцеві, апеляційні, вищі спеціалізовані, Верховний Суд України) утворюють єдину систему судів (частина друга статті 3, частина друга статті 17).

Відповідно до пункту 14 частини першої статті 92 Конституції України питання судоустрою, судочинства і статусу суддів повинні визначатися виключно законами України. Зазначена норма має імперативний характер, вказує на конституційно встановлений спосіб вирішення питань судоустрою і статусу суддів саме шляхом прийняття закону. Приймавши Закон, Верховна Рада України реалізувала своє конституційне повноваження визначати судоустрій і статус суддів, у тому числі порядок зайняття суддівських посад, у передбачений Конституцією України спосіб, що відповідає вимогам частини другої статті 19 Основного Закону України.

3.3. Судову владу реалізують професійні судді та, у визначених законом випадках, народні засідателі і присяжні шляхом здійснення правосуддя (частина перша статті 127 Конституції України, частина друга статті 1 Закону). Суддею є громадянин України, який в установленому Конституцією України і Законом порядку призначений чи обраний суддею, займає штатну суддівську посаду в одному із судів України і здійснює правосуддя на професійній основі (частина четверта статті 126 Конституції України, стаття 51 Закону).

Для зайняття посади професійного судді у судах загальної юрисдикції Конституцією України і Законом передбачено спеціальні процедури, які стосуються встановлення кваліфікаційних вимог, порядку призначення і обрання на посаду судді тощо.

Конституція України містить загальні вимоги щодо зайняття посади професійного судді в судах загальної юрисдикції, визначає їх способи — призначення вперше і обрання безстроково (пункт 27 частини першої статті 85, частина четверта статті 126, частини третя, четверта статті 127, частина перша статті 128). Водночас законодавець повноважний встановлювати додаткові вимоги до окремих категорій суддів щодо стажу, віку та їх професійного рівня порівняно з основними вимогами для зайняття посади професійного судді (частина п'ята статті 127 Основного Закону України).

Таким чином, суддя має особливий (спеціальний) правовий статус, який характеризується наявністю певних вимог, обмежень щодо зайняття цієї посади та гарантій його діяльності.

3.4. Положеннями Закону, які оспоруються, передбачено порядок формування апеляційних, вищих спеціалізованих судів та Верховного Суду України, зокрема встановлено вимоги щодо наявності у особи стажу для зайняття посади судді в цих судах, а саме — стажу роботи на посаді судді.

Зі змісту положень частини четвертої статті 26, частини третьої статті 31, частини другої статті 39 Закону вбачається, що законодавець диференціював тривалість стажу роботи на посаді судді залежно від рівня суду: для зайняття посади в апеляційних судах і Верховному Суді України — не менше п'яти і п'ятнадцяти років; до складу вищого спеціалізованого суду можуть входити судді, обрані на посаду судді безстроково (частина перша статті 128 Конституції України). Зазначена вимога зумовлена інстанційною структурою єдиної системи судів загальної юрисдикції та обсягом і змістом їх повноважень, зокрема, щодо наявності права суду вищого рівня переглядати рішення судів нижчого рівня, що вимагає практичного досвіду роботи на посаді судді. У статті 7 Закону України «Про статус суддів» від 15 грудня 1992 року №2862-ХІІ теж містилися диференційовані вимоги щодо стажу роботи на посаді судді для громадян України, які могли бути судьями апеляційних, вищих спеціалізованих судів, Верховного Суду України.

Конституційний Суд України виходить з того, що врегулювання оспорюваними положеннями Закону питання додаткових вимог щодо стажу для зайняття посади судді в апеляційних, вищих спеціалізованих судах, Верховному Суді України здійснено Верховною Радою України на підставі частини п'ятої статті 127 Основного Закону України.

3.5. За Конституцією України набуття громадянином України статусу професійного судді пов'язане з настанням відповідного юридичного факту — призначення чи обрання його на цю посаду. Зайняття посади судді здійснюється шляхом призначення вперше, а обрання — після закінчення строку, на який його було призначено. Такий висновок впливає, зокрема, зі змісту частини четвертої статті 126 Конституції України, згідно з якою судді обіймають посади безстроково, крім суддів Конституційного Суду України та суддів, які призначаються на посаду судді вперше, і узгоджується з правовою позицією Конституційного Суду України, висловленою у Рішенні від 16 жовтня 2001 року №14-рп/2001, відповідно до якої на обрання безстроково може претендувати особа з належною фаховою підготовкою, відповідним досвідом і стажем, оскільки завершився строковий п'ятирічний термін перебування на посаді професійного судді (абзац сьомий пункту 4 мотивувальної частини).

У Конституції України встановлено порядок першого призначення на посаду професійного судді, яке здійснюється Президентом України строком на п'ять років, закріплено положення про обрання всіх інших суддів безстроково Верховною Радою України (частина перша статті 128).

Системний аналіз положень пункту 14 частини першої статті 92, частини четвертої статті 126, частин другої, третьої, четвертої, п'ятої статті 127, статті 128 Конституції України та оспорюваних положень Закону дає підстави для таких висновків: призначення на посаду судді здійснюється тільки вперше; обиратися на посаду судді можуть тільки судді, в яких закін-

чився п'ятирічний термін, на який вони були призначені; до складу апеляційних, вищих спеціалізованих судів та Верховного Суду України можуть обиратися тільки професійні судді; зайняття суддівських посад в апеляційних, вищих спеціалізованих судах і Верховному Суді України шляхом обрання виключає можливість призначення суддів у ці суди, а відтак призначення на посади суддів може здійснюватися лише до місцевих судів.

На посаду судді місцевого суду може бути рекомендований кваліфікаційною комісією суддів громадянин України, який, зокрема, має вищу юридичну освіту і стаж роботи у галузі права не менш як три роки (частина третя статті 127 Конституції України). Зазначене конституційне положення стосується тільки громадян України, які не мають статусу професійного судді, а лише претендують на зайняття цієї посади.

Професійного суддю Верховна Рада України може обрати суддею безстроково, а обраного безстроково суддю — перевести до суду іншого рівня або іншої спеціалізації (пункт 27 частини першої статті 85, частина перша статті 128 Основного Закону України, стаття 74, частини друга, третя статті 80 Закону). Для таких категорій суддів законодавець повноважний встановлювати додаткові, крім вказаних у частині третій статті 127 Конституції України, вимоги, але тільки щодо стажу, віку та їх професійного рівня (частина п'ята цієї статті). Це конституційне положення спрямоване на формування судів вищих рівнів і спеціалізацій професійними судьями. Стаж роботи на посаді судді є різновидом стажу роботи у галузі права. Таке твердження ґрунтується на положеннях пункту 2 частини четвертої статті 64 Закону, в яких законодавець визначив, що стажем роботи у галузі права є стаж роботи особи за спеціальністю після здобуття нею вищої юридичної освіти за освітньо-кваліфікаційним рівнем не нижче спеціаліста. Тому під додатковою вимогою щодо стажу необхідно розуміти стаж роботи не за родовою ознакою — у галузі права, що вимагається для першого призначення, а за видовою — стаж роботи на посаді судді.

Таким чином, оспорювані положення Закону не суперечать статтям 124, 125, 127, 128 Конституції України.

4. Народні депутати України стверджують, що встановлення Законом додаткової вимоги стосовно наявності тільки суддівського стажу для зайняття посади судді в апеляційних, вищих спеціалізованих судах, Верховному Суді України унеможливує призначення в ці суди інших громадян України і фахівців у галузі права з різними політичними та ідеологічними поглядами (частина перша статті 15 Конституції України); порушує конституційний принцип рівності людей у своїх правах, зокрема у праві на зайняття посади професійного судді в судах загальної юрисдикції, праві громадян брати участь в управлінні державними справами і рівному праві доступу до державної служби, праві на працю в повному обсязі (статті 21, 24, 38, частина друга статті 43 Основного Закону України). Крім того, на їхню думку, це звузило зміст та обсяг визначеного частиною третьою статті 59 Закону №3018 права громадян України бути вперше призначеними Президентом України на п'ятирічний термін судьями апеляційних спеціалізованих судів (частина третя статті 22 Конституції України).

Конституційний Суд України вважає, що формування суддівського корпусу на засадах політичної та ідеологічної багатоманітності суперечило б Конституції України, оскільки відповідно до частини другої її статті 127 професійні судді не можуть належати до політичних партій та профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат.

Положення Закону щодо додаткових вимог стосовно стажу для зайняття посади судді в апеляційних, вищих спеціалізованих судах та Верховному Суді України ґрунтуються на конституційних засадах та забезпечують механізм реалізації права громадян України на суддівську діяльність з урахуванням обмежень, які допускаються в демократичному суспільстві. Професійні судді виконують конституційну функцію — здійснення правосуддя, чим обумовлений їх спеціальний правовий статус. При його визначенні законодавець повноважний установлювати спеціальні вимоги для зайняття таких посад.

Вимоги щодо наявності стажу для просування особи на посаді судді кореспондують з вимогами пункту 13 Основних принципів незалежності судових органів, схвалених резолюціями №40/32 та №40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та від 13 грудня 1985 року, в яких зазначено, що підвищення суддів на посаді там, де є така система, слід здійснювати на основі об'єктивних факторів, зокрема здібностей і досвіду. Тобто встановлення такої вимоги, як стаж роботи на посаді судді, є об'єктивним критерієм для зайняття посади судді в апеляційних, вищих спеціалізованих судах та Верховному Суді України. Вказана вимога обумовлена особливим характером процесуальної діяльності цих судів і не порушує принципу рівності громадян України в їх конституційних правах, що відповідає положенню частини п'ятої статті 127 Конституції України стосовно встановлення законодавцем додаткових кваліфікаційних вимог до окремих категорій суддів щодо стажу, віку та їх професійного рівня, об'єктивно виправдане, обґрунтоване та справедливе і не може вважатися дискримінаційним. Тому це обмеження стосується тільки конституційно визначеного спеціального статусу професійного судді і не впливає на зміст його прав і свобод (їх скасування чи обмеження) як людини і громадянина, що гарантуються, зокрема, частиною третьою статті 22 Конституції України, згідно з якою при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. Конституційний Суд України в Рішенні від 18 квітня 2000 року №5-рп/2000 зазначив, що встановлення Конституцією України та законами України певних кваліфікаційних вимог не порушує конституційного принципу рівності, адже всі громадяни, які відповідають конкретним кваліфікаційним вимогам, мають право займати відповідні посади (абзац третій пункту 2 мотивувальної частини).

Про недискримінаційність будь-якого розрізнення, недопущення або переваги щодо певної роботи, що ґрунтується на її специфічних вимогах, ідеться в пункті 2 статті 1 Конвенції 1958 року про дискримінацію в галузі праці і занять, згідно з яким будь-яке розрізнення, недопущення або перевага стосовно конкретної роботи, заснованої на специфічних вимогах такої, не вважається дискримінацією. Кваліфікаційна вимога щодо стажу для зайняття посади судді в апеляційних, вищих спеціалізованих судах та

Верховному Суді України не пов'язана з ознаками, визначеними в частині другій статті 24 Основного Закону України, зберігає основний зміст права на суддівську діяльність — можливість займати посаду судді, а тому не є перешкодою для набуття громадянами України статусу професійного судді, якщо вони відповідають кваліфікаційним вимогам, які передбачені Конституцією і законами України.

Для забезпечення рівного права доступу до державної служби та права на працю (частина друга статті 38, частина перша статті 43 Конституції України) кваліфікаційні вимоги повинні відповідати положенням статті 21, частини другої статті 24 Основного Закону України. Встановлення додаткових кваліфікаційних вимог щодо стажу для окремих категорій суддів не позбавляє рівних можливостей доступу до посади судді в апеляційних, вищих спеціалізованих судах та Верховному Суді України усіх, хто відповідає зазначеним вимогам. Таке регулювання узгоджується з приписами статей 21, 22, 24 Конституції України. Наведене підтверджується також правовою позицією Конституційного Суду України, викладеною у Рішенні від 7 липня 2004 року №14-рп/2004, згідно з якою конституційний принцип рівності не виключає можливості законодавця при регулюванні трудових відносин встановлювати певні відмінності у правовому статусі осіб, які належать до різних за родом і умовами діяльності категорій, у тому числі вводити особливі правила, що стосуються підстав і умов заміщення окремих посад, якщо цього вимагає характер професійної діяльності (абзац четвертий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини).

Отже, оспорювані положення Закону не суперечать статтям 15, 21, 22, 24, 38, 43 Основного Закону України.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 51, 61, 65, 69 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. Визнати такими, що відповідають Конституції України (є конституційними), положення частини четвертої статті 26 щодо зайняття посади судді апеляційного суду суддями, які мають стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років, частини третьої статті 31 щодо зайняття посади судді вищого спеціалізованого суду суддями, які обрані на посаду судді безстроково, частини другої статті 39 щодо зайняття посади судді Верховного Суду України особою, яка має стаж роботи на посаді судді не менше п'ятнадцяти років, Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року №2453-VI.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) отдельных положений части четвертой статьи 26, части третьей статьи 31, части второй статьи 39 Закона Украины «О судостроительстве и статусе судей» по конституционному представлению 49 народных депутатов Украины (дело о стаже для занятия должности судьи в апелляционных, высших специализированных судах и Верховном Суде Украины)

г. Киев
5 апреля 2011 года
№3-рп/2011

Дело №1-10/2011

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Головина Анатолия Сергеевича — председательствующего, **Баулина** Юрия Васильевича, **Брынцева** Василия Дмитриевича, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича, **Гультая** Михаила Мирославовича, **Запорожца** Михаила Петровича, **Кампо** Владимира Михайловича, **Колоса** Михаила Ивановича, **Лылака** Дмитрия Дмитриевича — докладчика, **Маркуш** Марии Андреевны, **Овчаренко** Вячеслава Андреевича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижка** Андрея Андреевича, **Ткачука** Павла Николаевича, **Шапталы** Натальи Константиновны, **Шишкина** Виктора Ивановича,

рассмотрел в пленарном заседании дело о соответствии Конституции Украины (конституционности) отдельных положений части четвертой статьи 26, части третьей статьи 31, части второй статьи 39 Закона Украины «О судостроительстве и статусе судей» от 7 июля 2010 года №2453-VI по конституционному представлению 49 народных депутатов Украины (Ведомости Верховной Рады Украины, 2010 г., №41-42, №43, №44-45, ст.529).

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 39, 40 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление 49 народных депутатов Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 71 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является утверждение субъекта права на конституционное представление о неконституционности отдельных положений Закона Украины «О судостроительстве и статусе судей» от 7 июля 2010 года №2453-VI.

Заслушав судью-докладчика Лылака Д.Д. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

установил:

1. Субъект права на конституционное представление — 49 народных депутатов Украины — обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством признать не соответствующими Конституции Украины (неконституционными) положения Закона Украины «О судостроительстве и статусе судей» от 7 июля 2010 года №2453-VI.

се судей» от 7 июля 2010 года №2453-VI (далее — Закон), а именно части четвертой статьи 26 относительно занятия должности судьи апелляционного суда судьями, имеющими стаж работы на должности судьи не менее пяти лет, части третьей статьи 31 относительно занятия должности судьи высшего специализированного суда судьями, избранными на должность судьи бессрочно, части второй статьи 39 относительно занятия должности судьи Верховного Суда Украины лицом, имеющим стаж работы на должности судьи не менее пятнадцати лет.

По мнению авторов ходатайства, анализ оспариваемых норм дает основания для вывода, что первое назначение на должности судей судов общей юрисдикции Президент Украины может осуществлять лишь в суд первой инстанции, и такие судьи не могут в пределах пятилетнего срока быть переведены им в суд более высокого звена. Они считают, что это ограничивает конституционное полномочие Президента Украины назначать судей в Верховный Суд Украины, суды кассационного и апелляционного уровней, поскольку в части первой статьи 128 Конституции Украины словосочетание «на должность профессионального судьи» однозначно свидетельствует о должности профессионального судьи суда любого уровня. Поэтому ни Верховная Рада Украины, ни Президент Украины не могут быть абсолютно устранены от возможности осуществлять назначение на должность судьи в тот или иной суд общей юрисдикции любого уровня и специализации.

Кроме того, неконституционность указанных положений Закона обосновывается их несоответствием предписаниям частей третьей, пятой статьи 127 Конституции Украины, согласно которым на должность судьи может быть рекомендован квалификационной комиссией судей граждан Украины, который, в частности, имеет стаж работы в области права не менее трех лет, а дополнительные требования к отдельным категориям судей относительно стажа устанавливаются законом. В конституционном представлении утверждается, что исходя из содержания указанных конституционных положений законом можно установить дополнительные требования относительно стажа для отдельных категорий судей только в понимании словосочетания «стаж работы в области права», примененного в части третьей статьи 127 Основного Закона Украины. В связи с этим требования к кандидатам на должность судьи любого суда о наличии другого стажа, отличного от стажа работы в области права, противоречат Конституции Украины.

Народные депутаты Украины также подчеркивают, что оспариваемые положения Закона ограничили конституционное право лиц, которые согласно части четвертой статьи 127 Конституции Украины и части третьей статьи 59 Закона Украины «О судоустройстве Украины» от 7 февраля 2002 года №3018-III (далее — Закон №3018) могли быть назначены Президентом Украины на пятилетний срок судьями апелляционных специализированных судов, не имея судейского стажа, но имея профессиональную подготовку по вопросам юрисдикции этих судов, что противоречит части третьей статьи 22 Конституции Украины, согласно которой при принятии новых законов или внесении изменений в действующие законы не допускается сужение содержания и объема существующих прав и свобод.

Ссылаясь на часть третью статьи 124, части вторую, третью, четвертую статьи 125 Конституции Украины, авторы ходатайства считают требование обязательного наличия стажа работы на должности судьи при назначении на должности судей судов общей юрисдикции не соответствующим конституционным основам организационного единства и четкой иерархии судов. По их мнению, требование о наличии именно судейского стажа для занятия должности судьи в апелляционных, высших специализированных судах и Верховном Суде Украины нарушает конституционные положения о равенстве прав людей, праве граждан принимать участие в управлении государственными делами и равном праве доступа к государственной службе, полном осуществлении права на работу (статьи 21, 38, часть вторая статьи 43 Конституции Украины).

Установленные оспариваемыми положениями Закона требования относительно формирования состава апелляционных, высших специализированных судов, Верховного Суда Украины народные депутаты Украины считают такими, что отстраняют всех других юристов от занятия должностей в этих судах, консервируют и корпоратизируют судейство, отделяют его от общества, препятствуют представлению в судейском корпусе альтернативных точек зрения по важнейшим правовым вопросам, возникающим в обществе. Поэтому указанное правовое регулирование противоречит части первой статьи 15 Конституции Украины, согласно которой общественная жизнь в Украине основывается на принципах политического, экономического и идеологического многообразия.

Учитывая изложенное, авторы ходатайства просят признать оспариваемые положения части четвертой статьи 26, части третьей статьи 31, части второй статьи 39 Закона не соответствующими части первой статьи 15, статье 21, части третьей статьи 22, статье 38, части третьей статьи 43, части третьей статьи 124, частям второй, третьей, четвертой статьи 125, частям третьей, четвертой, пятой статьи 127, части первой статьи 128 Конституции Украины.

2. Свои позиции относительно предмета конституционного представления высказали Президент Украины, Председатель Верховной Рады Украины, Министерство юстиции Украины, Верховный Суд Украины, Высший административный суд Украины, Высший специализированный суд Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел, Высший совет юстиции, Совет судей Украины, Высшая квалификационная комиссия судей Украины, научные работники Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, Национального университета «Юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого».

3. Решая поднятый в конституционном представлении вопрос, Конституционный Суд Украины исходит из следующего.

3.1. Государственная власть в Украине осуществляется по принципу ее разделения на законодательную, исполнительную и судебную (часть первая статьи 6 Конституции Украины).

Единственным органом законодательной власти в Украине является Верховная Рада Украины, к полномочиям которой относится принятие

законов (статья 75, пункт 3 части первой статьи 85 Основного Закона Украины).

Законы принимаются на основе Конституции Украины и должны соответствовать ей (часть вторая статьи 8 Основного Закона Украины).

Судебная власть в Украине осуществляется Конституционным Судом Украины и судами общей юрисдикции путем осуществления правосудия в рамках соответствующих судебных процедур на принципах правового государства и верховенства права (статья 1, часть первая статьи 8, часть третья статьи 124 Конституции Украины, статья 1 Закона).

3.2. Конституционный Суд Украины и суды общей юрисдикции составляют судебную систему Украины (часть третья статьи 124 Конституции Украины, часть первая статьи 3 Закона).

Конституционный Суд Украины указал, что система судов общей юрисдикции закреплена в Конституции Украины. В частности, в Решении от 11 декабря 2003 года №20-рп/2003 Конституционный Суд Украины установил, что «по смыслу положений частей второй, третьей, четвертой статьи 125 Конституции Украины ими определена система судов общей юрисдикции, названы все ее звенья: Верховный Суд Украины, другие виды судов — высшие специализированные, апелляционные, местные» (абзац первый подпункта 4.2 пункта 4 мотивировочной части).

Положения статьи 125 Конституции Украины воспроизведены в Законе, согласно которому суды общей юрисдикции (местные, апелляционные, высшие специализированные, Верховный Суд Украины) образуют единую систему судов (часть вторая статьи 3, часть вторая статьи 17).

Согласно пункту 14 части первой статьи 92 Конституции Украины вопросы судостроительства, судопроизводства и статуса судей должны определяться исключительно законами Украины. Данная норма носит императивный характер, указывает на конституционно установленный способ решения вопросов судостроительства и статуса судей именно путем принятия закона. Приняв Закон, Верховная Рада Украины реализовала свое конституционное полномочие определять судостроительство и статус судей, в том числе порядок занятия судейских должностей предусмотренным Конституцией Украины способом, что соответствует требованиям части второй статьи 19 Основного Закона Украины.

3.3. Судебную власть реализуют профессиональные судьи и, в определенных законом случаях, народные заседатели и присяжные путем осуществления правосудия (часть первая статьи 127 Конституции Украины, часть вторая статьи 1 Закона). Судьей является гражданин Украины, который в установленном Конституцией Украины и Законом порядке назначен либо избран судьей, занимает штатную судейскую должность в одном из судов Украины и осуществляет правосудие на профессиональной основе (часть четвертая статьи 126 Конституции Украины, статья 51 Закона).

Для занятия должности профессионального судьи в судах общей юрисдикции Конституцией Украины и Законом предусмотрены специальные процедуры, касающиеся установления квалификационных требований, порядка назначения и избрания на должность судьи и т.п.

В Конституции Украины содержатся общие требования относительно занятия должности профессионального судьи в судах общей юрисдикции,

определяются их способы — назначение впервые и избрание бессрочно (пункт 27 части первой статьи 85, часть четвертая статьи 126, части третья, четвертая статьи 127, часть первая статьи 128). Вместе с тем законодатель имеет полномочия устанавливать дополнительные требования к отдельным категориям судей относительно стажа, возраста и их профессионального уровня наряду с основными требованиями для занятия должности профессионального судьи (часть пятая статьи 127 Основного Закона Украины).

Таким образом, судья имеет особый (специальный) правовой статус, характеризующийся наличием определенных требований, ограничений относительно занятия данной должности и гарантий его деятельности.

3.4. Оспариваемыми положениями Закона предусмотрен порядок формирования апелляционных, высших специализированных судов и Верховного Суда Украины, в частности, установлено требование относительно наличия у лица стажа для занятия должности судьи в этих судах, а именно — стажа работы на должности судьи.

Из содержания положений части четвертой статьи 26, части третьей статьи 31, части второй статьи 39 Закона следует, что законодатель дифференцировал продолжительность стажа работы на должности судьи в зависимости от уровня суда: для занятия должности в апелляционных судах и Верховном Суде Украины — не менее пяти и пятнадцати лет; в состав высшего специализированного суда могут входить судьи, избранные на должность судьи бессрочно (часть первая статьи 128 Конституции Украины). Указанное требование обусловлено инстанционной структурой единой системы судов общей юрисдикции, а также объемом и содержанием их полномочий, в частности, относительно наличия права суда высшего уровня просматривать решения судов низшего уровня, что требует практического опыта работы на должности судьи. В статье 7 Закона Украины «О статусе судей» от 15 декабря 1992 года №2862-ХІІ также содержались дифференцированные требования относительно стажа работы на должности судьи для граждан Украины, которые могли быть судьями апелляционных, высших специализированных судов, Верховного Суда Украины.

Конституционный Суд Украины исходит из того, что урегулирование оспариваемыми положениями Закона вопроса о дополнительных требованиях относительно стажа для занятия должности судьи в апелляционных, высших специализированных судах, Верховном Суде Украины осуществлено Верховной Радой Украины на основании части пятой статьи 127 Основного Закона Украины.

3.5. По Конституции Украины получение гражданином Украины статуса профессионального судьи связано с наступлением соответствующего юридического факта — назначение или избрание его на эту должность. Занятие должности судьи осуществляется путем назначения впервые, а избрание — по окончании срока, на который он был назначен. Такой вывод следует, в частности, из содержания части четвертой статьи 126 Конституции Украины, согласно которой судьи занимают должности бессрочно, кроме судей Конституционного Суда Украины и судей, которые назначаются на должность судьи впервые, и согласуется с правовой позицией Конституционного Суда Украины, высказанной в Решении от 16 октября

2001 года №14-рп/2001, согласно которой на избрание бессрочно может претендовать лицо с надлежащей профессиональной подготовкой, соответствующим опытом и стажем, поскольку завершился срочный пятилетний срок пребывания на должности профессионального судьи (абзац седьмой пункта 4 мотивировочной части).

В Конституции Украины установлен порядок первого назначения на должность профессионального судьи, которое осуществляется Президентом Украины сроком на пять лет, закреплено положение об избрании всех других судей бессрочно Верховной Радой Украины (часть первая статьи 128).

Системный анализ положений пункта 14 части первой статьи 92, части четвертой статьи 126, частей второй, третьей, четвертой, пятой статьи 127, статьи 128 Конституции Украины и оспариваемых положений Закона дает основания для следующих выводов: назначение на должность судьи осуществляется только впервые; избираться на должность судьи могут только судьи, у которых закончился пятилетний срок, на который они были назначены; в состав апелляционных, высших специализированных судов и Верховного Суда Украины могут избираться только профессиональные судьи; занятие судейских должностей в апелляционных, высших специализированных судах и Верховном Суде Украины путем избрания исключает возможность назначения судей в эти суды, а затем назначение на должности судей может осуществляться лишь в местные суды.

На должность судьи местного суда может быть рекомендован квалифицированной комиссией судей гражданин Украины, имеющий, в частности, высшее юридическое образование и стаж работы в области права не менее трех лет (часть третья статьи 127 Конституции Украины). Указанное конституционное положение касается только граждан Украины, не имеющих статуса профессионального судьи, а лишь претендующих на занятие этой должности.

Профессионального судью Верховная Рада Украины может избрать судьей бессрочно, а избранного бессрочно судью — перевести в суд другого уровня или другой специализации (пункт 27 части первой статьи 85, часть первая статьи 128 Основного Закона Украины, статья 74, части вторая, третья статьи 80 Закона). Для таких категорий судей законодатель имеет полномочия устанавливать дополнительные, кроме указанных в части третьей статьи 127 Конституции Украины, требования, но только относительно стажа, возраста и их профессионального уровня (часть пятая данной статьи). Это конституционное положение направлено на формирование судов высших уровней и специализации профессиональными судьями. Стаж работы на должности судьи является разновидностью стажа работы в области права. Такое утверждение основывается на положениях пункта 2 части четвертой статьи 64 Закона, в которых законодатель определил, что стажем работы в области права является стаж работы лица по специальности после получения им высшего юридического образования по образовательно-квалификационному уровню не ниже специалиста. Поэтому под дополнительным требованием относительно стажа необходимо понимать стаж работы не по родовому признаку — в области права, что требуется для первого назначения, а по видовому — стаж работы на должности судьи.

Таким образом, оспариваемые положения Закона не противоречат статьям 124, 125, 127, 128 Конституции Украины.

4. Народные депутаты Украины утверждают, что установление Законом дополнительного требования относительно наличия только судейского стажа для занятия должности судьи в апелляционных, высших специализированных судах, Верховном Суде Украины делает невозможным назначение в эти суды других граждан Украины и специалистов в области права с разными политическими и идеологическими взглядами (часть первая статьи 15 Конституции Украины); нарушает конституционный принцип равенства людей в своих правах, в частности, в праве на занятие должности профессионального судьи в судах общей юрисдикции, праве граждан принимать участие в управлении государственными делами и равном праве доступа к государственной службе, праве на работу в полном объеме (статьи 21, 24, 38, часть вторая статьи 43 Основного Закона Украины). Кроме того, по их мнению, это сузило содержание и объем определенного частью третьей статьи 59 Закона №3018 права граждан Украины быть впервые назначенными Президентом Украины на пятилетний срок судьями апелляционных, специализированных судов (часть третья статьи 22 Конституции Украины).

Конституционный Суд Украины считает, что формирование судейского корпуса на принципах политического и идеологического многообразия противоречило бы Конституции Украины, поскольку согласно части второй ее статьи 127 профессиональные судьи не могут принадлежать к политическим партиям и профсоюзам, принимать участие в какой бы то ни было политической деятельности, иметь представительский мандат.

Положения Закона о дополнительных требованиях относительно стажа для занятия должности судьи в апелляционных, высших специализированных судах и Верховном Суде Украины основываются на конституционных принципах и обеспечивают механизм реализации права граждан Украины на судейскую деятельность с учетом ограничений, которые допускаются в демократическом обществе. Профессиональные судьи выполняют конституционную функцию — осуществление правосудия, чем обусловлен их специальный правовой статус. При его определении законодатель имеет полномочия устанавливать специальные требования для занятия таких должностей.

Требования относительно наличия стажа для продвижения лица на должности судьи корреспондируют с требованиями пункта 13 Основных принципов независимости судебных органов, одобренных резолюциями №40/32 и №40/146 Генеральной Ассамблеи ООН от 29 ноября и от 13 декабря 1985 года, в которых указано, что повышение судей на должности там, где существует такая система, следует осуществлять на основе объективных факторов, в частности способностей и опыта. Иными словами, установление такого требования, как стаж работы на должности судьи, является объективным критерием для занятия должности судьи в апелляционных, высших специализированных судах и Верховном Суде Украины. Указанное требование обусловлено особым характером процессуальной деятельности этих судов и не нарушает принцип равенства граждан Ук-

раины в их конституционных правах, что соответствует положению части пятой статьи 127 Конституции Украины об установлении законодателем дополнительных квалификационных требований к отдельным категориям судей относительно стажа, возраста и их профессионального уровня, объективно оправдано, обосновано и справедливо и не может считаться дискриминационным. Поэтому данное ограничение касается только конституционно определенного специального статуса профессионального судьи и не влияет на содержание его прав и свобод (их отмену или ограничение) как человека и гражданина, которые гарантируются, в частности, частью третьей статьи 22 Конституции Украины, согласно которой при принятии новых законов или внесении изменений в действующие законы не допускается сужение содержания и объема существующих прав и свобод. Конституционный Суд Украины в Решении от 18 апреля 2000 года №5-рп/2000 указал, что установление Конституцией Украины и законами Украины определенных квалификационных требований не нарушает конституционного принципа равенства, поскольку все граждане, соответствующие конкретным квалификационным требованиям, имеют право занимать соответствующие должности (абзац третий пункта 2 мотивировочной части).

О недискриминационности какого бы то ни было различия, недопущения или преимущества в отношении определенной работы, основанной на ее специфических требованиях, идет речь в пункте 2 статьи 1 Конвенции 1958 года о дискриминации в области работы и занятий, согласно которому какое бы то ни было различие, недопущение или преимущество в отношении конкретной работы, основанной на специфических требованиях таковой, не считается дискриминацией. Квалификационное требование относительно стажа для занятия должности судьи в апелляционных, высших специализированных судах и Верховном Суде Украины не связано с признаками, определенными в части второй статьи 24 Основного Закона Украины, сохраняет основное содержание права на судейскую деятельность — возможность занимать должность судьи, а потому не является препятствием для получения гражданами Украины статуса профессионального судьи, если они соответствуют квалификационным требованиям, предусмотренным Конституцией и законами Украины.

Для обеспечения равного права доступа к государственной службе и права на работу (часть вторая статьи 38, часть первая статьи 43 Конституции Украины) квалификационные требования должны соответствовать положениям статьи 21, части второй статьи 24 Основного Закона Украины. Установление дополнительных квалификационных требований относительно стажа для отдельных категорий судей не лишает равных возможностей доступа к должности судьи в апелляционных, высших специализированных судах и Верховном Суде Украины всех, кто соответствует указанным требованиям. Такое регулирование согласуется с предписаниями статей 21, 22, 24 Конституции Украины. Приведенное подтверждается также правовой позицией Конституционного Суда Украины, изложенной в Решении от 7 июля 2004 года №14-рп/2004, согласно которой конституционный принцип равенства не исключает возможности законодателя при регулировании трудовых отношений устанавливать определенные отличия в правовом статусе лиц, принадлежащих к разным по роду и ус-

ловиям деятельности категориям, в том числе вводить особые правила, касающиеся оснований и условий замещения отдельных должностей, если этого требует характер профессиональной деятельности (абзац четвертый подпункта 4.1 пункта 4 мотивировочной части).

Следовательно, оспариваемые положения Закона не противоречат статьям 15, 21, 22, 24, 38, 43 Основного Закона Украины.

Учитывая изложенное и руководствуясь статьями 147, 150, 153 Конституции Украины, статьями 51, 61, 65, 69 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л:

1. Признать соответствующими Конституции Украины (конституционными) положения части четвертой статьи 26 относительно занятия должности судьи апелляционного суда судьями, имеющими стаж работы на должности судьи не менее пяти лет, части третьей статьи 31 относительно занятия должности судьи высшего специализированного суда судьями, избранными на должность судьи бессрочно, части второй статьи 39 относительно занятия должности судьи Верховного Суда Украины лицом, имеющим стаж работы на должности судьи не менее пятнадцати лет, Закона Украины «О судостроительстве и статусе судей» от 7 июля 2010 года №2453-VI.

2. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

• *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No.3-rp/2011 dated April 5, 2011 in the case upon the constitutional petition of 49 People's Deputies of Ukraine concerning conformity with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of several provisions of Articles 26.4, 31.3, 39.2 of the Law of Ukraine «On the Judiciary and the Status of Judges» (case on the term of service for taking office of the judge at courts of appeal, high specialised courts and the Supreme Court of Ukraine)*

The subject of the right to constitutional petition — 49 People's Deputies of Ukraine — applied to the Constitutional Court of Ukraine with a petition to recognise as non-conforming with the Constitution (unconstitutional) the provisions of Articles 26.4, 31.3, 39.2 of the Law of Ukraine «On the Judiciary and the Status of Judges» No.2453-VI dated July 7, 2010 (hereinafter — the Law).

Justice is administered by professional judges and, in cases determined by law, people's assessors and jurors (Article 127.1 of the Constitution, Article 1.2 of the Law). A judge is a citizen of Ukraine, who is elected or appointed in order that is

determined by the Constitution of Ukraine and the Law, holds office in one of the courts of Ukraine and executes justice on the professional terms (Article 126.4 of the Constitution of Ukraine, Article 51 of the Law).

According to the Constitution of Ukraine the acquisition of the status of a professional judge by a citizen of Ukraine is connected with the relevant legal fact — his or her election or appointment to the office of judge. Judge takes the office after appointment to the office for the first time, and is elected after expiration of the term he or she was appointed for. Such conclusion results, in particular, from Article 126.4 of the Constitution of Ukraine, according to which judges hold office for a permanent term, except judges of the Constitutional Court of Ukraine, and judges appointed to the office for the first time, and coincides with the legal position of the Constitutional Court of Ukraine stated in the Decision No.14-рп/2001 dated October 16, 2001. In accordance with the abovementioned Decision the person could be elected as a judge for a permanent term in case he or she has professional training, relevant experience and law service record, so far as five-year term of appointment as a professional judge has expired (paragraph 7 of item 4 of the reasoning part).

The Constitution of Ukraine established the procedure of the first appointment to the office of a professional judge for a five-year term by the President of Ukraine and secured the provision on the election of other judges by the Verkhovna Rada of Ukraine for a permanent term (Article 128.1).

The system analysis of the provisions of Articles 92.1.14, 126.4, 127.2, 127.3, 127.4, 127.5, 128 of the Constitution of Ukraine and the disputed provisions of the Law gives grounds for the following conclusions: the appointment to the office of the judge is done only for the first time; judges may be elected only if the five-year term of their appointment has expired; only professional judges may hold office in courts of appeal, high specialised courts and the Supreme Court of Ukraine; election of a judge to office in courts of appeal, high specialised courts and the Supreme Court of Ukraine excludes the possibility of appointment of judges to offices in these courts and, as a result, judge may be appointed to office at local courts only.

A citizen of Ukraine, who has, in particular, a higher legal education and work experience in the sphere of law for no less than three years may be recommended to the office of judge at a local court by judges qualification commission (Article 127.3 of the Constitution of Ukraine). The abovementioned constitutional provision concerns only those citizens of Ukraine who do not have status of professional judge and but seek to hold such office.

Professional judge may be elected for a permanent term by the Verkhovna Rada of Ukraine, and if he or her was elected for a permanent term the Verkhovna Rada of Ukraine may transfer this judge to a court of another level or specialisation (Articles 85.1.27, 128.1 of the Basic Law, Articles 74, 80.2, 80.3 of the Law). For such categories of judges the legislator may establish additional requirements apart from those stated in Article 127.3 of the Constitution of Ukraine, but only those related to a term of service, age and professional level (Article 127.5 of the Constitution of Ukraine). This constitutional provision is aimed at providing staffing of the courts of higher level and specialisation by professional judges. The term of service as a judge is the variety of work experience in the sphere of law. Such statement is based on the provisions of Article 64.4.2 of the Law, in which

the legislator determined that the term of service in the sphere of law is the term of service pursuant to the academic degree of the person after obtaining higher educational qualifications at the level of a specialist at least. Thus, the additional requirement regarding term of service implies the term of service not according to the generic feature of occupation — in the sphere of law, which is required for the first appointment, but the term of service according to the specific feature of occupation — term of service at the office of judge.

The provisions of the Law concerning additional requirements regarding term of service for taking the office of judge in courts of appeal, high specialised court and the Supreme Court of Ukraine are based on the constitutional principles and provide the mechanism of implementation of the right of citizens of Ukraine to execute the judicial activity with account of the restrictions, that are allowed in the democratic society. Professional judges execute the constitutional function — the administration of justice, which determines their special legal status. When determining this status the legislator is authorised to establish special requirements to hold such offices.

The requirements regarding term of service for further promotion of a person who holds office of a judge are corresponding with the requirements of item 13 of the Basic Principles on the Independence of the Judiciary adopted by the Resolutions of the General Assembly of the UNO No.40/32 dated November 29, 1985 and No.40/146 dated December 13, 1985. They mention that the promotion of judges should be done on the base of objective factors, in particular, abilities, capacity and experience, if such system of promotion exists. It means that the establishment of such requirement as the term of service at the office of judge is an objective criterion for a person to hold office of a judge at courts of appeal, high specialised and the Supreme Court of Ukraine. The mentioned requirement is stipulated by the specific character of the legal proceedings at these courts and does not violate the principle of equality of citizens of Ukraine in their constitutional rights, which corresponds with the provision of Article 127.5 of the Constitution of Ukraine on the establishment of additional qualification requirements by the legislator for several categories of judges regarding their term of service, age and professional level. It is objectively justifiable, fair and may not be considered as discriminatory. Thus, this limitation concerns only the special status of professional judge that is constitutionally stated and does not influence the contents of his or her rights and freedoms (their abolition and restriction) as an individual and a citizen, which are guaranteed by Article 22.3 of the Constitution of Ukraine. In accordance with this Article the content and scope of existing rights and freedoms shall not be diminished in the adoption of new laws or in the amendment of laws that are in force.

The qualification requirement regarding term of service to hold office of a judge at courts of appeal, high specialised courts and the Supreme Court of Ukraine is not connected with features stated in paragraph two Article 24 of the Basic Law and keeps the main content of the right for execution of judicial activity — the possibility to hold office of a judge and thus it does not hinder the citizens of Ukraine to acquire status of professional judge if they meet the qualification requirements envisaged by the Constitution of Ukraine and laws.

To ensure equal right of access to the civil service and right to labour (Articles 38.2, 43.1 of the Constitution of Ukraine) the qualification requirements

should correspond with the provisions of Articles 21, 24.2 of the Basic Law. The establishment of additional qualification requirements related to term of service for some categories of judges does not deprive of possibilities of access to office of a judge at courts of appeal, high specialised court and the Supreme Court of Ukraine for everyone who meets the abovementioned requirements. Such regulation is in conformity with the provisions of Articles 21, 22, 24 of the Constitution of Ukraine.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held to recognise as conforming with the Constitution of Ukraine (constitutional) the provisions of Article 26.4 (concerning taking the office of the judge of a court of appeal by judges whose term of service is not less than five years), Article 31.3 (concerning taking the office of the judge of the high specialised courts by judges that are elected for permanent terms), Article 39.2 (concerning taking the office of the judge of the Supreme Court of Ukraine by a person, whose term of service as a judge is not less than fifteen years) of the Law of Ukraine «On the Judiciary and the Status of Judges» No.2453-VI dated July 7, 2010.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за конституційним зверненням громадянки Сінюгіної Ірини Іванівни
щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 376
у взаємозв'язку зі статтями 151, 152, 153
Цивільного процесуального кодексу України**

м. Київ
31 травня 2011 року
№4-рп/2011

Справа №1-18/2011

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуєчого, Бауліна Юрія Васильовича, Брицева Василя Дмитровича, Вдовіченка Сергія Леонідовича, Винокурова Сергія Маркіяновича, Гульгая Михайла Мирославовича, Запорожця Михайла Петровича, Кампа Володимира Михайловича, Колоса Михайла Івановича, Лілака Дмитра Дмитровича, Маркуш Марії Андріївни, Сергійчука Олега Анатолійовича, Стецюка Петра Богдановича, Стрижака Андрія Андрійовича — доповідача, Ткачука Павла Миколайовича, Шаптали Наталі Костянтинівни, Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним зверненням громадянки Сінюгіної Ірини Іванівни щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 376 у взаємозв'язку зі статтями 151, 152, 153 Цивільного процесуального кодексу України.

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 42, 43 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне звернення громадянки Сінюгіної Ірини Іванівни.

Підставою для розгляду справи відповідно до статті 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність неоднозначного застосування судами України положень частини першої статті 376 Цивільного процесуального кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Стрижака А.А. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Громадянка Сінюгіна Ірина Іванівна звернулася до Конституційного Суду України з клопотанням щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 376 у взаємозв'язку зі статтями 151, 152, 153 Цивільного процесуального кодексу України (далі — Кодекс) стосовно можливості задоволення судом подання державного виконавця про примусове проникнення до житла для виконання ухвали суду про забезпечення позову.

У частині першій статті 376 Кодексу зазначається, що питання про примусове проникнення до житла чи іншого володіння боржника — фізичної

особи або особи, у якої знаходиться майно боржника чи майно та кошти, належні боржникові від інших осіб, або дитина, щодо якої є виконавчий документ про її відібрання, при виконанні судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) вирішується судом за місцезнаходженням житла чи іншого володіння особи за поданням державного виконавця.

Необхідність в офіційному тлумаченні вказаних положень Кодексу автор клопотання обґрунтовує неоднозначним їх застосуванням судами загальної юрисдикції при розгляді подань державних виконавців про примусове проникнення до житла чи іншого володіння боржника до прийняття цими судами рішень у справах по суті.

На підтвердження своєї позиції Сінюгіна І.І. долучила ухвали Дергачівського районного суду Харківської області від 15 лютого 2010 року, від 12 травня 2010 року, апеляційного суду Харківської області від 8 грудня 2009 року, від 4 серпня 2010 року. В одному випадку суд задовольнив подання державного виконавця про примусове проникнення до житла для виконання ухвали про забезпечення позову, в іншому — відмовив у задоволенні такого подання, вважаючи, що в названій правовій нормі йдеться про виконання судового рішення, яким закінчується розгляд справи.

Суб'єкт права на конституційне звернення стверджує, що внаслідок неоднозначного застосування судами частини першої статті 376 Кодексу порушено його право на недоторканність житла, передбачене частиною першою статті 30 Конституції України.

2. Свої позиції стосовно предмета конституційного звернення висловили Голова Верховної Ради України, Міністр юстиції України, Верховний Суд України, науковці Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Національного університету «Одеська юридична академія», Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

3. Конституційний Суд України, вирішуючи порушені в конституційному зверненні питання, виходить з того, що Конституція України проголосила Україну правовою державою (стаття 1). Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (частина друга статті 3 Конституції України). Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України (частина перша статті 64 Основного Закону України).

Кожному гарантується недоторканність житла; не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду (частина перша, друга статті 30 Конституції України).

Гарантування кожному прав на повагу та недоторканність житла є не тільки конституційно-правовим обов'язком держави, а й дотриманням взятих Україною міжнародно-правових зобов'язань відповідно до положень Загальної декларації прав людини 1948 року, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Міжнародного пакту

про громадянські та політичні права 1966 року. Зазначені міжнародні акти згідно з частиною першою статті 9 Конституції України є частиною національного законодавства України.

Відповідно до статті 12 Загальної декларації прав людини 1948 року, статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, пункту 1 статті 17 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року ніхто не може зазнавати безпідставного посягання на недоторканність свого житла. При здійсненні своїх прав і свобод кожна людина може зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги до прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві (пункт 2 статті 29 Загальної декларації прав людини 1948 року, стаття 18 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року).

Конституційна гарантія недоторканності житла не поширюється на випадки, коли суспільні інтереси вимагають правомірного обмеження прав людини, зокрема для захисту прав і законних інтересів інших членів суспільства. Обмеження права особи на недоторканність житла, яке визначено в Конституції України і міжнародно-правових актах, визнається легітимним втручанням держави в права людини з метою забезпечення загального блага.

4. В Україні як правовій державі визнається і діє принцип верховенства права (стаття 1, частина перша статті 8 Конституції України), який передбачає панування права в суспільстві і вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність.

Права і свободи людини і громадянина захищаються судом, завданням якого є, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечити кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України (частина перша статті 55 Основного Закону України, стаття 2 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»).

Завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави (стаття 1 Кодексу).

Звернутися за захистом своїх прав до суду може кожна особа в порядку, встановленому Кодексом; судовий розгляд справи закінчується ухваленням рішення суду, яке є обов'язковим до виконання на всій території України (частина п'ята статті 124 Конституції України, частина перша статті 3, частина третя статті 208 Кодексу).

З метою гарантування виконання рішення суду в разі задоволення позовних вимог у процесуальних законах України передбачено інститут забезпечення позову.

У цивільному процесі забезпечення позову допускається як до подання позовної заяви з метою запобігання порушенню права інтелектуальної власності, так і на будь-якій стадії розгляду справи, якщо невжиття заходів забезпечення може утруднити чи зробити неможливим виконання рішення суду (частини третя, четверта статті 151 Кодексу).

Інститут забезпечення позову передбачає можливість захисту особою порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів. Разом з тим у Кодексі встановлено систему захисту прав особою, щодо якої застосовано заходи забезпечення позову. Складовими такої системи є: співмірність видів забезпечення позову із заявленими позивачем вимогами; можливість суду вимагати від позивача забезпечити його вимогу заставою; відшкодування особі збитків, завданих забезпеченням позову; право на апеляційне оскарження ухвали суду щодо забезпечення позову (частина третя статті 152, частина четверта статті 153, стаття 155, пункт 2 частини першої статті 293 Кодексу).

Аналіз зазначених положень Кодексу дає підстави для висновку, що законодавець збалансував права як особи, яка ініціює питання про застосування заходів забезпечення позову, так і особи, щодо якої такі заходи застосовано.

5. Суб'єкт права на конституційне звернення порушив питання щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 376 у взаємозв'язку зі статтями 151, 152, 153 Кодексу стосовно можливості задоволення судом подання державного виконавця про примусове проникнення до житла для виконання ухвали суду про забезпечення позову.

Порядок виконання ухвал суду про забезпечення позову передбачено у статті 153 Кодексу. Положення частини дев'ятої статті 153 Кодексу, відповідно до якого «ухвала про забезпечення позову виконується негайно в порядку, встановленому для виконання судових рішень», за своїм змістом є відсильним. Відсильний характер окремих положень закону означає, що застосовуватися та реалізовуватися вони можуть виключно за умови використання інших положень цього закону.

Розділ VI Кодексу визначає процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб). За частиною першою статті 376 Кодексу, яка міститься у цьому розділі, «питання про примусове проникнення до житла чи іншого володіння боржника — фізичної особи або особи, у якої знаходиться майно боржника чи майно та кошти, належні боржникові від інших осіб ... вирішується судом за місцезнаходженням житла чи іншого володіння особи за поданням державного виконавця».

Згідно з частиною другою статті 368 Кодексу, пунктами 1, 2 частини другої статті 17 Закону України «Про виконавче провадження» виконавчими документами є виконавчі листи, які видаються судами за кожним судовим рішенням, що набрало законної сили, та ухвали судів у цивільних та інших справах. Відповідно до цих положень як на виконання рішення суду, яким закінчується розгляд справи, так і на виконання ухвали суду про забезпечення позову, відкривається виконавче провадження. Сторонами виконавчого провадження є стягувач і боржник. Стягувачем є фізична або юридична особа, на користь чи в інтересах якої видано виконавчий документ, а боржником — фізична або юридична особа, визначена виконавчим документом (частини перша, друга статті 8 Закону України «Про виконавче провадження»). Статусу стягувача і боржника сторони набувають після відкриття виконавчого провадження як у разі виконання рішення суду,

яким закінчується судовий розгляд справи, так і у разі виконання ухвали суду про забезпечення позову.

У частині першій статті 208 Кодексу зазначається, що судові рішення викладаються у формі ухвали чи рішення. Таким чином, у розділі VI Кодексу «Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб)» визначено порядок виконання як рішень, так і ухвал суду. Тому механізм забезпечення виконання судових рішень, який закріплено у частині першій статті 376 Кодексу, а саме вирішення судом за поданням державного виконавця питання про примусове проникнення до житла чи іншого володіння боржника — фізичної особи або особи, у якій знаходиться майно боржника чи майно та кошти, належні боржникові від інших осіб, застосовується і у випадку виконання ухвали суду про забезпечення позову. При цьому питання про примусове проникнення до житла вирішується не інакше як шляхом прийняття вмотивованої ухвали суду з додержанням принципу верховенства права.

З огляду на зазначене Конституційний Суд України вважає, що положення частини першої статті 376 у взаємозв'язку зі статтями 151, 152, 153 Кодексу необхідно розуміти так, що для виконання ухвали суду про забезпечення позову, постановленої як до подання позовної заяви відповідно до Кодексу, так і на будь-якій стадії розгляду справи, питання про примусове проникнення до житла чи іншого володіння боржника — фізичної особи або особи, у якій знаходиться майно боржника чи майно та кошти, належні боржникові від інших осіб, вирішується судом за місцезнаходженням житла чи іншого володіння особи за поданням державного виконавця.

Виходячи з викладеного та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 51, 67, 69, 94, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. В аспекті конституційного звернення положення частини першої статті 376 у взаємозв'язку зі статтями 151, 152, 153 Цивільного процесуального кодексу України необхідно розуміти так, що для виконання ухвали суду про забезпечення позову питання про примусове проникнення до житла чи іншого володіння боржника — фізичної особи або особи, у якій знаходиться майно боржника чи майно та кошти, належні боржникові від інших осіб, вирішується судом за місцезнаходженням житла чи іншого володіння особи за поданням державного виконавця.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу об официальном толковании положений части первой статьи 376
во взаимосвязи со статьями 151, 152, 153
Гражданского процессуального кодекса Украины
по конституционному обращению гражданки Синюгиной Ирины Ивановны**

г. Киев
31 мая 2011 года
№4-рп/2011

Дело №1-18/2011

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Головина Анатолия Сергеевича — председательствующего, **Баулина** Юрия Васильевича, **Брынцева** Василия Дмитриевича, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича, **Винокурова** Сергея Маркияновича, **Гультая** Михаила Мирославовича, **Запорожца** Михаила Петровича, **Кампо** Владимира Михайловича, **Колоса** Михаила Ивановича, **Лылака** Дмитрия Дмитриевича, **Маркуш** Марии Андреевны, **Сергейчука** Олега Анатольевича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижака** Андрея Андреевича — докладчика, **Ткачука** Павла Николаевича, **Шапталы** Натальи Константиновны, **Шишкина** Виктора Ивановича,

рассмотрел в пленарном заседании дело об официальном толковании положений части первой статьи 376 во взаимосвязи со статьями 151, 152, 153 Гражданского процессуального кодекса Украины по конституционному обращению гражданки Синюгиной Ирины Ивановны.

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 42, 43 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное обращение гражданки Синюгиной Ирины Ивановны.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 94 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является наличие неоднозначного применения судами Украины положений части первой статьи 376 Гражданского процессуального кодекса Украины.

Заслушав судью-докладчика Стрижака А.А. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

установил:

1. Гражданка Синюгина Ирина Ивановна обратилась в Конституционный Суд Украины с ходатайством об официальном толковании положений части первой статьи 376 во взаимосвязи со статьями 151, 152, 153 Гражданского процессуального кодекса Украины (далее — Кодекс) относительно возможности удовлетворения судом представления государственного исполнителя о принудительном проникновении в жилище для исполнения определения суда об обеспечении иска.

В части первой статьи 376 Кодекса отмечается, что вопрос о принудительном проникновении в жилище либо иное владение должника — физического лица или лица, у которого находится имущество должника либо имущество и средства, причитающиеся должнику от других лиц, или ребенок, в отношении которого имеется исполнительный документ о его отобрании, при исполнении судебных решений и решений других органов (должностных лиц) разрешается судом по местонахождению жилища либо иного владения лица по представлению государственного исполнителя.

Необходимость в официальном толковании указанных положений Кодекса автор ходатайства обосновывает неоднозначным их применением судами общей юрисдикции при рассмотрении представлений государственных исполнителей о принудительном проникновении в жилище либо иное владение должника до принятия указанными судами решений по делам по существу.

В подтверждение своей позиции Синюгина И.И. приобщила определения Дергачевского районного суда Харьковской области от 15 февраля 2010 года, от 12 мая 2010 года, апелляционного суда Харьковской области от 8 декабря 2009 года, от 4 августа 2010 года. В одном случае суд удовлетворил представление государственного исполнителя о принудительном проникновении в жилище для исполнения определения об обеспечении иска, в другом — отказал в удовлетворении такого представления, считая, что в названной правовой норме речь идет об исполнении судебного решения, которым заканчивается рассмотрение дела.

Субъект права на конституционное обращение утверждает, что вследствие неоднозначного применения судами части первой статьи 376 Кодекса нарушено его право на неприкосновенность жилища, предусмотренное частью первой статьи 30 Конституции Украины.

2. Свои позиции относительно предмета конституционного обращения изложили Председатель Верховной Рады Украины, Министр юстиции Украины, Верховный Суд Украины, научные работники Национального университета «Юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого», Национального университета «Одесская юридическая академия», Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.

3. Конституционный Суд Украины, решая поднятые в конституционном обращении вопросы, исходит из того, что Конституция Украины провозгласила Украину правовым государством (статья 1). Права и свободы человека и их гарантии определяют содержание и направленность деятельности государства; утверждение и обеспечение прав и свобод человека является главной обязанностью государства (часть вторая статьи 3 Конституции Украины). Конституционные права и свободы человека и гражданина не могут быть ограничены, кроме случаев, предусмотренных Конституцией Украины (часть первая статьи 64 Основного Закона Украины).

Каждому гарантируется неприкосновенность жилища; не допускается проникновение в жилище или в иное владение лица, проведение в них осмотра или обыска иначе как по мотивированному решению суда (часть первая, вторая статьи 30 Конституции Украины).

Гарантирование каждому прав на уважение и неприкосновенность жилища является не только конституционно-правовой обязанностью государства, но и соблюдением принятых Украиной международно-правовых обязательств в соответствии с положениями Всеобщей декларации прав человека 1948 года, Конвенции о защите прав человека и основных свобод 1950 года, Международного пакта о гражданских и политических правах 1966 года. Указанные международные акты согласно части первой статьи 9 Конституции Украины являются частью национального законодательства Украины.

В соответствии со статьей 12 Общей декларации прав человека 1948 года, статьей 8 Конвенции о защите прав человека и основных свобод 1950 года, пунктом 1 статьи 17 Международного пакта о гражданских и политических правах 1966 года никто не может подвергаться произвольному посягательству на неприкосновенность своего жилища. При осуществлении своих прав и свобод каждый человек может подвергаться только таким ограничениям, какие установлены законом исключительно с целью обеспечения должного признания и уважения прав и свобод других и удовлетворения справедливых требований морали, общественного порядка и общего благосостояния в демократическом обществе (пункт 2 статьи 29 Общей декларации прав человека 1948 года, статья 18 Конвенции о защите прав человека и основных свобод 1950 года).

Конституционная гарантия неприкосновенности жилища не распространяется на случаи, когда общественные интересы требуют правомерного ограничения прав человека, в частности для защиты прав и законных интересов других членов общества. Ограничение права лица на неприкосновенность жилища, определенное в Конституции Украины и международно-правовых актах, признается легитимным вмешательством государства в права человека с целью обеспечения общего блага.

4. В Украине как правовом государстве признается и действует принцип верховенства права (статья 1, часть первая статьи 8 Конституции Украины), который предусматривает главенство права в обществе и требует от государства его претворения в правотворческую и правоприменительную деятельность.

Права и свободы человека и гражданина защищаются судом, задачей которого является, осуществляя правосудие на принципах верховенства права, обеспечить каждому право на справедливый суд и уважение к другим правам и свободам, гарантированным Конституцией и законами Украины (часть первая статьи 55 Основного Закона Украины, статья 2 Закона Украины «О судоустройстве и статусе судей»).

Задачами гражданского судопроизводства являются справедливое, беспристрастное и своевременное рассмотрение и разрешение гражданских дел в целях защиты нарушенных, непризнанных или оспариваемых прав, свобод либо интересов физических лиц, прав и интересов юридических лиц, интересов государства (статья 1 Кодекса).

Обратиться за защитой своих прав в суд может каждое лицо в порядке, установленном Кодексом; судебное разбирательство дела заканчивается принятием решения суда, которое является обязательным к исполнению

на всей территории Украины (часть пятая статьи 124 Конституции Украины, часть первая статьи 3, часть третья статьи 208 Кодекса).

С целью гарантирования исполнения решения суда в случае удовлетворения исковых требований в процессуальных законах Украины предусмотрен институт обеспечения иска.

В гражданском процессе обеспечение иска допускается как до подачи искового заявления с целью предупреждения нарушения права интеллектуальной собственности, так и на любой стадии рассмотрения дела, если непринятие мер обеспечения может затруднить либо сделать невозможным исполнение решения суда (части третья, четвертая статьи 151 Кодекса).

Институт обеспечения иска предусматривает возможность защиты лицом нарушенных, непризнанных или оспариваемых прав, свобод или интересов. Вместе с тем в Кодексе установлена система защиты прав лицом, по отношению к которому применены меры обеспечения иска. Составляющими такой системы являются: соразмерность видов обеспечения иска заявленными истцом требованиям; возможность суда требовать от истца обеспечить его требование залогом; возмещение лицу убытков, причиненных обеспечением иска; право на апелляционное обжалование определения суда об обеспечении иска (часть третья статьи 152, часть четвертая статьи 153, статья 155, пункт 2 части первой статьи 293 Кодекса).

Анализ указанных положений Кодекса дает основания для вывода, что законодатель сбалансировал права как лица, инициирующего вопрос о применении мер обеспечения иска, так и лица, по отношению к которому такие меры применены.

5. Субъект права на конституционное обращение поднял вопрос об официальном толковании положений части первой статьи 376 во взаимосвязи со статьями 151, 152, 153 Кодекса относительно возможности удовлетворения судом представления государственного исполнителя о принудительном проникновении в жилище для исполнения определения суда об обеспечении иска.

Порядок исполнения определений суда об обеспечении иска предусмотрен в статье 153 Кодекса. Положение части девятой статьи 153 Кодекса, в соответствии с которым «определение об обеспечении иска исполняется незамедлительно в порядке, установленном для исполнения судебных решений», по своему смыслу является отсылочным. Отсылочный характер отдельных положений закона означает, что применяться и реализовываться они могут исключительно при условии использования других положений данного закона.

Раздел VI Кодекса определяет процессуальные вопросы, связанные с исполнением судебных решений по гражданским делам и решений других органов (должностных лиц). По части первой статьи 376 Кодекса, содержащейся в указанном разделе, «вопрос о принудительном проникновении в жилище либо иное владение должника — физического лица или лица, у которого находится имущество должника либо имущество и средства, причитающиеся должнику от других лиц ... разрешается судом по местонахождению жилища либо иного владения лица по представлению государственного исполнителя».

Согласно части второй статьи 368 Кодекса, пунктам 1, 2 части второй статьи 17 Закона Украины «Об исполнительном производстве» исполнительными документами являются исполнительные листы, которые выдаются судами по каждому судебному решению, вступившему в законную силу, и определения судов по гражданским и другим делам. В соответствии с указанными положениями как во исполнение решения суда, которым заканчивается рассмотрение дела, так и во исполнение определения суда об обеспечении иска, открывается исполнительное производство. Сторонами исполнительного производства являются взыскатель и должник. Взыскателем является физическое или юридическое лицо, в пользу либо в интересах которого выдан исполнительный документ, а должником — физическое или юридическое лицо, определенное исполнительным документом (части первая, вторая статьи 8 Закона Украины «Об исполнительном производстве»). Статус взыскателя и должника стороны приобретают после открытия исполнительного производства как в случае исполнения решения суда, которым заканчивается судебное рассмотрение дела, так и в случае исполнения определения суда об обеспечении иска.

В части первой статьи 208 Кодекса отмечается, что судебные решения излагаются в форме определения или решения. Таким образом, в разделе VI Кодекса «Процессуальные вопросы, связанные с исполнением судебных решений по гражданским делам и решений других органов (должностных лиц)» определен порядок исполнения как решений, так и определений суда. Поэтому механизм обеспечения исполнения судебных решений, закрепленный в части первой статьи 376 Кодекса, а именно разрешение судом по представлению государственного исполнителя вопроса о принудительном проникновении в жилище либо иное владение должника — физического лица или лица, у которого находится имущество должника либо имущество и средства, причитающиеся должнику от других лиц, применяется и в случае исполнения определения суда об обеспечении иска. При этом вопрос о принудительном проникновении в жилище решается не иначе как путем принятия мотивированного определения суда с соблюдением принципа верховенства права.

Учитывая указанное, Конституционный Суд Украины считает, что положение части первой статьи 376 во взаимосвязи со статьями 151, 152, 153 Кодекса следует понимать как то, что для исполнения определения суда об обеспечении иска, постановленного как до представления искового заявления в соответствии с Кодексом, так и на любой стадии рассмотрения дела, вопрос о принудительном проникновении в жилище либо иное владение должника — физического лица или лица, у которого находится имущество должника либо имущество и средства, причитающиеся должнику от других лиц, разрешается судом по местонахождению жилища либо иного владения лица по представлению государственного исполнителя.

Исходя из изложенного и руководствуясь статьями 147, 150, 153 Конституции Украины, статьями 51, 67, 69, 94, 95 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

решил:

1. В аспекте конституционного обращения положение части первой статьи 376 во взаимосвязи со статьями 151, 152, 153 Гражданского процессуального кодекса Украины следует понимать как то, что для исполнения определения суда об обеспечении иска вопрос о принудительном проникновении в жилище либо иное владение должника — физического лица или лица, у которого находится имущество должника либо имущество и средства, причитающиеся должнику от других лиц, разрешается судом по местонахождению жилища либо иного владения лица по представлению государственного исполнителя.

2. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННИЙ СУД УКРАЇНИ

• *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No.4-рр/2011 dated May 31, 2011 in the case upon the constitutional appeal of citizen Siniuhina Iryna Ivanivna concerning official interpretation of the provisions of Article 376.1 in conjunction with Articles 151, 152, 153 of the Civil Procedural Code of Ukraine*

Citizen Siniuhina Iryna Ivanivna applied to the Constitutional Court of Ukraine with an appeal concerning official interpretation of the provisions of Article 376.1 in conjunction with Articles 151, 152, 153 of the Civil Procedural Code of Ukraine (hereinafter referred to as «the Code») concerning a possibility of a court to satisfy a claim of the state enforcement officer on compulsory entry into a dwelling place in order to execute court ruling on securing a claim. The necessity to provide official interpretation of the mentioned provisions of the Code is explained by their inconsistent application by the courts of general jurisdiction: in one case the court satisfied a petition of the state enforcement officer on compulsory entry into a dwelling place in order to execute the ruling on sustaining a claim, in the other case — the court refused to satisfy such a petition arguing that the mentioned legal norm concerned the enforcement of the court decision which was the end of consideration of a case.

Considering the issue on the merits the Constitutional Court of Ukraine emphasised that guaranteeing everyone the right to inviolability of a dwelling place is not only the constitutional legal obligation of the state, but also the observance of the international legal obligations undertaken by Ukraine according to the provisions of the Universal Declaration of Human Rights of 1948, the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950, the International Covenant on Civil and Political Rights

of 1966. Pursuant to Articles 30.1, 30.2 of the Constitution of Ukraine everyone is guaranteed the inviolability of his or her dwelling place; entry into a dwelling place or other possessions of a person, and the examination or search thereof, shall not be permitted, other than pursuant to a substantiated court decision. The constitutional guarantee of inviolability of a dwelling place is not applied to cases when the public interest requires lawful restriction of human rights, in particular for protection of rights and legal interests of other members of society. Restriction of the right of a person to inviolability of a dwelling place which is defined by the Constitution of Ukraine and international legal acts is recognised as a legitimate interference of the state in human rights in order to ensure public welfare.

Human and citizens' rights and freedoms are protected by the court which, administering justice based on the rule of law, has a duty to ensure to everyone the right to fair trial and respect of other rights and freedoms guaranteed by the Constitution and laws of Ukraine (Article 55.1 of the Fundamental Law of Ukraine, Article 2 of the Law of Ukraine «On Judiciary and Status of Judges»). In particular, every person has a right to apply to a court for protection of his or her violated, unrecognised or disputed rights, freedoms or interests pursuant to a procedure established by the Code (Article 3.1 of the Code). Judicial consideration of a case ends with adoption of a court decision which is mandatory for execution throughout the entire territory of Ukraine (Article 124.5 of the Constitution of Ukraine, Article 208.3 of the Code).

In order to ensure execution of a court decision in case of satisfying a claim the procedural laws of Ukraine envisage the institute of securing a claim. In civil process securing a claim is allowed both before filing a complaint in order to prevent violation of the intellectual right and at every stage of consideration of a case if a failure to take measures to ensure can hamper or make impossible the execution of the court decision (Articles 151.3, 151.4 of the Code).

Taking into consideration a referenced character of the provisions of Article 153.9 of the Code — ruling on securing a claim shall be executed immediately in order established for execution of court decisions — and taking into account that court decisions are stated in a form of rulings or decisions (Article 208.1 of the Code), the Constitutional Court of Ukraine established that Chapter VI of the Code «Procedural issues related to execution of court decisions in civil cases and cases and decisions of other bodies (officials)» defined the order of execution of both court decisions and court rulings. Thus, the mechanism of ensuring execution of court decisions which is stipulated in Article 376.1 of the Code, namely decision of a court upon the petition of a state enforcement officer of the issue concerning compulsory entry into a dwelling place or other possessions of debtor — individual or a person, who possesses property of debtor or property and costs which belong to a debtor from other persons is applied also in case of execution of the court's ruling concerning sustaining a claim. Herewith the issue concerning compulsory entry into a dwelling place is decided not other than by adoption of a substantiated court ruling with observance of the principle of the rule of law.

The Constitutional Court of Ukraine also paid attention to the fact that according to Article 368.2 of the Code, Articles 17.2.1, 17.2.2 of the Law of Ukraine «On Execution Proceedings» the execution documents are execution letters, which are issued by courts upon each court decision that entered into

force, and court rulings in civil and other cases. Pursuant to these provisions the execution proceedings is initiated both in order to execute court decision which is the end of consideration of a case and execution of court ruling on securing a claim. The parties of the execution procedure are plaintiff and debtor. A plaintiff is a natural or legal person who is issued an execution document for his or her benefit or interest, and debtor is a natural or legal person defined by the execution document (Articles 8.1, 8.2 of the Law of Ukraine «On Execution Procedure»). The parties obtain a status of plaintiff or debtor after initiation of execution proceedings both in case of execution of the court decision which is the end of the judicial consideration of a case and in case of execution of the court ruling on securing a claim.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held that within the context of the constitutional appeal the provisions of Article 376.1 in conjunction with Articles 151, 152, 153 of the Civil Procedural Code of Ukraine shall be understood in such a way that in order to execute a court ruling on securing a claim the issue of compulsory entry into a dwelling place or other possessions of a debtor — individual or a person possessing debtor's property or property and costs which belong to a debtor from other persons, shall be resolved by a court at location of a dwelling place or other possession of a person upon the petition of a state enforcement officer.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за конституційним поданням Верховного Суду України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
окремих положень Кодексу адміністративного судочинства України,
законів України «Про Вищу раду юстиції»,
«Про внесення змін до деяких законодавчих актів України
щодо недопущення зловживань правом на оскарження»**

м. Київ
16 червня 2011 року
№5-рп/2011

Справа №1-6/2011

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого, **Бауліна** Юрія Васильовича, **Бринцева** Василя Дмитровича, **Вдовіченка** Сергія Леонідовича, **Винокурова** Сергія Маркіяновича — доповідача, **Гультая** Михайла Мирославовича, **Запорожця** Михайла Петровича, **Кампа** Володимира Михайловича, **Колоса** Михайла Івановича, **Лилака** Дмитра Дмитровича, **Маркуш** Марії Андріївни, **Овчаренка** В'ячеслава Андрійовича, **Сергейчука** Олега Анатолійовича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижака** Андрія Андрійовича, **Шаптали** Наталі Костянтинівни, **Шишкіна** Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Кодексу адміністративного судочинства України (далі — Кодекс), законів України «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 року №22/98-ВР (Відомості Верховної Ради України, 1998 р., №25, ст.146) зі змінами (далі — Закон №22), «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо недопущення зловживань правом на оскарження» від 13 травня 2010 року №2181-VI (Відомості Верховної Ради України, 2010 р., №26, ст.272) (далі — Закон №2181).

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання Верховного Суду України.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» є твердження суб'єкта права на конституційне подання про неконституційність окремих положень Кодексу, Закону №22 та Закону №2181.

Заслухавши суддю-доповідача Винокурова С.М. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — Верховний Суд України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати

такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення:

— пункту 1 частини п'ятої статті 117 Кодексу, за якими не допускається забезпечення позову шляхом зупинення актів Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради юстиції та встановлення для них заборони вчиняти певні дії;

— Закону №22, а саме частини першої статті 24, відповідно до яких засідання Вищої ради юстиції вважається правомочним, якщо на ньому присутні більшість членів Вищої ради юстиції від її конституційного складу, частини третьої статті 25, згідно з якими Вища рада юстиції для здійснення своїх повноважень може витребувати копії судових справ, розгляд яких не закінчено, частин другої, третьої статті 32, в яких визначається, що є порушенням суддею присяги, частини шостої статті 46, згідно з якими повторне нез'явлення на засідання Вищої ради юстиції судді, який оскаржує рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про притягнення його до дисциплінарної відповідальності, є підставою для розгляду справи за його відсутності;

— підпункту 4 пункту 3 розділу I Закону №2181 стосовно виключення частини другої статті 30 Закону №22 в редакції, що діяла до внесення змін, відповідно до якої член Вищої ради юстиції, який порушив питання перед Вищою радою юстиції про звільнення з посади судді, не бере участі в голосуванні при прийнятті рішення.

Неконституційність зазначених положень Кодексу, Закону №22 та Закону №2181 Верховний Суд України обґрунтовує тим, що ними, на його думку, неправомірно розширено конституційні повноваження Вищої ради юстиції, зокрема надано можливість чинити вплив на суддів при здійсненні ними правосуддя, що звужує гарантії самостійності та незалежності суддів, а також обмежено конституційне право осіб на судовий захист.

Суб'єкт права на конституційне подання вважає, що оспорювані положення суперечать статті 1, частині першій статті 6, частинам першій, другій статті 8, частині другій статті 19, частині третій статті 22, частинам першій, другій статті 55, статтям 59, 64, пунктам 14, 22 частини першої статті 92, частинам другій, п'ятій статті 125, частинам першій, другій статті 126, частинам другій, третій статті 131 Конституції України.

2. Свої позиції стосовно предмета конституційного подання висловили Президент України, Голова Верховної Ради України, Прем'єр-міністр України, Вища рада юстиції, Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Вищий адміністративний суд України, Вищий господарський суд України, Рада суддів України, Генеральна прокуратура України, науковці Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Національної академії прокуратури України, Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Національного університету «Одеська юридична академія».

3. Вирішуючи порушене в конституційному поданні питання, Конституційний Суд України виходить з такого.

3.1. Україна є правовою державою, в якій визнається і діє принцип верховенства права, Конституція України має найвищу юридичну силу, зако-

ни приймаються на її основі і повинні відповідати їй (стаття 1, частини перша, друга статті 8 Основного Закону України).

Органи державної влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією України межах і відповідно до законів України, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (частина друга статті 6, частина друга статті 19 Основного Закону України).

Права і свободи людини і громадянина захищаються судом, кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (частини перша, друга статті 55 Конституції України).

Згідно з пунктом 14 частини першої статті 92 Основного Закону України виключно законами України визначаються, зокрема, судоустрій, судочинство, статус суддів.

3.2. Відповідно до пункту 1 частини п'ятої статті 117 Кодексу не допускається забезпечення позову шляхом зупинення актів Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради юстиції та встановлення для них заборони вчиняти певні дії.

На думку суб'єкта права на конституційне подання, таке правове регулювання суттєво звузило й обмежило зміст та обсяг права на судовий захист.

Згідно з Основним Законом України судочинство визначається виключно законами України (пункт 14 частини першої статті 92), які приймає єдиний орган законодавчої влади в Україні — Верховна Рада України (стаття 75, пункт 3 частини першої статті 85, стаття 91).

Верховна Рада України, врегульовуючи питання судочинства, має виходити з конституційних засад утвердження й забезпечення прав та свобод людини і громадянина, діяти на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Судочинство охоплює, зокрема, інститут забезпечення позову, який сприяє виконанню рішень суду і гарантує можливість реалізації кожним конституційного права на судовий захист, встановленого статтею 55 Конституції України. У статті 117 Кодексу визначено порядок застосування судом заходів забезпечення адміністративного позову (підстави, суб'єкти ініціювання, стадії, на яких може бути застосоване забезпечення позову, способи його забезпечення), а також передбачено, що не допускається забезпечення позову шляхом зупинення актів Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради юстиції та встановлення для них заборони вчиняти певні дії.

Конституційний Суд України виходить з того, що право на забезпечення адміністративного позову може бути обмежене з урахуванням особливостей публічно-правових відносин, на які поширюється юрисдикція адміністративних судів. Регулювання підстав та порядку забезпечення позову здійснюється в інтересах не лише позивача, а й інших осіб — учасників провадження, суспільства, держави в цілому з дотриманням критеріїв домірності (пропорційності).

Учасниками судового провадження у сфері публічно-правових відносин, врегульованого оспорюваними положеннями Кодексу, є, зокрема,

парламент та глава держави. Прийняття ними актів та вчинення дій обумовлюються їхнім конституційним статусом та визначеними в Основному Законі України повноваженнями. Недопущення забезпечення судом адміністративного позову шляхом зупинення актів Верховної Ради України і Президента України та встановлення для них заборони вчиняти певні дії пов'язане зі значущістю їх діяльності, презумпцією конституційності прийнятих ними актів та вчинених дій і зумовлене тим, що використання таких засобів забезпечення в інтересах позивача може призвести до порушення прав невизначеного кола осіб. Неможливість застосування судом заходів забезпечення позову у виключних випадках не є обмеженням конституційного права громадян на судовий захист.

Отже, Конституційний Суд України вважає, що Верховна Рада України, визначаючи в Кодексі інститут забезпечення позову як елемент судочинства та випадки, в яких не допускається забезпечення позову, встановлює правову визначеність та передбачуваність діяльності парламенту та глави держави, а відтак, і стабільність регулювання суспільних відносин у державі, у тому числі шляхом видання цими органами актів у межах їхніх повноважень на основі та на виконання Конституції України (статті 6, 19, 85, 106 Основного Закону України).

Враховуючи викладене, положення пункту 1 частини п'ятої статті 117 Кодексу щодо недопущення забезпечення позову шляхом зупинення актів Верховної Ради України та Президента України або встановлення для них заборони вчиняти певні дії не суперечать Конституції України.

3.3. Суб'єкт права на конституційне подання порушує перед Конституційним Судом України питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини першої статті 24 Закону №22. За змістом цих положень «засідання Вищої ради юстиції вважається правомочним, якщо на ньому присутні більшість членів Вищої ради юстиції від її конституційного складу».

У Конституції України визначено питання відання та загальні засади формування Вищої ради юстиції (частини друга, третя статті 131), а організація і порядок її діяльності, зокрема вимоги щодо правомочності її засідань, порядку прийняття рішень тощо, регулюються Законом №22 та регламентом Вищої ради юстиції (стаття 2 Закону №22).

Вимоги щодо правомочності засідань Вищої ради юстиції спрямовані на здійснення цим органом своїх повноважень шляхом прийняття рішень відповідно до частини четвертої статті 24 Закону №22. Законодавець, визначаючи правомочність її засідань, встановив необхідну кількість учасників засідання для прийняття рішення. Для цього на засіданні Вищої ради юстиції повинна бути присутня більшість від її конституційного складу.

Отже, положення частини першої статті 24 Закону №22 не суперечать Конституції України.

3.4. Суб'єкт права на конституційне подання ставить перед Конституційним Судом України питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 32 Закону №22, якими визначено, що порушенням суддею присяги є невиконання суддею, що обіймає адміністративну посаду в суді, посадових обов'язків, встановле-

них для відповідної адміністративної посади, пов'язаних з процесуальними діями.

Порушення суддею присяги є однією з підстав для його звільнення з посади відповідно до пункту 5 частини п'ятої статті 126 Основного Закону України. Верховна Рада України повноважна визначати критерії відповідальності за дії, які є порушенням суддею присяги. Таку ж позицію висловив Конституційний Суд України і в Рішенні від 11 березня 2011 року №2-рп/2011 (абзаци дев'ятий, одинадцятий, тринадцятий підпункту 3.4 пункту 3 мотивувальної частини), розглядаючи питання відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 32 Закону №22.

Порядок призначення, обрання на посаду судді та підстави звільнення з цієї посади регулюються Основним Законом України. Зміст вказаних положень стосовно статусу суддів розкрито в законах України відповідно до пункту 14 частини першої статті 92 Конституції України.

Згідно з Основним Законом України суддя звільняється з посади органом, що його обрав або призначив, внесення подання про звільнення судді з посади належить до повноважень Вищої ради юстиції (пункт 5 частини п'ятої статті 126, пункт 1 частини першої статті 131), а порядок та підстави внесення подання про звільнення судді з посади за порушення ним присяги визначено Верховною Радою України у статті 105 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та статті 32 Закону №22.

Обов'язки судді, який обіймає адміністративну посаду в суді, що пов'язані з процесуальними діями, встановлені законом. Виконання таких обов'язків безпосередньо пов'язане зі здійсненням судочинства та є його невід'ємною складовою. Адміністративними посадами в суді є посади голови суду та заступника (заступників) голови суду, на які призначаються судді з числа суддів цього суду, що склали присягу судді при їх призначенні на посаду судді вперше (частини перша, друга статті 20, частина перша статті 55 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»). Невиконання суддею, що обіймає таку адміністративну посаду в суді, своїх обов'язків, пов'язаних з процесуальними діями, є порушенням присяги судді.

Отже, Верховна Рада України, визначивши в частині третій статті 32 Закону №22 критерії відповідальності за вчинки, які є порушенням суддею присяги, діяла в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, а тому вказані положення не суперечать Основному Закону України.

3.5. Суб'єкт права на конституційне подання порушує перед Конституційним Судом України питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини шостої статті 46 Закону №22, згідно з якими повторне нез'явлення на засідання Вищої ради юстиції судді, який оскаржує рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про притягнення його до дисциплінарної відповідальності, є підставою для розгляду справи за його відсутності.

Конституційний Суд України вважає, що оспорюваними положеннями не звужено рівень гарантій недоторканності та незалежності судді при розгляді такої справи.

Згідно з частиною шостою статті 46 Закону №22 у разі неможливості взяти участь у засіданні Вищої ради юстиції з поважних причин суддя може надати по суті порушених питань письмові пояснення, які долучаються до матеріалів справи і виголошуються на її засіданні в обов'язковому порядку.

Такий порядок розгляду скарги узгоджується з закріпленими в Основних принципах Організації Об'єднаних Націй щодо незалежності правосуддя, схвалених резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 року, правилами розгляду питань, пов'язаних із відповідальністю суддів. Відповідно до цих правил звинувачення або скарга щодо виконання суддею своїх судових і професійних обов'язків повинна бути невідкладно і безсторонньо розглянута згідно з відповідною процедурою. Суддя має право на відповідь і справедливий розгляд.

Крім того, встановлений частиною шостою статті 46 Закону №22 порядок розгляду скарг суддів узгоджується з положеннями пункту 5.1 Європейської хартії про закон про статус суддів від 10 липня 1998 року. Цією хартією передбачено, що у разі невиконання суддею одного зі своїх обов'язків, визначених законом, він може підлягати санкції лише на підставі рішення за пропозицією, рекомендацією або згодою комітету чи органу, до складу якого входить не менше ніж половина обраних суддів. Справу такого судді повинен розглянути цей орган, заслухавши сторони, а суддя, справа якого розглядається, повинен мати право на представництво.

Отже, положення частини шостої статті 46 Закону №22 не суперечать Основному Закону України.

3.6. Суб'єкт права на конституційне подання ставить перед Конституційним Судом України питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту 4 пункту 3 розділу I Закону №2181, у якому викладено в новій редакції статтю 30 Закону №22, що не містить частини другої, у якій раніше визначалося, що член Вищої ради юстиції, який порушив перед Вищою радою юстиції питання про звільнення з посади судді, не бере участі в голосуванні при прийнятті рішення.

Конституційний Суд України виходить з того, що Вища рада юстиції є колегіальним, незалежним органом. Закон наділяє всіх членів Вищої ради юстиції рівними правами та обов'язками (незалежно від порядку їх призначення чи входження до складу за посадою), у тому числі й правом брати участь у засіданні та особисто голосувати виходячи з матеріалів справи, що розглядається на цьому засіданні, та власних переконань.

Член Вищої ради юстиції, який порушив питання про звільнення з посади судді, під час прийняття рішення повинен виконувати свої повноваження сумлінно, чесно і неупереджено, що передбачено присягою, яку він складає перед вступом на посаду (частина перша статті 17 Закону №22).

Однією з гарантій, яка забезпечує розгляд Вищою радою юстиції питання про звільнення судді з посади на засадах об'єктивності, неупередженості, безсторонності, є, зокрема, відвід (самовідвід) члена Вищої ради юстиції (частина перша статті 26 Закону №22).

Усунення члена Вищої ради юстиції від участі в голосуванні під час здійснення конституційних повноважень, крім визначених Законом №22 випадків його обґрунтованого відводу, призводить до обмеження прав та-

кого члена Вищої ради юстиції і порушення балансу квотного формування Вищої ради юстиції та принципів її діяльності.

Отже, положення підпункту 4 пункту 3 розділу I Закону №2181 є такими, що не суперечать Конституції України.

4. Вирішуючи інші порушені в конституційному поданні питання, Конституційний Суд України вбачає підстави для припинення конституційного провадження стосовно таких положень.

4.1. Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційному поданні повинно зазначитися правове обґрунтування тверджень щодо неконституційності правового акта або окремих його положень (пункт 4 частини другої статті 39); предметом розгляду в Конституційному Суді України може бути конституційне подання, в якому викладаються аргументи і стверджується про неконституційність законів, інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим (частина перша статті 71).

Однак у конституційному поданні не наведено правового обґрунтування тверджень щодо невідповідності Конституції України положень пункту 1 частини п'ятої статті 117 Кодексу стосовно недопущення забезпечення позову шляхом зупинення актів Вищої ради юстиції або встановлення для неї заборони вчиняти певні дії, що згідно з пунктом 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», §51 Регламенту Конституційного Суду України є підставою для припинення конституційного провадження у справі в цій частині.

4.2. Верховний Суд України також порушує перед Конституційним Судом України питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 25, частини другої статті 32 Закону №22.

Конституційний Суд України у Рішенні від 11 березня 2011 року №2-рп/2011 визнав конституційними положення частини другої статті 32 Закону №22, у яких встановлено дії, які є порушенням суддею присяги. Цим же рішенням визнано такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення частини третьої статті 25 Закону №22, згідно з якими Вища рада юстиції для здійснення своїх повноважень може витребувати копії судових справ, розгляд яких не закінчено.

Таким чином, є підстави для припинення конституційного провадження у справі в цій частині відповідно до статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», §51 Регламенту Конституційного Суду України.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, частинами першою, другою статті 152, статтею 153 Конституції України, статтями 45, 51, 61, 63, 65, 67, 69, 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», §51 Регламенту Конституційного Суду України, Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. Визнати такими, що відповідають Конституції України (є конституційними), положення:

— пункту 1 частини п'ятої статті 117 Кодексу адміністративного судочинства України щодо недопущення забезпечення позову шляхом зупи-

нення актів Верховної Ради України та Президента України або встановлення для них заборони вчиняти певні дії;

— Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 року №22/98-ВР зі змінами, а саме частини першої статті 24 стосовно правомочності засідання Вищої ради юстиції, частини третьої статті 32, в яких визначено вчинки, які є порушенням суддею присяги, частини шостої статті 46, згідно з якими повторне нез'явлення на засідання Вищої ради юстиції судді, який оскаржує рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про притягнення його до дисциплінарної відповідальності, є підставою для розгляду справи за його відсутності;

— підпункту 4 пункту 3 розділу I Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо недопущення зловживань правом на оскарження» від 13 травня 2010 року №2181-VI, в якому викладено в новій редакції статтю 30 Закону України «Про Вищу раду юстиції», що не містить частини другої, відповідно до якої член Вищої ради юстиції, який порушив питання перед Вищою радою юстиції про звільнення з посади судді, не бере участі в голосуванні при прийнятті рішення.

2. Припинити конституційне провадження у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень:

— пункту 1 частини п'ятої статті 117 Кодексу адміністративного судочинства України щодо недопущення забезпечення позову шляхом зупинення актів Вищої ради юстиції або встановлення для неї заборони вчиняти певні дії на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України»;

— частини третьої статті 25, частини другої статті 32 Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 року №22/98-ВР зі змінами на підставі статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України».

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности)
отдельных положений Кодекса
административного судопроизводства Украины,
законов Украины «О Высшем совете юстиции»,
«О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины
по недопущению злоупотреблений правом на обжалование»
по конституционному представлению Верховного Суда Украины**

г. Киев
16 июня 2011 года
№5-рп/2011

Дело №1-6/2011

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Головина Анатолия Сергеевича — председательствующего, **Баулина** Юрия Васильевича, **Брынцева** Василия Дмитриевича, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича, **Винокурова** Сергея Маркияновича — докладчика, **Гульгая** Михаила Мирославовича, **Запорожца** Михаила Петровича, **Кампо** Владимира Михайловича, **Колоса** Михаила Ивановича, **Лылака** Дмитрия Дмитриевича, **Маркуш** Марии Андреевны, **Овчаренко** Вячеслава Андреевича, **Сергейчука** Олега Анатольевича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижака** Андрея Андреевича, **Шапталы** Натальи Константиновны, **Шишкина** Виктора Ивановича,

рассмотрел в пленарном заседании дело о соответствии Конституции Украины (конституционности) отдельных положений Кодекса административного судопроизводства Украины (далее — Кодекс), законов Украины «О Высшем совете юстиции» от 15 января 1998 года №22/98-ВР (Ведомости Верховной Рады Украины, 1998 г., №25, ст.146) с изменениями (далее — Закон №22), «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины по недопущению злоупотреблений правом на обжалование» от 13 мая 2010 года №2181-VI (Ведомости Верховной Рады Украины, 2010 г., №26, ст.272) (далее — Закон №2181) по конституционному представлению Верховного Суда Украины.

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 39, 40 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление Верховного Суда Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 71 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является утверждение субъекта права на конституционное представление о неконституционности отдельных положений Кодекса, Закона №22 и Закона №2181.

Заслушав судью-докладчика Винокурова С.М. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

установил:

1. Субъект права на конституционное представление — Верховный Суд Украины — обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством признать не соответствующими Конституции Украины (неконституционными) положения:

— пункта 1 части пятой статьи 117 Кодекса, по которым не допускается обеспечение иска путем приостановления актов Верховной Рады Украины, Президента Украины, Высшего совета юстиции и установления для них запрета совершать определенные действия;

— Закона №22, а именно части первой статьи 24, в соответствии с которыми заседание Высшего совета юстиции считается правомочным, если на нем присутствует большинство членов Высшего совета юстиции от его конституционного состава, части третьей статьи 25, согласно которым Высший совет юстиции для осуществления своих полномочий может истребовать копии судебных дел, рассмотрение которых не закончено, частей второй, третьей статьи 32, в которых определяется, что является нарушением судьей присяги, части шестой статьи 46, согласно которым повторная неявка на заседание Высшего совета юстиции судьи, который подает жалобу на решение Высшей квалификационной комиссии судей Украины о привлечении его к дисциплинарной ответственности, является основанием для рассмотрения дела в его отсутствие;

— подпункта 4 пункта 3 раздела I Закона №2181 об исключении части второй статьи 30 Закона №22 в редакции, действовавшей до внесения изменений, в соответствии с которой член Высшего совета юстиции, поставивший вопрос перед Высшим советом юстиции об освобождении от должности судьи, не принимает участия в голосовании при принятии решения.

Неконституционность указанных положений Кодекса, Закона №22 и Закона №2181 Верховный Суд Украины обосновывает тем, что ими, по его мнению, неправомерно расширены конституционные полномочия Высшего совета юстиции, в частности предоставлена возможность оказывать влияние на судей при осуществлении ими правосудия, что сужает гарантии самостоятельности и независимости судей, а также ограничено конституционное право лиц на судебную защиту.

Субъект права на конституционное представление считает, что оспариваемые положения противоречат статье 1, части первой статьи 6, частям первой, второй статьи 8, части второй статьи 19, части третьей статьи 22, частям первой, второй статьи 55, статьям 59, 64, пунктам 14, 22 части первой статьи 92, частям второй, пятой статьи 125, частям первой, второй статьи 126, частям второй, третьей статьи 131 Конституции Украины.

2. Свои позиции относительно предмета конституционного представления высказали Президент Украины, Председатель Верховной Рады Украины, Премьер-министр Украины, Высший совет юстиции, Высшая квалификационная комиссия судей Украины, Высший административ-

ный суд Украины, Высший хозяйственный суд Украины, Совет судей Украины, Генеральная прокуратура Украины, научные работники Института государства и права им. В.М. Корецкого НАН Украины, Национальной академии прокуратуры Украины, Национального университета «Юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого», Национального университета «Одесская юридическая академия».

3. Решая поднятый в конституционном представлении вопрос, Конституционный Суд Украины исходит из следующего.

3.1. Украина является правовым государством, в котором признается и действует принцип верховенства права, Конституция Украины имеет высшую юридическую силу, законы принимаются на ее основе и должны соответствовать ей (статья 1, части первая, вторая статьи 8 Основного Закона Украины).

Органы государственной власти осуществляют свои полномочия в установленных Конституцией Украины пределах и в соответствии с законами Украины, их должностные лица обязаны действовать только на основании, в пределах полномочий и способом, которые предусмотрены Конституцией и законами Украины (часть вторая статьи 6, часть вторая статьи 19 Основного Закона Украины).

Права и свободы человека и гражданина защищаются судом, каждому гарантируется право на обжалование в суде решений, действий или бездействия органов государственной власти, органов местного самоуправления, должностных и служебных лиц (часть первая, вторая статьи 55 Конституции Украины).

Согласно пункту 14 части первой статьи 92 Основного Закона Украины исключительно законами Украины определяются, в частности, судопроизводство, статус судей.

3.2. В соответствии с пунктом 1 части пятой статьи 117 Кодекса не допускается обеспечение иска путем приостановления актов Верховной Рады Украины, Президента Украины, Высшего совета юстиции и установления для них запрета совершать определенные действия.

По мнению субъекта права на конституционное представление, такое правовое регулирование существенно сузило и ограничило содержание и объем права на судебную защиту.

Согласно Основному Закону Украины судопроизводство определяется исключительно законами Украины (пункт 14 части первой статьи 92), которые принимает единственный орган законодательной власти в Украине — Верховная Рада Украины (статья 75, пункт 3 части первой статьи 85, статья 91).

Верховная Рада Украины, регулируя вопрос судопроизводства, должна исходить из конституционных основ утверждения и обеспечения прав и свобод человека и гражданина, действовать на основании, в пределах полномочий и способом, которые предусмотрены Конституцией и законами Украины.

Судопроизводство охватывает, в частности, институт обеспечения иска, который способствует исполнению решений суда и гарантирует возможность реализации каждым конституционного права на судебную защиту,

установленную статьей 55 Конституции Украины. В статье 117 Кодекса определен порядок принятия судом мер обеспечения административного иска (основания, субъекты инициирования, стадии, на которых может быть применено обеспечение иска, способы его обеспечения), а также предусмотрено, что не допускается обеспечение иска путем приостановления актов Верховной Рады Украины, Президента Украины, Высшего совета юстиции и установления для них запрета совершать определенные действия.

Конституционный Суд Украины исходит из того, что право на обеспечение административного иска может быть ограничено с учетом особенностей публично-правовых отношений, на которые распространяется юрисдикция административных судов. Регулирование оснований и порядка обеспечения иска осуществляется в интересах не только истца, но и других лиц — участников производства, общества, государства в целом с соблюдением критериев соразмерности (пропорциональности).

Участниками судебного производства в сфере публично-правовых отношений, урегулированного оспариваемыми положениями Кодекса, являются, в частности, парламент и глава государства. Принятие ими актов и совершение действий обуславливаются их конституционным статусом и определенными в Основном Законе Украины полномочиями. Недопущение обеспечения судом административного иска путем приостановления актов Верховной Рады Украины и Президента Украины и установления для них запрета совершать определенные действия связано со значимостью их деятельности, презумпцией конституционности принятых ими актов и совершенных действий и обусловлено тем, что использование таких средств обеспечения в интересах истца может привести к нарушению прав неопределенного круга лиц. Невозможность принятия судом мер обеспечения иска в исключительных случаях не является ограничением конституционного права граждан на судебную защиту.

Следовательно, Конституционный Суд Украины считает, что Верховная Рада Украины, определяя в Кодексе институт обеспечения иска как элемент судопроизводства и случаи, в которых не допускается обеспечение иска, устанавливает правовую определенность и предсказуемость деятельности парламента и главы государства, а значит, и стабильность регулирования общественных отношений в государстве, в том числе путем издания этими органами актов в пределах их полномочий на основе и во исполнение Конституции Украины (статьи 6, 19, 85, 106 Основного Закона Украины).

Учитывая изложенное, положения пункта 1 части пятой статьи 117 Кодекса о недопущении обеспечения иска путем приостановления актов Верховной Рады Украины и Президента Украины или установления для них запрета совершать определенные действия не противоречат Конституции Украины.

3.3. Субъект права на конституционное представление поднимает перед Конституционным Судом Украины вопрос о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений части первой статьи 24 Закона №22. По содержанию указанных положений «заседание Высшего совета юстиции считается правомочным, если на нем присутствует

большинство членов Высшего совета юстиции от его конституционного состава».

В Конституции Украины определен вопрос ведения и общие принципы формирования Высшего совета юстиции (части вторая, третья статьи 131), а организация и порядок его деятельности, в частности требования относительно правомочности его заседаний, порядка принятия решений и т.п., регулируются Законом №22 и регламентом Высшего совета юстиции (статья 2 Закона №22).

Требования относительно правомочности заседаний Высшего совета юстиции направлены на осуществление этим органом своих полномочий путем принятия решений в соответствии с частью четвертой статьи 24 Закона №22. Законодатель, определяя правомочность его заседаний, установил необходимое количество участников заседания для принятия решения. Для этого на заседании Высшего совета юстиции должно присутствовать большинство от его конституционного состава.

Следовательно, положения части первой статьи 24 Закона №22 не противоречат Конституции Украины.

3.4. Субъект права на конституционное представление поднимает перед Конституционным Судом Украины вопрос о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений части третьей статьи 32 Закона №22, которыми определено, что нарушением судьей присяги является неисполнение судьей, занимающим административную должность в суде, должностных обязанностей, установленных для соответствующей административной должности, связанных с процессуальными действиями.

Нарушение судьей присяги является одним из оснований для его освобождения от должности в соответствии с пунктом 5 части пятой статьи 126 Основного Закона Украины. Верховная Рада Украины полномочна определять критерии ответственности за действия, являющиеся нарушением судьей присяги. Такую же позицию высказал Конституционный Суд Украины и в Решении от 11 марта 2011 года №2-рп/2011 (абзацы девятый, одиннадцатый, тринадцатый подпункта 3.4 пункта 3 мотивировочной части), рассматривая вопрос соответствия Конституции Украины (конституционности) положений части второй статьи 32 Закона №22.

Порядок назначения, избрания на должность судьи и основания освобождения от этой должности регулируются Основным Законом Украины. Содержание указанных положений о статусе судьи раскрыты в законах Украины в соответствии с пунктом 14 части первой статьи 92 Конституции Украины.

Согласно Основному Закону Украины судья освобождается от должности органом, который его избрал или назначил, внесение представления об освобождении судьи от должности относится к полномочиям Высшего совета юстиции (пункт 5 части пятой статьи 126, пункт 1 части первой статьи 131), а порядок и основания внесения представления об освобождении судьи от должности за нарушение им присяги определены Верховной Радой Украины в статье 105 Закона Украины «О судостроительстве и статусе судей» и статье 32 Закона №22.

Обязанности судьи, занимающего административную должность в суде, которые связаны с процессуальными действиями, установлены за-

коном. Исполнение таких обязанностей непосредственно связано с осуществлением судопроизводства и является его неотъемлемой составляющей. Административными должностями в суде являются должности председателя суда и заместителя (заместителей) председателя суда, на которые назначаются судьи из числа судей этого суда, которые принесли присягу судьи при их назначении на должность судьи впервые (части первая, вторая статьи 20, часть первая статьи 55 Закона Украины «О судоустройстве и статусе судей»). Неисполнение судьей, занимающим такую административную должность в суде, своих обязанностей, связанных с процессуальными действиями, является нарушением присяги судьи.

Следовательно, Верховная Рада Украины, определив в части третьей статьи 32 Закона №22 критерии ответственности за поступки, являющиеся нарушением судьей присяги, действовала в пределах полномочий и способом, которые предусмотрены Конституцией и законами Украины, поэтому указанные положения не противоречат Основному Закону Украины.

3.5. Субъект права на конституционное представление поднимает перед Конституционным Судом Украины вопрос о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений части шестой статьи 46 Закона №22, согласно которым повторная неявка на заседание Высшего совета юстиции судьи, который подает жалобу на решение Высшей квалификационной комиссии судей Украины о привлечении его к дисциплинарной ответственности, является основанием для рассмотрения дела в его отсутствие.

Конституционный Суд Украины считает, что оспариваемыми положениями не сужен уровень гарантий неприкосновенности и независимости судьи при рассмотрении такого дела.

Согласно части шестой статьи 46 Закона №22 в случае невозможности принять участие в заседании Высшего совета юстиции по уважительным причинам судья может предоставить по сути поднятых вопросов письменные объяснения, которые приобщаются к материалам дела и оглашаются на его заседании в обязательном порядке.

Такой порядок рассмотрения жалобы согласуется с закрепленными в Основных принципах Организации Объединенных Наций, касающихся независимости правосудия, одобренных резолюциями 40/32 и 40/146 Генеральной Ассамблеи ООН от 29 ноября и 13 декабря 1985 года, правилами рассмотрения вопросов, связанных с ответственностью судей. Согласно этим правилам обвинение или жалоба относительно исполнения судьей своих судебных и профессиональных обязанностей должны быть безотлагательно и беспристрастно рассмотрены согласно соответствующей процедуре. Судья имеет право на ответ и справедливое разбирательство.

Кроме того, установленный частью шестой статьи 46 Закона №22 порядок рассмотрения жалоб судей согласуется с положениями пункта 5.1 Европейской хартии о законе о статусе судей от 10 июля 1998 года. Указанной хартией предусмотрено, что в случае неисполнения судьей одной из своих обязанностей, определенных законом, он может подлежать санкции только на основании решения по предложению, рекомендации или согласию комитета или органа, состоящего не менее чем на половину из

избранных судей. Дело такого судьи должен рассмотреть этот орган, заслушав стороны, а судья, дело которого рассматривается, должен иметь право на представительство.

Следовательно, положения части шестой статьи 46 Закона №22 не противоречат Основному Закону Украины.

3.6. Субъект права на конституционное представление поднимает перед Конституционным Судом Украины вопрос о соответствии Конституции Украины (конституционности) подпункта 4 пункта 3 раздела I Закона №2181, в котором изложена в новой редакции статья 30 Закона №22, не содержащая часть вторую, в которой ранее определялось, что член Высшего совета юстиции, поставивший перед Высшим советом юстиции вопрос об освобождении от должности судьи, не принимает участия в голосовании при принятии решения.

Конституционный Суд Украины исходит из того, что Высший совет юстиции является коллегиальным, независимым органом. Закон наделяет всех членов Высшего совета юстиции равными правами и обязанностями (независимо от порядка их назначения или вхождения в состав по должности), в том числе и правом принимать участие в заседании и лично голосовать исходя из материалов дела, рассматриваемого на этом заседании, и собственных убеждений.

Член Высшего совета юстиции, поставивший вопрос об освобождении от должности судьи, при принятии решения должен исполнять свои полномочия добросовестно, честно и непредвзято, что предусмотрено присягой, которую он приносит перед вступлением в должность (часть первая статьи 17 Закона №22).

Одной из гарантий, обеспечивающей рассмотрение Высшим советом юстиции вопроса об освобождении судьи от должности на принципах объективности, беспристрастности, непредвзятости, является, в частности, отвод (самоотвод) члена Высшего совета юстиции (часть первая статьи 26 Закона №22).

Отстранение члена Высшего совета юстиции от участия в голосовании при осуществлении конституционных полномочий, кроме определенных Законом №22 случаев его обоснованного отвода, приводит к ограничению прав такого члена Высшего совета юстиции и нарушению баланса квотного формирования Высшего совета юстиции и принципов его деятельности.

Следовательно, положения подпункта 4 пункта 3 раздела I Закона №2181 являются не противоречащими Конституции Украины.

4. Решая другие поднятые в конституционном представлении вопросы, Конституционный Суд Украины усматривает основания для прекращения конституционного производства по следующим положениям.

4.1. В соответствии с Законом Украины «О Конституционном Суде Украины» в конституционном представлении должно указываться правовое обоснование утверждений относительно неконституционности правового акта или отдельных его положений (пункт 4 части второй статьи 39); предметом рассмотрения в Конституционном Суде Украины может быть конституционное представление, в котором излагаются аргументы и утверж-

дается о неконституционности законов, иных правовых актов Верховной Рады Украины, актов Президента Украины, актов Кабинета Министров Украины, правовых актов Верховной Рады Автономной Республики Крым (часть первая статьи 71).

Однако в конституционном представлении не приведено правовое обоснование утверждений о несоответствии Конституции Украины положений пункта 1 части пятой статьи 117 Кодекса о недопущении обеспечения иска путем приостановления актов Высшего совета юстиции или установления для него запрета совершать определенные действия, что согласно пункту 2 статьи 45 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», §51 Регламента Конституционного Суда Украины является основанием для прекращения конституционного производства по делу в этой части.

4.2. Верховный Суд Украины также поднимает перед Конституционным Судом Украины вопрос о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений части третьей статьи 25, части второй статьи 32 Закона №22.

Конституционный Суд Украины в Решении от 11 марта 2011 года №2-рп/2011 признал конституционными положения части второй статьи 32 Закона №22, в которых установлены действия, являющиеся нарушением судьей присяги. Этим же решением признаны не соответствующими Конституции Украины (неконституционными) положения части третьей статьи 25 Закона №22, согласно которым Высший совет юстиции для осуществления своих полномочий может истребовать копии судебных дел, рассмотрение которых не закончено.

Таким образом, имеются основания для прекращения конституционного производства по делу в этой части в соответствии со статьей 45 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», §51 Регламента Конституционного Суда Украины.

Учитывая изложенное и руководствуясь статьями 147, 150, частями первой, второй статьи 152, статьей 153 Конституции Украины, статьями 45, 51, 61, 63, 65, 67, 69, 73 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», §51 Регламента Конституционного Суда Украины, Конституционный Суд Украины

р е ш и л:

1. Признать соответствующими Конституции Украины (конституционными) положения:

— пункта 1 части пятой статьи 117 Кодекса административного судопроизводства Украины о недопущении обеспечения иска путем приостановления актов Верховной Рады Украины и Президента Украины или установления для них запрета совершать определенные действия;

— Закона Украины «О Высшем совете юстиции» от 15 января 1998 года №22/98-ВР с изменениями, а именно части первой статьи 24 относительно правомочности заседания Высшего совета юстиции, части третьей статьи 32, в которых определены поступки, являющиеся нарушением судьей присяги, части шестой статьи 46, согласно которым повторная неявка на

заседание Высшего совета юстиции судьи, который подает жалобу на решение Высшей квалификационной комиссии судей Украины о привлечении его к дисциплинарной ответственности, является основанием для рассмотрения дела в его отсутствие;

— подпункта 4 пункта 3 раздела I Закона Украины «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины по недопущению злоупотреблений правом на обжалование» от 13 мая 2010 года №2181-VI, в котором изложена в новой редакции статья 30 Закона Украины «О Высшем совете юстиции», не содержащая часть вторую, в соответствии с которой член Высшего совета юстиции, поставивший вопрос перед Высшим советом юстиции об освобождении от должности судьи, не принимает участия в голосовании при принятии решения.

2. Прекратить конституционное производство по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений:

— пункта 1 части пятой статьи 117 Кодекса административного судопроизводства Украины о недопущении обеспечения иска путем приостановления актов Высшего совета юстиции или установления для него запрета совершать определенные действия на основании пункта 2 статьи 45 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» — несоответствие конституционного представления требованиям, предусмотренным Конституцией Украины, Законом Украины «О Конституционном Суде Украины»;

— части третьей статьи 25, части второй статьи 32 Закона Украины «О Высшем совете юстиции» от 15 января 1998 года №22/98-ВР с изменениями на основании статьи 45 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины».

3. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

• *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No.5-rp/2011 dated June 16, 2011 in the case upon the constitutional petition of the Supreme Court of Ukraine concerning compliance with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of several provisions of the Code of Administrative Proceedings of Ukraine, laws of Ukraine «On the High Council of Justice» and «On Introducing Amendments to Several Legal Acts of Ukraine on Preventing Abuse of the Right to Appeal»*

According to the Fundamental Law of Ukraine the judiciary is defined exclusively by laws (Article 92.1.14) that are adopted by the sole body of the

legislative power of Ukraine — the Verkhovna Rada of Ukraine (Articles 75, 85.1.3, 91).

The judiciary includes, in particular, the institute of securing a claim, which contributes to the execution of the court decisions and guarantees the possibility for everyone to implement his or her constitutional right to judicial protection stipulated by Article 55 of the Constitution of Ukraine.

The Constitutional Court of Ukraine acts on the premise that the right to secure an administrative claim may be restricted with account of specific characteristics of public and legal relations which are under the jurisdiction of administrative courts. The regulation of the grounds and the procedure of securing a claim is executed not only in the interests of the complainant but those of others as well — participants in judicial proceedings, society, state as a whole with abidance by the criteria of proportionality.

The Verkhovna Rada of Ukraine and the President of Ukraine, in particular, are among the participants of judicial proceedings in the sphere of the public and legal relations that are regulated by the disputed provisions of the Code of Administrative Proceedings of Ukraine (hereinafter referred to as «the Code»). The adoption of acts and the execution of actions by them are determined by their constitutional status and the authorities stipulated by the Constitution of Ukraine. The prevention of securing an administrative claim by the court by means of suspending acts of the Verkhovna Rada of Ukraine and those of the President of Ukraine and the establishment of the prohibition for them to perform certain actions is connected with the importance of their activities, presumption of constitutionality of the acts adopted and actions performed by them and is stipulated by the fact that the use of such means to secure interests of a complainant may lead to the violation of rights of indefinite circle of persons. The impossibility for court to use means of securing a claim in certain cases is not the limitation of the constitutional right of citizens for judicial protection.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine considers that the Verkhovna Rada of Ukraine by determining in the Code the institute of securing an appeal as an element of judicial proceedings and the cases where securing a claim is prohibited establishes the legal certainty and predictability of the activities of the Verkhovna Rada of Ukraine and the President of Ukraine, and thus the stability of regulation of the social relations in the state, including issuance of the acts within their authorities on the base and pursuant to the Constitution of Ukraine (Articles 6, 19, 85, 106 of the Fundamental Law).

The Constitution of Ukraine stipulates the powers and general fundamentals of the formation of the High Council of Justice (Articles 131.2, 131.2) and its organisation and operating procedures, in particular, requirements concerning eligibility of its sessions, procedure of adoption of the decisions etc. are regulated by the Law of Ukraine «On the High Council of Justice» No.22/98-VR dated January 15, 1998 (hereinafter referred to as «the Law No.22») and the Rules of Procedure of the High Council of Justice (Article 2 of the Law No.22).

Requirements concerning eligibility of sessions of the High Council of Justice are directed towards the realisation of its authorities by this body by means of adoption of decisions in accordance with Article 24.4 of the Law No.22. The legislator by stipulating requirements concerning eligibility of its sessions established the necessary number of participants of the session for adoption of

decisions. The majority from the constitutional composition of the High Council of Justice should be present at the session.

According to the Fundamental Law the judge is dismissed from his or her office by the body that elected or appointed him or her; forwarding submissions on the dismissal of judges from office belongs to the competence of the High Council of Justice (Articles 126.5.5, 131.1.1) and the procedure and grounds for forwarding submissions on the dismissal of judge from office for breaking the oath are defined by the Verkhovna Rada of Ukraine in Article 105 of the Law of Ukraine «On the Judiciary and the Status of Judges» and Article 32 of the Law No.22.

The responsibilities of the judge who holds administrative position that are connected with the procedural acts are determined by the law. The execution of such responsibilities is directly connected with the implementation of the judiciary and is its integral part. The administrative position in the court is the office of the Chairman and Deputy Chairman (Chairmen) of the court to which the judges are appointed from among the judges of this court who swore the oath while being appointed to the office for the first time (Articles 20.1, 20.2, 55.1 of the Law of Ukraine «On the Judiciary and the Status of Judges»). Failure to perform responsibilities connected with the procedural actions by the judge who holds such administrative position in the court is a breach of oath of the judge.

The Constitutional Court of Ukraine considers that the provisions of Article 46.6 of the Law No.22 according to which the repeated absence at the sessions of the High Council of Justice of a judge, who appeals the decision of the High Qualifications Commission of Judges on bringing him to disciplinary responsibility is a ground for consideration of a case in his or her absence do not restrict the level of guarantees of inviolability and independence of the judge.

According to Article 46.6 of the Law No.22 in case of failure to participate in the session of the High Council of Justice for valid reasons the judge may provide written explanations on the raised issues which shall be attached to the materials of a case and obligatorily voiced at its session.

The Constitutional Court of Ukraine acts on the premise that the High Council of Justice is a collective independent body. The law provides for equal rights and responsibilities to all members of the High Council of Justice (regardless of the order of their appointment or joining it ex-officio), including the right to participate in the session and to vote in person on the basis of materials of the case under consideration at this session, and their own beliefs.

Removal of a member of the High Council of Justice from the vote during the execution of his or her constitutional powers, except in cases of his her substantiated withdrawal envisaged by the Law No.22, leads to restrictions of the rights of such member of the High Council of Justice and the violation of balance of quota formation of the High Council of Justice and the principles of its activity.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held:

I. To recognise as conforming to the Constitution of Ukraine (constitutional):

— Article 117.5.1 of the Code of Administrative Proceedings of Ukraine on prevention of securing a claim by means of suspending the acts of the Verkhovna

Rada of Ukraine and those of the President of Ukraine or establishment of the prohibition for them to commit certain act;

— the Law of Ukraine «On the High Council of Justice» No.22/98-VR dated January 15, 1998 with amendments, namely Article 24.1 concerning eligibility of sessions of the High Council of Justice, Article 32.3, which identifies actions that constitute the breach of the oath by the judge, Article 46.6, whereby repeated absence at the session of the High Council of Justice of a judge, who appeals the decision of the High Qualifications Commission of Judges on bringing him to disciplinary responsibility is a ground for consideration of a case in his or her absence;

— paragraph 3.4 of Section I of the Law of Ukraine «On Introducing Amendments to Several Legal Acts of Ukraine on Preventing Abuse of the Right to Appeal» No.2181-VI dated May 13, 2010, which provides a new reading of Article 30 of the Law of Ukraine «On the High Council of Justice» that does not contain the second paragraph, under which a member of the High Council of Justice, who raised the issue before the High Council of Justice on the dismissal of a judge, does not participate in voting when adopting relevant decisions.

2. To terminate the constitutional proceedings in the case on the conformity of the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the provisions of:

— Article 117.5.1 of the Code of Administrative Proceedings of Ukraine on preventing securing a claim by suspending acts of the High Council of Justice or the establishment of prohibition for it to perform certain actions on the basis of Article 45.2 of the Law of Ukraine «On the Constitutional Court of Ukraine» — failure of the constitutional appeal to meet the requirements provided by the Constitution of Ukraine and the Law of Ukraine «On the Constitutional Court of Ukraine»;

— Article 25.3, Article 32.2 of the Law of Ukraine «On the High Council of Justice» No.22/98-VR dated January 15, 1998 with amendments under Article 45 of the Law of Ukraine «On the Constitutional Court of Ukraine».

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за конституційним зверненням громадянина Костенка Юрія Івановича
щодо офіційного тлумачення окремих положень підпунктів 1, 2 пункту 1
Закону України «Про внесення змін до Закону України
«Про увічнення Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 років»
щодо порядку офіційного використання копій Прапора Перемоги»**

м. Київ

16 червня 2011 року

№6-рп/2011

Справа №1-23/2011

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого, **Бауліна** Юрія Васильовича, **Бринцева** Василя Дмитровича, **Вдовіченка** Сергія Леонідовича, **Винокурова** Сергія Маркіяновича, **Гульгая** Михайла Мирославовича, **Запорожця** Михайла Петровича, **Кампа** Володимира Михайловича, **Колоса** Михайла Івановича, **Лилака** Дмитра Дмитровича, **Маркуш** Марії Андріївни, **Овчаренка** В'ячеслава Андрійовича, **Сергейчука** Олега Анатолійовича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижака** Андрія Андрійовича, **Шаптали** Наталі Костянтинівни — доповідача, **Шишкіна** Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним зверненням громадянина Костенка Юрія Івановича щодо офіційного тлумачення окремих положень підпунктів 1, 2 пункту 1 Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про увічнення Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 років» щодо порядку офіційного використання копій Прапора Перемоги» від 21 квітня 2011 року №3298-VI (Голос України, 2011 р., 24 травня) у взаємозв'язку з положеннями статей 1, 3, 8, 11, 15, 17, 18, 20, 29, 34, 37, 41, 65 Конституції України.

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 42, 43 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне звернення громадянина Костенка Юрія Івановича.

Підставою для розгляду справи відповідно до статті 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність неоднозначного застосування органами публічної влади окремих положень підпунктів 1, 2 пункту 1 Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про увічнення Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 років» щодо порядку офіційного використання копій Прапора Перемоги» від 21 квітня 2011 року №3298-VI.

Заслухавши суддю-доповідача Шапталу Н.К. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Громадянин Костенко Юрій Іванович звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення окремих по-

ложень підпунктів 1, 2 пункту 1 Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про увічнення Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 років» щодо порядку офіційного використання копій Прапора Перемоги» від 21 квітня 2011 року №3298-VI (далі — Закон №3298) у взаємозв'язку з положеннями статей 1, 3, 8, 11, 15, 17, 18, 20, 29, 34, 37, 41, 65 Конституції України.

Законом №3298 внесено зміни до Закону України «Про увічнення Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 років» від 20 квітня 2000 року №1684-III (Голос України, 2000 р., 23 травня) (далі — Закон №1684), а саме: підпунктом 1 пункту 1 Закону №3298 доповнено статтю 1 Закону №1684 частиною п'ятою; підпунктом 2 пункту 1 Закону №3298 доповнено статтю 2 Закону №1684 абзацами четвертим, п'ятим, шостим.

Згідно з частиною п'ятою статті 1 Закону №1684 в редакції Закону №3298 Прапор Перемоги є символом перемоги радянського народу та його армії і флоту над фашистською Німеччиною в роки Великої Вітчизняної війни.

Підпунктом 2 пункту 1 Закону №3298 доповнено перелік форм увічнення Перемоги та подвигу народу-переможця, визначений статтею 2 Закону №1684. До таких форм віднесено використання копій Прапора Перемоги біля Вічного вогню, могил Невідомого солдата і Невідомого матроса; суспільне використання копій Прапора Перемоги під час урочистих заходів, присвячених Дню Перемоги, які здійснюються органами державної влади, органами місцевого самоврядування, організаціями, громадськими об'єднаннями, покладання вінків до могили Невідомого солдата у місті Києві та інших пам'ятників Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років у День Перемоги й інші дні, пов'язані з подіями Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років, — дні визволення та дні оборони населених пунктів від німецько-фашистських загарбників; офіційний підйом у День Перемоги копій Прапора Перемоги на будинках (зоглах, флагштоках) поряд з Державним Прапором України.

Суб'єкт права на конституційне звернення просить дати офіційне тлумачення, роз'яснивши, чи не прирівнюються до Державного Прапора України копії Прапора Перемоги згідно з положеннями Закону №3298, яким передбачено порядок їх використання та підйому.

Необхідність в офіційному тлумаченні вказаних положень Закону №3298 автор клопотання обґрунтовує наявністю неоднозначної практики у питанні офіційного підйому у День Перемоги копій Прапора Перемоги на будинках (зоглах, флагштоках) поряд з Державним Прапором України в різних регіонах України.

2. Свої позиції стосовно предмета конституційного звернення висловили Президент України, Голова Верховної Ради України, Міністерство юстиції України, науковці Національного університету «Одеська юридична академія».

3. Конституційний Суд України, вирішуючи порушені в конституційному зверненні питання, виходить з такого.

3.1. Україна є суверенною, демократичною, правовою державою (стаття 1 Основного Закону України).

Суверенітет України поширюється на всю її територію. Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ (частина перша статті 2, частина друга статті 5 Конституції України).

Згідно з Основним Законом України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (частина друга статті 3); держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури; суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності; жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова (стаття 11, частини перша, друга статті 15).

В Україні визнається і діє принцип верховенства права; Конституція України має найвищу юридичну силу; закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй; органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (частини перша, друга статті 8, частина друга статті 19 Основного Закону України).

3.2. Державні символи України нерозривно пов'язані за своїм змістом з її державним суверенітетом (абзац перший підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 16 січня 2003 року №1-рп/2003). Державні символи є підтвердженням факту існування держави, її суверенітету та спрямовані на зміцнення її авторитету, зокрема під час проведення урочистих заходів та офіційних церемоній. Держава встановлює порядок використання державних символів та належну систему їх правового захисту, за яких забезпечується повага та гідне ставлення до державних символів.

У частині першій статті 20 Конституції України визначено перелік державних символів України. Ними є Державний Прапор України, Державний Герб України і Державний Гімн України. Державний Прапор України — стяг із двох рівновеликих горизонтальних смуг синього і жовтого кольорів. Великий Державний Герб України встановлюється з урахуванням малого Державного Герба України та герба Війська Запорізького законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України. Головним елементом великого Державного Герба України є Знак Княжої Держави Володимира Великого (малий Державний Герб України). Державний Гімн України — національний гімн на музику М. Вербицького із словами, затвердженими законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України (частини друга, третя, четверта, п'ята статті 20 Конституції України).

Відповідно до пункту 4 частини другої статті 92 Конституції України виключно законами України встановлюється порядок використання і захисту державних символів. Шанування державних символів України є обов'язком усіх її громадян (частина перша статті 65 Основного Закону України).

Згідно з частиною четвертою статті 1 Закону №1684 на честь Дня Перемоги в столиці України місті-герої Києві, інших містах та населених пунктах України проводяться святкові заходи з використанням символіки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років.

У частині п'ятій статті 1 Закону №1684 Прапор Перемоги визначено як символ перемоги радянського народу та його армії і флоту над фашистською Німеччиною в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років і не віднесено до державних символів України.

Таким чином, Конституційний Суд України вважає, що Основним Законом України встановлено вичерпний перелік державних символів України.

3.3. Конституційний Суд України, розглядаючи питання щодо офіційного тлумачення окремих положень Закону №3298, встановив наявність ознак невідповідності Конституції України положення про офіційний підйом у День Перемоги копій Прапора Перемоги на будинках (щоглах, флагштоках) поряд з Державним Прапором України. За таких обставин на підставі частини другої статті 95 Закону України «Про Конституційний Суд України» виникла необхідність розглянути питання щодо відповідності Конституції України абзацу шостого статті 2 Закону №1684 в редакції Закону №3298.

Згідно з частиною шостою статті 20 Конституції України опис державних символів України та порядок їх використання встановлюються законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України. В абзаці четвертому підпункту 2 пункту 1 Закону №3298, яким внесено зміни до статті 2 Закону №1684, передбачено, що основними формами увічнення Перемоги та подвигу народу-переможця є, зокрема, «офіційний підйом у День Перемоги копій Прапора Перемоги на будинках (щоглах, флагштоках) поряд з Державним Прапором України». Цими положеннями Закону №3298 встановлено порядок використання у День Перемоги державного символу України — Державного Прапора України поряд з копією Прапора Перемоги, який не є державним символом України. Закон №3298 прийнято на пленарному засіданні Верховної Ради України 21 квітня 2011 року кількістю голосів народних депутатів України, яка є меншою ніж дві третини від конституційного складу Верховної Ради України.

Згідно з частиною першою статті 152 Конституції України закони та інші правові акти за рішенням Конституційного Суду України визнаються неконституційними повністю чи в окремі частині, якщо вони не відповідають Конституції України або якщо була порушена встановлена Конституцією України процедура їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності.

Під час прийняття Закону №3298 була порушена визначена Основним Законом України процедура його ухвалення в частині встановлення порядку використання державного символу України, а саме — Державного Прапора України. Отже, положення абзацу шостого статті 2 Закону №3298 є такими, що суперечать Конституції України.

4. Відповідно до пункту 4 частини другої статті 92 Конституції України виключно законами України встановлюється порядок використання та захисту державних символів.

В Україні немає спеціального закону, який би врегулював порядок використання Державного Прапора України та був прийнятий з дотриманням відповідної конституційної процедури, що породжує невизначеність у

використанні цього державного символу та його захисті як конституційної цінності.

З огляду на викладене Конституційний Суд України пропонує Верховній Раді України встановити порядок використання державних символів України, зокрема Державного Прапора України, згідно з вимогами частини шостої статті 20 Конституції України.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, частинами першою, другою статті 152, статтею 153 Конституції України, статтею 51, частинами першою, другою статті 61, статтями 63, 65, 67, 69, 70, 73, 94, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. В аспекті конституційного звернення положення Закону України «Про увічнення Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 років» від 20 квітня 2000 року №1684-III в редакції Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про увічнення Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 років» щодо порядку офіційного використання копій Прапора Перемоги» від 21 квітня 2011 року №3298-VI треба розуміти так, що Конституцією України визначено вичерпний перелік державних символів України, якими є Державний Прапор України, Державний Герб України та Державний Гімн України.

2. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення абзацу шостого статті 2 Закону України «Про увічнення Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 років» від 20 квітня 2000 року №1684-III у редакції Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про увічнення Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 років» щодо порядку офіційного використання копій Прапора Перемоги» від 21 квітня 2011 року №3298-VI.

3. Положення абзацу шостого статті 2 Закону України «Про увічнення Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 років» у редакції Закону України від 21 квітня 2011 року №3298-VI, визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

4. Запропонувати Верховній Раді України законодавчо встановити порядок використання державних символів України, зокрема Державного Прапора України.

5. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

по делу об официальном толковании отдельных положений
подпунктов 1, 2 пункта 1 Закона Украины
«О внесении изменений в Закон Украины
«Об увековечении Победы в Великой Отечественной войне 1941–1945 годов»
относительно порядка официального использования копий Знамени Победы»
по конституционному обращению гражданина Костенко Юрия Ивановича

г. Киев
16 июня 2011 года
№6-рп/2011

Дело №1-23/2011

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Головина Анатолия Сергеевича — председательствующего, **Баулина** Юрия Васильевича, **Брынцева** Василия Дмитриевича, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича, **Винокурова** Сергея Маркияновича, **Гульгая** Михаила Мирославовича, **Запорожца** Михаила Петровича, **Кампо** Владимира Михайловича, **Колоса** Михаила Ивановича, **Лылака** Дмитрия Дмитриевича, **Маркуш** Марии Андреевны, **Овчаренко** Вячеслава Андреевича, **Сергейчука** Олега Анатольевича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижака** Андрея Андреевича, **Шапгалы** Натальи Константиновны — докладчика, **Шишкина** Виктора Ивановича,

рассмотрел в пленарном заседании дело об официальном толковании отдельных положений подпунктов 1, 2 пункта 1 Закона Украины «О внесении изменений в Закон Украины «Об увековечении Победы в Великой Отечественной войне 1941–1945 годов» относительно порядка официального использования копий Знамени Победы» от 21 апреля 2011 года №3298-VI (Голос Украины, 2011 г., 24 мая) во взаимосвязи с положениями статей 1, 3, 8, 11, 15, 17, 18, 20, 29, 34, 37, 41, 65 Конституции Украины по конституционному обращению гражданина Костенко Юрия Ивановича.

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 42, 43 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное обращение гражданина Костенко Юрия Ивановича.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 94 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является наличие неоднозначного применения органами публичной власти отдельных положений подпунктов 1, 2 пункта 1 Закона Украины «О внесении изменений в Закон Украины «Об увековечении Победы в Великой Отечественной войне 1941–1945 годов» относительно порядка официального использования копий Знамени Победы» от 21 апреля 2011 года №3298-VI.

Заслушав судью-докладчика Шапталу Н.К. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

установил:

1. Гражданин Костенко Юрий Иванович обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством дать официальное толкование отдельных положений подпунктов 1, 2 пункта 1 Закона Украины «О внесении изменений в Закон Украины «Об увековечении Победы в Великой Отечественной войне 1941–1945 годов» относительно порядка официального использования копий Знамени Победы» от 21 апреля 2011 года №3298-VI (далее — Закон №3298) во взаимосвязи с положениями статей 1, 3, 8, 11, 15, 17, 18, 20, 29, 34, 37, 41, 65 Конституции Украины.

Законом №3298 внесены изменения в Закон Украины «Об увековечении Победы в Великой Отечественной войне 1941–1945 годов» от 20 апреля 2000 года №1684-III (Голос Украины, 2000 г., 23 мая) (далее — Закон №1684), а именно: подпунктом 1 пункта 1 Закона №3298 дополнена статья 1 Закона №1684 частью пятой; подпунктом 2 пункта 1 Закона №3298 дополнена статья 2 Закона №1684 абзацами четвертым, пятым, шестым.

В соответствии с частью пятой статьи 1 Закона №1684 в редакции Закона №3298 Знамя Победы является символом победы советского народа и его армии и флота над фашистской Германией в годы Великой Отечественной войны.

Подпунктом 2 пункта 1 Закона №3298 дополнен перечень форм увековечения Победы и подвига народа-победителя, определенный статьей 2 Закона №1684. К таким формам отнесено использование копий Знамени Победы возле Вечного огня, могил Неизвестного солдата и Неизвестного матроса; общественное использование копий Знамени Победы во время торжественных мероприятий, посвященных Дню Победы, проводимых органами государственной власти, органами местного самоуправления, организациями, общественными объединениями, возложение венков к могиле Неизвестного солдата в городе Киеве и другим памятникам Великой Отечественной войны 1941–1945 годов в День Победы и другие дни, связанные с событиями Великой Отечественной войны 1941–1945 годов, — дни освобождения и дни обороны населенных пунктов от немецко-фашистских захватчиков; официальный подъем в День Победы копий Знамени Победы на домах (мачтах, флагштоках) рядом с Государственным Флагом Украины.

Субъект права на конституционное обращение просит дать официальное толкование, разъяснив, не приравниваются ли к Государственному Флагу Украины копии Знамени Победы в соответствии с положениями Закона №3298, которым предусмотрен порядок их использования и подъема.

Необходимость в официальном толковании указанных положений Закона №3298 автор ходатайства обосновывает наличием неоднозначной практики по вопросу официального подъема в День Победы копий Знамени Победы на домах (мачтах, флагштоках) рядом с Государственным Флагом Украины в разных регионах Украины.

2. Свои позиции относительно предмета конституционного обращения изложили Президент Украины, Председатель Верховной Рады Украины, Министерство юстиции Украины, научные работники Национального университета «Одесская юридическая академия».

3. Конституционный Суд Украины, решая поднятые в конституционном обращении вопросы, исходит из следующего.

3.1. Украина является суверенным, демократическим, правовым государством (статья 1 Основного Закона Украины).

Суверенитет Украины распространяется на всю ее территорию. Носителем суверенитета и единственным источником власти в Украине является народ (часть первая статьи 2, часть вторая статьи 5 Конституции Украины).

В соответствии с Основным Законом Украины права и свободы человека и их гарантии определяют содержание и направленность деятельности государства; утверждение и обеспечение прав и свобод человека является главной обязанностью государства (часть вторая статьи 3); государство содействует консолидации и развитию украинской нации, ее исторического сознания, традиций и культуры; общественная жизнь в Украине основывается на принципах политического, экономического и идеологического многообразия; никакая идеология не может признаваться государством как обязательная (статья 11, части первая, вторая статьи 15).

В Украине признается и действует принцип верховенства права; Конституция Украины имеет высшую юридическую силу; законы и иные нормативно-правовые акты принимаются на основе Конституции Украины и должны соответствовать ей; органы государственной власти и органы местного самоуправления, их должностные лица обязаны действовать только на основании, в пределах полномочий и способом, которые предусмотрены Конституцией и законами Украины (части первая, вторая статьи 8, часть вторая статьи 19 Основного Закона Украины).

3.2. Государственные символы Украины содержательно неразрывно связаны с ее государственным суверенитетом (абзац первый подпункта 3.1 пункта 3 мотивировочной части Решения Конституционного Суда Украины от 16 января 2003 года №1-рп/2003). Государственные символы являются подтверждением факта существования государства, его суверенитета и направлены на укрепление его авторитета, в частности во время проведения торжественных мероприятий и официальных церемоний. Государство устанавливает порядок использования государственных символов и надлежащую систему их правовой защиты, при которых обеспечивается уважение и достойное отношение к государственным символам.

В части первой статьи 20 Конституции Украины определен перечень государственных символов Украины. Ими являются Государственный Флаг Украины, Государственный Герб Украины и Государственный Гимн Украины. Государственный Флаг Украины — стяг из двух равновеликих горизонтальных полос синего и желтого цветов. Большой Государственный Герб Украины устанавливается с учетом малого Государственного Герба Украины и герба Войска Запорожского законом, принимаемым не менее чем двумя третями от конституционного состава Верховной Рады

Украины. Главным элементом большого Государственного Герба Украины является Знак Княжеского Государства Владимира Великого (малый Государственный Герб Украины). Государственный Гимн Украины — национальный гимн на музыку М. Вербицкого со словами, утвержденными законом, который принимается не менее чем двумя третями от конституционного состава Верховной Рады Украины (часть вторая, третья, четвертая, пятая статьи 20 Конституции Украины).

Согласно пункту 4 части второй статьи 92 Конституции Украины исключительно законами Украины устанавливается порядок использования и защиты государственных символов. Уважение государственных символов Украины является обязанностью всех ее граждан (часть первая статьи 65 Основного Закона Украины).

В соответствии с частью четвертой статьи 1 Закона №1684 в честь Дня Победы в столице Украины городе-герое Киеве, других городах и населенных пунктах Украины проводятся праздничные мероприятия с использованием символики Великой Отечественной войны 1941—1945 годов.

В части пятой статьи 1 Закона №1684 Знамя Победы определено как символ победы советского народа, его армии и флота над фашистской Германией в годы Великой Отечественной войны 1941—1945 годов и не отнесено к государственным символам Украины.

Таким образом, Конституционный Суд Украины считает, что Основным Законом Украины установлен исчерпывающий перечень государственных символов Украины.

3.3. Конституционный Суд Украины, рассматривая вопрос об официальном толковании отдельных положений Закона №3298, установил наличие признаков несоответствия Конституции Украины положения об официальном подъеме в День Победы копий Знамени Победы на домах (мачтах, флагштоках) рядом с Государственным Флагом Украины. При таких обстоятельствах на основании части второй статьи 95 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» возникла необходимость рассмотреть вопрос о соответствии Конституции Украины абзаца шестого статьи 2 Закона №1684 в редакции Закона №3298.

В соответствии с частью шестой статьи 20 Конституции Украины описание государственных символов Украины и порядок их использования устанавливаются законом, принимаемым не менее чем двумя третями от конституционного состава Верховной Рады Украины. В абзаце четвертом подпункта 2 пункта 1 Закона №3298, которым внесены изменения в статью 2 Закона №1684, предусмотрено, что основными формами увековечения Победы и подвига народа-победителя являются, в частности, «официальный подъем в День Победы копий Знамени Победы на домах (мачтах, флагштоках) рядом с Государственным Флагом Украины». Этими положениями Закона №3298 установлен порядок использования в День Победы государственного символа Украины — Государственного Флага Украины рядом с копией Знамени Победы, которое не является государственным символом Украины. Закон №3298 принят на пленарном заседании Верховной Рады Украины 21 апреля 2011 года количеством голосов народных депутатов Украины, меньшим чем две трети от конституционного состава Верховной Рады Украины.

В соответствии с частью первой статьи 152 Конституции Украины законы и иные правовые акты по решению Конституционного Суда Украины признаются неконституционными полностью или в отдельной части, если они не соответствуют Конституции Украины либо если была нарушена установленная Конституцией Украины процедура их рассмотрения, принятия или вступления их в силу.

При принятии Закона №3298 была нарушена определенная Основным Законом Украины процедура его принятия в части установления порядка использования государственного символа Украины, а именно — Государственного Флага Украины. Следовательно, положения абзаца шестого статьи 2 Закона №3298 являются противоречащими Конституции Украины.

4. Согласно пункту 4 части второй статьи 92 Конституции Украины исключительно законами Украины устанавливается порядок использования и защиты государственных символов.

В Украине нет специального закона, который регулировал бы порядок использования Государственного Флага Украины и был принят с соблюдением соответствующей конституционной процедуры, что порождает неопределенность в использовании данного государственного символа и его защите как конституционной ценности.

Учитывая изложенное, Конституционный Суд Украины предлагает Верховной Раде Украины установить порядок использования государственных символов Украины, в частности Государственного Флага Украины, в соответствии с требованиями части шестой статьи 20 Конституции Украины.

Учитывая изложенное и руководствуясь статьями 147, 150, частями первой, второй статьи 152, статьей 153 Конституции Украины, статьей 51, частями первой, второй статьи 61, статьями 63, 65, 67, 69, 70, 73, 94, 95 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л:

1. В аспекте конституционного обращения положения Закона Украины «Об увековечении Победы в Великой Отечественной войне 1941–1945 годов» от 20 апреля 2000 года №1684-III в редакции Закона Украины «О внесении изменений в Закон Украины «Об увековечении Победы в Великой Отечественной войне 1941–1945 годов» относительно порядка официального использования копий Знамени Победы» от 21 апреля 2011 года №3298-VI следует понимать как то, что Конституцией Украины определен исчерпывающий перечень государственных символов Украины, которыми являются Государственный Флаг Украины, Государственный Герб Украины и Государственный Гимн Украины.

2. Признать не соответствующими Конституции Украины (неконституционными) положения абзаца шестого статьи 2 Закона Украины «Об увековечении Победы в Великой Отечественной войне 1941–1945 годов» от 20 апреля 2000 года №1684-III в редакции Закона Украины «О вне-

сении изменений в Закон Украины «Об увековечении Победы в Великой Отечественной войне 1941–1945 годов» относительно порядка официального использования копий Знамени Победы» от 21 апреля 2011 года №3298-VI.

3. Положения абзаца шестого статьи 2 Закона Украины «Об увековечении Победы в Великой Отечественной войне 1941–1945 годов» в редакции Закона Украины от 21 апреля 2011 года №3298-VI, признанные неконституционными, утрачивают силу со дня принятия Конституционным Судом Украины настоящего Решения.

4. Предложить Верховной Раде Украины законодательно установить порядок использования государственных символов Украины, в частности Государственного Флага Украины.

5. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

• *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No.6-rp/2011 dated June 16, 2011 in the case upon the constitutional appeal of citizen Kostenko Yurii Ivanovych concerning official interpretation of several provisions of items 1.1, 1.2 of the Law «On Introducing Amendments to the Law of Ukraine «On Perpetuation of the Victory in the Great Patriotic War of 1941–1945» concerning the order of the official use of the copy of the Victory Flag»*

Citizen Kostenko Yurii Ivanovych applied to the Constitutional Court with an appeal concerning official interpretation of several provisions of items 1.1, 1.2 of the Law «On Introducing Amendments to the Law of Ukraine «On Perpetuation of Victory in the Great Patriotic War of 1941–1945» concerning the order of the official use of the copy of the Victory Flag» dated April 21, 2011 No.3298-VI (hereinafter referred to as «the Law No.3298») in conjunction with the provisions of Articles 1, 3, 8, 11, 15, 17, 18, 20, 29, 34, 37, 41, 65 of the Constitution.

The state symbols of Ukraine are inseparably associated by their content with its state sovereignty (paragraph 1 of item 3 of the motivation part of the Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated January 16, 2003 No.1-rp/2003). The state symbols prove the fact of existence of state, its sovereignty and are aimed at strengthening its authority, in particular during solemn events and official ceremonies. The State establishes the order of use of the state symbols and appropriate system of their legal protection which provide respect and worthy attitude to the state symbols.

Article 20.1 of the Constitution of Ukraine stipulates the list of the state symbols of Ukraine. They are the State Flag of Ukraine, the State Coat of Arms of Ukraine and the State Anthem of Ukraine.

According to Article 92.2.4 of the Constitution the procedure for the use and protection of state symbols is established exclusively by the laws of Ukraine. Respect for the state symbols is the duty of citizens of Ukraine (Article 65.1 of the Fundamental Law).

Pursuant to Article 1.4 of the Law «On Perpetuation of Victory in the Great Patriotic War of 1941–1945» dated April 20, 2000 No.1684-III (hereinafter referred to as «the Law No.1684») celebrations in honour of the Victory Day in the capital of Ukraine the city-hero of Kyiv, other cities and settlements of Ukraine are conducted with use of symbols of the Great Patriotic War of 1941–1945.

Article 1.5 of the Law No.1684 defines the Victory Flag as a symbol of victory of the Soviet people and their army and fleet over the fascist Germany during the Great Patriotic War of 1941–1945 and does not refer it to the state symbols of Ukraine.

Thus, the Constitutional Court deems that the Fundamental Law stipulates the exhaustive list of the state symbols of Ukraine.

According to Article 20.6 of the Constitution the description of the state symbols of Ukraine and the procedure for their use shall be established by the law adopted by no less than two-thirds of the constitutional composition of the Verkhovna Rada of Ukraine. Paragraph 4 of item 1.2 of the Law No.3298, which introduces amendments to Article 2 of the Law No.1684, envisages that the main forms of perpetuation of the Victory of the people-victor are, in particular, «the official hoist of the Victory Flag on buildings (flagstuffs) near the State Flag of Ukraine on the Victory Day». These provisions of the Law No.3298 establish the order of use on the Victory Day of the state symbol of Ukraine — the State Flag of Ukraine near the copy of a Victory Flag which is not the state symbol of Ukraine. The Law No.3298 was passed at the plenary session of the Verkhovna Rada of Ukraine on April 21, 2011 by the number of votes of the People's Deputies of Ukraine which was less than two-thirds of the constitutional composition of the Verkhovna Rada of Ukraine.

According to Article 152.1 of the Constitution laws and other legal acts, by the decision of the Constitutional Court of Ukraine, are declared unconstitutional, in whole or in part, in the event that they do not conform to the Constitution of Ukraine, or if there was a violation of the procedure established by the Constitution of Ukraine for their review, adoption or their entry into force.

During procedure of the adoption of the Law No.3298 the procedure of its adoption established by the Fundamental Law in part of establishment of the order of use of the state symbol of Ukraine, namely the State Flag of Ukraine, was violated. Hence, the provisions of paragraph 6 Article 2 of the Law No.3298 contravene the Constitution.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held:

1. In terms of the constitutional appeal the provisions of the Law «On Perpetuation of Victory in the Great Patriotic War of 1941–1945» dated April 20, 2000 No.1684-III as amended by the Law «On Introducing Amendments to the Law of Ukraine «On Perpetuation of Victory in the Great Patriotic War of

1941–1945» concerning the order of the official use of the copy of the Victory Flag» dated April 21, 2011 No.3298-VI shall be understood in such a way that the Constitution provides an exhaustive list of state symbols of Ukraine which are the State Flag of Ukraine, the State Coat of Arms of Ukraine and the State Anthem of Ukraine.

2. To recognise as non-conforming with the Constitution (unconstitutional) provisions of paragraph 6 Article 2 of the Law «On Perpetuation of Victory in the Great Patriotic War of 1941–1945» dated April 20, 2000 No.1684-III as amended by the Law «On Introducing Amendments to the Law of Ukraine «On Perpetuation of Victory in the Great Patriotic War of 1941–1945» concerning the order of the official use of the copy of the Victory Flag» dated April 21, 2011 No.3298-VI.

3. The provisions of paragraph 6 Article 2 of the Law «On Perpetuation of Victory in the Great Patriotic War of 1941–1945» as amended by the Law dated April 21, 2011 No.3298-VI declared unconstitutional lose their legal force from the day the Constitutional Court adopts this Decision.

4. To propose that the Verkhovna Rada of Ukraine should establish the order of use of the state symbols of Ukraine, in particular the State Flag of Ukraine at the legislative level.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за конституційним поданням 54 народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
окремих положень законів України «Про судоустрій і статус суддів»,
«Про Вищу раду юстиції»
(справа про повноваження державних органів у сфері судоустрою)**

м. Київ
21 червня 2011 року
№7-рп/2011

Справа №1-7/2011

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого, **Бауліна** Юрія Васильовича, **Бринцева** Василя Дмитровича — доповідача, **Вдовіченка** Сергія Леонідовича, **Винокурова** Сергія Маркіяновича, **Запорожця** Михайла Петровича, **Кампа** Володимира Михайловича, **Колоса** Михайла Івановича, **Лилака** Дмитра Дмитровича, **Маркуш** Марії Андріївни, **Овчаренка** В'ячеслава Андрійовича, **Сергейчука** Олега Анатолійовича, **Стрижака** Андрія Андрійовича, **Шаптали** Наталі Костянтинівни, **Шишкіна** Віктора Івановича,

за участю представника суб'єкта права на конституційне подання народного депутата України Швеця Віктора Дмитровича, Постійного представника Верховної Ради України у Конституційному Суді України Селіванова Анатолія Олександровича, заступника начальника управління забезпечення діяльності керівництва Верховного Суду України — начальника відділу забезпечення діяльності Голови Верховного Суду України Ількова Олександра Михайловича, радника Голови Вищої ради юстиції Полтавця Юрія Павловича, начальника відділу правової експертизи та представництва Вищої ради юстиції в судах Сухової Наталі Іванівни, секретаря Вищої кваліфікаційної комісії суддів України Маслія Володимира Івановича, Голови Державної судової адміністрації України Кирилюка Руслана Івановича

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законів України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року №2453-VI (Відомості Верховної Ради України, 2010 р., №41-42, №43, №44-45, ст.529), «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 року №22/98-ВР (Відомості Верховної Ради України, 1998 р., №25, ст.146) з наступними змінами.

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання 54 народних депутатів України.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» є твердження суб'єкта права на кон-

ституційне подання про невідповідність Конституції України (неконституційність) окремих положень законів України «Про судоустрій і статус суддів», «Про Вищу раду юстиції».

Заслухавши суддю-доповідача Бринцева В.Д., пояснення Швеця В.Д., Селіванова А.О., Ількова О.М., Полтавця Ю.П., Сухової Н.І., Маслія В.І., Кирилюка Р.І. та вивчивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — 54 народних депутати України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), окремі положення законів України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року №2453-VI (далі — Закон №2453), «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 року №22/98-ВР (у редакції Закону №2453) (далі — Закон №22).

Народні депутати України вважають неконституційними положення Закону №2453, а саме:

— частини шостої статті 79, за якими у разі неодержання кандидатом, який обирається на посаду судді безстроково, більшості голосів від конституційного складу Верховної Ради України знову проводиться голосування, та частини п'ятої статті 111, якими передбачено, що при вирішенні питання щодо звільнення з посади судді, обраного безстроково, проводиться повторне голосування, тому що вони обмежують можливість самостійної реалізації конституційного повноваження єдиного законодавчого органу щодо обрання суддів безстроково та звільнення їх з посад, оскільки у такому разі ухвалюється лише те рішення, яке рекомендує Вища кваліфікаційна комісія суддів України та Вища рада юстиції;

— частини першої статті 19, якими розширено конституційні повноваження Президента України, зокрема закріплено повноваження глави держави ліквідувати суди загальної юрисдикції;

— частини четвертої статті 19, якими передбачено, що кількість суддів у суді визначається Державною судовою адміністрацією України за поданням Міністра юстиції України на підставі пропозиції голови відповідного вищого спеціалізованого суду, чим звужено конституційні повноваження Президента України, оскільки встановлення кількості суддів у суді є складовою процесу утворення суду;

— частини першої статті 80, відповідно до яких розширено конституційні повноваження глави держави, а саме встановлено, що Президент України здійснює переведення судді, обраного безстроково, з одного суду до іншого суду того самого рівня і спеціалізації, що за своєю правовою природою належить до компетенції Верховної Ради України.

Суб'єкт права на конституційне подання стверджує також про неконституційність положень:

— частини другої статті 20, пункту 3 частини шостої статті 122 Закону №2453, пункту 1¹ частини першої статті 3, пунктів 2¹, 2² частини першої статті 27, статей 29¹, 32¹ Закону №22, у яких закріплено повноваження Ви-

щої ради юстиції призначати суддів на адміністративні посади в судах та звільняти їх з цих посад, чим розширено її конституційну компетенцію;

— частини десятої статті 70, частин другої, третьої статті 77, частин першої, другої, третьої, четвертої, шостої статті 89, частини п'ятої статті 97 Закону №2453, пунктів 6¹, 6² частини першої статті 27, статті 29² Закону №22, відповідно до яких за Вищою радою юстиції закріплено не передбачене в Конституції України повноваження щодо перегляду та скасування рішень Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про відмову у рекомендуванні кандидата для обрання на посаду судді безстроково та притягнення судді до дисциплінарної відповідальності.

2. Свої позиції стосовно предмета конституційного подання висловили Президент України, Голова Верховної Ради України, Комітет Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, в.о. Голови Верховного Суду України, Голова Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, в.о. Голови Вищого адміністративного суду України, Голова Вищого господарського суду України, Голова Вищої ради юстиції, Голова Державної судової адміністрації України, Міністр юстиції України.

3. Конституційний Суд України, вирішуючи питання, порушені в конституційному поданні, виходить з того, що Україна проголошена правовою державою, в якій визнається і діє принцип верховенства права; закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй (стаття 1, частини перша, друга статті 8 Основного Закону України).

Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову; органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією України межах і відповідно до законів України (стаття 6 Основного Закону України). Реалізація цього принципу правової держави зумовлює необхідність закріплення на законодавчому рівні механізмів стримувань і противаг, забезпечення взаємодії і єдності державної влади в Україні при дотриманні конституційних засад, визначених частиною другою статті 19 Конституції України, згідно з якою органи державної влади зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

В Основному Законі України закріплено участь Верховної Ради України і Президента України у формуванні судової влади в державі (пункти 26, 27 частини першої статті 85, пункти 22, 23 частини першої статті 106, частина перша статті 128). Відповідно до пункту 14 частини першої статті 92 Конституції України судоустрій, судочинство і статус суддів визначаються виключно законами України.

Наведені конституційні засади є базовими у процесі судового конституційного контролю положень Закону №2453 і Закону №22, щодо конституційності яких порушено питання.

3.1. Згідно з частиною шостою статті 79 Закону №2453 у разі неодержання кандидатом, який обирається на посаду судді безстроково, біль-

шості голосів від конституційного складу Верховної Ради України знову проводиться голосування, а за частиною п'ятою статті 111 цього закону при вирішенні питання щодо звільнення з посади судді, обраного безстроково, проводиться повторне голосування.

Народні депутати України вважають, що виходячи з цих положень Верховна Рада України зобов'язана ухвалити лише таке рішення, яке відповідає рекомендації Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та поданню Вищої ради юстиції з цих питань, що означає позбавлення законодавчого органу можливості самостійно вирішувати питання, віднесені Конституцією України до його повноважень, і суперечить приписам статті 75, частини другої статті 84, пункту 27 частини першої статті 85, статті 91, частини п'ятої статті 126, частини першої статті 128 Основного Закону України.

Проведений Конституційним Судом України аналіз зазначених статей Конституції України і частини шостої статті 79, частини п'ятої статті 111 Закону №2453 дає підстави для висновку про відсутність ознак неконституційності останніх.

У статті 75 Конституції України встановлено статус Верховної Ради України як єдиного органу законодавчої влади в Україні, який згідно з пунктом 14 частини першої статті 92 Основного Закону України визначає засади судоустрою, судочинства, статусу суддів. Відповідно до цих конституційних приписів Верховна Рада України має право на законодавчому рівні визначати відповідні процедури прийняття рішень з питань своєї компетенції.

Конституційний Суд України враховує те, що розділ IV Конституції України не унеможливорює встановлення спеціальним законом процедури обрання кандидата на посаду судді безстроково та звільнення його з посади. Прийняття Верховною Радою України рішень з цих питань відбувається на пленарному засіданні шляхом голосування, що відповідає частині другій статті 84, пункту 27 частини першої статті 85 Конституції України.

Не порушуються оспорюваними положеннями Закону №2453 приписи статті 91, частини п'ятої статті 126, частини першої статті 128 Основного Закону України, якими встановлено, що Верховна Рада України приймає закони, постанови та інші акти більшістю від її конституційного складу, а також визначено підстави для звільнення судді з посади органом, що його обрав або призначив, і порядок обрання суддів безстроково. Зазначені конституційні приписи стосуються процедури здійснення Верховною Радою України своїх повноважень щодо обрання та звільнення суддів, а частиною шостою статті 79, частиною п'ятою статті 111 Закону №2453 передбачено лише порядок голосування з цих питань. Тому положеннями Закону №2453 не обмежено повноваження Верховної Ради України щодо обрання та звільнення суддів, оскільки остаточне рішення з цих питань згідно з Конституцією України приймається парламентом шляхом голосування.

Саме виходячи з цього Верховна Рада України внесла зміни до Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» (статті 214, 216 у редакції Закону України «Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України» від 8 жовтня 2010 року №2600-VI), за якими процедури обрання і

звільнення суддів з посад здійснюються відповідно до вказаних конституційних положень та Закону №2453.

Отже, наведене свідчить про відсутність ознак невідповідності Конституції України положень частини шостої статті 79, частини п'ятої статті 111 Закону №2453.

3.2. У частині першій статті 19 Закону №2453 Президента України наділено правом ліквідувати суди загальної юрисдикції за поданням Міністра юстиції України на підставі пропозиції голови відповідного вищого спеціалізованого суду.

На думку суб'єкта права на конституційне подання, зазначене положення значно розширює конституційні повноваження Президента України, який згідно з пунктом 23 частини першої статті 106 Основного Закону України лише утворює суди у визначеному законом порядку, але не має права ліквідувати їх. Як наголошують народні депутати України, утворення судів не включає в себе поняття ліквідації судів, у зв'язку з чим наділення глави держави повноваженням ліквідувати суди не відповідає Конституції України.

При дослідженні цього питання Конституційний Суд України виходить з того, що Президент України як глава держави та гарант додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина наділений повноваженнями стосовно судоустрою. Згідно з конституційними принципами поділу влади та незалежності суддів Президент України виконує певні функції, передбачені Конституцією України, які реалізуються через систему повноважень та їх складових, у тому числі й дискреційних.

Відповідно до міжнародно-правових актів (пункт 4 розділу I Додатку до Рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки, від 17 листопада 2010 року) незалежність суддів гарантується незалежністю судової влади взагалі, що є одним з принципів правової держави. З метою забезпечення дії цього принципу в системі судоустрою та реальних засад незалежності суддів і самостійності судів державна функція утворення судів закріплена за Президентом України. Згідно з пунктом 23 частини першої статті 106 Конституції України саме глава держави утворює суди у визначеному законом порядку. Аналіз положень Основного Закону України, зокрема тих, на які посилаються автори клопотання, дає підстави для висновку, що право ліквідувати суди є складовою повноваження, яке здійснюється у процесі реалізації Президентом України функції щодо утворення судів шляхом створення системи судів, якої не існувало раніше, реорганізації існуючих структур, злиття діючих і ліквідації окремих з них. Таким чином, процес ліквідації судів є невід'ємною частиною процесу їх утворення.

Системний аналіз конституційних положень щодо утворення інших державних органів свідчить про нерозривність цих двох складових єдиного повноваження. Так, згідно з Конституцією України Верховна Рада України утворює і ліквідує райони (пункт 29 частини першої статті 85); Президент України утворює, реорганізовує та ліквідує за поданням Прем'єр-міністра України міністерства та інші центральні органи виконавчої влади (пункт 15 частини першої статті 106). До повноважень Верховної Ради України віднесено лише обрання на посади та звільнення з посад суддів,

обраних безстроково. Підстав для поширення цих повноважень на процес ліквідації судів немає.

Повноваження ліквідовувати суди органічно пов'язане зі створенням юридичної особи. У Рішенні Конституційного Суду України від 11 березня 2010 року №7-рп/2010 (справа про фінансове забезпечення діяльності судів) визначено, що суди всіх юрисдикцій та рівнів є юридичними особами публічного права. Відповідно до частини першої статті 110 Цивільного кодексу України правом ліквідовувати юридичну особу наділений суб'єкт її створення.

Конституційний Суд України враховує також те, що Президент України має право ліквідовувати суди виключно за поданням Міністра юстиції України на підставі пропозиції голови відповідного вищого спеціалізованого суду.

Отже, закладений у частині першій статті 19 Закону №2453 порядок утворення, ліквідації судів Президентом України відповідає визначеному законодавцем механізму щодо реалізації принципів створення і ліквідації юридичних осіб публічного права та конституційним засадам здійснення державної влади в Україні, передбаченим частиною другою статті 19, пунктами 23, 31 частини першої статті 106 Конституції України.

3.3. Згідно з частиною четвертою статті 19 Закону №2453 кількість суддів у суді визначається Державною судовою адміністрацією України за поданням Міністра юстиції України на підставі пропозиції голови відповідного вищого спеціалізованого суду. Оскільки встановлення кількості суддів у суді, на думку народних депутатів України, є складовою процесу утворення суду, то зазначені положення Закону №2453 необґрунтовано звужують закріплені в пункті 23 частини першої статті 106 Конституції України повноваження глави держави щодо утворення судів у визначеному законом порядку.

Перевіряючи на конституційність оспорюване положення, Конституційний Суд України дійшов висновку, що встановлений на законодавчому рівні порядок визначення кількості суддів у суді після його утворення і затвердження мережі судів указом Президента України зумовлений необхідністю оперативно врахувати навантаження на суддів, обсяги видатків, затверджених у Державному бюджеті України на утримання судів, інші обставини.

Вирішення Державною судовою адміністрацією України питання щодо кількості суддів у суді за поданням голови відповідного вищого спеціалізованого суду відповідає статусу і предмету її відання, оскільки вона підзвітна незалежному органу суддівського самоврядування та згідно з Законом №2453 здійснює організаційне забезпечення діяльності органів судової влади, зокрема вивчає практику організації діяльності судів, розробляє і вносить пропозиції щодо її вдосконалення тощо.

Виходячи з цього Конституційний Суд України зазначає, що положення частини четвертої статті 19 Закону №2453 щодо повноважень Державної судової адміністрації України визначати кількість суддів у суді не суперечить Конституції України.

3.4. У частині першій статті 80 Закону №2453 встановлено, що переведення судді, обраного безстроково, з одного суду до іншого суду того само-

го рівня і спеціалізації здійснюється Президентом України за письмовою заявою судді.

Суб'єкт права на конституційне подання вважає, що переведення судді, обраного безстроково, до іншого суду має здійснювати не Президент України, а Верховна Рада України, до компетенції якої належить обрання суддів безстроково. У зв'язку з цим положення частини першої статті 80 Закону №2453, на його думку, не відповідає частині другій статті 19, пункту 27 частини першої статті 85, частині першій статті 128 Конституції України.

Досліджуючи оспорювану норму Закону №2453 та зіставляючи її з положеннями Основного Закону України, Конституційний Суд України дійшов висновку щодо необхідності відрізнити інститут наділення професійного судді повноваженнями від інституту переведення його з одного суду до іншого суду того самого рівня і спеціалізації.

Конституція України регулює питання призначення суддів на посади вперше (частина перша статті 128), обрання на посаду судді безстроково (пункт 27 частини першої статті 85, частина перша статті 128), а також звільнення суддів з посад (частина п'ята статті 126).

Порядок переведення судді з одного суду до іншого не врегульовано на конституційному рівні, тому згідно з пунктом 14 частини першої статті 92 Конституції України він має визначатися виключно законами України.

Наведені конституційні засади щодо наділення суддів повноваженнями відповідно до рішень глави держави і єдиного законодавчого органу — Верховної Ради України дають підстави вважати, що всі професійні судді для здійснення своїх повноважень отримують загальнодержавний статус. Усі попередні висновки з зазначеного питання також приймаються Вищою кваліфікаційною комісією суддів України та Вищою радою юстиції, оскільки не існує будь-яких обмежень щодо статусу професійних суддів, зумовлених адміністративно-територіальним устроєм України.

Отже, положення частини першої статті 80 Закону №2453 не суперечить Основному Закону України.

3.5. Положеннями частини десятої статті 70, частин другої, третьої статті 77, частин першої, другої, третьої, четвертої, шостої статті 89, частини п'ятої статті 97 Закону №2453, пунктів 6¹, 6² частини першої статті 27, статті 29² Закону №22 передбачено право оскарження до Вищої ради юстиції рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про результати кваліфікаційного іспиту кандидата на посаду судді, про відмову в рекомендуванні кандидата для обрання на посаду судді безстроково та про притягнення судді до дисциплінарної відповідальності.

Народні депутати України вважають, що зазначені положення Закону №2453, Закону №22 не відповідають частині третій статті 127, частині першій статті 131 Конституції України, якими не передбачено здійснення Вищою радою юстиції таких повноважень, а також суперечать частині другій статті 6, частині другій статті 8, частині другій статті 19 Основного Закону України.

Розглядаючи наведені конституційні та законодавчі норми, Конституційний Суд України враховує те, що Вища рада юстиції та Вища кваліфі-

каційна комісія суддів України є незалежними органами, відповідальними за формування належного суддівського корпусу держави.

Згідно з пунктом 3 частини першої статті 131 Конституції України до відання Вищої ради юстиції належить розгляд скарг на рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів апеляційних та місцевих судів. Саме це повноваження дістало розвиток в частинах першій, другій, третій, четвертій, шостій статті 89 Закону №2453 і відповідних змінах до Закону №22, якими унормовано механізм оскарження суддями місцевих і апеляційних судів до Вищої ради юстиції рішень Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про притягнення їх до дисциплінарної відповідальності. Отже, вказане повноваження Вищої ради юстиції впливає з її конституційного статусу.

Крім того, до відання Вищої ради юстиції згідно з Конституцією України належить внесення подання про призначення суддів на посади або про звільнення їх з посад (пункт 1 частини першої статті 131). Реалізація зазначеного конституційного положення не може бути здійснена механічно, без використання спеціальних повноважень, що впливають зі статусу цього конституційного органу, визначеного не тільки Конституцією України, а й Законом №22. Зокрема, у частині другій статті 1 Закону №22 передбачено, що Вища рада юстиції є колегіальним, незалежним органом, відповідальним за формування високопрофесійного суддівського корпусу, здатного кваліфіковано, сумлінно та неупереджено здійснювати правосуддя на професійній основі. Виходячи з цього наділення Вищої ради юстиції повноваженнями щодо розгляду скарг кандидата на посаду судді стосовно результатів кваліфікаційного іспиту і судді на рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про відмову в рекомендуванні кандидата для обрання на посаду судді безстроково Конституційний Суд України розцінює як унормування на законодавчому рівні процедури в межах компетенції цього органу.

Зі змісту статті 29 Закону №22 вбачається, що надходження до Вищої ради юстиції рекомендації Вищої кваліфікаційної комісії суддів України не є безумовною підставою для прийняття Вищою радою юстиції рішення про внесення подання про призначення суддею відповідного кандидата на посаду судді. Вища рада юстиції здійснює перевірку даних, які встановлюються під час складення кандидатом на посаду судді кваліфікаційного іспиту. За результатами перевірки, незважаючи на наявність рекомендації Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Вища рада юстиції може і не погодитися з таким рішенням.

У частині другій статті 77 Закону №2453 також передбачена можливість оскарження рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про відмову у рекомендуванні кандидата для обрання на посаду судді безстроково до Вищої ради юстиції.

Конституційний Суд України вважає, що повноваження Вищої ради юстиції стосовно розгляду скарг про відмову в рекомендуванні кандидата для обрання на посаду судді безстроково є такими, що впливають з її конституційного статусу (пункт 1 частини першої статті 131 Основного Закону України).

Таким чином, положення частини десятої статті 70, частин другої, третьої статті 77, частин першої, другої, третьої, четвертої, шостої статті 89, частини п'ятої статті 97 Закону №2453 є такими, що не суперечать вимогам частини другої статті 8, частини другої статті 19, частини третьої статті 127, частини першої статті 131 Конституції України.

Положення пунктів 6¹, 6² частини першої статті 27, статті 29² Закону №22, що встановлюють процедуру оскарження рішень Вищої кваліфікаційної комісії суддів України до Вищої ради юстиції, розвивають або доповнюють положення Закону №2453, тому з наведених підстав вони відповідають Конституції України.

4. Суб'єкт права на конституційне подання звертається також з клопотанням визнати неконституційними положення частини другої статті 20, пункту 3 частини шостої статті 122 Закону №2453, пункту 1¹ частини першої статті 3, пунктів 2¹, 2² частини першої статті 27, статей 29¹, 32¹ Закону №22, у яких закріплено повноваження Вищої ради юстиції призначати суддів на адміністративні посади в судах та звільняти їх з цих посад.

За Законом України «Про Конституційний Суд України» у конституційному поданні має зазначатися правове обґрунтування тверджень щодо неконституційності правового акта або його окремих положень; предметом розгляду Конституційного Суду України може бути конституційне подання, в якому викладаються аргументи і стверджується про неконституційність законів, інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України (пункт 4 частини другої статті 39, частина перша статті 71).

Аналіз конституційного подання свідчить про те, що правового обґрунтування тверджень щодо неконституційності оспорюваних положень Закону №2453 не наведено. Отже, є підстави для припинення конституційного провадження в цій частині згідно з пунктом 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України», а також §51 Регламенту Конституційного Суду України.

Виходячи з викладеного та керуючись статтями 147, 150, частинами першою, другою статті 152, статтею 153 Конституції України, статтями 39, 51, 61, 63, 65, 70, 71, 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», §51 Регламенту Конституційного Суду України, Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. Визнати такими, що відповідають Конституції України (є конституційними), положення Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року №2453-VI, а саме:

— частини першої статті 19 щодо права Президента України ліквідувати суди загальної юрисдикції;

— частини четвертої статті 19 щодо наділення Державної судової адміністрації України повноваженням визначати кількість суддів у суді;

— частини шостої статті 79, за якими у разі неодолення кандидатом, який обирається на посаду судді безстроково, кількості голосів, визначеної цим законом, Верховна Рада України знову проводить голосування;

— частини першої статті 80 щодо надання Президенту України права переведення судді, обраного безстроково, з одного суду до іншого суду того самого рівня і спеціалізації;

— частини п'ятої статті 111 щодо проведення повторного голосування у разі неодолення кількості голосів народних депутатів України, передбачених цим законом, стосовно звільнення з посади судді, обраного безстроково, а також

— частини десятої статті 70, частин другої, третьої статті 77, частин першої, другої, третьої, четвертої, шостої статті 89, частини п'ятої статті 97 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року №2453-VI, пунктів 6¹, 6² частини першої статті 27, статті 29² Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 року №22/98-ВР (у редакції Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року №2453-VI) щодо надання повноважень Вишій раді юстиції переглядати та скасовувати рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України стосовно встановлення результатів кваліфікаційного іспиту кандидата на посаду судді, про відмову в рекомендуванні кандидата для обрання на посаду судді безстроково, про притягнення судді до дисциплінарної відповідальності.

2. Припинити конституційне провадження у справі щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) положень частини другої статті 20, пункту 3 частини шостої статті 122 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року №2453-VI, пункту 1¹ частини першої статті 3, пунктів 2¹, 2² частини першої статті 27, статей 29¹, 32¹ Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 року №22/98-ВР з наступними змінами, у яких закріплено повноваження Вищої ради юстиції призначати суддів на адміністративні посади в судах та звільняти їх з цих посад, на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности)
отдельных положений законов Украины
«О судоустройстве и статусе судей», «О Высшем совете юстиции»
по конституционному представлению 54 народных депутатов Украины
(дело о полномочиях государственных органов в сфере судоустройства)

г. Киев
21 июня 2011 года
№7-рп/2011

Дело №1-7/2011

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Головина Анатолия Сергеевича — председательствующего, **Баулина** Юрия Васильевича, **Брынцева** Василия Дмитриевича — докладчика, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича, **Винокурова** Сергея Маркияновича, **Запорожца** Михаила Петровича, **Кампо** Владимира Михайловича, **Колоса** Михаила Ивановича, **Лылака** Дмитрия Дмитриевича, **Маркуш** Марии Андреевны, **Овчаренко** Вячеслава Андреевича, **Сергейчука** Олега Анатольевича, **Стрижака** Андрея Андреевича, **Шапталы** Натальи Константиновны, **Шишкина** Виктора Ивановича,

при участии представителя субъекта права на конституционное представление народного депутата Украины Швеца Виктора Дмитриевича, Постоянного представителя Верховной Рады Украины в Конституционном Суде Украины Селиванова Анатолия Александровича, заместителя начальника управления обеспечения деятельности руководства Верховного Суда Украины — начальника отдела обеспечения деятельности Председателя Верховного Суда Украины Илькова Александра Михайловича, советника Председателя Высшего совета юстиции Полтавца Юрия Павловича, начальника отдела правовой экспертизы и представительства Высшего совета юстиции в судах Суховой Натальи Ивановны, секретаря Высшей квалификационной комиссии судей Украины Маслия Владимира Ивановича, Председателя Государственной судебной администрации Украины Кирилюка Руслана Ивановича

рассмотрел в пленарном заседании дело о соответствии Конституции Украины (конституционности) отдельных положений законов Украины «О судоустройстве и статусе судей» от 7 июля 2010 года №2453-VI (Ведомости Верховной Рады Украины, 2010 г., №41-42, №43, №44-45, ст.529), «О Высшем совете юстиции» от 15 января 1998 года №22/98-ВР (Ведомости Верховной Рады Украины, 1998 г., №25, ст.146) с последующими изменениями по конституционному представлению 54 народных депутатов Украины.

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 39, 40 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление 54 народных депутатов Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 71 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является утверждение субъекта права на конституционное представление о несоответствии Конституции Украины (неконституционности) отдельных положений законов Украины «О судоустройстве и статусе судей», «О Высшем совете юстиции».

Заслушав судью-докладчика Брынцева В.Д., объяснения Швеца В.Д., Селиванова А.А., Илькова А.М., Полтавца Ю.П., Суховой Н.И., Масля В.И., Кирилюка Р.И. и изучив материалы дела, Конституционный Суд Украины

установил:

1. Субъект права на конституционное представление — 54 народных депутата Украины — обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством признать не соответствующими Конституции Украины (неконституционными) отдельные положения законов Украины «О судоустройстве и статусе судей» от 7 июля 2010 года №2453-VI (далее — Закон №2453), «О Высшем совете юстиции» от 15 января 1998 года №22/98-ВР (в редакции Закона №2453) (далее — Закон №22).

Народные депутаты Украины считают неконституционными положения Закона №2453, а именно:

— части шестой статьи 79, по которым при неполучении кандидатом, который избирается на должность судьи бессрочно, большинства голосов от конституционного состава Верховной Рады Украины снова проводится голосование, и части пятой статьи 111, которыми предусмотрено, что при решении вопроса об освобождении от должности судьи, избранного бессрочно, проводится повторное голосование, так как они ограничивают возможность самостоятельной реализации конституционного полномочия единственного законодательного органа относительно избрания судей бессрочно и освобождения их от должностей, поскольку в таком случае постановляется лишь то решение, которое рекомендует Высшая квалификационная комиссия судей Украины и Высший совет юстиции;

— части первой статьи 19, которыми расширены конституционные полномочия Президента Украины, в частности закреплено полномочие главы государства ликвидировать суды общей юрисдикции;

— части четвертой статьи 19, которыми предусмотрено, что количество судей в суде определяется Государственной судебной администрацией Украины по представлению Министра юстиции Украины на основании предложения председателя соответствующего высшего специализированного суда, чем сужены конституционные полномочия Президента Украины, поскольку установление количества судей в суде является составляющей процесса образования суда;

— части первой статьи 80, согласно которым расширены конституционные полномочия главы государства, а именно установлено, что Президент Украины осуществляет перевод судьи, избранного бессрочно, из одного суда в другой суд того же уровня и специализации, что по своей правовой природе относится к компетенции Верховной Рады Украины.

Субъект права на конституционное представление утверждает также о неконституционности положений:

— части второй статьи 20, пункта 3 части шестой статьи 122 Закона №2453, пункта 1¹ части первой статьи 3, пунктов 2¹, 2² части первой статьи 27, статей 29¹, 32¹ Закона №22, в которых закреплены полномочия Высшего совета юстиции назначать судей на административные должности в судах и освобождать их от этих должностей, чем расширена его конституционная компетенция;

— части десятой статьи 70, частей второй, третьей статьи 77, частей первой, второй, третьей, четвертой, шестой статьи 89, части пятой статьи 97 Закона №2453, пунктов 6¹, 6² части первой статьи 27, статьи 29² Закона №22, согласно которым за Высшим советом юстиции закреплено не предусмотренное в Конституции Украины полномочие относительно пересмотра и отмены решений Высшей квалификационной комиссии судей Украины об отказе в рекомендации кандидата для избрания на должность судьи бессрочно и привлечения судьи к дисциплинарной ответственности.

2. Свои позиции относительно предмета конституционного представления изложили Президент Украины, Председатель Верховной Рады Украины, Комитет Верховной Рады Украины по вопросам законодательного обеспечения правоохранительной деятельности, и.о. Председателя Верховного Суда Украины, Председатель Высшего специализированного суда Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел, и.о. Председателя Высшего административного суда Украины, Председатель Высшего хозяйственного суда Украины, Председатель Высшего совета юстиции, Председатель Государственной судебной администрации Украины, Министр юстиции Украины.

3. Конституционный Суд Украины, решая вопросы, поднятые в конституционном представлении, исходит из того, что Украина провозглашена правовым государством, в котором признается и действует принцип верховенства права; законы и иные нормативно-правовые акты принимаются на основе Конституции Украины и должны соответствовать ей (статья 1, части первая, вторая статьи 8 Основного Закона Украины).

Государственная власть в Украине осуществляется по принципу ее разделения на законодательную, исполнительную и судебную; органы законодательной, исполнительной и судебной власти осуществляют свои полномочия в установленных Конституцией Украины пределах и в соответствии с законами Украины (статья 6 Основного Закона Украины). Реализация указанного принципа правового государства предопределяет необходимость закрепления на законодательном уровне механизмов сдержек и противовесов, обеспечение взаимодействия и единства государственной власти в Украине при соблюдении конституционных принципов, определенных частью второй статьи 19 Конституции Украины, согласно которой органы государственной власти обязаны действовать только на основании, в пределах полномочий и способом, которые предусмотрены Конституцией и законами Украины.

В Основном Законе Украины закреплено участие Верховной Рады Украины и Президента Украины в формировании судебной власти в государстве (пункты 26, 27 части первой статьи 85, пункты 22, 23 части первой статьи 106, часть первая статьи 128). В соответствии с пунктом 14 части первой статьи 92 Конституции Украины судоустройство, судопроизводство и статус судей определяются исключительно законами Украины.

Приведенные конституционные принципы являются базовыми в процессе судебного конституционного контроля положений Закона №2453 и Закона №22, о конституционности которых поднят вопрос.

3.1. Согласно части шестой статьи 79 Закона №2453 при неполучении кандидатом, который избирается на должность судьи бессрочно, большинства голосов от конституционного состава Верховной Рады Украины снова проводится голосование, а по части пятой статьи 111 указанного закона при решении вопроса об освобождении от должности судьи, избранного бессрочно, проводится повторное голосование.

Народные депутаты Украины считают, что исходя из указанных положений Верховная Рада Украины обязана принять только такое решение, которое соответствует рекомендации Высшей квалификационной комиссии судей Украины и представлению Высшего совета юстиции по указанным вопросам, что означает лишение законодательного органа возможности самостоятельно решать вопросы, отнесенные Конституцией Украины к его полномочиям, и противоречит предписаниям статьи 75, части второй статьи 84, пункта 27 части первой статьи 85, статьи 91, части пятой статьи 126, части первой статьи 128 Основного Закона Украины.

Проведенный Конституционным Судом Украины анализ указанных статей Конституции Украины и части шестой статьи 79, части пятой статьи 111 Закона №2453 дает основания для вывода об отсутствии признаков неконституционности последних.

В статье 75 Конституции Украины установлен статус Верховной Рады Украины как единственного органа законодательной власти в Украине, который согласно пункту 14 части первой статьи 92 Основного Закона Украины определяет основы судоустройства, судопроизводства, статуса судей. В соответствии с указанными конституционными предписаниями Верховная Рада Украины имеет право на законодательном уровне определять соответствующие процедуры принятия решений по вопросам своей компетенции.

Конституционный Суд Украины учитывает то, что раздел IV Конституции Украины не исключает возможность установления специальным законом процедуры избрания кандидата на должность судьи бессрочно и освобождения его от должности. Принятие Верховной Радой Украины решений по этим вопросам происходит на пленарном заседании путем голосования, что соответствует части второй статьи 84, пункту 27 части первой статьи 85 Конституции Украины.

Не нарушаются оспариваемыми положениями Закона №2453 предписания статьи 91, части пятой статьи 126, части первой статьи 128 Основного Закона Украины, которыми установлено, что Верховная Рада Украины принимает законы, постановления и иные акты большинством от ее конституционного состава, а также определены основания для освобождения

судьи от должности органом, который его избрал или назначил, и порядок избрания судей бессрочно. Указанные конституционные предписания касаются процедуры осуществления Верховной Радой Украины своих полномочий по избранию и увольнению судей, а частью шестой статьи 79, частью пятой статьи 111 Закона №2453 предусмотрен лишь порядок голосования по указанным вопросам. Поэтому положениями Закона №2453 не ограничены полномочия Верховной Рады Украины относительно избрания и освобождения судей, поскольку окончательное решение по данным вопросам согласно Конституции Украины принимается парламентом путем голосования.

Именно исходя из указанного Верховная Рада Украины внесла изменения в Закон Украины «О Регламенте Верховной Рады Украины» (статьи 214, 216 в редакции Закона Украины «О внесении изменений в Регламент Верховной Рады Украины» от 8 октября 2010 года №2600-VI), по которым процедуры избрания и освобождения судей от должностей осуществляются в соответствии с указанными конституционными положениями и Законом №2453.

Следовательно, указанное свидетельствует об отсутствии признаков несоответствия Конституции Украины положений части шестой статьи 79, части пятой статьи 111 Закона №2453.

3.2. В части первой статьи 19 Закона №2453 Президент Украины наделен правом ликвидировать суды общей юрисдикции по представлению Министра юстиции Украины на основании предложения председателя соответствующего высшего специализированного суда.

По мнению субъекта права на конституционное представление, указанное положение значительно расширяет конституционные полномочия Президента Украины, который согласно пункту 23 части первой статьи 106 Основного Закона Украины только создает суды в определенном законом порядке, но не имеет права ликвидировать их. Как подчеркивают народные депутаты Украины, создание судов не включает в себя понятие ликвидации судов, в связи с чем наделение главы государства полномочием ликвидировать суды не соответствует Конституции Украины.

При исследовании указанного вопроса Конституционный Суд Украины исходит из того, что Президент Украины как глава государства и гарант соблюдения Конституции Украины, прав и свобод человека и гражданина наделен полномочиями относительно судостроительства. Согласно конституционным принципам разделения власти и независимости судей Президент Украины выполняет определенные функции, предусмотренные Конституцией Украины, которые реализуются через систему полномочий и их составляющих, в том числе и дискреционных.

В соответствии с международно-правовыми актами (пункт 4 раздела I Приложения к Рекомендациям Комитета Министров Совета Европы государствам-членам относительно судей: независимость, эффективность и обязанности, от 17 ноября 2010 года) независимость судей гарантируется независимостью судебной власти вообще, что является одним из принципов правового государства. В целях обеспечения действия указанного принципа в системе судостроительства и реальных принципов независимости судей и самостоятельности судов государственная функция создания судов

закреплена за Президентом Украины. Согласно пункту 23 части первой статьи 106 Конституции Украины именно глава государства создает суды в определенном законом порядке. Анализ положений Основного Закона Украины, в частности тех, на которые ссылаются авторы ходатайства, дает основания для вывода, что право ликвидировать суды является составляющей полномочия, которое осуществляется в процессе реализации Президентом Украины функции по созданию судов путем образования не существовавшей ранее системы судов, реорганизации существующих структур, слияния действующих и ликвидации отдельных из них. Таким образом, процесс ликвидации судов является неотъемлемой частью процесса их создания.

Системный анализ конституционных положений об образовании других государственных органов свидетельствует о неразрывности этих двух составляющих единого полномочия. Так, согласно Конституции Украины Верховная Рада Украины образует и ликвидирует районы (пункт 29 части первой статьи 85); Президент Украины создает, реорганизует и ликвидирует по представлению Премьер-министра Украины министерства и другие центральные органы исполнительной власти (пункт 15 части первой статьи 106). К полномочиям Верховной Рады Украины отнесено только избрание на должности и освобождение от должностей судей, избранных бессрочно. Оснований для распространения указанных полномочий на процесс ликвидации судов не имеется.

Полномочие ликвидировать суды органически связано с созданием юридического лица. В Решении Конституционного Суда Украины от 11 марта 2010 года №7-рп/2010 (дело о финансовом обеспечении деятельности судов) определено, что суды всех юрисдикций и уровней являются юридическими лицами публичного права. В соответствии с частью первой статьи 110 Гражданского кодекса Украины правом ликвидировать юридическое лицо наделен субъект его создания.

Конституционный Суд Украины учитывает также то, что Президент Украины имеет право ликвидировать суды исключительно по представлению Министра юстиции Украины на основании предложения председателя соответствующего высшего специализированного суда.

Следовательно, заложенный в части первой статьи 19 Закона №2453 порядок создания, ликвидации судов Президентом Украины соответствует определенному законодателем механизму по реализации принципов создания и ликвидации юридических лиц публичного права и конституционным принципам осуществления государственной власти в Украине, предусмотренным частью второй статьи 19, пунктами 23, 31 части первой статьи 106 Конституции Украины.

3.3. Согласно части четвертой статьи 19 Закона №2453 количество судей в суде определяется Государственной судебной администрацией Украины по представлению Министра юстиции Украины на основании предложения председателя соответствующего высшего специализированного суда. Поскольку установление количества судей в суде, по мнению народных депутатов Украины, является составляющей процесса создания суда, то указанные положения Закона №2453 необоснованно сужают закрепленные в пункте 23 части первой статьи 106 Конституции Украины

полномочия главы государства по созданию судов в определенном законом порядке.

Проверяя на конституционность оспариваемое положение, Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что установленный на законодательном уровне порядок определения количества судей в суде после его создания и утверждения сети судов указом Президента Украины обусловлен необходимостью оперативно учесть нагрузку на судей, объемы расходов, утвержденных в Государственном бюджете Украины на содержание судов, иные обстоятельства.

Разрешение Государственной судебной администрацией Украины вопроса о количестве судей в суде по представлению председателя соответствующего высшего специализированного суда соответствует статусу и предмету ее ведения, поскольку она подотчетна независимому органу судейского самоуправления и согласно Закону №2453 осуществляет организационное обеспечение деятельности органов судебной власти, в частности изучает практику организации деятельности судов, разрабатывает и вносит предложения по ее усовершенствованию и т.п.

Исходя из этого Конституционный Суд Украины отмечает, что положение части четвертой статьи 19 Закона №2453 о полномочиях Государственной судебной администрации Украины определять количество судей в суде не противоречит Конституции Украины.

3.4. В части первой статьи 80 Закона №2453 установлено, что перевод судьи, избранного бессрочно, из одного суда в другой суд того же уровня и специализации осуществляется Президентом Украины по письменному заявлению судьи.

Субъект права на конституционное представление считает, что перевод судьи, избранного бессрочно, в другой суд должен осуществлять не Президент Украины, а Верховная Рада Украины, к компетенции которой относится избрание судей бессрочно. В связи с этим положение части первой статьи 80 Закона №2453, по его мнению, не соответствует части второй статьи 19, пункту 27 части первой статьи 85, части первой статьи 128 Конституции Украины.

Исследуя оспариваемую норму Закона №2453 и сопоставляя ее с положениями Основного Закона Украины, Конституционный Суд Украины пришел к выводу о необходимости отличать институт наделения профессионального судьи полномочиями от института перевода его из одного суда в другой суд того же уровня и специализации.

Конституция Украины регулирует вопросы назначения судей на должности впервые (часть первая статьи 128), избрания на должность судьи бессрочно (пункт 27 части первой статьи 85, часть первая статьи 128), а также освобождения судей от должностей (часть пятая статьи 126).

Порядок перевода судьи из одного суда в другой не урегулирован на конституционном уровне, поэтому согласно пункту 14 части первой статьи 92 Конституции Украины он должен определяться исключительно законами Украины.

Приведенные конституционные принципы относительно наделения судей полномочиями в соответствии с решениями главы государства и единственного законодательного органа — Верховной Рады Украины дают

основания полагать, что все профессиональные судьи для осуществления своих полномочий получают общегосударственный статус. Все предыдущие заключения по данному вопросу также принимаются Высшей квалификационной комиссией судей Украины и Высшим советом юстиции, поскольку не существует каких-либо ограничений относительно статуса профессиональных судей, обусловленных административно-территориальным устройством Украины.

Следовательно, положение части первой статьи 80 Закона №2453 не противоречит Основному Закону Украины.

3.5. Положениями части десятой статьи 70, частей второй, третьей статьи 77, частей первой, второй, третьей, четвертой, шестой статьи 89, части пятой статьи 97 Закона №2453, пунктов 6¹, 6² части первой статьи 27, статьи 29² Закона №22 предусмотрено право обжалования в Высший совет юстиции решения Высшей квалификационной комиссии судей Украины о результатах квалификационного экзамена кандидата на должность судьи, об отказе в рекомендации кандидата для избрания на должность судьи бессрочно и о привлечении судьи к дисциплинарной ответственности.

Народные депутаты Украины считают, что указанные положения Закона №2453, Закона №22 не соответствуют части третьей статьи 127, части первой статьи 131 Конституции Украины, которыми не предусмотрено осуществление Высшим советом юстиции таких полномочий, а также противоречат части второй статьи 6, части второй статьи 8, части второй статьи 19 Основного Закона Украины.

Рассматривая приведенные конституционные и законодательные нормы, Конституционный Суд Украины учитывает то, что Высший совет юстиции и Высшая квалификационная комиссия судей Украины являются независимыми органами, ответственными за формирование надлежащего судебного корпуса государства.

Согласно пункту 3 части первой статьи 131 Конституции Украины к ведению Высшего совета юстиции относится рассмотрение жалоб на решения о привлечении к дисциплинарной ответственности судей апелляционных и местных судов. Именно это полномочие получило развитие в частях первой, второй, третьей, четвертой, шестой статьи 89 Закона №2453 и соответствующих изменениях в Закон №22, которыми нормирован механизм обжалования судьями местных и апелляционных судов в Высший совет юстиции решений Высшей квалификационной комиссии судей Украины о привлечении их к дисциплинарной ответственности. Следовательно, указанное полномочие Высшего совета юстиции вытекает из его конституционного статуса.

Кроме того, к ведению Высшего совета юстиции согласно Конституции Украины относится внесение представления о назначении судей на должности или об освобождении их от должностей (пункт 1 части первой статьи 131). Реализация указанного конституционного положения не может быть осуществлена механически, без использования специальных полномочий, следующих из статуса указанного конституционного органа, определенного не только Конституцией Украины, но и Законом №22. В частности, в части второй статьи 1 Закона №22 предусмотрено, что Высший совет юстиции является коллегиальным, независимым органом,

ответственным за формирование высокопрофессионального судейского корпуса, способного квалифицированно, добросовестно и непредвзято осуществлять правосудие на профессиональной основе. Исходя из этого наделение Высшего совета юстиции полномочиями по рассмотрению жалоб кандидата на должность судьи относительно результатов квалификационного экзамена и судьи на решение Высшей квалификационной комиссии судей Украины об отказе в рекомендации кандидата для избрания на должность судьи бессрочно Конституционный Суд Украины расценивает как нормирование на законодательном уровне процедуры в пределах компетенции указанного органа.

Из содержания статьи 29 Закона №22 усматривается, что поступление в Высший совет юстиции рекомендации Высшей квалификационной комиссии судей Украины не является безусловным основанием для принятия Высшим советом юстиции решения о внесении представления о назначении судьей соответствующего кандидата на должность судьи. Высший совет юстиции осуществляет проверку данных, которые устанавливаются во время сдачи кандидатом на должность судьи квалификационного экзамена. По результатам проверки, несмотря на наличие рекомендации Высшей квалификационной комиссии судей Украины, Высший совет юстиции может и не согласиться с таким решением.

В части второй статьи 77 Закона №2453 также предусмотрена возможность обжалования решения Высшей квалификационной комиссии судей Украины об отказе в рекомендации кандидата для избрания на должность судьи бессрочно в Высший совет юстиции.

Конституционный Суд Украины считает, что полномочия Высшего совета юстиции по рассмотрению жалоб об отказе в рекомендации кандидата для избрания на должность судьи бессрочно вытекают из его конституционного статуса (пункт 1 части первой статьи 131 Основного Закона Украины).

Таким образом, положения части десятой статьи 70, частей второй, третьей статьи 77, частей первой, второй, третьей, четвертой, шестой статьи 89, части пятой статьи 97 Закона №2453 являются не противоречащими требованиям части второй статьи 8, части второй статьи 19, части третьей статьи 127, части первой статьи 131 Конституции Украины.

Положения пунктов 6¹, 6² части первой статьи 27, статьи 29² Закона №22, которые устанавливают процедуру обжалования решений Высшей квалификационной комиссии судей Украины в Высший совет юстиции, развивают либо дополняют положения Закона №2453, поэтому на указанных основаниях они соответствуют Конституции Украины.

4. Субъект права на конституционное представление обращается также с ходатайством признать неконституционными положения части второй статьи 20, пункта 3 части шестой статьи 122 Закона №2453, пункта 1¹ части первой статьи 3, пунктов 2¹, 2² части первой статьи 27, статей 29¹, 32¹ Закона №22, в которых закреплены полномочия Высшего совета юстиции назначать судей на административные должности в судах и освобождать их от этих должностей.

По Закону Украины «О Конституционном Суде Украины» в конституционном представлении должно указываться правовое обоснование утверждений относительно неконституционности правового акта или его отдельных положений; предметом рассмотрения Конституционного Суда Украины может быть конституционное представление, в котором излагаются аргументы и утверждается о неконституционности законов, иных правовых актов Верховной Рады Украины, актов Президента Украины, актов Кабинета Министров Украины (пункт 4 части второй статьи 39, часть первая статьи 71).

Анализ конституционного представления свидетельствует о том, что правовые обоснования утверждений о неконституционности оспариваемых положений Закона №2453 не приведены. Следовательно, имеются основания для прекращения конституционного производства в этой части согласно пункту 2 статьи 45 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» — несоответствие конституционного представления требованиям, предусмотренным Конституцией Украины, Законом Украины «О Конституционном Суде Украины», а также §51 Регламента Конституционного Суда Украины.

Исходя из изложенного и руководствуясь статьями 147, 150, частями первой, второй статьи 152, статьей 153 Конституции Украины, статьями 39, 51, 61, 63, 65, 70, 71, 73 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», §51 Регламента Конституционного Суда Украины, Конституционный Суд Украины

р е ш и л:

1. Признать соответствующими Конституции Украины (конституционными) положения Закона Украины «О судостроительстве и статусе судей» от 7 июля 2010 года №2453-VI, а именно:

— части первой статьи 19 о праве Президента Украины ликвидировать суды общей юрисдикции;

— части четвертой статьи 19 о наделении Государственной судебной администрации Украины полномочием определять количество судей в суде;

— части шестой статьи 79, по которым в случае неполучения кандидата, который избирается на должность судьи бессрочно, количества голосов, определенного указанным законом, Верховная Рада Украины снова проводит голосование;

— части первой статьи 80 о предоставлении Президенту Украины права перевода судьи, избранного бессрочно, из одного суда в другой суд того же уровня и специализации;

— части пятой статьи 111 о проведении повторного голосования в случае неполучения количества голосов народных депутатов Украины, предусмотренных указанным законом, относительно освобождения от должности судьи, избранного бессрочно, а также

— части десятой статьи 70, частей второй, третьей статьи 77, частей первой, второй, третьей, четвертой, шестой статьи 89, части пятой статьи 97 Закона Украины «О судостроительстве и статусе судей» от 7 июля 2010 года №2453-VI, пунктов 6¹, 6² части первой статьи 27, статьи 29² Закона Ук-

раины «О Высшем совете юстиции» от 15 января 1998 года №22/98-ВР (в редакции Закона Украины «О судоустройстве и статусе судей» от 7 июля 2010 года №2453-VI) о предоставлении полномочий Высшему совету юстиции пересматривать и отменять решения Высшей квалификационной комиссии судей Украины относительно установления результатов квалификационного экзамена кандидата на должность судьи, об отказе в рекомендации кандидата для избрания на должность судьи бессрочно, о привлечении судьи к дисциплинарной ответственности.

2. Прекратить конституционное производство по делу о проверке на соответствие Конституции Украины (конституционность) положений части второй статьи 20, пункта 3 части шестой статьи 122 Закона Украины «О судоустройстве и статусе судей» от 7 июля 2010 года №2453-VI, пункта 1¹ части первой статьи 3, пунктов 2¹, 2² части первой статьи 27, статей 29¹, 32¹ Закона Украины «О Высшем совете юстиции» от 15 января 1998 года №22/98-ВР с последующими изменениями, в которых закреплены полномочия Высшего совета юстиции назначать судей на административные должности в судах и освобождать их от этих должностей, на основании пункта 2 статьи 45 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» — несоответствие конституционного представления требованиям, предусмотренным Конституцией Украины, Законом Украины «О Конституционном Суде Украины».

3. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

• *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 7-rp/2011 dated June 21, 2011 in the case upon the constitutional petition of 54 People's Deputies of Ukraine concerning conformity with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of several provisions of the Law of Ukraine «On the Judiciary and the Status of Judges» and the Law of Ukraine «On the High Council of Justice» (case concerning the authorities of the state bodies in the sphere of judiciary)*

According to Article 79.6 of the Law of Ukraine «On the Judiciary and the Status of Judges» No.2453-VI dated July 7, 2010 (hereinafter referred to as «the Law No.2453») in case a candidate who is elected to a judge's office for a life term fails to receive a majority of votes from the constitutional composition of the Verkhovna Rada of Ukraine a new vote is held, and under Article 111.5 of this Law when deciding on the dismissal of a judge from a life-term office of a judge, repeat vote is held.

The disputed provisions of the Law No.2453 do not infringe the provisions of Articles 91.5, 126.5, 128.1 of the Constitution of Ukraine, which envisage that the Verkhovna Rada of Ukraine adopts laws, resolutions and other acts by a majority of its constitutional composition, and also determine the grounds for dismissal of a judge from the office by the body that elected or appointed him or her, and the procedure for electing judges for a life-term office. These constitutional provisions concern the procedure of execution by the Verkhovna Rada of Ukraine of its power to elect and dismiss judges, and Articles 79.6, 111.5 of the Law No.2453 provide only the order of voting on these issues. Therefore, the provisions of the Law No.2453 do not limit the powers of the Verkhovna Rada of Ukraine to elect and dismiss judges, since under the Constitution of Ukraine the final decision on these issues is adopted by the Parliament through voting.

Article 19.1 of the Law No.2453 authorises the President of Ukraine with the right to abolish courts of general jurisdiction upon the submission of the Minister of Justice of Ukraine on the basis of the proposals of the chairman of the relevant high specialised court.

While examining this issue the Constitutional Court of Ukraine proceeds from the fact that the President of Ukraine as the Head of State and guarantor of the observance of the Constitution of Ukraine, human and citizen's rights and freedoms has the authorities with respect to the judiciary.

In accordance with Article 106.1.23 of the Constitution of Ukraine the Head of State establishes courts under the procedure established by law. Analysis of the provisions of the Fundamental Law of Ukraine, including those referred to by the petitioners, gives grounds to conclude that the right to abolish courts is a part of the authority, which is implemented by the President of Ukraine during the realisation of his functions regarding establishment of courts by way of creation of a system of courts, which didn't exist before, reorganisation of the existing structures, merging and eliminating some of them. Thus, the process of liquidation of courts is an integral part of the process of their establishment.

Pursuant to Article 19.4 of the Law No.2453 the number of judges in the court is determined by the State Judicial Administration of Ukraine upon the submission of the Minister of Justice of Ukraine on the basis of the proposals of the chairman of the relevant high specialised court.

Addressing the issue of the number of judges in the court upon the submission of the chairman of the relevant high specialised court by the State Judicial Administration of Ukraine meets its status and competence since it is accountable to the independent body of judicial self-government and in pursuant to the Law No.2453 ensures organisational support of the activities of judicial bodies, in particular by researching the practice of organisation of the courts' activities, developing and submitting proposals regarding its improvement etc.

Article 80.1 of the Law No.2453 stipulates that the transfer of judges elected for a life term from one court to another court of the same level and same specialisation is made by the President of Ukraine upon the written request of the judge.

The Constitution of Ukraine regulates the issue of the appointment of judges to the office for the first time (Article 128), the election for a life term (Articles 85.1.27, 128.1) and dismissal of judges (Article 126.5). The procedure for

transfer of a judge from one court to another is not regulated at the constitutional level, thus according to Article 92.1.14 of the Constitution of Ukraine it should be determined exclusively by the laws of Ukraine.

The quoted constitutional principles on authorising judges according to the decisions of Head of State and a single legislative body — the Verkhovna Rada of Ukraine give grounds to consider that all professional judges obtain national status in order to execute their powers. All previous conclusions on this issue are also adopted by the High Qualification Commission of Judges of Ukraine and the High Council of Justice, since there are no any restrictions regarding the status of professional judges, caused by administrative and territorial system of Ukraine.

According to Article 131.1.3 of the Constitution of Ukraine the authorities of the High Council of Justice include the consideration of complaints about decisions on disciplinary responsibility of judges of courts of appeal and local courts. This very authority was developed in Articles 89.1, 89.2, 89.3, 89.4, 89.6 of the Law No.2453 and relevant amendments to the Law of Ukraine «On the High Council of Justice» No.22/98-VR dated January 15, 1998 (hereinafter referred to as «the Law No.22»), which standardised the mechanism of appeal by judges of local courts and courts of appeal to the High Council of Justice of the decisions of the High Qualification Commission of Judges of Ukraine on bringing them to disciplinary liability. Hence, the mentioned authority of the High Council of Justice derives from its constitutional status.

In addition, under the Constitution of Ukraine the High Council of Justice shall submit proposals on the appointment of judges or their dismissal from the office (Article 131.1). Article 1.2 of the Law No.22 envisages that the High Council of Justice is a collective independent body responsible for the formation of highly professional corps of judges capable to exercise justice on qualified, honest and impartial professional basis.

Proceeding from the above-mentioned, granting the High Council of Justice the authority to review complaints of a candidate for an office of a judge concerning the results of qualification examination and those of a judge on the decisions of the High Qualification Commission of Judges of Ukraine on refusal to recommend a candidate for election for a life term the Constitutional Court of Ukraine considers as standardisation of the procedure within the competence of this body at the legislative level.

The Constitutional Court of Ukraine considers that the powers of the High Council of Justice regarding consideration of complaints on refusal to recommend a candidate for election for a life term to be stemming from its constitutional status (Article 131.1.1 of the Fundamental Law).

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held:

1. To recognise as conforming with the Constitution of Ukraine (constitutional) the provisions of the Law of Ukraine «On the Judiciary and the Status of Judges» No.2453-VI dated July 7, 2010, namely:

- Article 19.1 concerning the right of the President of Ukraine to abolish courts of the general jurisdiction;
- Article 19.4 on authorising the State Judicial Administration of Ukraine to determine the number of judges in the court;

— Article 79.6, under which in case a candidate who is elected to the office of a judge for a life term fails to receive the number of votes established by this Law, the Verkhovna Rada of Ukraine holds a new vote;

— Article 80.1 on granting to the President of Ukraine the right to transfer a judge elected for a life term, from one court to another court of the same level and same specialisation;

— Article 111.5 concerning the repeat vote in case of failure to receive the number of votes of the People's Deputies of Ukraine provided by this Law, regarding dismissal from the office of a judge elected for a life term, and

— Articles 70.10, 77.2, 77.3, 89.1, 89.2, 89.3, 89.4, 89.6, 97.5 of the Law of Ukraine «On the Judiciary and the Status of Judges» No.2453-VI dated July 7, 2010, Articles 27.1.6¹, 27.1.6², 29² of the Law of Ukraine «On the High Council of Justice» No.22/98 — VR dated January 15, 1998 (in the wording of the Law of Ukraine «On the Judiciary and the Status of Judges» No.2453-VI dated July 7, 2010) on authorising the High Council of Justice of Ukraine to review and overturn decisions of the High Qualification Commission of Judges of Ukraine regarding the establishment of the results of qualification examination of a candidate for a judge, refusal to recommend a candidate for election of a judge for a life term and to bring judges to disciplinary responsibility.

2. To terminate the constitutional proceedings in the case regarding compliance with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the provisions of Articles 20.2, 122.6.3 of the Law of Ukraine «On the Judiciary and the Status of Judges» No.2453-VI dated July 7, 2010, Articles 3.1.1¹, 27.1.2¹, 27.1.2², 29¹, 32¹ of the Law of Ukraine «On the High Council of Justice» No.22/98-VR dated January 15, 1998 with subsequent amendments, which stipulate the authorities of the High Council of Justice to appoint judges to administrative positions in courts and to dismiss them from those positions, pursuant to Article 45.2 of the Law of Ukraine «On the Constitutional Court of Ukraine» — failure of the constitutional petition to meet the requirements provided by the Constitution of Ukraine and the Law of Ukraine «On Constitutional Court of Ukraine».

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за конституційним поданням 54 народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус судів»**

м. Київ
12 липня 2011 року
№8-рп/2011

Справа №1-8/2011

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого, **Бауліна** Юрія Васильовича, **Бринцева** Василя Дмитровича — доповідача, **Вдовіченка** Сергія Леонідовича, **Винокурова** Сергія Маркіяновича, **Гульгая** Михайла Мирославовича, **Кампа** Володимира Михайловича, **Лилака** Дмитра Дмитровича, **Маркуш** Марії Андріївни, **Сергейчука** Олега Анатолійовича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижака** Андрія Андрійовича, **Шаптали** Наталі Костянтинівни, **Шишкіна** Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року №2453-VI (Відомості Верховної Ради України, 2010 р., №41-42, №43, №44-45, ст.529).

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання 54 народних депутатів України.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» є твердження суб'єкта права на конституційне подання про неконституційність окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Заслухавши суддю-доповідача Бринцева В.Д. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — 54 народних депутати України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), окремі положення Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року №2453-VI (далі — Закон).

Народні депутати України вважають неконституційними положення Закону, а саме:

— частини першої статті 6, за яким, здійснюючи правосуддя, суди є незалежними від будь-якого незаконного впливу, та частини першої статті 47,

яке передбачає, що суддя у своїй діяльності щодо здійснення правосуддя є незалежним від будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання;

— частини другої статті 39, яким закріплено, на їхню думку, можливість судді Конституційного Суду України одночасно займати посаду судді Верховного Суду України;

— статті 51, в якому не визначено конституційно встановлених фахових вимог до кандидатів на посади суддів спеціалізованих судів;

— частини четвертої статті 53, яким передбачено можливість відрядження судді для роботи у Вищій раді юстиції, Вищій кваліфікаційній комісії суддів України;

— частини першої статті 65, пунктів 5, 6, 7 частини першої статті 66, статті 69, частини першої статті 70, пункту 1 частини першої статті 82, пункту 6 частини першої статті 91, абзацу четвертого пункту 1 розділу XII «Прикінцеві положення», які встановлюють необхідність проходження кандидатом на посаду судді спеціальної підготовки у Національній школі суддів України;

— частини першої статті 125, частини другої статті 127, якими визначено порядок обрання делегатів на з'їзд суддів України та обрання Ради суддів України з'їздом суддів України.

2. Свої позиції стосовно предмета конституційного подання висловили Президент України, Голова Верховної Ради України, Комітет Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, Верховний Суд України, Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищий адміністративний суд України, Вищий господарський суд України, Вища рада юстиції, Рада суддів України, Рада суддів адміністративних судів України, Державна судова адміністрація України, Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Міністерство юстиції України.

3. Конституційний Суд України, вирішуючи питання про відповідність Конституції України оспорюваних у конституційному поданні положень Закону, виходить з того, що Україна проголошена правовою державою, в якій закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй, права і свободи людини і громадянина захищаються судом (стаття 1, частина друга статті 8, частина перша статті 55 Основного Закону України).

Правосуддя в Україні здійснюється виключно судами, Конституція України гарантує незалежність суддів, вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється, судді при здійсненні правосуддя незалежні і підкоряються лише закону, для вирішення питань внутрішньої діяльності судів діє суддівське самоврядування (частина перша статті 124, частини перша, друга статті 126, частина перша статті 129, частина друга статті 130 Конституції України).

Відповідно до пункту 14 частини першої статті 92 Основного Закону України виключно законами України встановлюються судоустрій, судочинство, статус суддів. Ці інститути включають порядок добору на суддівські посади, підготовку суддів та здійснення суддівського самоврядування.

Вказані конституційні положення є основою у вирішенні Конституційним Судом України питання щодо конституційності оспорюваних положень Закону.

3.1. Згідно з частиною першою статті 6 Закону суди, здійснюючи правосуддя, є незалежними від будь-якого незаконного впливу, а за частиною першою статті 47 суддя у своїй діяльності щодо здійснення правосуддя є незалежним від будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання. На думку народних депутатів України, наведені положення допускають можливість законного втручання, впливу чи тиску у здійсненні суддею правосуддя, що суперечить статті 6, частині другій статті 8, частинам першій, другій статті 126, частині першій статті 129 Конституції України.

Конституційний Суд України, перевіряючи конституційність цих положень Закону, виходить з того, що гарантії самостійності судів та незалежності і недоторканності суддів як носіїв судової влади визначені у статтях 6, 126, 129 Основного Закону України, згідно з якими державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову; судді при здійсненні правосуддя незалежні і підкоряються лише закону, а вплив на них у будь-який спосіб забороняється; незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією і законами України.

Відповідно до правової позиції Конституційного Суду України, викладеної у пункті 2 резолютивної частини Рішення від 1 грудня 2004 року №19-рп/2004 у справі про незалежність суддів як складову їхнього статусу, «положення частини другої статті 126 Конституції України «вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється» треба розуміти як забезпечення незалежності суддів у зв'язку із здійсненням ними правосуддя, а також як заборону щодо суддів будь-яких дій незалежно від форми їх прояву з боку державних органів, установ та організацій, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, фізичних та юридичних осіб з метою перешкодити виконанню судьями професійних обов'язків або схилити їх до винесення неправосудного рішення тощо».

Відсутність дослівного відтворення частини другої статті 126 Основного Закону України в положеннях частини першої статті 6, частини першої статті 47 Закону не суперечить зазначеному припису Конституції України, в якому під словосполученням «у будь-який спосіб» законодавець об'єднав усі можливі способи впливу на суддів, що в повній мірі відповідає наведеній правовій позиції Конституційного Суду України. Цими положеннями Закону лише конкретизовані форми неприпустимого впливу на суд під час здійснення правосуддя. Уточнене формулювання у Законі конституційного принципу незалежності судів та суддів не є його звуженням, тому що вказана норма застосовується у системному зв'язку з положеннями частини другої статті 126 Конституції України з урахуванням верховенства конституційних норм і принципу їх прямої дії.

Стосовно твердження суб'єкта права на конституційне подання, що оспорювані положення Закону щодо незалежності суддів від незаконного впливу допускають можливість вчинення законного впливу, Конституційний Суд України дійшов висновку про його безпідставність, оскільки відповідно до частини другої статті 126 Конституції України забороняється вплив на суддів у будь-який спосіб.

Отже, положення частини першої статті 6, частини першої статті 47 Закону щодо незалежності судів та суддів від будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання не суперечать Конституції України.

3.2. У частині другій статті 39 Закону встановлено, що суддею Верховного Суду України може бути особа, яка має стаж роботи на посаді судді не менше п'ятнадцяти років або суддя Конституційного Суду України.

Народні депутати України стверджують, що у зазначеній нормі Закону передбачено можливість особи одночасно обіймати посади судді Верховного Суду України та судді Конституційного Суду України, чим порушено приписи частини другої статті 127, статті 149 Конституції України щодо заборони професійним суддям обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької та творчої.

На думку Конституційного Суду України, визначені Законом кваліфікаційні вимоги до особи, що дають право претендувати на обрання суддею Верховного Суду України, — наявність п'ятнадцятирічного стажу роботи на посаді судді у системі судів загальної юрисдикції або статус судді Конституційного Суду України, узгоджуються з частиною п'ятою статті 127 Конституції України, за якою додаткові вимоги до окремих категорій суддів щодо стажу, віку та їх професійного рівня встановлюються законом.

Конституційний Суд України, оцінюючи конституційність цього положення Закону, враховує правову позицію, викладену в його Рішенні від 5 квітня 2011 року №3-рп/2011 у справі про стаж для зайняття посади судді в апеляційних, вищих спеціалізованих судах та Верховному Суді України, згідно з якою «встановлення додаткових кваліфікаційних вимог щодо стажу для окремих категорій суддів не позбавляє рівних можливостей доступу до посади судді в апеляційних, вищих спеціалізованих судах та Верховному Суді України усіх, хто відповідає зазначеним вимогам. Таке регулювання узгоджується з приписами статей 21, 22, 24 Конституції України» (абзац шостий пункту 4 мотивувальної частини).

З системного аналізу наведених норм випливає, що частиною другою статті 39 Закону не передбачено сумісництво посад суддів Конституційного Суду України у Верховному Суді України, а розширено перелік підстав, що дають право претендувати на зайняття посади судді у найвищому судовому органі у системі судів загальної юрисдикції. За цим положенням Закону відпадає необхідність у наявності п'ятнадцятирічного стажу роботи на посаді судді для зайняття посади судді Верховного Суду України у разі рекомендації на цю посаду судді Конституційного Суду України після припинення ним повноважень у суді конституційної юрисдикції. Отже, оспорюване положення не суперечить частині другій статті 127, статті 149 Основного Закону України стосовно вимог щодо несумісності посад судді з іншими оплачуваними посадами, оскільки зазначена норма не може тлумачитися як така, що дає можливість одночасно займати посади судді Верховного Суду України і судді Конституційного Суду України.

Таким чином, вказане свідчить про відсутність ознак невідповідності Конституції України положення частини другої статті 39 Закону.

4. Народні депутати України також наголошують на неконституційності інших положень Закону, а саме: статті 51, яке стосується правового ста-

тусу суддів і не містить вимог до суддів спеціалізованих судів, передбачених у частині четвертій статті 127 Конституції України; частини четвертої статті 53, яким встановлено, що суддю за його заявою може бути відряджено для роботи у Вищій раді юстиції, Вищій кваліфікаційній комісії суддів України; частини першої статті 65, пункту 7 частини першої статті 66, частин третьої, четвертої, п'ятої статті 69, частини першої статті 70, пункту 6 частини першої статті 91 щодо необхідності проходження кандидатом на посаду судді спеціальної підготовки; частини першої статті 125, частини другої статті 127, якими визначено порядок обрання делегатів на з'їзд суддів України і обрання Ради суддів України з'їздом суддів України.

На думку суб'єкта права на конституційне подання, названі положення суперечать частині другій статті 8, частинам першій, другій статті 24, частині третій статті 127 Конституції України.

За Законом України «Про Конституційний Суд України» у конституційному поданні має зазначатися правове обґрунтування тверджень щодо неконституційності правового акта або його окремих положень; предметом розгляду Конституційного Суду України може бути конституційне подання, в якому не тільки стверджується про неконституційність законів, а й викладаються аргументи на підтвердження цього (пункт 4 частини другої статті 39, частина перша статті 71).

З аналізу конституційного подання вбачається, що правового обґрунтування тверджень щодо неконституційності оспорюваних положень Закону народні депутати України не навели. Отже, є підстави для припинення конституційного провадження у справі в цій частині згідно з пунктом 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

5. Суб'єкт права на конституційне подання також просить визнати неконституційними положення пунктів 5, 6 частини першої статті 66, частин першої, другої статті 69, пункту 1 частини першої статті 82, абзацу четвертого пункту 1 розділу XII «Прикінцеві положення» Закону, якими встановлено необхідність проходження кандидатом на посаду судді спеціальної підготовки при доборі на посаду судді в спеціальному навчальному закладі як умови для зайняття посади судді.

Під час розгляду справи Конституційним Судом України Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді» від 3 лютого 2011 року №2982-VI, згідно з яким із пункту 5 частини першої статті 66 Закону виключено положення щодо проходження спеціальної підготовки «у спеціалізованому юридичному вищому навчальному закладі четвертого рівня акредитації», а також пункт 6 цієї статті, де передбачалося «направлення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України кандидатів на посаду судді після успішного проходження ними підготовки у спеціалізованому юридичному вищому навчальному закладі четвертого рівня акредитації для проходження спеціальної підготовки у Національній школі суддів України», а також у новій редакції викладено частини першу, другу статті 69, пункт 1 частини першої статті 82,

абзац четвертий пункту 1 розділу XII «Прикінцеві положення» Закону, із яких виключено норми щодо необхідності проходження кандидатом на посаду судді спеціальної підготовки у спеціалізованому юридичному вищому навчальному закладі четвертого рівня акредитації. Отже, зазначені положення втратили чинність, що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі в цій частині згідно з пунктом 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

Виявлення таких підстав під час розгляду справи на пленарному засіданні зумовлює припинення конституційного провадження у справі в цій частині згідно з пунктом 1 §51 Регламенту Конституційного Суду України.

Виходячи з викладеного та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 39, 45, 51, 61, 63, 65, 70, 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», пунктом 1 §51 Регламенту Конституційного Суду України, Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. Визнати такими, що відповідають Конституції України (є конституційними), положення Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року №2453-VI, а саме:

- частини першої статті 6, за яким, здійснюючи правосуддя, суди є незалежними від будь-якого незаконного впливу;
- частини першої статті 47, яке передбачає, що суддя у своїй діяльності є незалежним від будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання;
- частини другої статті 39, яким встановлено, що суддею Верховного Суду України може бути суддя Конституційного Суду України.

2. Припинити конституційне провадження у справі щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року №2453-VI, а саме:

- статті 51, яке стосується правового статусу суддів і не містить вимог до суддів спеціалізованих судів; частини четвертої статті 53, яким передбачено можливість відрядження судді для роботи у Вищій раді юстиції, Вищій кваліфікаційній комісії суддів України; частини першої статті 65, пункту 7 частини першої статті 66, частин третьої, четвертої, п'ятої статті 69, частини першої статті 70, пункту 6 частини першої статті 91 щодо необхідності проходження кандидатами на посаду судді спеціальної підготовки; частини першої статті 125, частини другої статті 127, якими визначено порядок обрання делегатів на з'їзд суддів України та обрання Ради суддів України з'їздом суддів України, на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України»;

— пунктів 5, 6 частини першої статті 66, частин першої, другої статті 69, пункту 1 частини першої статті 82, абзацу четвертого пункту 1 розділу XII «Прикінцеві положення» щодо необхідності проходження кандидатом на посаду судді спеціальної підготовки у спеціалізованому юридичному вищому навчальному закладі четвертого рівня акредитації на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности)
отдельных положений Закона Украины «О судоустройстве и статусе судей»
по конституционному представлению 54 народных депутатов Украины**

г. Киев
12 июля 2011 года
№8-рп/2011

Дело №1-8/2011

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Головина Анатолия Сергеевича — председательствующего, **Баулина** Юрия Васильевича, **Брынцева** Василия Дмитриевича — докладчика, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича, **Винокурова** Сергея Маркияновича, **Гульгая** Михаила Мирославовича, **Кампо** Владимира Михайловича, **Лылака** Дмитрия Дмитриевича, **Маркуш** Марии Андреевны, **Сергейчука** Олега Анатольевича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижака** Андрея Андреевича, **Шапталы** Натальи Константиновны, **Шишкина** Виктора Ивановича,

рассмотрел в пленарном заседании дело о соответствии Конституции Украины (конституционности) отдельных положений Закона Украины «О судоустройстве и статусе судей» от 7 июля 2010 года №2453-VI (Ведомости Верховной Рады Украины, 2010 г., №41-42, №43, №44-45, ст.529) по конституционному представлению 54 народных депутатов Украины.

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 39, 40 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление 54 народных депутатов Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 71 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является утверждение субъекта права на конституционное представление о неконституционности отдельных положений Закона Украины «О судоустройстве и статусе судей».

Заслушав судью-докладчика Брынцева В.Д. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

установил:

1. Субъект права на конституционное представление — 54 народных депутата Украины — обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством признать не соответствующими Конституции Украины (неконституционными) отдельные положения Закона Украины «О судоустройстве и статусе судей» от 7 июля 2010 года №2453-VI (далее — Закон).

Народные депутаты Украины считают неконституционными положения Закона, а именно:

— части первой статьи 6, по которым, осуществляя правосудие, суды независимы от любого незаконного влияния, и части первой статьи 47,

предусматривающие, что судья в своей деятельности по осуществлению правосудия является независимым от любого незаконного влияния, давления или вмешательства;

— части второй статьи 39, которым закреплена, по их мнению, возможность судьи Конституционного Суда Украины одновременно занимать должность судьи Верховного Суда Украины;

— статьи 51, в котором не определены конституционно установленные профессиональные требования к кандидатам на должности судей специализированных судов;

— части четвертой статьи 53, которым предусмотрена возможность откомандирования судьи для работы в Высшем совете юстиции, Высшей квалификационной комиссии судей Украины;

— части первой статьи 65, пунктов 5, 6, 7 части первой статьи 66, статьи 69, части первой статьи 70, пункта 1 части первой статьи 82, пункта 6 части первой статьи 91, абзаца четвертого пункта 1 раздела XII «Заключительные положения», которые устанавливают необходимость прохождения кандидатом на должность судьи специальной подготовки в Национальной школе судей Украины;

— части первой статьи 125, части второй статьи 127, которыми определен порядок избрания делегатов на съезд судей Украины и избрания Совета судей Украины съездом судей Украины.

2. Свои позиции относительно предмета конституционного представления изложили Президент Украины, Председатель Верховной Рады Украины, Комитет Верховной Рады Украины по вопросам законодательного обеспечения правоохранительной деятельности, Верховный Суд Украины, Высший специализированный суд Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел, Высший административный суд Украины, Высший хозяйственный суд Украины, Высший совет юстиции, Совет судей Украины, Совет судей административных судов Украины, Государственная судебная администрация Украины, Высшая квалификационная комиссия судей Украины, Министерство юстиции Украины.

3. Конституционный Суд Украины, решая вопрос о соответствии Конституции Украины оспариваемых в конституционном представлении положений Закона, исходит из того, что Украина провозглашена правовым государством, в котором законы и иные нормативно-правовые акты принимаются на основе Конституции Украины и должны соответствовать ей, права и свободы человека и гражданина защищаются судом (статья 1, часть вторая статьи 8, часть первая статьи 55 Основного Закона Украины).

Правосудие в Украине осуществляется исключительно судами, Конституция Украины гарантирует независимость судей, влияние на судей каким бы то ни было образом запрещается, судьи при осуществлении правосудия независимы и подчиняются только закону, для решения вопросов внутренней деятельности судов действует судейское самоуправление (часть первая статьи 124, части первая, вторая статьи 126, часть первая статьи 129, часть вторая статьи 130 Конституции Украины).

В соответствии с пунктом 14 части первой статьи 92 Основного Закона Украины исключительно законами Украины устанавливаются судоустройство, судопроизводство, статус судей. Указанные институты включают порядок отбора на судебские должности, подготовку судей и осуществление судебного самоуправления.

Указанные конституционные положения являются основой в решении Конституционным Судом Украины вопроса о конституционности оспариваемых положений Закона.

3.1. Согласно части первой статьи 6 Закона суды, осуществляя правосудие, независимы от любого незаконного влияния, а по части первой статьи 47 судья в своей деятельности по осуществлению правосудия является независимым от любого незаконного влияния, давления или вмешательства. По мнению народных депутатов Украины, приведенные положения допускают возможность законного вмешательства, влияния или давления в осуществление судьей правосудия, что противоречит статье 6, части второй статьи 8, частям первой, второй статьи 126, части первой статьи 129 Конституции Украины.

Конституционный Суд Украины, проверяя конституционность указанных положений Закона, исходит из того, что гарантии самостоятельности судов, независимости и неприкосновенности судей как носителей судебной власти определены в статьях 6, 126, 129 Основного Закона Украины, в соответствии с которыми государственная власть в Украине осуществляется по принципу ее разделения на законодательную, исполнительную и судебную; судьи при осуществлении правосудия независимы и подчиняются только закону, а влияние на них каким бы то ни было образом запрещается; независимость и неприкосновенность судей гарантируются Конституцией и законами Украины.

В соответствии с правовой позицией Конституционного Суда Украины, изложенной в пункте 2 резолютивной части Решения от 1 декабря 2004 года №19-рп/2004 по делу о независимости судей как составляющей их статуса, «положения части второй статьи 126 Конституции Украины «влияние на судей каким бы то ни было образом запрещается» следует понимать как обеспечение независимости судей в связи с осуществлением ими правосудия, а также как запрет относительно судей каких бы то ни было действий независимо от формы их проявления со стороны государственных органов, учреждений и организаций, органов местного самоуправления, их должностных и служебных лиц, физических и юридических лиц с целью воспрепятствовать выполнению судьями профессиональных обязанностей или склонить их к вынесению неправосудного решения и т.д.».

Отсутствие дословного воспроизведения части второй статьи 126 Основного Закона Украины в положениях части первой статьи 6, части первой статьи 47 Закона не противоречит указанному предписанию Конституции Украины, в котором под словосочетанием «каким бы то ни было образом» законодатель объединил все возможные способы влияния на судей, что в полной мере соответствует приведенной правовой позиции Конституционного Суда Украины. Указанными положениями Закона только конк-

ретизированы формы недопустимого влияния на суд при осуществлении правосудия. Уточненное формулирование в Законе конституционного принципа независимости судов и судей не является его сужением, потому что указанная норма применяется в системной связи с положениями части второй статьи 126 Конституции Украины с учетом верховенства конституционных норм и принципа их прямого действия.

Относительно утверждения субъекта права на конституционное представление, что оспариваемые положения Закона о независимости судей от незаконного влияния допускают возможность совершения законного влияния, Конституционный Суд Украины пришел к выводу о его безосновательности, поскольку в соответствии с частью второй статьи 126 Конституции Украины запрещается влияние на судей каким бы то ни было образом.

Следовательно, положения части первой статьи 6, части первой статьи 47 Закона о независимости судов и судей от любого незаконного влияния, давления или вмешательства не противоречат Конституции Украины.

3.2. В части второй статьи 39 Закона установлено, что судьей Верховного Суда Украины может быть лицо, которое имеет стаж работы на должности судьи не менее пятнадцати лет или судья Конституционного Суда Украины.

Народные депутаты Украины утверждают, что в указанной норме Закона предусмотрена возможность лица одновременно занимать должности судьи Верховного Суда Украины и судьи Конституционного Суда Украины, чем нарушены предписания части второй статьи 127, статьи 149 Конституции Украины о запрете профессиональным судьям занимать какие-либо иные оплачиваемые должности, выполнять другую оплачиваемую работу, кроме научной, преподавательской и творческой.

По мнению Конституционного Суда Украины, определенные Законом квалификационные требования к лицу, которые дают право претендовать на избрание судьей Верховного Суда Украины, — наличие пятнадцатилетнего стажа работы на должности судьи в системе судов общей юрисдикции или статус судьи Конституционного Суда Украины, согласуются с частью пятой статьи 127 Конституции Украины, по которой дополнительные требования к отдельным категориям судей относительно стажа, возраста и их профессионального уровня устанавливаются законом.

Конституционный Суд Украины, оценивая конституционность указанного положения Закона, учитывает правовую позицию, изложенную в его Решении от 5 апреля 2011 года №3-рп/2011 по делу о стаже для занятия должности судьи в апелляционных, высших специализированных судах и Верховном Суде Украины, в соответствии с которой «установление дополнительных квалификационных требований относительно стажа для отдельных категорий судей не лишает равных возможностей доступа к должности судьи в апелляционных, высших специализированных судах и Верховном Суде Украины всех, кто соответствует указанным требованиям. Такое регулирование согласуется с предписаниями статей 21, 22, 24 Конституции Украины» (абзац шестой пункта 4 мотивировочной части).

Из системного анализа приведенных норм следует, что частью второй статьи 39 Закона не предусмотрено совместительство должностей судей Конституционного Суда Украины в Верховном Суде Украины, а расширен перечень оснований, дающих право претендовать на занятие должности судьи в высшем судебном органе в системе судов общей юрисдикции. По указанному положению Закона отпадает необходимость в наличии пятнадцатилетнего стажа работы на должности судьи для занятия должности судьи Верховного Суда Украины в случае рекомендации на эту должность судьи Конституционного Суда Украины после прекращения им полномочий в суде конституционной юрисдикции. Следовательно, оспариваемое положение не противоречит части второй статьи 127, статье 149 Основного Закона Украины относительно требований по несовместимости должностей судьи с иными оплачиваемыми должностями, поскольку указанная норма не может толковаться как дающая возможность одновременно занимать должности судьи Верховного Суда Украины и судьи Конституционного Суда Украины.

Таким образом, указанное свидетельствует об отсутствии признаков несоответствия Конституции Украины положения части второй статьи 39 Закона.

4. Народные депутаты Украины также акцентируют на неконституционности иных положений Закона, а именно: статьи 51, которое касается правового статуса судей и не содержит требований к судьям специализированных судов, предусмотренных в части четвертой статьи 127 Конституции Украины; части четвертой статьи 53, которым установлено, что судья по его заявлению может быть командирован для работы в Высшем совете юстиции, Высшей квалификационной комиссии судей Украины; части первой статьи 65, пункта 7 части первой статьи 66, частей третьей, четвертой, пятой статьи 69, части первой статьи 70, пункта 6 части первой статьи 91 о необходимости прохождения кандидатом на должность судьи специальной подготовки; части первой статьи 125, части второй статьи 127, которыми определен порядок избрания делегатов на съезд судей Украины и избрания Совета судей Украины съездом судей Украины.

По мнению субъекта права на конституционное представление, названные положения противоречат части второй статьи 8, частям первой, второй статьи 24, части третьей статьи 127 Конституции Украины.

По Закону Украины «О Конституционном Суде Украины» в конституционном представлении может указываться правовое обоснование утверждений относительно неконституционности правового акта или его отдельных положений; предметом рассмотрения Конституционного Суда Украины может быть конституционное представление, в котором не только утверждается о неконституционности законов, но и излагаются аргументы в подтверждение этого (пункт 4 части второй статьи 39, часть первая статьи 71).

Из анализа конституционного представления усматривается, что правового обоснования утверждений о неконституционности оспариваемых положений Закона народные депутаты Украины не привели. Следователь-

но, имеются основания для прекращения конституционного производства по делу в этой части в соответствии с пунктом 2 статьи 45 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» — несоответствие конституционного представления требованиям, предусмотренным Конституцией Украины, Законом Украины «О Конституционном Суде Украины».

5. Субъект права на конституционное представление также просит признать неконституционными положения пунктов 5, 6 части первой статьи 66, частей первой, второй статьи 69, пункта 1 части первой статьи 82, абзаца четвертого пункта 1 раздела XII «Заключительные положения» Закона, которыми установлена необходимость прохождения кандидатом на должность судьи специальной подготовки при отборе на должность судьи в специальном учебном заведении как условие для занятия должности судьи.

При рассмотрении дела Конституционным Судом Украины Верховная Рада Украины приняла Закон Украины «О внесении изменений в Закон Украины «О судоустройстве и статусе судей» относительно специальной подготовки кандидатов на должность судьи» от 3 февраля 2011 года №2982-VI, согласно которому из пункта 5 части первой статьи 66 Закона исключено положение о прохождении специальной подготовки «в специализированном юридическом высшем учебном заведении четвертого уровня аккредитации», а также пункт 6 указанной статьи, где предполагалось «направление Высшей квалификационной комиссией судей Украины кандидатов на должность судьи после успешного прохождения ими подготовки в специализированном юридическом высшем учебном заведении четвертого уровня аккредитации для прохождения специальной подготовки в Национальной школе судей Украины», а также в новой редакции изложены части первая, вторая статьи 69, пункт 1 части первой статьи 82, абзац четвертый пункта 1 раздела XII «Заключительные положения» Закона, из которых исключены нормы о необходимости прохождения кандидатом на должность судьи специальной подготовки в специализированном юридическом высшем учебном заведении четвертого уровня аккредитации. Следовательно, указанные положения утратили действие, что является основанием для отказа в открытии конституционного производства по делу в этой части согласно пункту 3 статьи 45 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» — неподведомственность Конституционному Суду Украины вопросов, поднятых в конституционном представлении.

Выявление таких оснований при рассмотрении дела в пленарном заседании обуславливает прекращение конституционного производства по делу в этой части согласно пункту 1 §51 Регламента Конституционного Суда Украины.

Исходя из изложенного и руководствуясь статьями 147, 150, 153 Конституции Украины, статьями 39, 45, 51, 61, 63, 65, 70, 73 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», пунктом 1 §51 Регламента Конституционного Суда Украины, Конституционный Суд Украины

решил:

1. Признать соответствующими Конституции Украины (конституционными) положения Закона Украины «О судостроительстве и статусе судей» от 7 июля 2010 года №2453-VI, а именно:

— части первой статьи 6, по которым, осуществляя правосудие, суды независимы от любого незаконного влияния;

— части первой статьи 47, которое предусматривает, что судья в своей деятельности является независимым от любого незаконного влияния, давления или вмешательства;

— части второй статьи 39, которым установлено, что судьей Верховного Суда Украины может быть судья Конституционного Суда Украины.

2. Прекратить конституционное производство по делу о проверке на соответствие Конституции Украины (конституционность) положений Закона Украины «О судостроительстве и статусе судей» от 7 июля 2010 года №2453-VI, а именно:

— статьи 51, которое касается правового статуса судей и не содержит требований к судьям специализированных судов; части четвертой статьи 53, которым предусмотрена возможность откомандирования судьи для работы в Высшем совете юстиции, Высшей квалификационной комиссии судей Украины; части первой статьи 65, пункта 7 части первой статьи 66, частей третьей, четвертой, пятой статьи 69, части первой статьи 70, пункта 6 части первой статьи 91 о необходимости прохождения кандидатами на должность судьи специальной подготовки; части первой статьи 125, части второй статьи 127, которыми определен порядок избрания делегатов на съезд судей Украины и избрания Совета судей Украины съездом судей Украины, на основании пункта 2 статьи 45 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» — несоответствие конституционного представления требованиям, предусмотренным Конституцией Украины, Законом Украины «О Конституционном Суде Украины»;

— пунктов 5, 6 части первой статьи 66, частей первой, второй статьи 69, пункта 1 части первой статьи 82, абзаца четвертого пункта 1 раздела XII «Заключительные положения» о необходимости прохождения кандидатом на должность судьи специальной подготовки в специализированном юридическом высшем учебном заведении четвертого уровня аккредитации на основании пункта 3 статьи 45 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» — неподведомственность Конституционному Суду Украины вопросов, поднятых в конституционном представлении.

3. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННИЙ СУД УКРАЇНИ

• *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No.8-rp/2011 dated July 12, 2011 upon the constitutional petition of 54 People's Deputies of Ukraine concerning conformity with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of some provisions of the Law of Ukraine «On the Judiciary and Status of Judges»*

Subject of the right to constitutional petition — 54 People's Deputies of Ukraine — applied to the Constitutional Court of Ukraine with a petition to recognise as non-conforming with the Constitution of Ukraine (unconstitutional) separate provisions of the Law of Ukraine «On the Judiciary and Status of Judges» dated July 7, 2010 No.2453-VI (hereinafter referred to as «the Law»).

According to Article 6.1 of the Law courts in the administration of justice are free from any illegal influence and pursuant to Article 47.1 a judge in his or her activities is free from any illegal influence, pressure and interference. According to the People's Deputies of Ukraine, these provisions allow legal interference, influence or pressure on the judiciary executed by a judge which contravenes Articles 6, 8.2, 126.1, 126.2, 129.1 of the Constitution of Ukraine.

Examining the issue of constitutionality of these provisions of the Law, the Constitutional Court of Ukraine proceeds from the fact that guarantees of independence of courts and independence and immunity of judges as bearers of the judicial power are determined in Articles 6, 126, 129 of the Fundamental Law of Ukraine, according to which state power in Ukraine is exercised on the principles of its division into legislative, executive and judicial power; in the administration of justice, judges are independent and subject only to the law; influencing judges in any manner is prohibited; the independence and immunity of judges are guaranteed by the Constitution and the laws of Ukraine.

According to the legal position of the Constitutional Court of Ukraine stated in item 2 of the resolute part of the Decision dated December 1, 2004 No.19-rp/2004 in the case concerning the independence of judges as a component of their status, «the provisions of Article 126.2 of the Constitution of Ukraine «influencing judges in any manner is prohibited» shall be understood as ensuring independence of judges in view of administration of justice by them as well as prohibition of any actions regardless of their form on the part state bodies, institutions and organisations, bodies of local self-government, their officials and officers, individuals and legal persons concerning judges with the purpose of preventing them from executing their professional duties or enforcing them to adopt an illegal decision etc».

Absence of a literal reflection of Article 126.2 of the Fundamental Law of Ukraine in the provisions of Articles 6.1, 47.1 of the Law does not contravene the mentioned provision of the Constitution of Ukraine in which the legislator combined all possible ways of influence on judges in the word combination «in any manner» which fully complies with the mentioned legal position of the Constitutional Court of Ukraine. These provisions of the Law just concretise the forms of unacceptable influence on court in the administration of justice. Specified wording of the constitutional principle of independence of courts and judges in the Law does not diminish its sense since the mentioned norm is applied in the system connection with the provisions of Article 126.2 of the Constitution of Ukraine with account of the supremacy of the constitutional norms and principle of their direct effect.

Regarding the argument of the subject of the right to constitutional petition that the disputed provisions of the Law concerning independence of judges from illegal influence allow the possibility to exert legitimate influence the Constitutional Court of Ukraine concluded that it has no grounds since under Article 126.2 of the Constitution of Ukraine influencing judges in any manner is prohibited.

Thus, the provisions of Articles 6.1, 47.1 of the Law concerning the independence of courts and judges from any illegal influence, pressure or interference do not contravene the Constitution of Ukraine.

Article 39.2 of the Law provides that a judge of the Supreme Court of Ukraine may be any person who has a record of serving as a judge no less than fifteen years or is a judge of the Constitutional Court of Ukraine.

The Constitutional Court of Ukraine deems that the qualification criteria defined by the Law comply with Article 127.5 of the Constitution of Ukraine according to which additional requirements for certain categories of judges in terms of professional experience, age and their professional level are established by law.

The Constitutional Court of Ukraine takes into consideration the legal position stated in its Decision dated April 5, 2011 No.3-rp/2011 in the case on the term of service for taking office of the judge at courts of appeal, high specialised courts and the Supreme Court of Ukraine, according to which «the establishment of additional qualification requirements related to term of service for some categories of judges does not deprive of possibilities of access to office of a judge at courts of appeal, high specialised court and the Supreme Court of Ukraine for everyone who meets the abovementioned requirements. Such regulation is in conformity with the provisions of Articles 21, 22, 24 of the Constitution of Ukraine» (paragraph 6 item 4 of the motivation part).

It proceeds from the system analysis of the mentioned norms that Article 39.2 of the Law does not envisage compatibility of offices of judges of the Constitutional Court of Ukraine at the Supreme Court of Ukraine, but expands the list of grounds which give a right to hold office of judge in the highest judicial body in the system of courts of general jurisdiction. Pursuant to this provision of the Law if the nominee for this position is a judge of the Constitutional Court of Ukraine who terminated his or her authorities in the court of the constitutional jurisdiction there is no requirement of fifteen-year term of service as a judge in order to take office of judge of the Supreme Court of Ukraine. Thus, the disputed provision does not contravene Articles 127.2, 149 of the Fundamental Law of Ukraine concerning requirements related to incompatibility of the office of a judge with other paid positions since this norm may not be interpreted as such that allows to hold simultaneously offices of a judge of the Supreme Court of Ukraine and that of the Constitutional Court of Ukraine.

Hence, the abovementioned proves conformity of Article 39.2 of the Law with the Constitution of Ukraine.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held:

1. To recognise as conforming with the Constitution of Ukraine (constitutional) the provisions of the Law of Ukraine «On the Judiciary and Status of Judges» dated July 7, 2010 No.2453-VI, in particular:

- Article 6.1 according to which courts in the administration of justice are free from any illegal influence;
- Article 47.1 which envisages that judge in his or her activities is free from any illegal influence, pressure and interference;
- Articles 39.2 which provides that judge of the Constitutional Court of Ukraine may hold office of judge of the Supreme Court of Ukraine.

2. To terminate the constitutional proceedings in the case in the other part of the petition on the basis of items 2, 3 of Article 45 of the Law of Ukraine «On the Constitutional Court of Ukraine» (failure of the constitutional petition to meet the requirements envisaged by the Constitution of Ukraine and this Law; lack of jurisdiction of the Constitutional Court of Ukraine over issues raised in the constitutional petition).

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

у справі за конституційними поданнями 54 народних депутатів України та Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Кримінально-процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України¹ (щодо принципу інстанційності в системі судів загальної юрисдикції)

м. Київ
12 липня 2011 року
№9-рп/2011

Справа №1-12/2011

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуєчого, **Бауліна** Юрія Васильовича, **Бринцева** Василя Дмитровича, **Вдовіченка** Сергія Леонідовича, **Винокурова** Сергія Маркіяновича, **Гультая** Михайла Мирославовича, **Кампа** Володимира Михайловича, **Лилака** Дмитра Дмитровича, **Маркуш** Марії Андріївни, **Сергейчука** Олега Анатолійовича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижака** Андрія Андрійовича, **Шаптали** Наталі Костянтинівни — доповідача, **Шишкіна** Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційними поданнями 54 народних депутатів України та Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року №2453-VI (Відомості Верховної Ради України, 2010 р., №41-42, №43, №44-45, ст.529) (далі — Закон), Кримінально-процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України.

¹ Положень статті 17, частини другої статті 19, частини другої статті 31, пункту 4 частини першої статті 32, частини першої статті 34, пункту 6 частини другої статті 36, статті 38, частини першої статті 41, статті 45, абзаців другого, десятого пункту 1, пункту 2 розділу XII «Прикінцеві положення», пункту 1, абзаців другого, п'ятого пункту 2, абзацу другого пункту 3, абзацу четвертого пункту 4, абзацу шостого пункту 6, абзацу другого підпункту 1 пункту 14 розділу XIII «Перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів», пунктів 1, 5 статті 32, частини четвертої статті 38, пункту 3 частини другої статті 156, частини четвертої статті 165³, частини першої статті 385, глави 32¹ розділу четвертого Кримінально-процесуального кодексу України, розділу XII² Господарського процесуального кодексу України, частини першої статті 323, глави 3 розділу V Цивільного процесуального кодексу України, глави 3 розділу IV Кодексу адміністративного судочинства України.

Заслухавши суддю-доповідача Шапталу Н.К. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Суб'єкти права на конституційне подання — 54 народних депутати України та Верховний Суд України — звернулися до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення:

— частини першої статті 17, частини другої статті 19 Закону щодо побудови системи судів загальної юрисдикції та визначення місцезнаходження, територіальної юрисдикції і статусу суду за принципами територіальності, спеціалізації та інстанційності;

— частини другої статті 31, абзаців другого, десятого пункту 1, пункту 2 розділу XII «Прикінцеві положення», пункту 1, абзаців другого, п'ятого пункту 2, абзацу другого пункту 3, абзацу четвертого пункту 4, абзацу шостого пункту 6, абзацу другого підпункту 1 пункту 14 розділу XIII «Перехідні положення» Закону, пунктів 1, 5 статті 32, частини четвертої статті 38, пункту 3 частини другої статті 156, частини четвертої статті 165³, частини першої статті 385, статей 400¹⁶, 400¹⁷, 400¹⁸, частини першої статті 400¹⁹ Кримінально-процесуального кодексу України, частини першої статті 323, частини першої статті 358, статей 359, 360 Цивільного процесуального кодексу України щодо утворення та функціонування Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ як одного з вищих спеціалізованих судів;

— частини другої статті 38, частини другої статті 45, абзацу десятого пункту 1 розділу XII «Прикінцеві положення», пункту 1, абзаців другого, п'ятого пункту 2, абзацу шостого пункту 6, абзацу другого підпункту 1 пункту 14 розділу XIII «Перехідні положення» Закону, частини першої статті 385, статей 400¹¹–400²⁵ Кримінально-процесуального кодексу України, статей 111¹⁴–111²⁸ Господарського процесуального кодексу України, частини першої статті 323, статей 353–360⁷ Цивільного процесуального кодексу України, статей 235–244² Кодексу адміністративного судочинства України щодо статусу Верховного Суду України як найвищого судового органу в системі судів загальної юрисдикції та його права на здійснення правосуддя;

— статті 17, пункту 4 частини першої статті 32, пункту 6 частини другої статті 36, статей 38, 45 Закону щодо здійснення Верховним Судом України повноважень із забезпечення уніфікації судової практики судів нижчих інстанцій;

— частини першої статті 34, частини першої статті 41 Закону щодо розмежування повноважень голів Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ.

На думку суб'єктів права на конституційне подання, наведені положення не відповідають статті 6, частині другій статті 8, частині другій статті 19, частині третій статті 22, частинам першій, другій статті 55, частинам першій, другій, третій статті 125 Основного Закону України.

2. Свої позиції стосовно предмета конституційних подань висловили Президент України, Голова Верховної Ради України, Комітет Верховної

Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, Міністерство юстиції України, Верховний Суд України, Вищий господарський суд України, Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищий адміністративний суд України, науковці Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Національного університету «Одеська юридична академія».

3. Конституційний Суд України, вирішуючи порушені в конституційних поданнях питання, виходить з такого.

3.1. Україна є демократичною, соціальною, правовою державою (стаття 1 Конституції України). В Україні визнається і діє принцип верховенства права; Конституція України має найвищу юридичну силу; закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй (частини перша, друга статті 8 Основного Закону України).

Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову (частина перша статті 6 Конституції України).

Єдиним органом законодавчої влади в Україні є Верховна Рада України, до повноважень якої належить прийняття законів (стаття 75, пункт 3 частини першої статті 85 Основного Закону України).

Відповідно до пункту 14 частини першої статті 92 Конституції України судоустрій, судочинство, статус суддів визначаються виключно законами України.

У статті 125 Конституції України встановлено систему судів загальної юрисдикції в Україні та названо всі її ланки: Верховний Суд України, вищі спеціалізовані суди, апеляційні та місцеві суди, а в пункті 8 частини третьої статті 129 визначено основні засади судочинства, у тому числі й забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом.

Наведені норми є базовими стосовно конституційного контролю положень Закону та процесуальних кодексів України, щодо конституційності яких порушено питання.

3.2. Згідно з частиною першою статті 17, частиною другою статті 19 Закону система судів загальної юрисдикції будується за принципами територіальності, спеціалізації та інстанційності, за цими ж принципами визначаються місцезнаходження, територіальна юрисдикція та статус суду.

Як стверджують автори клопотань, встановлена Законом система судоустрою не відповідає визначеним Конституцією України організаційно-правовим засадам її побудови, оскільки в Основному Законі України не передбачено принципу інстанційності.

Конституційний Суд України враховує частину першу статті 125 Конституції України, згідно з якою система судів загальної юрисдикції в Україні будується за принципами територіальності і спеціалізації.

Принцип територіальності забезпечує територіальне розмежування компетенції судів загальної юрисдикції і зумовлений потребою доступності правосуддя на всій території України.

Принцип спеціалізації полягає у створенні відповідних спеціалізованих судів для здійснення цивільного, кримінального, адміністративного, господарського судочинства.

За правовою позицією Конституційного Суду України, викладеною в Рішенні від 11 грудня 2003 року №20-рп/2003 (справа про Касаційний суд України), побудова системи судів загальної юрисдикції узгоджується зі стадіями судочинства, відповідними формами провадження (зокрема, в апеляційній і касаційній інстанціях) (абзац четвертий підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини).

З огляду на зазначене Конституційний Суд України наголошує, що під принципом інстанційності слід розуміти таку організацію судової системи, яка забезпечує право на перегляд рішення суду нижчої інстанції судом вищої.

Аналіз положень частин другої, третьої, четвертої статті 125, пункту 8 частини третьої, частини четвертої статті 129 Конституції України дає можливість Конституційному Суду України зробити висновок, що в ній передбачено не тільки принципи територіальності і спеціалізації, але й принцип інстанційності щодо побудови системи судів загальної юрисдикції.

Таким чином, Конституційний Суд України вважає, що Верховна Рада України, закріпивши в Законі цей принцип, діяла на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Отже, положення частини першої статті 17, частини другої статті 19 Закону не суперечать приписам частини другої статті 8, частини першої статті 125 Основного Закону України.

3.3. Суб'єкти права на конституційне подання звернулися з клопотанням визнати положення:

— частини другої статті 31 Закону, пунктів 1, 5 статті 32, частини четвертої статті 38, пункту 3 частини другої статті 156, частини четвертої статті 165³, частини першої статті 385, статей 400¹⁶, 400¹⁷, 400¹⁸, частини першої статті 400¹⁹ Кримінально-процесуального кодексу України, частини першої статті 323, частини першої статті 358, статей 359, 360 Цивільного процесуального кодексу України щодо утворення та функціонування Вишого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ як одного з вищих спеціалізованих судів такими, що не відповідають частині другій статті 8, частині третій статті 125 Основного Закону України;

— частини другої статті 38, частини другої статті 45 Закону, частини першої статті 385, статей 400¹¹–400²⁵ Кримінально-процесуального кодексу України, статей 111¹⁴–111²⁸ Господарського процесуального кодексу України, частини першої статті 323, статей 353–360⁷ Цивільного процесуального кодексу України, статей 235–244² Кодексу адміністративного судочинства України щодо статусу Верховного Суду України як найвищого органу в системі судів загальної юрисдикції та його права на здійснення правосуддя такими, що суперечать частині другій статті 6, частині другій статті 8, частині другій статті 19, частині третій статті 22, частинам першій, другій статті 55, частині другій статті 125 Конституції України;

— абзаців другого, десятого пункту 1 (щодо набрання чинності Законом, крім положень його статей 32, 36, підпунктів 3.1, 3.6 пункту 3 розділу XII «Прикінцеві положення»), пункту 2 (щодо втрати чинності законами України «Про статус суддів» від 15 грудня 1992 року №2862-ХІІ, «Про судоустрій України» від 7 лютого 2002 року №3018-ІІІ, «Про порядок обрання на посаду та звільнення з посади професійного судді Верховною Ра-

дою України» від 18 березня 2004 року №1625-IV та Постановою Верховної Ради України «Про порядок введення в дію Закону України «Про статус суддів» від 15 грудня 1992 року №2863-ХІІ) розділу ХІІ «Прикінцеві положення» Закону такими, що не відповідають частині другій статті 6, частині другій статті 8, частині другій статті 19, частині третій статті 22, частинам першій, другій статті 55, частині другій статті 125 Конституції України;

— пункту 1 (щодо строків утворення та початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ), абзаців другого, п'ятого пункту 2 (щодо розгляду касаційних скарг та подань про перегляд судових рішень, поданих у період утворення та початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, у порядку виключного провадження), абзацу другого пункту 3 (щодо переведення суддів Верховного Суду України), абзацу четвертого пункту 4 (щодо переведення суддів Військової судової колегії Верховного Суду України), абзацу шостого пункту 6 (щодо організації та проведення першої конференції суддів загальних судів) розділу ХІІІ «Перехідні положення» Закону такими, що не відповідають частині другій статті 6, частині другій статті 8, частині другій статті 19, частині третій статті 22, частинам першій, другій статті 55, частині другій статті 125 Конституції України;

— статті 17, пункту 4 частини першої статті 32, пункту 6 частини другої статті 36, статей 38, 45 Закону щодо здійснення Верховним Судом України повноважень із забезпечення уніфікації судової практики судів нижчих інстанцій такими, що суперечать частині другій статті 6, частині другій статті 8, частині третій статті 22, частинам першій, другій статті 55, частині другій статті 125 Основного Закону України;

— частини першої статті 34, частини першої статті 41 Закону щодо розмежування повноважень голів Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ такими, що не відповідають статті 6, частинам першій, другій статті 125 Конституції України.

Згідно із Законом України «Про Конституційний Суд України» конституційне подання має містити правове обґрунтування тверджень щодо неконституційності правового акта або його окремих положень (пункт 4 частини другої статті 39); предметом розгляду в Конституційному Суді України може бути конституційне подання, в якому викладаються аргументи і стверджується про неконституційність законів, інших правових актів (частина перша статті 71).

З аналізу клопотань випливає, що їх автори не навели правового обґрунтування тверджень щодо неконституційності вказаних положень Закону та процесуальних кодексів України, а лише розкрили зміст деяких з них та зазначили перелік статей Конституції України, яким, на їхню думку, не відповідають оспорювані положення.

Згідно з пунктом 1 §51 Регламенту Конституційного Суду України конституційне провадження у справі підлягає припиненню, якщо в процесі пленарного засідання будуть виявлені підстави щодо відмови у відкритті конституційного провадження, передбачені статтею 45 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Зважаючи на наведене, Конституційний Суд України дійшов висновку про необхідність припинення конституційного провадження у справі в цій частині відповідно до пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України».

3.4. Як стверджують автори клопотання, положення абзацу другого підпункту 1 пункту 14 розділу XIII «Перехідні положення» Закону щодо забезпечення розміщення Вишого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ не відповідають частині другій статті 6, частині другій статті 8, частині другій статті 19, частині третій статті 22, частинам першій, другій статті 55, частинам другій, третій статті 125 Основного Закону України.

У процесі розгляду цієї справи Конституційний Суд України врахував, що Ухвалою від 29 березня 2011 року №17-уп/2011 він припинив конституційне провадження у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень підпункту 1 пункту 14 розділу XIII «Перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року №2453-VI згідно з пунктом 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні. Вказана ухвала стосується того ж предмета і тих самих підстав, які зазначені в конституційних поданнях 54 народних депутатів України та Верховного Суду України.

За таких обставин конституційне провадження у справі в частині конституційності абзацу другого підпункту 1 пункту 14 розділу XIII «Перехідні положення» Закону підлягає припиненню відповідно до пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», пункту 1 §51 Регламенту Конституційного Суду України.

Виходячи з викладеного та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 39, 45, 51, 61, 63, 65, 70, 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», пунктом 1 §51 Регламенту Конституційного Суду України, Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. Визнати такими, що відповідають Конституції України (є конституційними), положення частини першої статті 17, частини другої статті 19 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року №2453-VI щодо побудови системи судів загальної юрисдикції та визначення місцезнаходження, територіальної юрисдикції і статусу суду за принципами територіальності, спеціалізації та інстанційності.

2. Припинити конституційне провадження у справі на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України, цим Законом, щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень:

— частини другої статті 31 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року №2453-VI, пунктів 1, 5 статті 32, частини чет-

вертої статті 38, пункту 3 частини другої статті 156, частини четвертої статті 165³, частини першої статті 385, статей 400¹⁶, 400¹⁷, 400¹⁸, частини першої статті 400¹⁹ Кримінально-процесуального кодексу України, частини першої статті 323, частини першої статті 358, статей 359, 360 Цивільного процесуального кодексу України щодо утворення та функціонування Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ як одного з вищих спеціалізованих судів;

— частини другої статті 38, частини другої статті 45 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року №2453-VI, частини першої статті 385, статей 400¹¹–400²⁵ Кримінально-процесуального кодексу України, статей 111¹⁴–111²⁸ Господарського процесуального кодексу України, частини першої статті 323, статей 353–360⁷ Цивільного процесуального кодексу України, статей 235–244² Кодексу адміністративного судочинства України щодо статусу Верховного Суду України як найвищого судового органу в системі судів загальної юрисдикції та його права на здійснення правосуддя;

— абзаців другого, десятого пункту 1 (щодо набрання чинності Законом України «Про судоустрій і статус суддів», крім положень його статей 32, 36, підпунктів 3.1, 3.6 пункту 3 розділу XII «Прикінцеві положення»), пункту 2 (щодо втрати чинності законами України «Про статус суддів» від 15 грудня 1992 року №2862-XII, «Про судоустрій України» від 7 лютого 2002 року №3018-III, «Про порядок обрання на посаду та звільнення з посади професійного судді Верховною Радою України» від 18 березня 2004 року №1625-IV та Постановою Верховної Ради України «Про порядок введення в дію Закону України «Про статус суддів» від 15 грудня 1992 року №2863-XII) розділу XII «Прикінцеві положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року №2453-VI;

— пункту 1 (щодо строків утворення та початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ), абзаців другого, п'ятого пункту 2 (щодо розгляду касаційних скарг та подань про перегляд судових рішень, поданих у період утворення та початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, у порядку виключного провадження), абзацу другого пункту 3 (щодо переведення суддів Верховного Суду України), абзацу четвертого пункту 4 (щодо переведення суддів Військової судової колегії Верховного Суду України), абзацу шостого пункту 6 (щодо організації та проведення першої конференції суддів загальних судів) розділу XIII «Перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року №2453-VI;

— статті 17 (крім частини першої), пункту 4 частини першої статті 32, пункту 6 частини другої статті 36, статей 38, 45 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року №2453-VI щодо здійснення Верховним Судом України повноважень із забезпечення уніфікації судової практики судів нижчих інстанцій;

— частини першої статті 34, частини першої статті 41 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року №2453-VI щодо розмежування повноважень голів Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ.

3. Припинити конституційне провадження у справі на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзацу другого підпункту 1 пункту 14 розділу XIII «Перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року №2453-VI щодо забезпечення розміщення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ.

4. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) отдельных положений Закона Украины «О судостроительстве и статусе судей», Уголовно-процессуального кодекса Украины, Хозяйственного процессуального кодекса Украины, Гражданского процессуального кодекса Украины, Кодекса административного судопроизводства Украины¹ по конституционным представлениям 54 народных депутатов Украины и Верховного Суда Украины (относительно принципа инстанционности в системе судов общей юрисдикции)

г. Киев
12 июля 2011 года
№9-рп/2011

Дело №1-12/2011

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Головина Анатолия Сергеевича — председательствующего, **Баулина** Юрия Васильевича, **Брынцева** Василия Дмитриевича, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича, **Винокурова** Сергея Маркияновича, **Гультая** Михаила Мирославовича, **Кампо** Владимира Михайловича, **Лылака** Дмитрия Дмитриевича, **Маркуш** Марии Андреевны, **Сергейчука** Олега Анатольевича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижака** Андрея Андреевича, **Шапталы** Натальи Константиновны — докладчика, **Шишкина** Виктора Ивановича,

рассмотрел в пленарном заседании дело о соответствии Конституции Украины (конституционности) отдельных положений Закона Украины «О судостроительстве и статусе судей» от 7 июля 2010 года №2453-VI (Ведомости Верховной Рады Украины, 2010 г., №41-42, №43, №44-45, ст.529) (далее — Закон), Уголовно-процессуального кодекса Украины, Хозяйственного процессуального кодекса Украины, Гражданского процессуального кодекса Украины, Кодекса административного судопроизводства Украины по конституционным представлениям 54 народных депутатов Украины и Верховного Суда Украины.

¹ Положений статьи 17, части второй статьи 19, части второй статьи 31, пункта 4 части первой статьи 32, части первой статьи 34, пункта 6 части второй статьи 36, статьи 38, части первой статьи 41, статьи 45, абзацев второго, десятого пункта 1, пункта 2 раздела XII «Заключительные положения», пункта 1, абзацев второго, пятого пункта 2, абзаца второго пункта 3, абзаца четвертого пункта 4, абзаца шестого пункта 6, абзаца второго подпункта 1 пункта 14 раздела XIII «Переходные положения» Закона Украины «О судостроительстве и статусе судей», пунктов 1, 5 статьи 32, части четвертой статьи 38, пункта 3 части второй статьи 156, части четвертой статьи 165³, части первой статьи 385, главы 32¹ раздела четвертого Уголовно-процессуального кодекса Украины, раздела XII² Хозяйственного процессуального кодекса Украины, части первой статьи 323, главы 3 раздела V Гражданского процессуального кодекса Украины, главы 3 раздела IV Кодекса административного судопроизводства Украины.

Заслушав судью-докладчика Шапталу Н.К. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

установил:

1. Субъекты права на конституционное представление — 54 народных депутата Украины и Верховный Суд Украины — обратились в Конституционный Суд Украины с ходатайством признать не соответствующими Конституции Украины (неконституционными) положения:

— части первой статьи 17, части второй статьи 19 Закона касательно построения системы судов общей юрисдикции и определения местонахождения, территориальной юрисдикции и статуса суда по принципам территориальности, специализации и инстанционности;

— части второй статьи 31, абзацев второго, десятого пункта 1, пункта 2 раздела XII «Заключительные положения», пункта 1, абзацев второго, пятого пункта 2, абзаца второго пункта 3, абзаца четвертого пункта 4, абзаца шестого пункта 6, абзаца второго подпункта 1 пункта 14 раздела XIII «Переходные положения» Закона, пунктов 1, 5 статьи 32, части четвертой статьи 38, пункта 3 части второй статьи 156, части четвертой статьи 165³, части первой статьи 385, статей 400¹⁶, 400¹⁷, 400¹⁸, части первой статьи 400¹⁹ Уголовно-процессуального кодекса Украины, части первой статьи 323, части первой статьи 358, статей 359, 360 Гражданского процессуального кодекса Украины об образовании и функционировании Высшего специализированного суда Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел как одного из высших специализированных судов;

— части второй статьи 38, части второй статьи 45, абзаца десятого пункта 1 раздела XII «Заключительные положения», пункта 1, абзацев второго, пятого пункта 2, абзаца шестого пункта 6, абзаца второго подпункта 1 пункта 14 раздела XIII «Переходные положения» Закона, части первой статьи 385, статей 400¹¹–400²⁵ Уголовно-процессуального кодекса Украины, статей 111¹⁴–111²⁸ Хозяйственного процессуального кодекса Украины, части первой статьи 323, статей 353–360⁷ Гражданского процессуального кодекса Украины, статей 235–244² Кодекса административного судопроизводства Украины о статусе Верховного Суда Украины как наивысшего судебного органа в системе судов общей юрисдикции и его праве на осуществление правосудия;

— статьи 17, пункта 4 части первой статьи 32, пункта 6 части второй статьи 36, статей 38, 45 Закона касательно осуществления Верховным Судом Украины полномочий по обеспечению унификации судебной практики судов низших инстанций;

— части первой статьи 34, части первой статьи 41 Закона о разграничении полномочий председателей Верховного Суда Украины и Высшего специализированного суда Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел.

По мнению субъектов права на конституционное представление, приведенные положения не соответствуют статье 6, части второй статьи 8, части второй статьи 19, части третьей статьи 22, частям первой, второй статьи 55, частям первой, второй, третьей статьи 125 Основного Закона Украины.

2. Свои позиции относительно предмета конституционных представлений изложили Президент Украины, Председатель Верховной Рады Украины, Комитет Верховной Рады Украины по вопросам законодательного обеспечения правоохранительной деятельности, Министерство юстиции Украины, Верховный Суд Украины, Высший хозяйственный суд Украины, Высший специализированный суд Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел, Высший административный суд Украины, научные работники Киевского национального университета имени Тараса Шевченко и Национального университета «Одесская юридическая академия».

3. Конституционный Суд Украины, решая поднятые в конституционных представлениях вопросы, исходит из следующего.

3.1. Украина есть демократическое, социальное, правовое государство (статья 1 Конституции Украины). В Украине признается и действует принцип верховенства права; Конституция Украины имеет высшую юридическую силу; законы и иные нормативно-правовые акты принимаются на основе Конституции Украины и должны соответствовать ей (части первая, вторая статьи 8 Основного Закона Украины).

Государственная власть в Украине осуществляется по принципу ее разделения на законодательную, исполнительную и судебную (часть первая статьи 6 Конституции Украины).

Единственным органом законодательной власти в Украине является Верховная Рада Украины, к полномочиям которой относится принятие законов (статья 75, пункт 3 части первой статьи 85 Основного Закона Украины).

В соответствии с пунктом 14 части первой статьи 92 Конституции Украины судоустройство, судопроизводство, статус судей определяются исключительно законами Украины.

В статье 125 Конституции Украины установлена система судов общей юрисдикции в Украине и названы все ее звенья: Верховный Суд Украины, высшие специализированные суды, апелляционные и местные суды, а в пункте 8 части третьей статьи 129 определены основные принципы судопроизводства, в том числе и обеспечение апелляционного и кассационного обжалования решения суда, кроме случаев, установленных законом.

Приведенные нормы являются базовыми в отношении конституционного контроля положений Закона и процессуальных кодексов Украины, о конституционности которых поднят вопрос.

3.2. Согласно части первой статьи 17, части второй статьи 19 Закона система судов общей юрисдикции строится по принципу территориальности, специализации и инстанционности, по этим же принципам определяются местонахождение, территориальная юрисдикция и статус суда.

Как утверждают авторы ходатайств, установленная Законом система судоустройства не соответствует определенным Конституцией Украины организационно-правовым принципам ее построения, поскольку в Основном Законе Украины не предусмотрен принцип инстанционности.

Конституционный Суд Украины учитывает часть первую статьи 125 Конституции Украины, согласно которой система судов общей юрисдик-

ции в Украине строится по принципам территориальности и специализации.

Принцип территориальности обеспечивает территориальное разграничение компетенции судов общей юрисдикции и обусловлен необходимостью доступности правосудия на всей территории Украины.

Принцип специализации состоит в создании соответствующих специализированных судов для осуществления гражданского, криминального, административного, хозяйственного судопроизводства.

По правовой позиции Конституционного Суда Украины, изложенной в Решении от 11 декабря 2003 года №20-рп/2003 (дело о Кассационном суде Украины), построение системы судов общей юрисдикции согласуется со стадиями судопроизводства, соответствующими формами производства (в частности, в апелляционной и кассационной инстанциях) (абзац четвертый подпункта 4.2 пункта 4 мотивировочной части).

Учитывая указанное, Конституционный Суд Украины подчеркивает, что под принципом инстанционности следует понимать такую организацию судебной системы, которая обеспечивает право на пересмотр решения суда низшей инстанции судом высшей.

Анализ положений частей второй, третьей, четвертой статьи 125, пункта 8 части третьей, части четвертой статьи 129 Конституции Украины дает возможность Конституционному Суду Украины сделать вывод, что в ней предусмотрены не только принципы территориальности и специализации, но и принцип инстанционности в отношении построения системы судов общей юрисдикции.

Таким образом, Конституционный Суд Украины считает, что Верховная Рада Украины, закрепив в Законе указанный принцип, действовала на основании, в пределах полномочий и способом, которые предусмотрены Конституцией и законами Украины.

Следовательно, положения части первой статьи 17, части второй статьи 19 Закона не противоречат предписаниям части второй статьи 8, части первой статьи 125 Основного Закона Украины.

3.3. Субъекты права на конституционное представление обратились с ходатайством признать положения:

— части второй статьи 31 Закона, пунктов 1, 5 статьи 32, части четвертой статьи 38, пункта 3 части второй статьи 156, части четвертой статьи 165³, части первой статьи 385, статей 400¹⁶, 400¹⁷, 400¹⁸, части первой статьи 400¹⁹ Уголовно-процессуального кодекса Украины, части первой статьи 323, части первой статьи 358, статей 359, 360 Гражданского процессуального кодекса Украины об образовании и функционировании Высшего специализированного суда Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел как одного из высших специализированных судов не соответствующими части второй статьи 8, части третьей статьи 125 Основного Закона Украины;

— части второй статьи 38, части второй статьи 45 Закона, части первой статьи 385, статей 400¹¹–400²⁵ Уголовно-процессуального кодекса Украины, статей 111¹⁴–111²⁸ Хозяйственного процессуального кодекса Украины, части первой статьи 323, статей 353–360⁷ Гражданского процессуального

кодекса України, статей 235–244² Кодекса адміністративного судопроизводства України о статусе Верховного Суда України как наивысшего органа в системе судов общей юрисдикции и его праве на осуществление правосудия противоречащими части второй статьи 6, части второй статьи 8, части второй статьи 19, части третьей статьи 22, частям первой, второй статьи 55, части второй статьи 125 Конституции Украины;

— абзацев второго, десятого пункта 1 (о вступлении в силу Закона, кроме положений его статей 32, 36, подпунктов 3.1, 3.6 пункта 3 раздела XII «Заключительные положения»), пункта 2 (об утрате действия законами Украины «О статусе судей» от 15 декабря 1992 года №2862-ХІІ, «О судостроительстве Украины» от 7 февраля 2002 года №3018-ІІІ, «О порядке избрания на должность и освобождении от должности профессионального судьи Верховной Радой Украины» от 18 марта 2004 года №1625-ІV и Постановлением Верховной Рады Украины «О порядке введения в действие Закона Украины «О статусе судей» от 15 декабря 1992 года №2863-ХІІ) раздела XII «Заключительные положения» Закона не соответствующими части второй статьи 6, части второй статьи 8, части второй статьи 19, части третьей статьи 22, частям первой, второй статьи 55, части второй статьи 125 Конституции Украины;

— пункта 1 (о сроках образования и начале деятельности Высшего специализированного суда Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел), абзацев второго, пятого пункта 2 (относительно рассмотрения кассационных жалоб и представлений о пересмотре судебных решений, поданных в период образования и начала деятельности Высшего специализированного суда Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел, в порядке исключительного производства), абзаца второго пункта 3 (о переводе судей Верховного Суда Украины), абзаца четвертого пункта 4 (о переводе судей Военной судебной коллегии Верховного Суда Украины), абзаца шестого пункта 6 (об организации и проведении первой конференции судей общих судов) раздела XIII «Переходные положения» Закона не соответствующими части второй статьи 6, части второй статьи 8, части второй статьи 19, части третьей статьи 22, частям первой, второй статьи 55, части второй статьи 125 Конституции Украины;

— статьи 17, пункта 4 части первой статьи 32, пункта 6 части второй статьи 36, статей 38, 45 Закона об осуществлении Верховным Судом Украины полномочий по обеспечению унификации судебной практики судов низших инстанций противоречащими части второй статьи 6, части второй статьи 8, части третьей статьи 22, частям первой, второй статьи 55, части второй статьи 125 Основного Закона Украины;

— части первой статьи 34, части первой статьи 41 Закона относительно разграничения полномочий председателей Верховного Суда Украины и Высшего специализированного суда Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел не соответствующими статье 6, частям первой, второй статьи 125 Конституции Украины.

Согласно закону Украины «О Конституционном Суде Украины» конституционное представление должно содержать правовое обоснование утверждений о неконституционности правового акта или его отдельных

положений (пункт 4 части второй статьи 39); предметом рассмотрения в Конституционном Суде Украины может быть конституционное представление, в котором излагаются аргументы и утверждается о неконституционности законов, иных правовых актов (часть первая статьи 71).

Из анализа ходатайств следует, что их авторы не привели правового обоснования утверждений о неконституционности указанных положений Закона и процессуальных кодексов Украины, а только раскрыли содержание некоторых из них и указали перечень статей Конституции Украины, которым, по их мнению, не соответствуют оспариваемые положения.

Согласно пункту 1 §51 Регламента Конституционного Суда Украины конституционное производство по делу подлежит прекращению, если в процессе пленарного заседания будут выявлены основания для отказа в открытии конституционного производства, предусмотренные статьей 45 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины».

Учитывая изложенное, Конституционный Суд Украины пришел к выводу о необходимости прекращения конституционного производства по делу в этой части в соответствии с пунктом 2 статьи 45 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины».

3.4. Как утверждают авторы ходатайства, положения абзаца второго подпункта 1 пункта 14 раздела XIII «Переходные положения» Закона об обеспечении размещения Высшего специализированного суда Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел не соответствуют части второй статьи 6, части второй статьи 8, части второй статьи 19, части третьей статьи 22, частям первой, второй статьи 55, частям второй, третьей статьи 125 Основного Закона Украины.

В процессе рассмотрения данного дела Конституционный Суд Украины учел, что Определением от 29 марта 2011 года №17-уп/2011 он прекратил конституционное производство по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений подпункта 1 пункта 14 раздела XIII «Переходные положения» Закона Украины «О судостроительстве и статусе судей» от 7 июля 2010 года №2453-VI по конституционному представлению Верховного Суда Украины в соответствии с пунктом 3 статьи 45 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» — неподведомственность Конституционному Суду Украины вопросов, поднятых в конституционном представлении. Названное определение касается того же предмета и тех же оснований, которые указаны в конституционных представлениях 54 народных депутатов Украины и Верховного Суда Украины.

При таких обстоятельствах конституционное производство по делу в части конституционности абзаца второго подпункта 1 пункта 14 раздела XIII «Переходные положения» Закона подлежит прекращению в соответствии с пунктом 3 статьи 45 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», пунктом 1 §51 Регламента Конституционного Суда Украины.

Исходя из изложенного и руководствуясь статьями 147, 150, 153 Конституции Украины, статьями 39, 45, 51, 61, 63, 65, 70, 73 Закона Украины

«О Конституционном Суде Украины», пунктом 1 §51 Регламента Конституционного Суда Украины, Конституционный Суд Украины

р е ш и л:

1. Признать соответствующими Конституции Украины (конституционными) положения части первой статьи 17, части второй статьи 19 Закона Украины «О судостроительстве и статусе судей» от 7 июля 2010 года №2453-VI о построении системы судов общей юрисдикции и определении местонахождения, территориальной юрисдикции и статуса суда по принципам территориальности, специализации и инстанционности.

2. Прекратить конституционное производство по делу на основании пункта 2 статьи 45 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» — несоответствие конституционного представления требованиям, предусмотренным Конституцией Украины, данным Законом, о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений:

— части второй статьи 31 Закона Украины «О судостроительстве и статусе судей» от 7 июля 2010 года №2453-VI, пунктов 1, 5 статьи 32, части четвертой статьи 38, пункта 3 части второй статьи 156, части четвертой статьи 165³, части первой статьи 385, статей 400¹⁶, 400¹⁷, 400¹⁸, части первой статьи 400¹⁹ Уголовно-процессуального кодекса Украины, части первой статьи 323, части первой статьи 358, статей 359, 360 Гражданского процессуального кодекса Украины об образовании и функционировании Высшего специализированного суда Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел как одного из высших специализированных судов;

— части второй статьи 38, части второй статьи 45 Закона Украины «О судостроительстве и статусе судей» от 7 июля 2010 года №2453-VI, части первой статьи 385, статей 400¹¹–400²⁵ Уголовно-процессуального кодекса Украины, статей 111¹⁴–111²⁸ Хозяйственного процессуального кодекса Украины, части первой статьи 323, статей 353–360⁷ Гражданского процессуального кодекса Украины, статей 235–244² Кодекса административного судопроизводства Украины о статусе Верховного Суда Украины как наивысшего судебного органа в системе судов общей юрисдикции и его праве на осуществление правосудия;

— абзацев второго, десятого пункта 1 (о вступлении в силу Закона Украины «О судостроительстве и статусе судей», кроме положений его статей 32, 36, подпунктов 3.1, 3.6 пункта 3 раздела XII «Заключительные положения»), пункта 2 (об утрате действия законами Украины «О статусе судей» от 15 декабря 1992 года №2862-XII, «О судостроительстве Украины» от 7 февраля 2002 года №3018-III, «О порядке избрания на должность и освобождении от должности профессионального судьи Верховной Радой Украины» от 18 марта 2004 года №1625-IV и Постановлением Верховной Рады Украины «О порядке введения в действие Закона Украины «О статусе судей» от 15 декабря 1992 года №2863-XII) раздела XII «Заключительные положения» Закона Украины «О судостроительстве и статусе судей» от 7 июля 2010 года №2453-VI;

— пункта 1 (о сроках образования и начале деятельности Высшего специализированного суда Украины по рассмотрению гражданских и уголов-

ных дел), абзацев второго, пятого пункта 2 (о рассмотрении кассационных жалоб и представлений о пересмотре судебных решений, поданных в период образования и начала деятельности Высшего специализированного суда Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел, в порядке исключительного производства), абзаца второго пункта 3 (о переводе судей Верховного Суда Украины), абзаца четвертого пункта 4 (о переводе судей Военной судебной коллегии Верховного Суда Украины), абзаца шестого пункта 6 (об организации и проведении первой конференции судей общих судов) раздела XIII «Переходные положения» Закона Украины «О судоустройстве и статусе судей» от 7 июля 2010 года №2453-VI;

— статьи 17 (кроме части первой), пункта 4 части первой статьи 32, пункта 6 части второй статьи 36, статей 38, 45 Закона Украины «О судоустройстве и статусе судей» от 7 июля 2010 года №2453-VI об осуществлении Верховным Судом Украины полномочий по обеспечению унификации судебной практики судов низших инстанций;

— части первой статьи 34, части первой статьи 41 Закона Украины «О судоустройстве и статусе судей» от 7 июля 2010 года №2453-VI о разграничении полномочий председателей Верховного Суда Украины и Высшего специализированного суда Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел.

3. Прекратить конституционное производство по делу на основании пункта 3 статьи 45 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений абзаца второго подпункта 1 пункта 14 раздела XIII «Переходные положения» Закона Украины «О судоустройстве и статусе судей» от 7 июля 2010 года №2453-VI об обеспечении размещения Высшего специализированного суда Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел.

4. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

• *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No.9-rp/2011 dated July 12, 2011 upon the constitutional petitions of 54 People's Deputies of Ukraine and the Supreme Court of Ukraine concerning conformity with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of some provisions of the Law of Ukraine «On the Judiciary and Status of Judges», the Criminal Procedural Code of Ukraine, the Commercial Procedural Code of Ukraine, the Civil Procedural Code of Ukraine,*

the Code of Administrative Proceedings of Ukraine (case on the instance principle in the system of courts of general jurisdiction)

Subjects of the right to constitutional petition — 54 People's Deputies of Ukraine and the Supreme Court of Ukraine — applied to the Constitutional Court of Ukraine with the petition to recognise as non-conforming with the Constitution of Ukraine (unconstitutional) some provisions of the Law of Ukraine «On the Judiciary and Status of Judges» dated July 7, 2010 No.2453-VI (hereinafter referred to as «the Law»), the Criminal Procedural Code of Ukraine, the Commercial Procedural Code of Ukraine, the Civil Procedural Code of Ukraine, the Code of Administrative Proceedings of Ukraine.

Basic provisions of the Law and the procedural codes of Ukraine which constitutionality is disputed are provisions of Articles 1, 6.1, 8.1, 8.2, 75, 85.1.3, 92.1.14, 125, 129.3.8.

According to Articles 17.1, 19.2 of the Law which provisions, specifically, are disputed, the system of courts of general jurisdiction is based on the principles of territory, specialisation and instance, the same principles also defining localisation, territorial jurisdiction and the court status. As the authors of the petition argue, the system of the judiciary established by the Law does not conform with the organisational legal principles of its construction defined by the Constitution of Ukraine, since the Fundamental Law of Ukraine does not envisage the instance principle.

The Constitutional Court of Ukraine takes into consideration Article 125.1 of the Constitution of Ukraine, pursuant to which the system of courts of general jurisdiction in Ukraine is formed in accordance with the territorial principle and the principle of specialisation.

According to the legal position of the Constitutional Court of Ukraine stated in the Decision No.20-rp/2003 dated December 11, 2003 (case on the Court of Cassation of Ukraine), construction of the system of courts of general jurisdiction is harmonised with the stages of jurisdiction, relevant forms of proceedings (in particular, in appeal and cassation instances).

With regard to the abovementioned the Constitutional Court of Ukraine emphasises that the instance principle shall be understood as such an organisation of the judicial system which ensures the right of the court of higher instance to review decisions of the court of lower instance.

Analysis of the provisions of Articles 125.2, 125.3, 125.4, 129.3.8, 129.4 of the Constitution of Ukraine gives grounds to conclude that it envisages not only the principles of territory and specialisation, but the instance principle regarding the construction of the system of courts of general jurisdiction.

Thereby, the Verkhovna Rada of Ukraine, by establishing this principle in the Law, acted on the grounds, within the limits of authority and in the manner envisaged by the Constitution and laws of Ukraine.

Hence, the provisions of Articles 17.1, 19.2 of the Law do not contravene the provisions of Articles 8.2, 125.1 of the Fundamental Law of Ukraine.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held:

1. To recognise as conforming with the Constitution of Ukraine (constitutional) the provisions of Articles 17.1, 19.2 of the Law of Ukraine «On the Judiciary

and Status of Judges» dated July 7, 2010 No.2453-VI regarding the construction of the system of courts of general jurisdiction and determination of localisation, territorial jurisdiction and status of court on the principles of territory, specialisation and instance.

2. To terminate the constitutional proceedings in the case in the other part of the petition on the basis of items 2, 3 of Article 45 of the Law of Ukraine «On the Constitutional Court of Ukraine» (failure of the constitutional petition to meet the requirements envisaged by the Constitution of Ukraine and this Law; lack of jurisdiction of the Constitutional Court of Ukraine over issues raised in the constitutional petition).

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
окремих положень статті 263 Кодексу України
про адміністративні правопорушення та пункту 5 частини першої статті 11
Закону України «Про міліцію»
(справа про строки адміністративного затримання)**

м. Київ
11 жовтня 2011 року
№10-рп/2011

Справа №1-28/2011

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуєчого, **Бринцева** Василя Дмитровича, **Вдовіченка** Сергія Леонідовича, **Винокурова** Сергія Маркіяновича, **Гульгая** Михайла Мирославовича, **Запорожця** Михайла Петровича, **Кампа** Володимира Михайловича, **Колоса** Михайла Івановича, **Маркуш** Марії Андріївни, **Сергейчука** Олега Анатолійовича, **Стрижака** Андрія Андрійовича — доповідача, **Шаптали** Наталі Костянтинівни, **Шишкіна** Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 263 Кодексу України про адміністративні правопорушення та пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію» від 20 грудня 1990 року №565-ХІІ (Відомості Верховної Ради УРСР, 1991 р., №4, ст.20) з наступними змінами.

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання 50 народних депутатів України.

Підставою для розгляду справи відповідно до статті 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» є твердження суб'єкта права на конституційне подання про неконституційність окремих положень статті 263 Кодексу України про адміністративні правопорушення та пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію».

Заслухавши суддю-доповідача Стрижака А.А. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — 50 народних депутатів України — порушив питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 263 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі — Кодекс) та пункту 5 частини

першої статті 11 Закону України «Про міліцію» (далі — Закон) стосовно строків затримання осіб, які вчинили адміністративні правопорушення, та порядку обчислення таких строків.

У статті 263 Кодексу передбачено, що адміністративне затримання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, може тривати не більш як три години, а у виняткових випадках, у зв'язку з особливою потребою законами України може бути встановлено інші строки адміністративного затримання (частина перша), визначено випадки, за яких особа може бути затримана до трьох чи десяти діб або до розгляду справи суддею, начальником (заступником начальника) органу внутрішніх справ, посадовою особою органу Державної прикордонної служби України (частини друга, третя, четверта), встановлено, що строк адміністративного затримання обчислюється з моменту доставлення порушника для складення протоколу, а особи, яка була в стані сп'яніння, — з часу її витвердження (частина п'ята).

Відповідно до пункту 5 частини першої статті 11 Закону міліції надано право затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях осіб, які вчинили адміністративні правопорушення, для складення протоколу або розгляду справи по суті, якщо ці питання не можуть бути вирішені на місці, на строк до трьох годин, а у необхідних випадках для встановлення особи і з'ясування обставин правопорушення — до трьох діб (абзац четвертий), а осіб, які виявили непокору законній вимозі працівника міліції, — до розгляду справи судом, але не більше ніж на двадцять чотири години (абзац шостий).

Суб'єкт права на конституційне подання вважає, що положення статті 263 Кодексу та пункту 5 частини першої статті 11 Закону, якими надано можливість в законах України встановлювати «інші строки адміністративного затримання», передбачено строки адміністративного затримання «до трьох діб», «до десяти діб», «до розгляду справи суддею» або «начальником (заступником начальника) органу внутрішніх справ» чи «посадовою особою органу Державної прикордонної служби України», «на 24 години», а також в яких визначено, що строк адміністративного затримання обчислюється «з моменту доставлення порушника для складення протоколу, а особи, яка була в стані сп'яніння, — з часу її витвердження», не відповідають вимогам статті 29 Конституції України. Народні депутати України вважають, що оспорюваними положеннями в порушення вимог статті 64 Основного Закону України звужено зміст та обсяг одного з основних та фундаментальних конституційних прав людини — права на свободу та особисту недоторканність, а також створено передумови для порушення права на правову допомогу, визначеного статтею 59 Конституції України, а тому просять визнати ці положення неконституційними.

2. Свої позиції стосовно предмета конституційного подання висловили Президент України, Голова Верховної Ради України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Генеральна прокуратура України, Міністерство юстиції України, Міністерство внутрішніх справ України, Верховний Суд України, науковці Національної академії внутрішніх справ, Національного університету «Одеська юридична академія».

3. Конституційний Суд України, вирішуючи порушені в конституційному поданні питання, виходить з такого.

3.1. Україна є соціальною, правовою державою; людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, яка відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (статті 1, 3 Основного Закону України).

В Україні визнається і діє принцип верховенства права; Конституція України має найвищу юридичну силу; закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України та повинні відповідати їй; норми Конституції України є нормами прямої дії (стаття 8 Основного Закону України).

Конституційний Суд України у Рішенні від 2 листопада 2004 року №15-рп/2004 у справі про призначення судом більш м'якого покарання зауважив, що «верховенство права — це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України. Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи. Справедливість — одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права. Зазвичай справедливість розглядають як властивість права, виражену, зокрема, в рівному юридичному масштабі поведінки й у пропорційності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню. У сфері реалізації права справедливість проявляється, зокрема, у рівності всіх перед законом, відповідності злочину і покарання, цілях законодавця і засобах, що обираються для їх досягнення» (абзаци другий, третій, четвертий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини).

3.2. Відповідно до частини першої статті 29 Конституції України кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність.

Право кожного на свободу та особисту недоторканність закріплено також і в чинних міжнародних договорах України. Згідно зі статтею 3 Загальної декларації прав людини 1948 року, пунктом 1 статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, реченням першим пункту 1 статті 9 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Ніхто не може бути підданий свавільному арешту чи утриманню під

вартою (речення друге пункту 1 статті 9 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року).

Таким чином, право на свободу та особисту недоторканність є одним з визначальних та фундаментальних конституційних прав людини.

3.3. Відповідно до частини першої статті 64 Основного Закону України конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України.

Згідно з частиною другою статті 29 Основного Закону України ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом.

Конституційний Суд України у Рішенні від 26 червня 2003 року №12-рп/2003 у справі про гарантії депутатської недоторканності зазначив, що стаття 29 Конституції України «передбачає затримання, арешт і тримання під вартою як примусові заходи, що обмежують право на свободу та особисту недоторканність особи і можуть застосовуватись на підставах і в порядку, встановлених законом» (абзац другий пункту 6 мотивувальної частини).

У Загальній декларації прав людини 1948 року встановлено, що ніхто не може зазнавати безпідставного арешту, затримання або вигнання (стаття 9); відповідно до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року ніхто не повинен бути позбавлений волі інакше, як на таких підставах і відповідно до такої процедури, які встановлені законом (пункт 1 статті 9); згідно з положеннями пункту 1 статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року нікого не може бути позбавлено свободи інакше ніж відповідно до процедури, встановленої законом, і в таких випадках як: законне ув'язнення особи після її засудження компетентним судом (підпункт а); законний арешт або затримання особи за невиконання законної вимоги суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, передбаченого законом (підпункт б); законний арешт або затримання особи, здійснені з метою припровадження її до встановленого законом компетентного органу на підставі обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо є розумні підстави вважати за необхідне запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення (підпункт с); затримання неповнолітнього на підставі законного рішення з метою застосування наглядових заходів виховного характеру або законне затримання неповнолітнього з метою припровадження його до встановленого законом компетентного органу (підпункт d); законне затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань, законне затримання психічно хворих, алкоголіків або наркоманів чи бродяг (підпункт е); законний арешт або затримання особи, здійснені з метою запобігання її незаконному в'їзду в країну, чи особи, щодо якої вживаються заходи з метою депортації або екстрадиції (підпункт f).

Європейський суд з прав людини у рішенні від 18 лютого 2010 року у справі «Гарькавий проти України» зазначив, що особа не може бути позбавлена або не може позбавлятися свободи, крім випадків, встановлених у пункті 1 статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. Цей перелік винятків є вичерпним, і лише вузьке тлу-

мачення цих винятків відповідає цілям цього положення, а саме — гарантувати, що нікого не буде свавільно позбавлено свободи (пункт 63 зазначеного рішення).

Отже, право на свободу та особисту недоторканність не є абсолютним і може бути обмежене, але тільки на підставах та в порядку, які чітко визначені в законі.

3.4. Одним із засобів обмеження права на свободу та особисту недоторканність людини є адміністративне затримання, яке є заходом забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення (глава 20 Кодексу). Відповідно до частини першої статті 260 Кодексу у випадках, прямо передбачених законами України, з метою припинення адміністративних правопорушень, коли вичерпано інші заходи впливу, встановлення особи, складення протоколу про адміністративне правопорушення у разі неможливості складення його на місці вчинення правопорушення, якщо складення протоколу є обов'язковим, забезпечення своєчасного і правильного розгляду справ та виконання постанов по справах про адміністративні правопорушення допускається, зокрема, адміністративне затримання особи.

Згідно з правовою позицією Конституційного Суду України затримання треба розуміти і як тимчасовий запобіжний кримінально-процесуальний, і як адміністративно-процесуальний заходи, застосування яких обмежує право на свободу та особисту недоторканність індивіда (абзац п'ятий пункту 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 26 червня 2003 року №12-рп/2003).

На законодавчому рівні зміст поняття «затримання» як адміністративно-процесуального заходу не розкрито, однак аналіз положень пункту 5 частини першої статті 11 Закону дає підстави вважати, що під затриманням законодавець розуміє не лише обмеження свободи особи, яка підозрюється у вчиненні злочину, щодо якої обрано запобіжний захід взяття під варту, обвинуваченої особи (тобто кримінально-процесуальні заходи), але й адміністративне затримання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення (тобто адміністративно-процесуальний захід).

Про те, що в результаті затримання обмежується право індивіда на свободу, йдеться також у міжнародних актах, а саме: Зводі принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню або ув'язненню у будь-якій формі, затвердженому Резолюцією 43/173 Генеральної Асамблеї ООН від 9 грудня 1988 року, за яким «слово «затримана особа» означає будь-яку особу, позбавлену особистої свободи не в результаті засудження за вчинення правопорушення»; Правилах Організації Об'єднаних Націй, що стосуються захисту неповнолітніх, позбавлених волі, прийнятих Резолюцією 45/113 Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1990 року, згідно з якими «позбавлення свободи означає будь-яку форму затримання чи тюремного ув'язнення будь-якої особи чи її поміщення в державну чи приватну виправну установу»; Правилах застосування тримання під вартою, умов, у яких воно відбувається, і запровадження гарантій від зловживань, наданих Рекомендацією REC (2006) 13 Комітету Міністрів Ради Європи від 27 вересня 2006 року, які застосовуються до всіх осіб, що підозрюються у вчиненні правопорушення, та в яких, зокрема, йдеться про те, що «три-

мання під вартою» визначене таким чином, щоб виключити будь-який період утримання під вартою поліції або іншого правоохоронця під час первинного короткого позбавлення свободи ними або будь-ким іншим, уповноваженим застосувати такий захід (наприклад, за правом громадянського арешту) для мети допиту до пред'явлення обвинувачення, а також будь-яке продовження такого затримання, дозволене судовим органом».

З аналізу положень наведених міжнародних актів не вбачається різниці між кримінальними та адміністративними протиправними діями, оскільки вони охоплюються загальним поняттям «правопорушення».

Слова «затримувати», «тримати» означають залишати, утримувати кого-, що-небудь на якийсь час у певному місці, положенні.

Отже, є підстави для висновку, що внаслідок адміністративного затримання відбувається короткострокове позбавлення людини свободи, право на яку передбачено у статті 29 Конституції України.

3.5. У частині третій статті 29 Конституції України визначено максимально допустимий строк затримання особи без вмотивованого рішення суду. Так, у разі нагальної необхідності запобігти злочинові чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий захід, обґрунтований якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом; затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин із моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою.

З аналізу наведеного конституційного положення вбачається, що в цьому випадку йдеться про затримання особи як про винятковий тимчасовий запобіжний захід, максимальна тривалість якого без вмотивованого рішення суду не повинна перевищувати сімдесяти двох годин.

3.6. Характерною особливістю затримання як адміністративно-процесуального заходу, так і тимчасового кримінально-процесуального заходу є те, що вони застосовуються уповноваженими особами без вмотивованого рішення суду.

Згідно з положеннями Кодексу адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність (частина перша статті 9). Адміністративне затримання застосовується до особи, яка вчинила адміністративне правопорушення (речення перше частини першої статті 263 Кодексу). Найсуворішою мірою покарання за вчинення адміністративного правопорушення є адміністративний арешт, що застосовується лише у виняткових випадках за окремі види таких правопорушень на строк до п'ятнадцяти діб (частина перша статті 32 Кодексу).

Відмінність адміністративного правопорушення від злочину полягає, насамперед, у тому, що воно є менш суспільно небезпечним. Відповідно до Кримінального кодексу України злочином є передбачене цим кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину (частина перша статті 11). Затримання у кримінальному процесі є тимчасовим запобіжним заходом, що при наявності передбачених у Кримінально-процесуальному кодексі України підстав може

застосовуватися органом дізнання до особи, підозрюваної у вчиненні злочину, за який може бути призначено покарання у вигляді позбавлення волі (частина перша статті 106, частина друга статті 149 Кримінально-процесуального кодексу України).

Враховуючи наведене, Конституційний Суд України вважає, що відповідно до принципу верховенства права затримання без вмотивованого рішення суду в адміністративному процесі не може тривати довше, ніж затримання в кримінальному процесі.

Таким чином, системний аналіз положень статті 29 Конституції України у поєднанні з її статтею 8 дає підстави вважати, що конституційна вимога, яка міститься в частині третій статті 29 Основного Закону України щодо максимально можливого часу обмеження свободи особи без вмотивованого рішення суду в кримінальному процесі, повинна враховуватися при визначенні максимально можливого часу такого обмеження в адміністративному процесі. Тобто адміністративне затримання особи без вмотивованого рішення суду не може перевищувати сімдесят двох годин.

3.7. У статті 263 Кодексу встановлено строки адміністративного затримання осіб, які вчинили адміністративні правопорушення.

У частині першій названої статті визначено загальний строк затримання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, — не більш як три години. У другому реченні цієї частини йдеться про те, що у виняткових випадках, у зв'язку з особливою потребою законами України може бути встановлено інші строки адміністративного затримання. Передбачена цією нормою можливість встановлення інших строків не означає, що вони перевищуватимуть сімдесят дві години, тобто оспорювані суб'єктом права на конституційне подання положення частини першої статті 263 Кодексу не можуть вважатися такими, що суперечать статті 8, частинам другій, третій статті 29, статті 64 Конституції України.

Згідно з частиною другою статті 263 Кодексу осіб, які порушили прикордонний режим або режим у пунктах пропуску через державний кордон України, може бути затримано на строк до трьох годин для складення протоколу, а в необхідних випадках для встановлення особи і з'ясування обставин правопорушення — до трьох діб з повідомленням про це письмово прокурора протягом двадцяти чотирьох годин з моменту затримання або на строк до десяти діб з санкції прокурора, якщо правопорушники не мають документів, що посвідчують їх особу. Відповідно до частини третьої вказаної статті осіб, які порушили правила обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, може бути затримано на строк до трьох годин для складення протоколу, а в необхідних випадках для встановлення особи, проведення медичного огляду, з'ясування обставин придбання вилучених наркотичних засобів і психотропних речовин та їх дослідження — до трьох діб з повідомленням про це письмово прокурора протягом двадцяти чотирьох годин з моменту затримання або на строк до десяти діб з санкції прокурора, якщо правопорушники не мають документів, що посвідчують їх особу.

Оспорювані положення зазначених норм, якими передбачено можливість затримання правопорушників до трьох діб, є такими, що не перевищують встановленого конституційного максимуму можливої трива-

лості затримання (сімдесят дві години), отже, вони не суперечать вимогам Основного Закону України.

З тих самих підстав не суперечать статті 8, частинам другій, третій статті 29, статті 64 Конституції України оспорювані суб'єктом права на конституційне подання положення абзацу четвертого пункту 5 частини першої статті 11 Закону, згідно з якими міліція має право затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях осіб, які вчинили адміністративні правопорушення, у необхідних випадках для встановлення особи і з'ясування обставин правопорушення до трьох діб з повідомленням про це письмово прокурора протягом двадцяти чотирьох годин з моменту затримання.

Положення частин другої, третьої статті 263 Кодексу, якими передбачено можливість затримання осіб, що вчинили відповідні адміністративні правопорушення, до десяти діб, тобто більше ніж сімдесят дві години, є такими, що суперечать статті 8, частині третій статті 29, статті 64 Конституції України.

4. У статті 29 Конституції України визначено затримання, арешт і тримання під вартою як примусові заходи, що обмежують право на свободу та особисту недоторканність особи і можуть застосовуватися на підставах і в порядку, встановлених законом.

Конституційний Суд України в Рішенні від 29 червня 2010 року №17-рп/2010 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу восьмого пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію» зазначив, що «одним із елементів верховенства права є принцип правової визначеності, у якому стверджується, що обмеження основних прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустиме лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, встановлених такими обмеженнями» (абзац третій підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини).

Такий висновок узгоджується і з практикою Європейського суду з прав людини, який неодноразово у своїх рішеннях вказував, що коли йдеться про позбавлення свободи, надзвичайно важливою умовою є забезпечення загального принципу юридичної визначеності (рішення у справах «Барановський проти Польщі» від 28 березня 2000 року, «Новік проти України» від 18 грудня 2008 року).

У рішенні від 23 жовтня 2008 року у справі «Солдатенко проти України» Європейський суд з прав людини зазначив: «Встановлюючи, що будь-яке позбавлення свободи має здійснюватися «відповідно до процедури, встановленої законом», пункт 1 статті 5 не просто відсилає до національного закону ... він також стосується «якості закону», вимагаючи від закону відповідності принципів верховенства права ... При цьому «якість закону» означає, що у випадку, коли національний закон передбачає можливість позбавлення свободи, такий закон має бути достатньо доступним, чітко сформульованим і передбачуваним у своєму застосуванні — для того, щоб виключити будь-який ризик свавілля» (пункт 111).

4.1. Згідно з частиною четвертою статті 263 Кодексу осіб, які вчинили дрібне хуліганство, насильство в сім'ї, злісну непокору законному розпорядженню або вимозі працівника міліції, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, а також військовослужбовця чи образу їх, публічні заклики до невиконання вимог працівника міліції чи посадової особи Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, може бути затримано до розгляду справи суддею або начальником (заступником начальника) органу внутрішніх справ. До розгляду суддею справи може бути затримано також осіб, які незаконно перетнули або зробили спробу незаконно перетнути державний кордон України, вчинили злісну непокору законному розпорядженню або вимозі військовослужбовця чи працівника Державної прикордонної служби України або члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, порушили порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій або проявили неповагу до суду чи торгували з рук у невстановлених місцях. Іноземців та осіб без громадянства, які порушили правила перебування в Україні і транзитного проїзду через територію України, може бути затримано до розгляду справи суддею або посадовою особою органу Державної прикордонної служби України.

Про вчинення правопорушень, зазначених в оспорюваній нормі, відповідно до статті 254 Кодексу уповноваженими на те особами складається протокол.

У статті 257 Кодексу встановлено порядок надіслання протоколу про адміністративне правопорушення, в частині другій цієї статті унормовано строк лише надіслання до суду протоколу про вчинення адміністративного корупційного правопорушення — три дні. Строки розгляду справ про адміністративні правопорушення визначено у статті 277 Кодексу (від однієї доби до п'ятнадцяти днів), однак такі строки починають обчислюватися з дня одержання органом (посадовою особою), правомочним розглядати справу, протоколу про адміністративне правопорушення та інших матеріалів справи (частина перша).

Таким чином, законодавець залишив поза сферою свого регулювання питання щодо строків складення протоколу про адміністративне правопорушення та його надіслання до органу чи посадової особи, уповноважених розглянути справу про таке правопорушення і винести відповідну постанову, залишивши цим самим за органами (посадовими особами), уповноваженими реагувати на адміністративні правопорушення, право на власний розсуд визначати такі строки, чим створено підґрунтя для можливих зловживань з боку останніх.

Отже, є підстави вважати оспорювані положення частини четвертої статті 263 Кодексу такими, що суперечать статті 8 Конституції України, через їх невідповідність принципу правової визначеності.

4.2. Відповідно до частини п'ятої статті 263 Кодексу строк адміністративного затримання обчислюється з моменту доставлення порушника для складення протоколу, а особи, яка була в стані сп'яніння, — з часу її виверження.

У статті 259 Кодексу (доставлення порушника) визначено: мету, з якою здійснюється доставлення порушника — складення протоколу про адміністративне правопорушення в разі неможливості скласти його на місці вчинення правопорушення, якщо складення протоколу є обов'язковим; осіб, уповноважених здійснювати таке доставлення; місця, куди повинен доставлятися порушник. У частині восьмій цієї статті йдеться, що доставлення порушника має бути проведено в можливо короткий строк. Проте у законодавстві не встановлено, яким чином повинен визначитися такий строк і яка допустима максимальна його тривалість.

У Кодексі та в інших законодавчих актах поняття «доставлення» не розкривається. Слово «доставляти» означає перепроводжувати на місце призначення.

На думку Конституційного Суду України, доставлення хоч і відрізняється від адміністративного затримання, однак за своєю суттю є примусовим заходом, пов'язаним з конституційним правом людини на свободу та особисту недоторканність.

Як зауважив Конституційний Суд України у Рішенні від 30 травня 2001 року №7-рп/2001 у справі про відповідальність юридичних осіб, наголошуючи на важливості гарантій захисту прав і свобод людини і громадянина, Конституція України встановила, що склад правопорушення як підстава притягнення особи до юридичної відповідальності та заходи державно-примусового впливу за його вчинення визначаються виключно законом (абзац шостий пункту 2 мотивувальної частини).

У зв'язку з наведеним є підстави вважати, що невизначеність у вирішенні питання, пов'язаного з часом доставлення порушника, може призвести до певних зловживань з боку відповідних органів в частині, що стосується встановлення можливого строку обмеження права особи на свободу, який з урахуванням часу доставлення може тривати більше, ніж це визначено в законі.

Залишається незрозумілим також питання щодо моменту витвердження особи, яка перебуває у стані сп'яніння, що призводить до невизначеності у встановленні загального часу тримання такої особи у відповідних органах, що також може бути підставою для певних зловживань з їх боку.

Отже, положення частини п'ятої статті 263 Кодексу суперечать статті 8 Конституції України.

5. Згідно з абзацом шостим пункту 5 частини першої статті 11 Закону міліції надається право затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях осіб, які виявили непокору законній вимозі працівника міліції, до розгляду справи судом, але не більше ніж на двадцять чотири години.

Відповідно до пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України виключно законами України визначаються діяння, які є адміністративними правопорушеннями. Кодекс передбачає відповідальність за злісну непокору законному розпорядженню або вимозі працівника міліції, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця (стаття 185). Злісною непокорою є відмова від виконання наполегливих, неодноразово повторених законних ви-

мог чи розпоряджень працівника міліції при виконанні ним службових обов'язків, члена громадського формування з охорони громадського порядку чи військовослужбовця у зв'язку з їх участю в охороні громадського порядку або відмова, виражена у зухвалій формі, що свідчить про явну зневагу до осіб, які охороняють громадський порядок (абзац другий пункту 7 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 червня 1992 року №8 «Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів»).

Слово «непокора» означає відмову від виконання або ігнорування виконання певної вимоги.

З проведеного аналізу положень Кодексу вбачається, що ними передбачена відповідальність за непокору пішоходів сигналам регулювання дорожнього руху (частина перша статті 127) та злісну непокору законному розпорядженню або вимозі працівника міліції, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, працівника транспорту, військовослужбовця, працівника Державної прикордонної служби України (статті 185, 185⁹, 185¹⁰).

У Кримінальному кодексі України також розрізняються діяння, які проявляються у формі непокори чи злісної непокори, зокрема у статті 391 передбачено відповідальність за злісну непокору вимогам адміністрації установи виконання покарань, а у статті 402 — за непокору як злочин проти встановленого порядку несення військової служби.

Аналізуючи законодавство України щодо підстав юридичної відповідальності за певні діяння, Конституційний Суд України дійшов висновку, що законодавець не ототожнив діяння, які проявляються у формі непокори та злісної непокори.

За правовою позицією Конституційного Суду України затримання у будь-якому випадку не може бути визнане обґрунтованим, якщо діяння, які інкримінуються затриманому, на час їх вчинення не могли розцінюватися або не визнавалися законом як правопорушення (абзац дев'ятий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 29 червня 2010 року №17-рп/2010).

Згідно зі статтею 9 Кодексу адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність.

Системний аналіз норм Кодексу дає підстави для висновку, що в ньому встановлена відповідальність лише за злісну непокору законній вимозі працівника міліції. Надання міліції права затримувати особу за непокору законній вимозі працівника міліції, тобто за діяння, яке не є адміністративним проступком, порушує принцип верховенства права та його складову — правову визначеність.

Таким чином, Конституційний Суд України вважає, що абзац шостий пункту 5 частини першої статті 11 Закону є таким, що суперечить статті 8 Конституції України.

6. Відповідно до частини другої статті 70 Закону України «Про Конституційний Суд України» у разі необхідності Конституційний Суд України може визначити у рішенні, висновку порядок і строки їх виконання, а також покласти на відповідні державні органи обов'язок щодо забезпечення виконання рішення, додержання висновку. Керуючись вказаною нормою, Конституційний Суд України вважає за необхідне рекомендувати Верховній Раді України привести положення статті 263 Кодексу у відповідність до цього Рішення.

На підставі викладеного та керуючись статтями 147, 150, частинами першою, другою статті 152, статтею 153 Конституції України, статтями 39, 51, 61, 63, 65, 67, 69, 70, 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними) положення:

— частин другої, третьої статті 263 Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо можливості адміністративного затримання осіб «на строк до десяти діб з санкції прокурора, якщо правопорушники не мають документів, що посвідчують їх особу»;

— частин четвертої, п'ятої статті 263 Кодексу України про адміністративні правопорушення;

— абзацу шостого пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію» від 20 грудня 1990 року №565-ХІІ з наступними змінами, згідно з яким міліції надається право затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях «осіб, які виявили непокору законній вимозі працівника міліції, до розгляду справи судом, але не більше ніж на 24 години».

2. Визнати такими, що відповідають Конституції України (є конституційними), положення:

1) статті 263 Кодексу України про адміністративні правопорушення, зокрема:

— частини першої, згідно з якою у виняткових випадках, у зв'язку з особливою потребою законами України може бути встановлено інші строки адміністративного затримання;

— частини другої стосовно можливості затримання особи в необхідних випадках для встановлення особи і з'ясування обставин правопорушення до трьох діб з повідомленням про це письмово прокурора протягом двадцяти чотирьох годин з моменту затримання;

— частини третьої щодо можливості затримання особи в необхідних випадках для встановлення особи, проведення медичного огляду, з'ясування обставин придбання вилучених наркотичних засобів і психотропних речовин та їх дослідження до трьох діб з повідомленням про це письмово прокурора протягом двадцяти чотирьох годин з моменту затримання;

2) абзацу четвертого пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію» від 20 грудня 1990 року №565-ХІІ з наступними змінами,

згідно з яким міліції надається право затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях осіб, які вчинили адміністративні правопорушення, у необхідних випадках для встановлення особи і з'ясування обставин правопорушення до трьох діб з повідомленням про це письмово прокурора протягом двадцяти чотирьох годин з моменту затримання.

3. Положення Кодексу України про адміністративні правопорушення, Закону України «Про міліцію» від 20 грудня 1990 року №565-ХІІ з наступними змінами, визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

4. Рекомендувати Верховній Раді України привести положення Кодексу України про адміністративні правопорушення у відповідність із цим Рішенням.

5. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности)
отдельных положений статьи 263 Кодекса Украины
об административных правонарушениях и пункта 5 части первой
статьи 11 Закона Украины «О милиции» по конституционному
представлению 50 народных депутатов Украины
(дело о сроках административного задержания)**

г. Киев

Дело №1-28/2011

11 октября 2011 года

№10-рп/2011

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Головина Анатолия Сергеевича — председательствующего, **Брынцева** Василия Дмитриевича, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича, **Винокурова** Сергея Маркияновича, **Гульгая** Михаила Мирославовича, **Запорожца** Михаила Петровича, **Кампо** Владимира Михайловича, **Колоса** Михаила Ивановича, **Маркуш** Марии Андреевны, **Сергейчука** Олега Анатольевича, **Стрижака** Андрея Андреевича — докладчика, **Шапталы** Натальи Константиновны, **Шишкина** Виктора Ивановича,

рассмотрел в пленарном заседании дело о соответствии Конституции Украины (конституционности) отдельных положений статьи 263 Кодекса Украины об административных правонарушениях и пункта 5 части первой статьи 11 Закона Украины «О милиции» от 20 декабря 1990 года №565-ХІІ (Ведомости Верховной Рады УССР, 1991 г., №4, ст.20) с последующими изменениями по конституционному представлению 50 народных депутатов Украины.

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 39, 40 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление 50 народных депутатов Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 71 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является утверждение субъекта права на конституционное представление о неконституционности отдельных положений статьи 263 Кодекса Украины об административных правонарушениях и пункта 5 части первой статьи 11 Закона Украины «О милиции».

Заслушав судью-докладчика Стрижака А.А. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

установил:

1. Субъект права на конституционное представление — 50 народных депутатов Украины — поднял вопрос о соответствии Конституции Украины (конституционности) отдельных положений статьи 263 Кодекса Ук-

раины об административных правонарушениях (далее — Кодекс) и пункта 5 части первой статьи 11 Закона Украины «О милиции» (далее — Закон) относительно сроков задержания лиц, совершивших административные правонарушения, и порядка исчисления таких сроков.

В статье 263 Кодекса предусмотрено, что административное задержание лица, совершившего административное правонарушение, может длиться не более трех часов, а в исключительных случаях, в связи с особой необходимостью, законами Украины могут быть установлены иные сроки административного задержания (часть первая), определены случаи, за которые лицо может быть задержано до трех или десяти суток или до рассмотрения дела судьей, начальником (заместителем начальника) органа внутренних дел, должностным лицом органа Государственной пограничной службы Украины (части вторая, третья, четвертая), установлено, что срок административного задержания исчисляется с момента доставления нарушителя для составления протокола, а лица, находившегося в состоянии опьянения, — со времени его вытрезвления (часть пятая).

Согласно пункту 5 части первой статьи 11 Закона милиции предоставлено право задерживать и содержать в специально отведенных для этого помещениях лиц, совершивших административные правонарушения, для составления протокола или рассмотрения дела по сути, если эти вопросы не могут быть решены на месте, на срок до трех часов, а в необходимых случаях для установления личности и выяснения обстоятельств правонарушения — до трех суток (абзац четвертый), а лиц, проявивших неповиновение законному требованию работника милиции, — до рассмотрения дела судом, но не более чем на двадцать четыре часа (абзац шестой).

Субъект права на конституционное представление считает, что положение статьи 263 Кодекса и пункта 5 части первой статьи 11 Закона, которыми предоставлена возможность в законах Украины устанавливать «иные сроки административного задержания», предусмотрены сроки административного задержания «до трех суток», «до десяти суток», «до рассмотрения дела судьей» или «начальником (заместителем начальника) органа внутренних дел» либо «должностным лицом органа Государственной пограничной службы Украины», «на 24 часа», а также в которых определено, что срок административного задержания исчисляется «с момента доставки нарушителя для составления протокола, а лица, пребывающего в состоянии опьянения, — с момента его вытрезвления», не соответствуют требованиям статьи 29 Конституции Украины. Народные депутаты Украины считают, что оспариваемыми положениями в нарушение требований статьи 64 Основного Закона Украины сужено содержание и объем одного из основных и фундаментальных конституционных прав человека — права на свободу и личную неприкосновенность, а также созданы предпосылки для нарушения права на правовую помощь, определенного статьей 59 Конституции Украины, а потому просят признать эти положения неконституционными.

2. Свои позиции относительно предмета конституционного представления изложили Президент Украины, Председатель Верховной Рады Украины, Уполномоченный Верховной Рады Украины по правам человека,

Генеральная прокуратура Украины, Министерство юстиции Украины, Министерство внутренних дел Украины, Верховный Суд Украины, научные работники Национальной академии внутренних дел, Национального университета «Одесская юридическая академия».

3. Конституционный Суд Украины, решая поднятые в конституционном представлении вопросы, исходит из следующего.

3.1. Украина есть социальное, правовое государство; человек, его жизнь и здоровье, честь и достоинство, неприкосновенность и безопасность признаются в Украине наивысшей социальной ценностью; права и свободы человека и их гарантии определяют содержание и направленность деятельности государства, которое отвечает перед человеком за свою деятельность; утверждение и обеспечение прав и свобод человека является главной обязанностью государства (статьи 1, 3 Основного Закона Украины).

В Украине признается и действует принцип верховенства права; Конституция Украины имеет высшую юридическую силу; законы и иные нормативно-правовые акты принимаются на основе Конституции Украины и должны соответствовать ей; нормы Конституции Украины являются нормами прямого действия (статья 8 Основного Закона Украины).

Конституционный Суд Украины в Решении от 2 ноября 2004 года №15-рп/2004 по делу о назначении судом более мягкого наказания отметил, что «верховенство права — это господство права в обществе. Верховенство права требует от государства его воплощения в правотворческую и правоприменительную деятельность, в частности в законы, которые по своему смыслу должны быть проникнуты прежде всего идеями социальной справедливости, свободы, равенства и т.п. Одним из проявлений верховенства права является то, что право не ограничивается только законодательством как одной из его форм, а включает и иные социальные регуляторы, в частности нормы морали, традиции, обычаи и т.п., легитимированные обществом и обусловленные исторически достигнутым культурным уровнем общества. Все эти элементы права объединяются качеством, соответствующим идеологии справедливости, идее права, которая в значительной мере получила отражение в Конституции Украины. Такое понимание права не дает оснований для его отождествления с законом, который иногда может быть и несправедливым, в том числе ограничивать свободу и равенство личности. Справедливость — один из основных принципов права, является решающей в определении его как регулятора общественных отношений, одним из общечеловеческих измерений права. Обычно справедливость рассматривают как свойство права, выраженное, в частности, в равном юридическом масштабе поведения и в пропорциональности юридической ответственности совершенному правонарушению. В сфере реализации права справедливость проявляется, в частности, в равенстве всех перед законом, соответствии преступления и наказания, целях законодателя и средствах, избираемых для их достижения» (абзацы второй, третий, четвертый подпункта 4.1 пункта 4 мотивировочной части).

3.2. В соответствии с частью первой статьи 29 Конституции Украины каждый человек имеет право на свободу и личную неприкосновенность.

Право каждого на свободу и личную неприкосновенность закреплено также и в действующих международных договорах Украины. Согласно статье 3 Всеобщей декларации прав человека 1948 года, пункту 1 статьи 5 Конвенции о защите прав человека и основных свобод 1950 года, предложению первого пункта 1 статьи 9 Международного пакта о гражданских и политических правах 1966 года каждый человек имеет право на свободу и личную неприкосновенность. Никто не может быть подвергнут произвольному аресту или содержанию под стражей (предложение второе пункта 1 статьи 9 Международного пакта о гражданских и политических правах 1966 года).

Таким образом, право на свободу и личную неприкосновенность является одним из определяющих и фундаментальных конституционных прав человека.

3.3. В соответствии с частью первой статьи 64 Основного Закона Украины конституционные права и свободы человека и гражданина не могут быть ограничены, кроме случаев, предусмотренных Конституцией Украины.

Согласно части второй статьи 29 Основного Закона Украины никто не может быть арестован или содержаться под стражей иначе как по мотивированному решению суда и только на основаниях и в порядке, установленных законом.

Конституционный Суд Украины в Решении от 26 июня 2003 года №12-рп/2003 по делу о гарантиях депутатской неприкосновенности указал, что статья 29 Конституции Украины «предусматривает задержание, арест и содержание под стражей как принудительные меры, которые ограничивают право на свободу и на личную неприкосновенность лица и могут применяться на основаниях и в порядке, установленных законом» (абзац второй пункта 6 мотивировочной части).

Во Всеобщей декларации прав человека 1948 года установлено, что никто не может быть подвергнут произвольному аресту, задержанию или изгнанию (статья 9); в соответствии с Международным пактом о гражданских и политических правах 1966 года никто не должен быть лишен свободы иначе, как на таких основаниях и в соответствии с такой процедурой, которые установлены законом (пункт 1 статьи 9); в соответствии с положениями пункта 1 статьи 5 Конвенции о защите прав человека и основных свобод 1950 года никто не может быть лишен свободы иначе как в соответствии с процедурой, установленной законом, и в следующих случаях: законное содержание под стражей лица после его осуждения компетентным судом (подпункт а); законный арест или задержание лица за неисполнение законного требования суда или с целью обеспечения исполнения любого обязательства, предписанного законом (подпункт b); законный арест или задержание лица, произведенные с целью препровождения его в установленный законом компетентный орган по обоснованному подозрению в совершении им правонарушения или если имеются достаточные основания полагать, что необходимо предотвратить совершение им правонарушения или помешать ему скрыться после его совершения (подпункт с); задержание несовершеннолетнего на основании законного решения с целью применения наблюдательных мер воспитательного характера

или законное задержание несовершеннолетнего с целью препровождения его в установленный законом компетентный орган (подпункт d); законное задержание лиц с целью предотвращения распространения инфекционных заболеваний, законное задержание душевнобольных, алкоголиков, наркоманов или бродяг (подпункт e); законный арест или задержание лица, осуществленные с целью предотвращения его незаконного въезда в страну, или лица, в отношении которого предпринимаются меры с целью депортации или экстрадиции (подпункт f).

Европейский суд по правам человека в решении от 18 февраля 2010 года по делу «Гарькавий против Украины» указал, что лицо не может быть лишено или не может лишиться свободы, кроме случаев, установленных в пункте 1 статьи 5 Конвенции о защите прав человека и основных свобод 1950 года. Данный перечень исключений является исчерпывающим и лишь узкое толкование этих исключений соответствует целям данного положения, а именно — гарантировать, что никто не будет произвольно лишен свободы (пункт 63 указанного решения).

Следовательно, право на свободу и личную неприкосновенность не является абсолютным и может быть ограничено, но только на основаниях и в порядке, которые четко определены в законе.

3.4. Одним из способов ограничения права на свободу и личную неприкосновенность человека есть административное задержание, являющееся мерой обеспечения производства по делам об административных правонарушениях (глава 20 Кодекса). В соответствии с частью первой статьи 260 Кодекса в случаях, прямо предусмотренных законами Украины, в целях пресечения административных правонарушений, когда исчерпаны другие меры воздействия, установления личности, составления протокола об административном правонарушении при невозможности составления его на месте совершения правонарушения, если составление протокола является обязательным, обеспечения своевременного и правильного рассмотрения дел и исполнения постановлений по делам об административных правонарушениях допускается, в частности, административное задержание лица.

Согласно правовой позиции Конституционного Суда Украины задержание необходимо понимать и как временную уголовно-процессуальную, и как административно-процессуальную меры пресечения, применение которых ограничивает право на свободу и личную неприкосновенность индивида (абзац пятый пункта 6 мотивировочной части Решения Конституционного Суда Украины от 26 июня 2003 года №12-рп/2003).

На законодательном уровне содержание понятия «задержание» как административно-процессуальной меры не раскрыто, однако анализ положений пункта 5 части первой статьи 11 Закона дает основания считать, что под задержанием законодатель понимает не только ограничение свободы лица, подозреваемого в совершении преступления, в отношении которого мерой пресечения избрано взятие под стражу, обвиняемого лица (то есть уголовно-процессуальные меры), но и административное задержание лица, совершившего административное правонарушение (то есть административно-процессуальная мера).

О том, что в результате задержания ограничивается право индивида на свободу, речь идет также в международных актах, а именно: Своде принципов защиты всех лиц, подвергаемых задержанию или заключению в какой бы то ни было форме, утвержденном Резолюцией 43/173 Генеральной Ассамблеи ООН от 9 декабря 1988 года, согласно которому «слово «задержанное лицо» означает любое лицо, лишённое личной свободы не в результате осуждения за совершение правонарушения»; Правилах Организации Объединенных Наций, касающихся защиты несовершеннолетних, лишенных свободы, принятых Резолюцией 45/113 Генеральной Ассамблеи ООН от 14 декабря 1990 года, в соответствии с которыми «лишение свободы означает любую форму задержания или тюремного заключения какого-либо лица или его помещение в государственное или частное исправительное учреждение»; Правилах применения содержания под стражей, условий, в которых оно происходит, и внедрения гарантий от злоупотреблений, предоставленных Рекомендацией REC (2006) 13 Комитета Министров Совета Европы от 27 сентября 2006 года, которые применяются ко всем лицам, подозреваемым в совершении правонарушения, и в которых, в частности, речь идет о том, что «содержание под стражей» определено таким образом, чтобы исключить какой-либо период содержания под стражей полиции или другого правоохранника во время первичного короткого лишения свободы ими или кем-либо другим, уполномоченным применить такую меру (например, по праву гражданского ареста) с целью допроса до предъявления обвинения, а также какое-либо продолжение такого задержания, разрешенное судебным органом».

Из анализа положений указанных международных актов не усматривается различие между криминальными и административными противоправными действиями, поскольку они охватываются общим понятием «правонарушение».

Слова «задерживать», «содержать» означают оставлять, удерживать кого-, что-либо на некоторое время в определенном месте, положении.

Следовательно, есть основания для вывода, что вследствие административного задержания происходит краткосрочное лишение человека свободы, право на которую предусмотрено в статье 29 Конституции Украины.

3.5. В части третьей статьи 29 Конституции Украины определен максимально допустимый срок задержания лица без мотивированного решения суда. Так, в случае настоятельной необходимости предотвратить преступление или его пресечь уполномоченные на то законом органы могут применить содержание лица под стражей в качестве временной меры пресечения, обоснованность которой в течение семидесяти двух часов должна быть проверена судом; задержанное лицо немедленно освобождается, если в течение семидесяти двух часов с момента задержания ему не вручено мотивированное решение суда о содержании под стражей.

Из анализа приведенного конституционного положения усматривается, что в этом случае речь идет о задержании лица как об исключительной временной мере пресечения, максимальная продолжительность которой без мотивированного решения суда не должна превышать семидесяти двух часов.

3.6. Характерной особенностью задержания как административно-процессуальной меры, так и временной уголовно-процессуальной меры является то, что они применяются уполномоченными лицами без мотивированного решения суда.

В соответствии с положениями Кодекса административным правонарушением (проступком) признается противоправное, виновное (умышленное или неосторожное) действие либо бездействие, посягающее на общественный порядок, собственность, права и свободы граждан, на установленный порядок управления и за которое законом предусмотрена административная ответственность (часть первая статьи 9). Административное задержание применяется к лицу, совершившему административное правонарушение (предложение первое части первой статьи 263 Кодекса). Самой строгой мерой наказания за совершение административного правонарушения является административный арест, который применяется лишь в исключительных случаях за отдельные виды таких правонарушений на срок до пятнадцати суток (часть первая статьи 32 Кодекса).

Отличие административного правонарушения от преступления состоит, прежде всего, в том, что оно менее общественно опасно. Согласно Уголовному кодексу Украины преступлением является предусмотренное данным кодексом общественно опасное виновное деяние (действие или бездействие), совершенное субъектом преступления (часть первая статьи 11). Задержание в уголовном процессе является временной мерой пресечения, которая при наличии предусмотренных в Уголовно-процессуальном кодексе Украины оснований может применяться органом дознания к лицу, подозреваемому в совершении преступления, за которое может быть назначено наказание в виде лишения свободы (часть первая статьи 106, часть вторая статьи 149 Уголовно-процессуального кодекса Украины).

Учитывая приведенное, Конституционный Суд Украины считает, что в соответствии с принципом верховенства права задержание без мотивированного решения суда в административном процессе не может длиться дольше, чем задержание в уголовном процессе.

Таким образом, системный анализ положений статьи 29 Конституции Украины в сочетании с ее статьей 8 дает основания считать, что конституционное требование, содержащееся в части третьей статьи 29 Основного Закона Украины о максимально возможном времени ограничения свободы личности без мотивированного решения суда в уголовном процессе, должно учитываться при определении максимально возможного времени такого ограничения в административном процессе. То есть административное задержание лица без мотивированного решения суда не может превышать семидесяти двух часов.

3.7. В статье 263 Кодекса установлены сроки административного задержания лиц, совершивших административные правонарушения.

В части первой названной статьи определен общий срок задержания лица, совершившего административное правонарушение, — не более трех часов. Во втором предложении данной части речь идет о том, что в исключительных случаях, в связи с особой необходимостью, законами Украины могут быть установлены иные сроки административного задержания. Предусмотренная этой нормой возможность установления иных сроков не

означает, что они будут превышать семьдесят два часа, то есть оспариваемые субъектом права на конституционное представление положения части первой статьи 263 Кодекса не могут считаться противоречащими статье 8, частям второй, третьей статьи 29, статье 64 Конституции Украины.

Согласно части второй статьи 263 Кодекса лица, нарушившие пограничный режим или режим в пунктах пропуска через государственную границу Украины, могут быть задержаны на срок до трех часов для составления протокола, а в необходимых случаях для установления личности и выяснения обстоятельств правонарушения — до трех суток с сообщением об этом письменно прокурору в течение двадцати четырех часов с момента задержания или на срок до десяти суток с санкции прокурора, если правонарушители не имеют документов, удостоверяющих их личность. В соответствии с частью третьей данной статьи лица, нарушившие правила оборота наркотических средств и психотропных веществ, могут быть задержаны на срок до трех часов для составления протокола, а в необходимых случаях для установления личности, проведения медицинского осмотра, выяснения обстоятельств приобретения изъятых наркотических средств и психотропных веществ и их исследования — до трех суток с сообщением об этом письменно прокурору в течение двадцати четырех часов с момента задержания либо на срок до десяти суток с санкции прокурора, если правонарушители не имеют документов, удостоверяющих их личность.

Оспариваемые положения указанных норм, которыми предусмотрена возможность задержания правонарушителей до трех суток, являющихся не превышающими установленного конституционного максимума возможной продолжительности задержания (семьдесят два часа), следовательно, они не противоречат требованиям Основного Закона Украины.

На тех же основаниях не противоречат статье 8, частям второй, третьей статьи 29, статье 64 Конституции Украины оспариваемые субъектом права на конституционное представление положения абзаца четвертого пункта 5 части первой статьи 11 Закона, согласно которым милиция имеет право задерживать и содержать в специально отведенных для этого помещениях лиц, совершивших административные правонарушения, в необходимых случаях для установления личности и выяснения обстоятельств правонарушения до трех суток с уведомлением об этом письменно прокурора в течение двадцати четырех часов с момента задержания.

Положения частей второй, третьей статьи 263 Кодекса, которыми предусмотрена возможность задержания лиц, совершивших соответствующие административные правонарушения, до десяти суток, то есть более семидесяти двух часов, являются противоречащими статье 8, части третьей статьи 29, статье 64 Конституции Украины.

4. В статье 29 Конституции Украины определены задержание, арест и содержание под стражей как меры пресечения, ограничивающие право на свободу и личную неприкосновенность лица, и которые могут применяться на основаниях и в порядке, установленных законом.

Конституционный Суд Украины в Решении от 29 июня 2010 года №17-рп/2010 по делу о соответствии Конституции Украины (конституци-

онности) абзаца восьмого пункта 5 части первой статьи 11 Закона Украины «О милиции» по конституционному представлению Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека указал, что «одним из элементов верховенства права является принцип правовой определенности, в котором утверждается, что ограничение основных прав человека и гражданина и воплощение этих ограничений на практике допустимо лишь при условии обеспечения предсказуемости применения правовых норм, установленных такими ограничениями» (абзац третий подпункта 3.1 пункта 3 мотивировочной части).

Такой вывод согласуется и с практикой Европейского суда по правам человека, который неоднократно в своих решениях указывал, что, когда речь идет о лишении свободы, чрезвычайно важным условием является обеспечение общего принципа юридической определенности (решения по делам «Барановский против Польши» от 28 марта 2000 года, «Новик против Украины» от 18 декабря 2008 года).

В решении от 23 октября 2008 года по делу «Солдатенко против Украины» Европейский суд по правам человека указал: «Устанавливая, что какое-либо лишение свободы может осуществляться «в соответствии с процедурой, установленной законом», пункт 1 статьи 5 не просто отсылает к национальному закону ... он также касается «качества закона», требуя от закона соответствия принципу верховенства права ... При этом «качество закона» означает, что в случае, когда национальный закон предусматривает возможность лишения свободы, такой закон должен быть достаточно доступен, четко сформулирован и предсказуем в своем применении — для того, чтобы исключить какой-либо риск произвола» (пункт 111).

4.1. Согласно части четвертой статьи 263 Кодекса лица, совершившие мелкое хулиганство, насилие в семье, злостное неповиновение законному распоряжению или требованию работника милиции, члена общественного формирования по охране общественного порядка и государственной границы, а также военнослужащего, либо оскорбление их, публичные призывы к невыполнению требований работника милиции или должностного лица Военной службы правопорядка в Вооруженных Силах Украины, могут быть задержаны до рассмотрения дела судьей или начальником (заместителем начальника) органа внутренних дел. До рассмотрения судьей дела могут быть задержаны также лица, незаконно пересекшие либо совершившие попытку незаконно пересечь государственную границу Украины, совершившие злостное неповиновение законному распоряжению или требованию военнослужащего либо работника Государственной пограничной службы Украины или члена общественного формирования по охране общественного порядка и государственной границы, нарушившие порядок организации и проведения собраний, митингов, уличных шествий и демонстраций, или проявившие неуважение к суду, или торговавшие с рук в неустановленных местах. Иностранцы и лица без гражданства, нарушившие правила пребывания в Украине и транзитного проезда через территорию Украины, могут быть задержаны до рассмотрения дела судьей либо должностным лицом органа Государственной пограничной службы Украины.

О совершении правонарушений, указанных в оспариваемой норме, в соответствии со статьей 254 Кодекса уполномоченными на то лицами составляется протокол.

В статье 257 Кодекса установлен порядок направления протокола об административном правонарушении, в части второй данной статьи унормирован срок только направления в суд протокола о совершении административного коррупционного правонарушения — три дня. Сроки рассмотрения дел об административных правонарушениях определены в статье 277 Кодекса (от одних суток до пятнадцати дней), однако такие сроки начинают исчисляться со дня получения органом (должностным лицом), правомочным рассматривать дело, протокола об административном правонарушении и других материалов дела (часть первая).

Таким образом, законодатель оставил вне сферы своего регулирования вопрос о сроках составления протокола об административном правонарушении и его направлении органу или должностному лицу, уполномоченным рассмотреть дело о таком правонарушении и вынести соответствующее постановление, оставив тем самым за органами (должностными лицами), уполномоченными реагировать на административные правонарушения, право по собственному усмотрению определять такие сроки, чем создана почва для возможных злоупотреблений со стороны последних.

Следовательно, есть основания считать оспариваемые положения части четвертой статьи 263 Кодекса противоречащими статье 8 Конституции Украины из-за их несоответствия принципу правовой определенности.

4.2. В соответствии с частью пятой статьи 263 Кодекса срок административного задержания исчисляется с момента доставления нарушителя для составления протокола, а лица, находившегося в состоянии опьянения, — со времени его вытрезвления.

В статье 259 Кодекса (доставление нарушителя) определены: цель, с которой осуществляется доставление нарушителя — составление протокола об административном правонарушении при невозможности составить его на месте совершения правонарушения, если составление протокола является обязательным; лица, уполномоченные осуществлять такое доставление; места, куда должен доставляться нарушитель. В части восьмой данной статьи речь идет о том, что доставление нарушителя должно быть произведено в возможно короткий срок. Тем не менее в законодательстве не установлено, каким образом должен определяться такой срок и какова допустимо максимальная его продолжительность.

В Кодексе и в других законодательных актах понятие «доставление» не раскрывается. Слово «доставлять» означает препровождать на место назначения.

По мнению Конституционного Суда Украины, доставление хотя и отличается от административного задержания, однако по своей сути является принудительной мерой, связанной с конституционным правом человека на свободу и личную неприкосновенность.

Как отметил Конституционный Суд Украины в Решении от 30 мая 2001 года №7-рп/2001 по делу об ответственности юридических лиц, акцентируя на важности гарантий защиты прав и свобод человека и гражданина, Конституция Украины установила, что состав правонарушения как

основание для привлечения лица к юридической ответственности и меры государственно-принудительного воздействия за его совершение определяются исключительно законом (абзац шестой пункта 2 мотивировочной части).

В связи с приведенным есть основания считать, что неопределенность в решении вопроса, связанного со временем доставления нарушителя, может привести к определенным злоупотреблениям со стороны соответствующих органов в части, касающейся установления возможного срока ограничения права лица на свободу, который с учетом времени доставления может длиться более, чем это определено в законе.

Остается непонятным также вопрос относительно момента вырезвления лица, находящегося в состоянии опьянения, что ведет к неопределенности в установлении общего времени содержания данного лица в соответствующих органах, что также может быть основанием для определенных злоупотреблений с их стороны.

Следовательно, положения части пятой статьи 263 Кодекса противоречат статье 8 Конституции Украины.

5. Согласно абзацу шестому пункта 5 части первой статьи 11 Закона милиции предоставляется право задерживать и содержать в специально отведенных для этого помещениях лиц, проявивших неповиновение законному требованию работника милиции, до рассмотрения дела судом, но не более чем на двадцать четыре часа.

В соответствии с пунктом 22 части первой статьи 92 Конституции Украины исключительно законами Украины определяются деяния, являющиеся административными правонарушениями. Кодекс предусматривает ответственность за злостное неповиновение законному распоряжению или требованию работника милиции, члена общественного формирования по охране общественного порядка и государственной границы, военнослужащего (статья 185). Злостным неповиновением является отказ от выполнения настоячивых, неоднократно повторенных законных требований или распоряжений работника милиции при исполнении им служебных обязанностей, члена общественного формирования по охране общественного порядка или военнослужащего в связи с их участием в охране общественного порядка или отказ, выраженный в дерзкой форме, что свидетельствует о явном пренебрежении к лицам, охраняющим общественный порядок (абзац второй пункта 7 постановления Пленума Верховного Суда Украины от 26 июня 1992 года №8 «О применении судами законодательства, предусматривающего ответственность за посягательство на жизнь, здоровье, достоинство и собственность судей и работников правоохранительных органов»).

Слово «неповиновение» означает отказ от выполнения или игнорирование выполнения определенного требования.

Из проведенного анализа положений Кодекса усматривается, что ими предусмотрена ответственность за неподчинение пешеходов сигналам регулирования дорожного движения (часть первая статьи 127) и злостное неповиновение законному распоряжению или требованию работника милиции, члена общественного формирования по охране общественного

порядка и государственной границы, работника транспорта, военнослужащего, работника Государственной пограничной службы Украины (статьи 185, 185⁹, 185¹⁰).

В Уголовном кодексе Украины также различаются деяния, проявляющиеся в форме неповиновения или злостного неповиновения, в частности в статье 391 предусмотрена ответственность за злостное неповиновение требованиям администрации учреждения исполнения наказаний, а в статье 402 — за неповиновение как преступление против установленного порядка несения воинской службы.

Анализируя законодательство Украины относительно оснований юридической ответственности за определенные деяния, Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что законодатель не отождествил деяния, которые проявляются в форме неповиновения и злостного неповиновения.

По правовой позиции Конституционного Суда Украины задержание в любом случае не может быть признано обоснованным, если действия, которые инкриминируются задержанному, на время их совершения не могли расцениваться или не признавались законом как правонарушение (абзац девятый подпункта 3.2 пункта 3 мотивировочной части Решения Конституционного Суда Украины от 29 июня 2010 года №17-рп/2010).

Согласно статье 9 Кодекса административным правонарушением (проступком) признается посягающее на общественный порядок, собственность, права и свободы граждан, на установленный порядок управления противоправное, виновное (умышленное или неосторожное) действие либо бездействие, за которое законом предусмотрена административная ответственность.

Системный анализ норм Кодекса дает основания для вывода, что в нем установлена ответственность только за злостное неповиновение законному требованию работника милиции. Предоставление милиции права задерживать лицо за неповиновение законному требованию работника милиции, то есть за действие, которое не является административным проступком, нарушает принцип верховенства права и его составляющую — правовую определенность.

Таким образом, Конституционный Суд Украины считает, что абзац шестой пункта 5 части первой статьи 11 Закона является противоречащим статье 8 Конституции Украины.

6. В соответствии с частью второй статьи 70 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» при необходимости Конституционный Суд Украины может определить в решении, заключении порядок и сроки их исполнения, а также возложить на соответствующие государственные органы обязанности по обеспечению исполнения решения, соблюдения заключения. Руководствуясь указанной нормой, Конституционный Суд Украины считает необходимым рекомендовать Верховной Раде Украины привести положения статьи 263 Кодекса в соответствие с настоящим Решением.

На основании изложенного и руководствуясь статьями 147, 150, частями первой, второй статьи 152, статьей 153 Конституции Украины, статья-

ми 39, 51, 61, 63, 65, 67, 69, 70, 73 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л:

1. Признать не соответствующими Конституции Украины (неконституционными) положения:

— частей второй, третьей статьи 263 Кодекса Украины об административных правонарушениях относительно возможности административного задержания лиц «на срок до десяти суток с санкции прокурора, если правонарушители не имеют документов, удостоверяющих их личность»;

— частей четвертой, пятой статьи 263 Кодекса Украины об административных правонарушениях;

— абзаца шестого пункта 5 части первой статьи 11 Закона Украины «О милиции» от 20 декабря 1990 года №565-ХІІ с последующими изменениями, согласно которому милиции предоставляется право задерживать и содержать в специально отведенных для этого помещениях «лиц, проявивших неповиновение законному требованию работника милиции, до рассмотрения дела судом, но не более чем на 24 часа».

2. Признать соответствующими Конституции Украины (конституционными) положения:

1) статьи 263 Кодекса Украины об административных правонарушениях, в частности:

— части первой, согласно которой в исключительных случаях, в связи с особой необходимостью законами Украины могут быть установлены иные сроки административного задержания;

— части второй относительно возможности задержания лица в необходимых случаях для установления личности и выяснения обстоятельств правонарушения до трех суток с сообщением об этом письменно прокурору в течение двадцати четырех часов с момента задержания;

— части третьей относительно возможности задержания лица в необходимых случаях для установления личности, проведения медицинского осмотра, выяснения обстоятельств приобретения изъятых наркотических средств и психотропных веществ и их исследования до трех суток с сообщением об этом письменно прокурору в течение двадцати четырех часов с момента задержания;

2) абзаца четвертого пункта 5 части первой статьи 11 Закона Украины «О милиции» от 20 декабря 1990 года №565-ХІІ с последующими изменениями, согласно которому милиции предоставляется право задерживать и содержать в специально отведенных для этого помещениях лиц, совершивших административные правонарушения, в необходимых случаях для установления личности и выяснения обстоятельств правонарушения до трех суток с уведомлением об этом письменно прокурора в течение двадцати четырех часов с момента задержания.

3. Положения Кодекса Украины об административных правонарушениях, Закона Украины «О милиции» от 20 декабря 1990 года №565-ХІІ с последующими изменениями, признанные неконституционными, утра-

чивают силу со дня принятия Конституционным Судом Украины настоящего Решения.

4. Рекомендовать Верховной Раде Украины привести положения Кодекса Украины об административных правонарушениях в соответствие с настоящим Решением.

5. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

• Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No.10-rp/2011 dated October 11, 2011 in the case upon the constitutional petition of 50 People's Deputies of Ukraine concerning conformity with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of some provisions of Article 263 of the Code of Administrative Offences and Article 11.1.5 of the Law of Ukraine «On Militia» (case on terms of the administrative arrest)

Pursuant to Article 29.1 of the Constitution of Ukraine each person has the right to freedom and personal inviolability.

According to Article 64.1 of the Fundamental Law the constitutional human and citizens' rights and freedoms shall not be restricted, except in cases envisaged by the Constitution.

Pursuant to Article 29.2 of the Fundamental Law no one shall be arrested or held in custody other than pursuant to a substantiated court decision and only on the grounds and in accordance with the procedure established by law.

One of the means of restriction of the right to freedom and personal inviolability of an individual is administrative detention, which is a measure of provision of proceedings in cases on the administrative offence (Chapter 20 of the Code of Administrative Offences (hereinafter referred to as «the Code»).

The content of the notion «detention» as an administrative procedural means is not developed at the legislative level. However, analysis of the provisions of Article 11.1.5 of the Law «On Militia» gives grounds to consider that the legislator understands detention not only as restriction of freedom of an individual suspected in committing crime who is taken into custody as a preventive measure, accused person (i.e. criminal procedural measure), but also administrative detention of an individual who committed administrative offence (i.e. administrative procedural measure).

Hence, as a result of administrative detention a short-term deprivation of freedom of an individual which is envisaged by Article 29 of the Constitution takes place.

Article 29.3 of the Constitution provides the maximum allowed term of detention of an individual without substantiated court decision. Thus, in the event of urgent necessity to prevent or stop a crime, the bodies authorised by law may hold a person in custody as a temporary preventive measure, the reasonable grounds for which shall be verified by a court within seventy-two hours; a detained person shall be released immediately, if he or she has not been provided, within seventy-two hours from the moment of detention, with a substantiated court decision in regard to the holding in custody.

The system analysis of the provisions of Article 29 of the Constitution in combination with Article 8 of the Constitution gives grounds to consider that the constitutional requirement concerning the maximum allowed term of detention of a person without reasonable grounds of a court in the criminal procedure, which is stipulated in Article 29.3 of the Fundamental Law, shall be also taken into account while determining the maximum possible term of such restriction in the administrative procedure. That means that the administrative detention of an individual without reasonable grounds of a court may not exceed seventy-two hours.

According to Article 254 of the Code the authorised officials draw up a protocol on commitment of offences outlined in Article 263.4 of the Code.

The legislator did not provide regulation of the issue concerning terms of drawing of a protocol on administrative offence and its submission to a body or official authorised to consider the case on such offence and adopt relevant resolution. By doing so the legislator allows the bodies (officials) authorised to respond to administrative offence the right to determine such terms of detention at their own discretion which creates grounds for possible abuse from their side.

Pursuant to Article 263.5 of the Code the term of the administrative detention is calculated starting from the moment of delivery of the offender for drawing up a protocol, and the person who was in the condition of alcohol intoxication — starting from his or her sobriety.

The Constitutional Court considers that however delivery differs from the administrative detention, in its essence, it is a compulsory measure related to the constitutional right for freedom and personal inviolability.

Uncertainty in resolution of the issue concerning the time of delivery of an offender may lead to certain abuse from the side of relevant bodies in the part of establishment of possible term of restriction of the right of a person to freedom which may last longer than it is provided by the law, taking into account the time of delivery.

There is also uncertainty regarding the moment of sobriety of an individual who is in the condition of alcohol intoxication, which leads to inconsistency in establishment of overall time of detention of such individual in relevant bodies which may also be a ground for certain abuse from their side.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held:

I. To recognise as non-conforming with the Constitution (unconstitutional) the provisions of:

— Articles 263.2, 263.3 of the Code of Administrative Offences concerning possibility of administrative arrest of individuals «for the term of up to 10 days

upon the sanction of prosecutor, in case the offenders do not have documents which prove their identity»;

— Articles 263.4, 263.5 of the Code of Administrative Offences;
— paragraph 6 of Article 11.1.5 of the Law «On Militia» dated December 20, 1990 No.565-XII as amended according to which militia has a right to take into custody and to detain in specialised places «individuals who obstructed the lawful demand of the militia officer until consideration of the case by court, but no longer than for 24 hours».

2. To recognise as conforming with the Constitution (constitutional) the provisions of:

1) Article 263 of the Code of Administrative Offences, in particular:

— Article 263.1 according to which in exceptional cases in view of special need the laws of Ukraine may establish other terms of administrative arrest;

— Article 263.2 concerning the possibility of detention of an individual if needed for verifying the identity of an individual and clarification of conditions of the offence for the term of up to 3 days with written notification of a prosecutor during 24 hours since the moment of detention;

— Article 263.3 concerning the possibility of detention if needed for verifying the identity of an individual, medical examination, clarification of conditions of purchase of drugs and psychotropic substance and their examination for the term of up to 3 days with written notification of prosecutor during 24 hours since the moment of custody;

2) paragraph 4 of Article 11.1.5 of the Law «On Militia» dated December 20, 1990 No.565-XII as amended according to which militia has a right to take into custody and to detain in specialised places individuals who committed administrative offence for the term of up to 3 days with written notification of prosecutor during 24 hours since the moment of custody.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за конституційним зверненням товариства
з обмеженою відповідальністю «Амальгама Люкс»
щодо офіційного тлумачення положення частини четвертої статті 21
Закону України «Про прокуратуру»**

м. Київ
12 жовтня 2011 року
№11-рп/2011

Справа №1-20/2011

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуєчого, **Бринцева** Василя Дмитровича, **Вдовіченка** Сергія Леонідовича, **Винокурова** Сергія Маркіяновича, **Гульгая** Михайла Мирославовича, **Запорожця** Михайла Петровича, **Кампа** Володимира Михайловича, **Колоса** Михайла Івановича, **Лилака** Дмитра Дмитровича, **Маркуш** Марії Андріївни, **Сергейчука** Олега Анатолійовича, **Стрижака** Андрія Андрійовича, **Шаптали** Наталі Костянтинівни, **Шишкіна** Віктора Івановича — доповідача,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю «Амальгама Люкс» щодо офіційного тлумачення положення частини четвертої статті 21 Закону України «Про прокуратуру» від 5 листопада 1991 року №1789-ХІІ (Відомості Верховної Ради України, 1991 р., №53, ст.793) з наступними змінами.

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 42, 43 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне звернення товариства з обмеженою відповідальністю «Амальгама Люкс».

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність неоднозначного застосування положення частини четвертої статті 21 Закону України «Про прокуратуру».

Заслухавши суддю-доповідача Шишкіна В.І. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Товариство з обмеженою відповідальністю «Амальгама Люкс» звернулося до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положення частини четвертої статті 21 Закону України «Про прокуратуру» (далі — Закон) щодо наявності у прокурора права на звернення до суду про визнання незаконними як акта органу, що його видав, так і рішень чи дій посадової особи, якщо протест було відхилено або мало місце ухилення від його розгляду. На підтвердження неоднозначного застосування вказаного положення суб'єкт права на конституційне звернення посилається на відповідні судові рішення.

На думку автора клопотання, суди України, розглядаючи позови прокурора до суду в разі відхилення протесту на незаконні рішення чи дії посадових осіб або ухилення від його розгляду, неоднозначно розуміють і застосовують назване положення: визнають право прокурора звертатися до суду в одних випадках за наслідками відхилення його протесту на акт органу, рішення чи дії посадової особи, в інших — лише за наслідками відхилення протесту на акт, відмовляючи у прийнятті до розгляду протесту на рішення, дії посадової особи.

2. Свої позиції щодо предмета конституційного звернення висловили науковці Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національної академії прокуратури України, Національного університету «Одеська юридична академія», Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», фахівці Центру політико-правових реформ України.

3. Конституційний Суд України, вирішуючи питання, порушені в конституційному зверненні, виходить з такого.

Україну проголошено правовою державою, у якій закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй (стаття 1, частини перша, друга статті 8 Основного Закону України).

Законодавча функція держави вимагає забезпечення виконання прийнятих законів. В Україні контроль і нагляд за додержанням законів здійснюють відповідні державні органи. Функцію нагляду за додержанням і застосуванням законів згідно з пунктом 9 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України виконує прокуратура України до введення в дію законів, що регулюють діяльність державних органів щодо контролю за додержанням законів. Оскільки відповідно до припису частини другої статті 19 Основного Закону України органи державної влади, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, то прокуратура України згідно зі статтею 123 Конституції України виконує вказану функцію через визначені в Законі правові механізми (способи, засоби).

Здійснюючи нагляд за додержанням і застосуванням законів, прокурор має право опротестовувати акти органів, рішення і дії посадових осіб (пункти 1, 2 частини другої статті 20, частина перша статті 21 Закону), а також звертатися до суду з заявами про захист прав і законних інтересів громадян, держави, підприємств та інших юридичних осіб (пункт 6 частини другої статті 20, частина четверта статті 21 Закону). Одним із засобів реагування на порушення законів органом чи посадовою особою є звернення прокурора до суду, які конкретизуються в окремих видах судочинства. Отже, в Законі передбачено гарантію забезпечення реалізації протесту прокурора незалежно від того, принесено його органу чи посадовій особі, шляхом звернення до суду у випадках, коли протест прокурора на незаконні рішення, дії чи бездіяльність було відхилено або взагалі залишено без реагування суб'єктом, якому його принесено.

Вказаний висновок узгоджується з Рішенням Конституційного Суду України від 9 липня 2002 року №15-рп/2002, у якому зазначено, що зі змісту

частини другої статті 124 Конституції України щодо поширення юрисдикції судів на всі правовідносини, які виникають у державі, впливає, що кожен із суб'єктів правовідносин у разі виникнення спору може звернутися до суду за його вирішенням і таке право не може бути обмежене законом, іншими нормативно-правовими актами (абзаци третій, восьмий пункту 3 мотивувальної частини, перше речення пункту 1 резолютивної частини).

Конституційне право на звернення до суду за захистом інтересів громадянина або держави прокурор може реалізувати як одразу після постановлення органом акта (рішення), прийняття посадовою особою рішення, вчинення нею дій або допущення бездіяльності, які прокурор оспорує, так і після використання такого засобу прокурорського реагування, як протест. Таке твердження відповідає правовій позиції Конституційного Суду України, викладеній у Рішенні від 16 квітня 2009 року №7-рп/2009 (абзаци другий, третій пункту 5 мотивувальної частини).

Виходячи із зазначених правових позицій Конституційний Суд України розглядає і положення частини четвертої статті 21 Закону в тому розумінні, що воно не обмежує право прокурора на звернення до суду стосовно будь-якого суб'єкта, чії акти (рішення), дії чи бездіяльність він оспорує.

З огляду на викладене Конституційний Суд України вважає, що положення частини четвертої статті 21 Закону в системному зв'язку з положеннями частини другої статті 124 Конституції України, пунктів 1, 2, 6 частини другої статті 20, частини першої статті 21 Закону передбачає право прокурора у разі відхилення протесту або ухилення від його розгляду звернутися до суду про визнання незаконними як акта відповідного органу, так і рішень, дій чи бездіяльності посадової особи.

На підставі наведеного та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 51, 63, 65, 67, 69, частиною першою статті 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. В аспекті конституційного звернення положення частини четвертої статті 21 Закону України «Про прокуратуру» від 5 листопада 1991 року №1789-ХІІ з наступними змінами «у разі відхилення його протесту або ухилення від розгляду прокурор може звернутися з заявою до суду про визнання акта незаконним» необхідно розуміти як таке, що передбачає право прокурора у разі відхилення його протесту або ухилення від розгляду звернутися до суду про визнання незаконними як акта відповідного органу, так і рішень, дій чи бездіяльності посадової особи.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу об официальном толковании положения части четвертой статьи 21
Закона Украины «О прокуратуре»
по конституционному обращению
общества с ограниченной ответственностью «Амальгама Люкс»**

г. Киев
12 октября 2011 года
№11-рп/2011

Дело №1-20/2011

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Головина Анатолия Сергеевича — председательствующего, **Брынцева** Василия Дмитриевича, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича, **Винокурова** Сергея Маркияновича, **Гультая** Михаила Мирославовича, **Запорожца** Михаила Петровича, **Кампо** Владимира Михайловича, **Колоса** Михаила Ивановича, **Лылака** Дмитрия Дмитриевича, **Маркуш** Марии Андреевны, **Сергейчука** Олега Анатольевича, **Стрижака** Андрея Андреевича, **Шапталы** Натальи Константиновны, **Шишкина** Виктора Ивановича — докладчика,

рассмотрел в пленарном заседании дело об официальном толковании положения части четвертой статьи 21 Закона Украины «О прокуратуре» от 5 ноября 1991 года №1789-ХІІ (Ведомости Верховной Рады Украины, 1991 г., №53, ст.793) с последующими изменениями по конституционному обращению общества с ограниченной ответственностью «Амальгама Люкс».

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 42, 43 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное обращение общества с ограниченной ответственностью «Амальгама Люкс».

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 94 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является наличие однозначного применения положения части четвертой статьи 21 Закона Украины «О прокуратуре».

Заслушав судью-докладчика Шишкина В.И. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

установил:

1. Общество с ограниченной ответственностью «Амальгама Люкс» обратилось в Конституционный Суд Украины с ходатайством дать официальное толкование положения части четвертой статьи 21 Закона Украины «О прокуратуре» (далее — Закон) относительно наличия у прокурора права на обращение в суд о признании незаконными как акта органа, издавшего

его, так и решений или действий должностного лица, если протест был отклонен или имело место уклонение от его рассмотрения. В подтверждение неоднозначного применения указанного положения субъект права на конституционное обращение ссылается на соответствующие судебные решения.

По мнению автора ходатайства, суды Украины, рассматривая иски прокурора в суд в случае отклонения протеста на незаконные решения или действия должностных лиц или уклонение от его рассмотрения, неоднозначно понимают и применяют названное положение: признают право прокурора обращаться в суд в одних случаях по результатам отклонения его протеста на акт органа, решения или действия должностного лица, в других — только по результатам отклонения протеста на акт, отказывая в принятии к рассмотрению протеста на решения, действия должностного лица.

2. Свои позиции относительно предмета конституционного обращения изложили научные работники Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, Национальной академии прокуратуры Украины, Национального университета «Одесская юридическая академия», Национального университета «Юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого», специалисты Центра политико-правовых реформ Украины.

3. Конституционный Суд Украины, решая вопросы, поднятые в конституционном обращении, исходит из следующего.

Украина провозглашена правовым государством, в котором законы и иные нормативно-правовые акты принимаются на основе Конституции Украины и должны соответствовать ей (статья 1, части первая, вторая статьи 8 Основного Закона Украины).

Законодательная функция государства требует обеспечения выполнения принятых законов. В Украине контроль и надзор за соблюдением законов осуществляют соответствующие государственные органы. Функцию надзора за соблюдением и применением законов согласно пункту 9 раздела XV «Переходные положения» Конституции Украины выполняет прокуратура Украины до введения в действие законов, регулирующих деятельность государственных органов по контролю за соблюдением законов. Поскольку согласно предписанию части второй статьи 19 Основного Закона Украины органы государственной власти, их должностные лица обязаны действовать только на основании, в пределах полномочий и способом, которые предусмотрены Конституцией и законами Украины, то прокуратура Украины согласно статье 123 Конституции Украины выполняет указанную функцию через определенные в Законе правовые механизмы (способы, средства).

Осуществляя надзор за соблюдением и применением законов, прокурор имеет право опротестовывать акты органов, решения и действия должностных лиц (пункты 1, 2 части второй статьи 20, часть первая статьи 21 Закона), а также обращаться в суд с заявлениями о защите прав и законных интересов граждан, государства, предприятий и других юридических лиц (пункт 6 части второй статьи 20, часть четвертая статьи 21

Закона). Одним из средств реагирования на нарушение законов органом или должностным лицом являются обращения прокурора в суд, которые конкретизируются в отдельных видах судопроизводства. Следовательно, в Законе предусмотрена гарантия обеспечения реализации протеста прокурора, независимо от того, принесен ли он органу или должностному лицу, путем обращения в суд в случаях, когда протест прокурора на незаконные решения, действия или бездеятельность был отклонен или вообще оставлен без реагирования субъектом, которому он принесен.

Указанный вывод согласовывается с Решением Конституционного Суда Украины от 9 июля 2002 года №15-рп/2002, в котором указано, что из содержания части второй статьи 124 Конституции Украины о распространении юрисдикции судов на все правоотношения, возникающие в государстве, следует, что каждый субъект правоотношений в случае возникновения спора может обратиться в суд для его разрешения и такое право не может быть ограничено законом, другими нормативно-правовыми актами (абзацы третий, восьмой пункта 3 мотивировочной части, первое предложение пункта 1 резолютивной части).

Конституционное право на обращение в суд для защиты интересов гражданина или государства прокурор может реализовать как сразу после постановления органом акта (решения), принятия должностным лицом решения, совершения им действий или допущения бездеятельности, которые прокурор оспаривает, так и после использования такого средства прокурорского реагирования, как протест. Такое утверждение соответствует правовой позиции Конституционного Суда Украины, изложенной в Решении от 16 апреля 2009 года №7-рп/2009 (абзацы второй, третий пункта 5 мотивировочной части).

Исходя из указанных правовых позиций Конституционный Суд Украины рассматривает и положение части четвертой статьи 21 Закона в том понимании, что оно не ограничивает право прокурора на обращение в суд относительно любого субъекта, чьи акты (решения), действия или бездеятельность он оспаривает.

Учитывая изложенное, Конституционный Суд Украины считает, что положение части четвертой статьи 21 Закона в системной связи с положениями части второй статьи 124 Конституции Украины, пунктов 1, 2, 6 части второй статьи 20, части первой статьи 21 Закона предусматривает право прокурора в случае отклонения протеста или уклонения от его рассмотрения обратиться в суд о признании незаконными как акта соответствующего органа, так и решений, действий или бездеятельности должностного лица.

На основании изложенного и руководствуясь статьями 147, 150, 153 Конституции Украины, статьями 51, 63, 65, 67, 69, частью первой статьи 95 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л:

1. В аспекте конституционного обращения положение части четвертой статьи 21 Закона Украины «О прокуратуре» от 5 ноября 1991 года

№1789-ХІІ с последующими изменениями «в случае отклонения его протеста или уклонения от рассмотрения прокурор может обратиться с заявлением в суд о признании акта незаконным» следует понимать как предусматривающее право прокурора в случае отклонения его протеста или уклонения от рассмотрения обратиться в суд о признании незаконными как акта соответствующего органа, так и решений, действий или бездействия должностного лица.

2. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

• *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 11-rp/2011 dated October 12, 2011 upon the constitutional appeal of the «Amalgame Luxe Ltd.» concerning official interpretation of the provision of Article 21.4 of the Law of Ukraine «On Prosecutor's Office»*

The «Amalgame Luxe Ltd.» applied to the Constitutional Court of Ukraine with a constitutional appeal to provide an official interpretation of the provision of Article 21.4 of the Law of Ukraine «On Prosecutor's Office» (hereinafter referred to as «the Law») concerning the prosecutor's right to appeal to the court with the claim to recognise as illegal the act of the state body that issued it, as well as the decision or acts of officials if the prosecutor's protest has been denied or its consideration has been avoided. In support of inconsistent application of the above-mentioned provision the subject of right to constitutional appeal refers to the relevant court decisions.

Ukraine is proclaimed as the law-based state in which laws and other normative legal acts are adopted on the basis of the Constitution of Ukraine and shall conform to it (Articles 1, 8.1, 8.2 of the Fundamental Law of Ukraine).

The state legislative function requires the enforcement of the adopted laws. In Ukraine control and supervision over the observance of laws is exercised by the relevant state bodies. The function of supervision over the observance and application of laws according to item 9 of Chapter XV «Transitional Provisions» of the Constitution of Ukraine is exercised by the prosecutor's office before taking effect by the laws regulating the activity of the state bodies in regard to the control over the observance of laws. Since, in accordance with Article 19.2 of the Fundamental Law of Ukraine bodies of state power and their officials are obliged to act only on the grounds, within the limits of authority, and in the manner envisaged by the Constitution and the laws of Ukraine, the prosecutor's office of Ukraine pursuant to Article 123 of the Constitution of Ukraine executes the

above-mentioned function through the legal mechanisms determined by the Law (means, measures etc.).

In exercising supervision over the observance and application of laws the prosecutor has the right to appeal acts of state bodies, decisions and acts of the officials (Articles 20.2.1, 20.2.2, 21.1 of the Law), and the right to appeal to court with petitions on the protection of rights and legal interests of citizens, state, enterprisers and other legal entities (Articles 20.2.6, 21.4 of the Law). Among the means to react to the violations of laws by bodies or officials is a prosecutor's appeal to court which are detailed in specific types of adjudication. Thus, the Law envisages the guarantees to ensure implementation of the prosecutor's protest irrespectively of the fact whether it was delivered to the state body or the official by applying to the court in cases when the prosecutor's protest against illegal decisions, acts or omissions was denied or shelved by the subject to whom it was delivered.

The prosecutor may implement his or her constitutional right to appeal to court in order to protect interests of citizens or the State either immediately after the act or the decision is adopted by the state body, the decision is adopted by the official, acts or omission that are claimed by the prosecutor are committed by an official or after the prosecutor applies such means of reaction as the prosecutor's protest.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held that in terms of the constitutional appeal the provision of Article 21.4 of the Law of Ukraine No.1789-XII «On Prosecutor's Office» dated November 5, 1991 with subsequent amendments reading that «in case of dismissal of the protest or deviation from its consideration, the prosecutor may apply to court with a claim to recognise the act illegal» should be understood as such that envisages the right of the prosecutor in case avoidance to consider the prosecutor's protest or deviation from its consideration to apply to court to recognise as illegal both acts of the relevant body, as well as the decisions, acts or omissions of an official.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за конституційним поданням Служби безпеки України
щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 62
Конституції України**

м. Київ
20 жовтня 2011 року
№12-рп/2011

Справа №1-31/2011

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого, **Бауліна** Юрія Васильовича, **Бринцева** Василя Дмитровича, **Вдовіченка** Сергія Леонідовича — доповідача, **Винокурова** Сергія Маркіяновича, **Гульгая** Михайла Мирославовича, **Запорожця** Михайла Петровича, **Кампа** Володимира Михайловича, **Колоса** Михайла Івановича, **Лилака** Дмитра Дмитровича, **Маркуш** Марії Андріївни, **Овчаренка** В'ячеслава Андрійовича, **Сергейчука** Олега Анатолійовича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижача** Андрія Андрійовича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 62 Конституції України «обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом».

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання Служби безпеки України.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 93 Закону України «Про Конституційний Суд України» є практична необхідність в офіційному тлумаченні зазначеного положення.

Заслухавши суддю-доповідача Вдовіченка С.Л. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — Служба безпеки України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положення частини третьої статті 62 Конституції України «обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом» у взаємозв'язку з положеннями:

— частини другої статті 65 Кримінально-процесуального кодексу України (далі — Кодекс), згідно з якими докази у кримінальній справі встановлюються, зокрема, протоколами слідчих і судових дій, протоколами з відповідними додатками, складеними уповноваженими органами за результатами здійснення оперативно-розшукових заходів;

— статті 2, частини другої статті 5 (у поданні — частини третьої статті 5), статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 року №2135-ХІІ (далі — Закон), що визначають поняття оперативно-розшукової діяльності, права підрозділів, у тому числі Служби безпеки України, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, а також суб'єктів, яким заборонено проведення оперативно-розшукової діяльності.

Практичну необхідність в офіційному тлумаченні зазначеного положення суб'єкта права на конституційне подання обґрунтовує неодноразовою судовою практикою оцінки допустимості доказів у кримінальних справах. На його думку, подані будь-якою особою відповідно до частини другої статті 66 Кодексу докази не відповідають вимогам допустимості, якщо вони одержані з порушеннями, пов'язаними як з незаконним обмеженням основоположних прав і свобод людини, закріплених в Конституції України, так і з порушенням закону, зокрема, внаслідок діяльності, яка має формальні ознаки оперативно-розшукової діяльності відповідно до статті 2 Закону і «в порушення частини третьої статті 5 цього Закону здійснюється особами, які безпідставно перебирають на себе функції відповідних державних органів, уповноважених на здійснення оперативно-розшукової діяльності». Органи дізнання, досудового слідства та суду і їх посадові особи не мають права визнавати фактичні дані доказами у кримінальній справі у зв'язку з незаконним шляхом їх одержання в розумінні положень частини третьої статті 62 Конституції України.

2. Свої позиції стосовно предмета конституційного подання висловили Голова Верховної Ради України, Генеральна прокуратура України, Міністерство внутрішніх справ України, науковці Національної академії прокуратури України, Національної академії Служби безпеки України, Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Національного університету «Одеська юридична академія».

3. Конституційний Суд України, вирішуючи порушені у конституційному поданні питання, виходить з такого.

3.1. Україна є демократична, правова держава, в якій людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є її головним обов'язком (статті 1, 3 Конституції України).

Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах; права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними; громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом (стаття 21, частина перша статті 24 Основного Закону України).

Конституція України має найвищу юридичну силу, а її норми є нормами прямої дії; в Україні визнається і діє принцип верховенства права (стаття 8 Основного Закону України).

Недопустимість обґрунтування обвинувачення особи у вчиненні злочину на доказах, одержаних незаконним шляхом, закріплена в першому

реченні частини третьої статті 62 Конституції України, а згідно з частиною другою її статті 64 ця гарантія не може бути обмежена.

Основний Закон України, гарантуючи права і свободи особи, вимагає від неї певної поведінки щодо інших осіб та держави в цілому, встановлює відповідні вимоги та обмеження.

Кожен має право на повагу до його гідності, на свободу та особисту недоторканність, кожному гарантується недоторканність житла (частина перша статті 28, частина перша статті 29, частина перша статті 30 Конституції України). Кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей (частина перша статті 68 Основного Закону України).

Відповідно до частини другої статті 34 Конституції України кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір. Однак здійснення цього права може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, захисту репутації або прав інших людей, запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або підтримання авторитету і неупередженості правосуддя (частина третя статті 34 Основного Закону України).

Згідно з частинами першою, другою статті 32 Конституції України ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України; не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Конституційний Суд України в пункті 1 резолютивної частини Рішення від 30 жовтня 1997 року №5-зп (справа К.Г. Устименка) зазначив, що до конфіденційної інформації, зокрема, належать відомості про особу (освіта, сімейний стан, релігійність, стан здоров'я, дата і місце народження, майновий стан та інші персональні дані). Щодо неможливості державних органів втручатися в особисте та сімейне життя людини, а також безпідставно отримувати відомості особистого характеру Конституційний Суд України наголосив у підпункті 4.2 пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 6 жовтня 2010 року №21-рп/2010 у справі про корупційні правопорушення та введення в дію антикорупційних законів.

Стаття 31 Конституції України гарантує кожному таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть встановлюватися лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинам чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо.

Конституційний Суд України, розглядаючи цю справу, бере до уваги практику Європейського суду з прав людини, який у своїх рішеннях встановлював наявність порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі — Конвенція), коли у процесі одержання доказів обмежувалися права і свободи, гарантовані Конвенцією,

зокрема її статтею 6 «Право на справедливий суд», статтею 8 «Право на повагу до приватного і сімейного життя».

Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях неодноразово зазначав, що допустимість доказів є прерогативою національного права і, за загальним правилом, саме національні суди повноважні оцінювати надані їм докази (§34 рішення у справі Тейксейра де Кастро проти Португалії від 9 червня 1998 року, §54 рішення у справі Шабельника проти України від 19 лютого 2009 року), а порядок збирання доказів, передбачений національним правом, має відповідати основним правам, визнаним Конвенцією, а саме: на свободу, особисту недоторканність, на повагу до приватного і сімейного життя, таємницю кореспонденції, на недоторканність житла (статті 5, 8 Конвенції) тощо.

Таким чином, даючи офіційне тлумачення положення частини третьої статті 62 Конституції України, Конституційний Суд України виходить з того, що обвинувачення особи у вчиненні злочину не може ґрунтуватися на доказах, одержаних у результаті порушення або обмеження її конституційних прав і свобод, крім випадків, у яких Основний Закон України допускає такі обмеження.

3.2. Конституційний Суд України вважає, що положення частини третьої статті 62 Конституції України, відповідно до якого обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, безпосередньо пов'язане з положенням частини першої цієї статті, згідно з яким особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку.

Верховна Рада України відповідно до пункту 3 частини першої статті 85, пунктів 1, 14 частини першої статті 92 Конституції України законодавчо визначила повноваження органів дізнання і слідства щодо одержання фактичних даних, що можуть бути визнані доказами і які суд оцінює на предмет законності (допустимості), а також компетенцію органів прокуратури, які згідно з пунктом 3 статті 121 Основного Закону України здійснюють нагляд за додержанням законів органами, що проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство.

Збирання, перевірка та оцінка доказів можливі лише в порядку, передбаченому законом. Відповідно до статті 65 Кодексу доказами в кримінальній справі є фактичні дані, на підставі яких у визначеному законом порядку орган дізнання, слідчий і суд встановлюють наявність або відсутність суспільно небезпечного діяння, винність особи, яка вчинила це діяння, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи (частина перша); ці дані встановлюються показаннями свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, висновком експерта, речовими доказами, протоколами слідчих і судових дій, протоколами з відповідними додатками, складеними уповноваженими органами за результатами оперативно-розшукових заходів, та іншими документами (частина друга). Перелік суб'єктів, які можуть подавати докази, визначено у статті 66 Кодексу.

Визнаватися допустимими і використовуватися як докази в кримінальній справі можуть тільки фактичні дані, одержані відповідно до ви-

мог кримінально-процесуального законодавства. Перевірка доказів на їх допустимість є найважливішою гарантією забезпечення прав і свобод людини і громадянина в кримінальному процесі та ухвалення законного і справедливого рішення у справі.

Аналіз положення частини третьої статті 62 Конституції України «обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом» дає підстави для висновку, що обвинувачення у вчиненні злочину не може бути обґрунтоване фактичними даними, одержаними в незаконний спосіб, а саме: з порушенням конституційних прав і свобод людини і громадянина; з порушенням встановлених законом порядку, засобів, джерел отримання фактичних даних; не уповноваженою на те особою тощо.

3.3. Оперативно-розшукові заходи можуть проводитися виключно визначеними в Законі державними органами та їх посадовими особами, які зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (частина друга статті 19 Основного Закону України).

У Законі врегульовано зміст, завдання, принципи оперативно-розшукової діяльності, порядок її здійснення, обов'язки та права підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, та визначено перелік відповідних дій, які можуть ними вчинятися в процесі такої діяльності. Оперативно-розшукова діяльність — це система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів; її завданням є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, про розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави; оперативно-розшукова діяльність ґрунтується на принципах, зокрема, законності та дотримання прав і свобод людини (статті 1, 2, 4, 5, 7, 8 Закону).

Тимчасове обмеження конституційних прав і свобод громадян під час здійснення оперативно-розшукової діяльності уповноваженим органом, посадовою особою можливе лише у випадках, передбачених Конституцією України, та в порядку, встановленому законами України, з метою захисту прав і свобод інших людей, в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, економічного добробуту та прав людини; у випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину; з метою запобігти злочині чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи. Підстави і порядок здійснення заходів, пов'язаних із тимчасовим обмеженням конституційних прав і свобод людини і громадянина, визначені Кодексом, Законом, законами України «Про міліцію», «Про прокуратуру», «Про Службу безпеки України», «Про Державну прикордонну службу України», «Про контррозвідувальну діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю».

Системний аналіз положень Кодексу та Закону дає підстави стверджувати, що проведення оперативно-розшукових заходів або використання

засобів для отримання фактичних даних повинно відбуватися виключно з дотриманням прав і свобод людини і громадянина, у передбачених законом випадках та у відповідному процесуальному порядку особами або підрозділами, які уповноважені здійснювати оперативно-розшукову діяльність. Недотримання Конституції України та порушення особами, уповноваженими здійснювати оперативно-розшукову діяльність, вимог Кодексу, Закону, інших законів України при одержанні фактичних даних є підставою для визнання зібраних у такий спосіб доказів недопустимими.

3.4. Оперативно-розшукова діяльність здійснюється виключно оперативними підрозділами органів, визначених у частині першій статті 5 Закону. Відповідно до частини другої вказаної статті проведення оперативно-розшукової діяльності громадськими, приватними організаціями та особами, іншими органами чи їх підрозділами, крім визначених у частині першій цієї статті, заборонено. Така заборона пов'язана з тим, що здійснення не уповноваженими фізичними або юридичними особами на власний розсуд будь-яких заходів, які віднесені до оперативно-розшукової діяльності (мають ознаки оперативно-розшукової діяльності), порушує не лише законодавчі положення, а й конституційні права і свободи людини і громадянина.

Конституційний Суд України виходить з того, що фактичні дані про скоєння злочину чи підготовку до нього можуть бути одержані не тільки в результаті оперативно-розшукової діяльності уповноважених на це осіб, а й випадково зафіксовані фізичними особами, які здійснювали власні (приватні) фото-, кіно-, відео-, звукозаписи, або відеокамерами спостереження, розташованими як у приміщеннях, так і ззовні.

При оцінюванні на предмет допустимості як доказів у кримінальній справі фактичних даних, що містять інформацію про скоєння злочину чи підготовку до нього та подані в порядку, передбаченому частиною другою статті 66 Кодексу, необхідно враховувати ініціативний або ситуативний (випадковий) характер дій фізичних або юридичних осіб, їх мету та цілеспрямованість при фіксуванні зазначених даних.

Конституційний Суд України вважає, що подані будь-якою фізичною або юридичною особою згідно з частиною другою статті 66 Кодексу речі або документи (фактичні дані) не відповідають вимогам допустимості доказів, якщо вони одержані з порушенням прав і основоположних свобод людини, закріплених в Конституції України, зокрема внаслідок цілеспрямованих дій із застосуванням оперативно-розшукових заходів, передбачених Законом.

Таким чином, Конституційний Суд України дійшов висновку, що положення статті 62 Конституції України спрямовані на забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Тому положення першого речення частини третьої цієї статті «обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом» слід розуміти так, що обвинувачення у вчиненні злочину не може ґрунтуватися на фактичних даних, одержаних у результаті оперативно-розшукової діяльності уповноваженою на те особою без дотримання конституційних положень або з порушенням порядку, встановленого законом, а також одержаних шляхом вчинення цілеспрямованих дій щодо їх збирання і фіксації із застосуванням заходів,

передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», особою, не уповноваженою на здійснення такої діяльності.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 51, 63, 65, 67, 69, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. В аспекті конституційного подання щодо суб'єктів одержання доказів у кримінальній справі в результаті здійснення оперативно-розшукової діяльності положення першого речення частини третьої статті 62 Конституції України, відповідно до якого обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, слід розуміти так, що обвинувачення у вчиненні злочину не може ґрунтуватися на фактичних даних, одержаних в результаті оперативно-розшукової діяльності уповноваженою на те особою без дотримання конституційних положень або з порушенням порядку, встановленого законом, а також одержаних шляхом вчинення цілеспрямованих дій щодо їх збирання і фіксації із застосуванням заходів, передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», особою, не уповноваженою на здійснення такої діяльності.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу об официальном толковании положения части третьей статьи 62
Конституции Украины по конституционному представлению
Службы безопасности Украины**

г. Киев
20 октября 2011 года
№12-рп/2011

Дело №1-31/2011

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Головина Анатолия Сергеевича — председательствующего, **Баулина** Юрия Васильевича, **Брынцева** Василия Дмитриевича, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича — докладчика, **Винокурова** Сергея Маркияновича, **Гульгая** Михаила Мирославовича, **Запорожца** Михаила Петровича, **Кампо** Владимира Михайловича, **Колоса** Михаила Ивановича, **Лылака** Дмитрия Дмитриевича, **Маркуш** Марии Андреевны, **Овчаренко** Вячеслава Андреевича, **Сергейчука** Олега Анатольевича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижака** Андрея Андреевича,

рассмотрел в пленарном заседании дело об официальном толковании положения части третьей статьи 62 Конституции Украины «обвинение не может основываться на доказательствах, полученных незаконным путем» по конституционному представлению Службы безопасности Украины.

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 39, 40 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление Службы безопасности Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 93 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является практическая необходимость в официальном толковании указанного положения.

Заслушав судью-докладчика Вдовиченко С.Л. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л:

1. Субъект права на конституционное представление — Служба безопасности Украины — обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством дать официальное толкование положения части третьей статьи 62 Конституции Украины «обвинение не может основываться на доказательствах, полученных незаконным путем» во взаимосвязи с положениями:

— части второй статьи 65 Уголовно-процессуального кодекса Украины (далее — Кодекс), в соответствии с которыми доказательства в уголовном деле устанавливаются, в частности, протоколами следственных и судебных действий, протоколами с соответствующими приложениями, составленными уполномоченными органами по результатам осуществления оперативно-розыскных мероприятий;

— статьи 2, части второй статьи 5 (в представлении — части третьей статьи 5), статьи 8 Закона Украины «Об оперативно-розыскной деятельности» от 18 февраля 1992 года №2135-ХІІ (далее — Закон), определяющими понятия оперативно-розыскной деятельности, права подразделений, в том числе Службы безопасности Украины, осуществляющих оперативно-розыскную деятельность, а также субъектов, которым запрещено проведение оперативно-розыскной деятельности.

Практическую необходимость в официальном толковании указанного положения субъект права на конституционное представление обосновывает неоднозначной судебной практикой оценки допустимости доказательств в уголовных делах. По его мнению, представленные любым лицом в соответствии с частью второй статьи 66 Кодекса доказательств не соответствуют требованиям допустимости, если они получены с нарушениями, связанными как с незаконным ограничением основных прав и свобод человека, закрепленных в Конституции Украины, так и с нарушением закона, в частности, вследствие деятельности, имеющей формальные признаки оперативно-розыскной деятельности в соответствии со статьей 2 Закона и «в нарушение части третьей статьи 5 данного Закона осуществляется лицами, безосновательно принимающими на себя функции соответствующих государственных органов, уполномоченных на осуществление оперативно-розыскной деятельности». Органы дознания, предварительного следствия и суда и их должностные лица не имеют права признавать фактически данные доказательствами в уголовном деле в связи с незаконным путем их получения в понимании положений части третьей статьи 62 Конституции Украины.

2. Свои позиции относительно предмета конституционного представления изложили Председатель Верховной Рады Украины, Генеральная прокуратура Украины, Министерство внутренних дел Украины, научные работники Национальной академии прокуратуры Украины, Национальной академии Службы безопасности Украины, Национального университета «Юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого», Национального университета «Одесская юридическая академия».

3. Конституционный Суд Украины, решая поднятые в конституционном представлении вопросы, исходит из следующего.

3.1. Украина есть демократическое, правовое государство, в котором человек, его жизнь и здоровье, честь и достоинство, неприкосновенность и безопасность признаются наивысшей социальной ценностью; права и свободы человека и их гарантии определяют содержание и направленность деятельности государства, а утверждение и обеспечение прав и свобод человека является его главной обязанностью (статьи 1, 3 Конституции Украины).

Все люди свободны и равны в своем достоинстве и правах; права и свободы человека неотчуждаемы и нерушимы; граждане имеют равные конституционные права и свободы и равны перед законом (статья 21, часть первая статьи 24 Основного Закона Украины).

Конституция Украины имеет высшую юридическую силу, а ее нормы являются нормами прямого действия; в Украине признается и действует принцип верховенства права (статья 8 Основного Закона Украины).

Недопустимость обоснования обвинения лица в совершении преступления на доказательствах, полученных незаконным путем, закреплена в первом предложении части третьей статьи 62 Конституции Украины, а в соответствии с частью второй ее статьи 64 эта гарантия не может быть ограничена.

Основной Закон Украины, гарантируя права и свободы личности, требует от нее определенного поведения в отношении других лиц и государства в целом, устанавливает соответствующие требования и ограничения.

Каждый имеет право на уважение его достоинства, на свободу и личную неприкосновенность, каждому гарантируется неприкосновенность жилища (часть первая статьи 28, часть первая статьи 29, часть первая статьи 30 Конституции Украины). Каждый обязан неукоснительно соблюдать Конституцию Украины и законы Украины, не посягать на права и свободы, честь и достоинство других людей (часть первая статьи 68 Основного Закона Украины).

В соответствии с частью второй статьи 34 Конституции Украины каждый имеет право свободно собирать, хранить, использовать и распространять информацию устно, письменно либо иным способом — по своему выбору. Однако осуществление этого права может быть ограничено законом в интересах национальной безопасности, территориальной целостности либо общественного порядка с целью предупреждения беспорядков или преступлений, для охраны здоровья населения, защиты репутации или прав других людей, предотвращения разглашения информации, полученной конфиденциально, либо для поддержания авторитета и непредвзятости правосудия (часть третья статьи 34 Основного Закона Украины).

Согласно частям первой, второй статьи 32 Конституции Украины никто не может подвергаться вмешательству в его личную и семейную жизнь, кроме случаев, предусмотренных Конституцией Украины; не допускается сбор, хранение, использование и распространение конфиденциальной информации о лице без его согласия, кроме случаев, определенных законом, и только в интересах национальной безопасности, экономического благосостояния и прав человека. Конституционный Суд Украины в пункте 1 резолютивной части Решения от 30 октября 1997 года №5-зп (дело К.Г. Устименко) указал, что к конфиденциальной информации, в частности, относятся сведения о лице (образование, семейное положение, религиозность, состояние здоровья, дата и место рождения, имущественное состояние и другие персональные данные). О невозможности государственных органов вмешиваться в личную и семейную жизнь человека, а также безосновательно получать сведения личного характера Конституционный Суд Украины отметил в подпункте 4.2 пункта 4 мотивировочной части Решения от 6 октября 2010 года №21-рп/2010 по делу о коррупционных правонарушениях и введении в действие антикоррупционных законов.

Статья 31 Конституции Украины гарантирует каждому тайну переписки, телефонных переговоров, телеграфной и иной корреспонденции. Исключения могут быть установлены только судом в случаях, предусмотрен-

ных законом, с целью предотвратить преступление или установить истину при расследовании уголовного дела, если иными способами получить информацию невозможно.

Конституционный Суд Украины, рассматривая данное дело, принимает во внимание практику Европейского суда по правам человека, который в своих решениях устанавливал наличие нарушения Конвенции о защите прав человека и основных свобод 1950 года (далее — Конвенция), когда в процессе получения доказательств ограничивались права и свободы, гарантированные Конвенцией, в частности ее статьей 6 «Право на справедливый суд», статьей 8 «Право на уважение к частной и семейной жизни».

Европейский суд по правам человека в своих решениях неоднократно отмечал, что допустимость доказательств является прерогативой национального права и, по общему правилу, именно национальные суды полномочны оценивать предоставленные им доказательства (§34 решения по делу Тейксейра де Кастро против Португалии от 9 июня 1998 года, §54 решения по делу Шабельника против Украины от 19 февраля 2009 года), а порядок сбора доказательств, предусмотренный национальным правом, может соответствовать основным правам, признанным Конвенцией, а именно: на свободу, личную неприкосновенность, на уважение к частной и семейной жизни, тайну корреспонденции, на неприкосновенность жилища (статьи 5, 8 Конвенции) и т.п.

Таким образом, давая официальное толкование положения части третьей статьи 62 Конституции Украины, Конституционный Суд Украины исходит из того, что обвинение лица в совершении преступления не может основываться на доказательствах, полученных в результате нарушения или ограничения его конституционных прав и свобод, кроме случаев, в которых Основной Закон Украины допускает такие ограничения.

3.2. Конституционный Суд Украины считает, что положение части третьей статьи 62 Конституции Украины, в соответствии с которым обвинение не может основываться на доказательствах, полученных незаконным путем, непосредственно связано с положением части первой данной статьи, согласно которому лицо считается невиновным в совершении преступления и не может быть подвергнуто уголовному наказанию, пока его вина не будет доказана в законном порядке.

Верховная Рада Украины в соответствии с пунктом 3 части первой статьи 85, пунктами 1, 14 части первой статьи 92 Конституции Украины законодательно определила полномочия органов дознания и следствия по получению фактических данных, которые могут быть признаны доказательствами и которые суд оценивает на предмет законности (допустимости), а также компетенцию органов прокуратуры, которые в соответствии с пунктом 3 статьи 121 Основного Закона Украины осуществляют надзор за соблюдением законов органами, осуществляющими оперативно-розыскную деятельность, дознание, предварительное следствие.

Сбор, проверка и оценка доказательств возможны только в порядке, предусмотренном законом. Статьей 65 Кодекса доказательствами по уголовному делу являются фактические данные, на основе которых в определенном законом порядке орган дознания, следователь и суд устанавливают наличие или отсутствие общественно опасного деяния, виновность лица,

совершившего это действие, и иные обстоятельства, имеющие значение для правильного разрешения дела (часть первая); эти данные устанавливаются показаниями свидетеля, потерпевшего, подозреваемого, обвиняемого, заключением эксперта, вещественными доказательствами, протоколами следственных и судебных действий, протоколами с соответствующими приложениями, составленными уполномоченными органами по результатам оперативно-розыскных мероприятий, и иными документами (часть вторая). Перечень субъектов, которые могут представлять доказательства, определен в статье 66 Кодекса.

Признаваться допустимыми и использоваться как доказательства по уголовному делу могут только фактические данные, полученные в соответствии с требованиями уголовно-процессуального законодательства. Проверка доказательств на их допустимость служит важнейшей гарантией обеспечения прав и свобод человека и гражданина в уголовном процессе и принятия законного и справедливого решения по делу.

Анализ положения части третьей статьи 62 Конституции Украины «обвинение не может основываться на доказательствах, полученных незаконным путем» дает основания для вывода, что обвинение в совершении преступления не может быть обосновано фактическими данными, полученными незаконным способом, а именно: с нарушением конституционных прав и свобод человека и гражданина; с нарушением установленных законом порядка, средств, источников получения фактических данных; не уполномоченным на то лицом и т.п.

3.3. Оперативно-розыскные мероприятия могут проводиться исключительно определенными в Законе государственными органами и их должностными лицами, которые обязаны действовать только на основании, в пределах полномочий и способом, которые предусмотрены Конституцией и законами Украины (часть вторая статьи 19 Основного Закона Украины).

В Законе урегулированы содержание, задачи, принципы оперативно-розыскной деятельности, порядок ее осуществления, обязанности и права подразделений, осуществляющих оперативно-розыскную деятельность, и определен перечень соответствующих действий, которые могут ими совершаться в процессе такой деятельности. Оперативно-розыскная деятельность — это система гласных и негласных розыскных, разведывательных и контрразведывательных мероприятий, осуществляемых с применением оперативных и оперативно-технических средств; ее задачей является поиск и фиксация фактических данных о противоправных действиях отдельных лиц и групп, ответственность за которые предусмотрена Уголовным кодексом Украины, о разведывательно-подрывной деятельности специальных служб иностранных государств и организаций с целью пресечения правонарушений и в интересах уголовного судопроизводства, а также получение информации в интересах безопасности граждан, общества и государства; оперативно-розыскная деятельность базируется на принципах, в частности, законности и соблюдения прав и свобод человека (статьи 1, 2, 4, 5, 7, 8 Закона).

Временное ограничение конституционных прав и свобод граждан при осуществлении оперативно-розыскной деятельности уполномоченным

органом, должностным лицом возможно только в случаях, предусмотренных Конституцией Украины, и в порядке, установленном законами Украины, с целью защиты прав и свобод других людей, в интересах национальной безопасности, территориальной целостности либо общественного порядка, экономического благосостояния и прав человека; в случаях, связанных со спасением жизни людей и имущества или непосредственным преследованием лиц, подозреваемых в совершении преступления; с целью предупредить преступление или выяснить истину при расследовании уголовного дела. Основания и порядок осуществления мероприятий, связанных со временным ограничением конституционных прав и свобод человека и гражданина, определены Кодексом, Законом, законами Украины «О милиции», «О прокуратуре», «О Службе безопасности Украины», «О Государственной пограничной службе Украины», «О контрразведывательной деятельности», «Об организационно-правовых основах борьбы с организованной преступностью».

Системный анализ положений Кодекса и Закона дает основания утверждать, что проведение оперативно-розыскных мероприятий либо использование средств для получения фактических данных должно происходить исключительно с соблюдением прав и свобод человека и гражданина, в предусмотренных законом случаях и в соответствующем процессуальном порядке лицами или подразделениями, уполномоченными осуществлять оперативно-розыскную деятельность. Несоблюдение Конституции Украины и нарушение лицами, уполномоченными осуществлять оперативно-розыскную деятельность, требований Кодекса, Закона, других законов Украины при получении фактических данных является основанием для признания собранных таким образом доказательств недопустимыми.

3.4. Оперативно-розыскная деятельность осуществляется исключительно оперативными подразделениями органов, определенных в части первой статьи 5 Закона. В соответствии с частью второй указанной статьи проведение оперативно-розыскной деятельности общественными, частными организациями и лицами, другими органами или их подразделениями, кроме определенных в части первой данной статьи, запрещено. Подобный запрет связан с тем, что осуществление не уполномоченными физическими либо юридическими лицами по собственному усмотрению каких-либо мероприятий, отнесенных к оперативно-розыскной деятельности (имеющих признаки оперативно-розыскной деятельности), нарушает не только законодательные положения, но и конституционные права и свободы человека и гражданина.

Конституционный Суд Украины исходит из того, что фактические данные о совершении преступления или подготовке к нему могут быть получены не только в результате оперативно-розыскной деятельности уполномоченных на то лиц, но и случайно зафиксированы физическими лицами, осуществлявшими собственные (частные) фото-, кино-, видео-, звукозаписи, либо видеокамерами наблюдения, расположенными как в помещениях, так и извне.

При оценивании на предмет допустимости как доказательств в уголовном деле фактических данных, содержащих информацию о совершении преступления или подготовке к нему и представленных в порядке, предус-

мотренном частью второй статьи 66 Кодекса, необходимо учитывать инициативный или ситуативный (случайный) характер действий физических или юридических лиц, их цель и целенаправленность при фиксации указанных данных.

Конституционный Суд Украины считает, что представленные любым физическим или юридическим лицом в соответствии с частью второй статьи 66 Кодекса вещи или документы (фактические данные) не соответствуют требованиям допустимости доказательств, если они получены с нарушением прав и основных свобод человека, закрепленных в Конституции Украины, в частности вследствие целенаправленных действий с применением оперативно-розыскных мероприятий, предусмотренных Законом.

Таким образом, Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что положения статьи 62 Конституции Украины направлены на обеспечение прав и свобод человека и гражданина. Поэтому положение первого предложения части третьей данной статьи «обвинение не может основываться на доказательствах, полученных незаконным путем» следует понимать как то, что обвинение в совершении преступления не может основываться на фактических данных, полученных в результате оперативно-розыскной деятельности уполномоченным на то лицом без соблюдения конституционных положений либо с нарушением порядка, установленного законом, а также полученных путем совершения целенаправленных действий по их сбору и фиксации с применением мероприятий, предусмотренных Законом Украины «Об оперативно-розыскной деятельности», лицом, не уполномоченным на осуществление такой деятельности.

Учитывая изложенное и руководствуясь статьями 147, 150, 153 Конституции Украины, статьями 51, 63, 65, 67, 69, 95 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л:

1. В аспекте конституционного представления относительно субъектов получения доказательств в уголовном деле в результате осуществления оперативно-розыскной деятельности положение первого предложения части третьей статьи 62 Конституции Украины, в соответствии с которым обвинение не может основываться на доказательствах, полученных незаконным путем, следует понимать как то, что обвинение в совершении преступления не может основываться на фактических данных, полученных в результате оперативно-розыскной деятельности уполномоченным на то лицом без соблюдения конституционных положений либо с нарушением порядка, установленного законом, а также полученных путем совершения целенаправленных действий по их сбору и фиксации с применением мероприятий, предусмотренных Законом Украины «Об оперативно-розыскной деятельности», лицом, не уполномоченным на осуществление такой деятельности.

2. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

• *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 12-рп/2011 dated October 20, 2011 upon the constitutional petition of the Security Service of Ukraine concerning official interpretation of the provision of Article 62.3 of the Constitution of Ukraine*

The subject of right to constitutional petition — the Security Service of Ukraine — applied to the Constitutional Court of Ukraine with a constitutional petition to provide an official interpretation of the provision of Article 62.3 of the Constitution of Ukraine reading that «accusation shall not be based on illegally obtained evidence» in conjunction with the provision of Article 65.2 of the Criminal Procedural Code of Ukraine (hereinafter referred to as «the Code»), Articles 2, 5.2, 8 of the Law of Ukraine No. 2135-XII «On the Operative and Investigation Activity» dated February 18, 1992 (hereinafter referred to as «the Law»).

In providing the official interpretation of the provision of Article 62.3 of the Constitution of Ukraine the Constitutional Court of Ukraine acts on the premises that accusation of a person in committing a crime shall not be based on evidence obtained as a result of violation or restriction of the constitutional rights and freedoms, except cases, when the Fundamental Law of Ukraine envisages such violations.

The operative and investigation activities may be exercised only by the bodies of state power or their officials which are obliged to act only on the grounds, within the limits of authority and in the manner envisaged by the Constitution and the laws of Ukraine (Article 19.2 of the Fundamental Law of Ukraine).

The systemic analysis of the provisions of the Code and the Law of Ukraine gives grounds to state that execution of the operative and investigation measures or the use of any means for obtaining actual information should be exercised only provided human and citizen's rights and freedoms are observed, in cases envisaged by law and in the relevant procedural manner by persons or divisions are authorised to exercise operative and investigation activity. Failure to observe of the Constitution of Ukraine and violation of the Code provisions, the Law and other laws of Ukraine by persons authorised to execute operative and investigation activity while obtaining actual information is a base to recognise evidence obtained in such way as inadmissible.

The operative and investigation activity is executed only by the divisions of operative bodies stated in Article 5.1 of the Law. Pursuant to Article 5.2 execution of the operative and investigation activity by non-governmental, private organisations, persons, other bodies or their divisions, except those mentioned in the first paragraph of this Article is prohibited.

Such prohibition is connected with the fact that execution by unauthorised individuals or legal entities of any activity related to the operative and investi-

gation activity at their discretion (which have the features of the operative and investigation activity) violates not only the legislative provisions but the constitutional human and citizen's rights and freedoms as well.

The Constitutional Court of Ukraine proceeds from the fact that the actual information on committing a crime or its preparation may be obtained not only as a result of operational activities by the authorised persons, but may also be accidentally recorded by individuals who took their own (private) pictures, video, audio records or by the watching cameras located both indoors and outdoors.

While evaluating the evidence containing information on committing a crime or its preparation and submitted as prescribed in Article 66.2 of the Code with regard to their admissibility as evidence in a criminal case, proactive or situational (random) nature of actions of individuals or legal entities, purpose of the fixation of the abovementioned data should be taken into consideration.

The Constitutional Court of Ukraine states that things or documents (evidence) given by an individual or a legal entity in accordance with Article 66.2 of the Code does not meet the criteria of admissibility of evidence, if obtained in violation of human rights and fundamental freedoms enshrined in the Constitution of Ukraine, particularly as a result of purposeful actions with the use of operative an investigation measures envisaged by the Law.

In terms of the constitutional petition regarding subjects obtaining evidence in criminal proceedings as a result of operative and investigation activities the provisions of the first sentence of A62.3 of the Constitution of Ukraine, under which accusation shall not be based on illegally obtained evidence, should be understood as such that accusation in committing a crime shall not be based on actual information and evidence obtained as a result of operative and investigation activity by the authorised person without compliance with the constitutional provisions or with the violation of the procedure envisaged by the law, as well as obtained through deliberate actions regarding their collection and fixation with the use of measures stipulated by the Law «On the Operative and Investigation Activity» by a person, not authorised to perform such activities.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за конституційним зверненням військової частини А 1080
щодо офіційного тлумачення положення пункту 28 частини першої статті 293
Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями
пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України**

м. Київ
2 листопада 2011 року
№13-рп/2011

Справа №1-25/2011

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого, **Бринцева** Василя Дмитровича, **Вдовіченка** Сергія Леонідовича, **Винокурова** Сергія Маркіяновича, **Гульгая** Михайла Мирославовича, **Запорожця** Михайла Петровича, **Кампа** Володимира Михайловича, **Колоса** Михайла Івановича, **Лилака** Дмитра Дмитровича, **Маркуш** Марії Андріївни — доповідача, **Овчаренка** В'ячеслава Андрійовича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижака** Андрія Андрійовича, **Шишкіна** Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним зверненням військової частини А 1080 щодо офіційного тлумачення положення пункту 28 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України.

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 42, 43 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне звернення військової частини А 1080.

Підставою для розгляду справи відповідно до статті 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність неоднозначного застосування судами України положення пункту 28 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Маркуш М.А. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Суб'єкт права на конституційне звернення — військова частина А 1080 — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положення пункту 28 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України (далі — Кодекс) у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України стосовно можливості апеляційного оскарження ухвал суду першої інстанції про відмову в задоволенні заяви щодо повороту виконання рішення суду.

Необхідність в офіційному тлумаченні автор клопотання обґрунтовує неоднозначним застосуванням наведеного положення Кодексу судами загальної юрисдикції, оскільки в одних випадках суди розглядають апеляційні скарги на ухвали судів першої інстанції про відмову в задоволенні заяви щодо повороту виконання рішення суду, а в інших — відмовляють у прийнятті до розгляду таких скарг, що призвело до порушення конституційного права військової частини А 1080 на апеляційне оскарження ухвали суду про відмову в задоволенні заяви щодо повороту виконання рішення суду. На підтвердження фактів неоднозначного застосування судами загальної юрисдикції положення пункту 28 частини першої статті 293 Кодексу до конституційного звернення долучено копії відповідних судових рішень.

2. Свої позиції стосовно предмета конституційного звернення висловили науковці Львівського національного університету імені Івана Франка, Національного університету «Одеська юридична академія».

3. Конституційний Суд України, розглядаючи справу щодо офіційного тлумачення положення пункту 28 частини першої статті 293 Кодексу у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України в аспекті питань, порушених у конституційному зверненні, виходить з такого.

3.1. Україна є правовою державою, в якій визнається і діє принцип верховенства права (стаття 1, частина перша статті 8 Конституції України). Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (частина друга статті 3 Основного Закону України). Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується (частина третя статті 8 Конституції України).

Згідно з Основним Законом України права і свободи людини і громадянина захищаються судом; кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (частини перша, друга статті 55).

3.2. Конституція України закріпила основні засади судочинства (частина третя статті 129). Ці засади є конституційними гарантіями права на судовий захист, зокрема шляхом забезпечення перевірки судових рішень в апеляційному та касаційному порядках, крім випадків, встановлених законом (пункт 8 частини третьої статті 129 Конституції України).

Конституційні гарантії захисту прав і свобод людини і громадянина в апеляційній та касаційній інстанціях конкретизовані в главах 1, 2 розділу V Кодексу, де врегульовано порядок і підстави для апеляційного та касаційного оскарження рішень і ухвал суду в цивільному судочинстві.

У статті 293 Кодексу визначено перелік ухвал суду першої інстанції, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку окремо від рішення суду, зокрема ухвал щодо повороту виконання рішення суду.

Особливістю ухвал суду щодо повороту виконання рішення є те, що вони приймаються на стадіях виконання судового рішення і оскаржити їх одночасно з рішенням суду неможливо. Згідно зі статтею 380 Кодексу питання про поворот виконання вирішує також суд апеляційної чи касаційної інстанції, якщо, скасувавши рішення, він закриває провадження у справі, залишає позов без розгляду, відмовляє в позові повністю або задовольняє позовні вимоги в меншому розмірі.

Поворот виконання рішення — це цивільна процесуальна гарантія захисту майнових прав особи, яка полягає у поверненні сторін виконавчого провадження в попереднє становище через скасування правової підстави для виконання рішення та повернення стягувачем відповідачу (боржнику) всього одержаного за скасованим (зміненим) рішенням. Інститут повороту виконання рішення спрямований на поновлення прав особи, порушених виконанням скасованого (зміненого) рішення, та є способом захисту цих прав у разі отримання стягувачем за виконанням та у подальшому скасованим (зміненим) судовим рішенням неналежного, безпідставно стягненого майна (або виконаних дій), оскільки правова підстава для набуття майна (виконання дій) відпала. Як наголошено в Рішенні Конституційного Суду України від 30 січня 2003 року №3-рп/2003, «правосуддя за своєю суттю визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення в правах» (абзац десятий пункту 9 мотивувальної частини).

3.3. Однією з основних засад судочинства в Україні є забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом (пункт 8 частини третьої статті 129 Основного Закону України).

Питання апеляційного та касаційного оскарження судових рішень вже були предметом розгляду Конституційного Суду України. Зокрема, він визнав, що можливість (право) оскарження судових рішень у судах апеляційної та касаційної інстанцій є складовою права особи на судовий захист. Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядку гарантує відновлення порушених прав і охоронюваних законом інтересів людини і громадянина (абзац третій підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 11 грудня 2007 року №11-рп/2007).

Відповідно до правової позиції Конституційного Суду України «положення пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України стосовно забезпечення апеляційного оскарження рішення суду, крім випадків, визначених законом, слід розуміти так, що у цивільному процесі апеляційному оскарженню підлягають ухвали за винятком випадків, коли таке оскарження заборонено законом» (абзац сьомий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 27 січня 2010 року №3-рп/2010).

Відсутність можливості апеляційного оскарження ухвали суду першої інстанції про відмову в задоволенні заяви щодо повороту виконання рішення суду в такому самому порядку, як і ухвали щодо повороту виконання рішення суду, не узгоджується з принципом справедливості та визначеними в частині третій статті 129 Конституції України основними засадами судочинства, зокрема рівністю усіх учасників судового процесу перед

законом і судом; забезпеченням апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом (пункти 2, 8).

Виходячи з наведеного Конституційний Суд України вважає, що ухвала суду щодо повороту виконання рішення стосується прав та інтересів однієї зі сторін, які відповідно до конституційної вимоги рівності перед законом і судом повинні мати рівні процесуальні можливості на поновлення своїх прав, порушених виконанням такого рішення, шляхом оскарження в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції як щодо повороту виконання рішення суду, так і про відмову в задоволенні заяви щодо повороту виконання рішення суду. Такий висновок узгоджується з правовою позицією Конституційного Суду України, висловленою в Рішенні від 25 грудня 1997 року №9-зп, за якою суд не може відмовити у правосудді, якщо мають місце ущемлення прав і свобод громадян, інакше це буде порушенням права на судовий захист, яке згідно зі статтею 64 Конституції України не може бути обмежене (пункти 1, 2 резолютивної частини).

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 51, 62, 66, 67, 69, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. В аспекті конституційного звернення положення пункту 28 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України слід розуміти так, що апеляційному оскарженню окремо від рішення суду підлягають ухвали суду першої інстанції як щодо повороту виконання судового рішення, так і про відмову в задоволенні заяви щодо повороту виконання судового рішення.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу об официальном толковании положения пункта 28
части первой статьи 293 Гражданского процессуального кодекса Украины
во взаимосвязи с положениями пунктов 2, 8 части третьей статьи 129
Конституции Украины по конституционному обращению военной части А 1080**

г. Киев
2 ноября 2011 года
№13-рп/2011

Дело №1-25/2011

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Головина Анатолия Сергеевича — председательствующего, **Брынцева** Василия Дмитриевича, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича, **Винокурова** Сергея Маркияновича, **Гультая** Михаила Мирославовича, **Запорожца** Михаила Петровича, **Кампо** Владимира Михайловича, **Колоса** Михаила Ивановича, **Лылака** Дмитрия Дмитриевича, **Маркуш** Марии Андреевны — докладчика, **Овчаренко** Вячеслава Андреевича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижака** Андрея Андреевича, **Шишкина** Виктора Ивановича,

рассмотрел в пленарном заседании дело об официальном толковании положения пункта 28 части первой статьи 293 Гражданского процессуального кодекса Украины во взаимосвязи с положениями пунктов 2, 8 части третьей статьи 129 Конституции Украины по конституционному обращению военной части А 1080.

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 42, 43 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является конституционное обращение военной части А 1080.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 94 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является наличие неоднозначного применения судами Украины положения пункта 28 части первой статьи 293 Гражданского процессуального кодекса Украины.

Заслушав судью-докладчика Маркуш М.А. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

установил:

1. Субъект права на конституционное обращение — военная часть А 1080 — обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством дать официальное толкование положения пункта 28 части первой статьи 293 Гражданского процессуального кодекса Украины (далее — Кодекс) во взаимосвязи с положениями пунктов 2, 8 части третьей статьи 129 Конституции Украины относительно возможности апелляционного обжалования определений суда первой инстанции об отказе в удовлетворении заявления о повороте исполнения решения суда.

Необходимость в официальном толковании автор ходатайства объясняет неоднозначным применением приведенного положения Кодекса судами общей юрисдикции, поскольку в одних случаях суды рассматривают апелляционные жалобы на определения судов первой инстанции об отказе в удовлетворении заявления о повороте исполнения решения суда, а в других — отказывают в принятии к рассмотрению таких жалоб, что привело к нарушению конституционного права военной части А 1080 на апелляционное обжалование определения суда об отказе в удовлетворении заявления о повороте исполнения решения суда. В подтверждение фактов неоднозначного применения судами общей юрисдикции положения пункта 28 части первой статьи 293 Кодекса к конституционному обращению приобщены копии соответствующих судебных решений.

2. Свои позиции относительно предмета конституционного обращения изложили научные работники Львовского национального университета имени Ивана Франко, Национального университета «Одесская юридическая академия».

3. Конституционный Суд Украины, рассматривая дело об официальном толковании положения пункта 28 части первой статьи 293 Кодекса во взаимосвязи с положениями пунктов 2, 8 части третьей статьи 129 Конституции Украины в аспекте вопросов, поднятых в конституционном обращении, исходит из следующего.

3.1. Украина есть правовое государство, в котором признается и действует принцип верховенства права (статья 1, часть первая статьи 8 Конституции Украины). Права и свободы человека и их гарантии определяют содержание и направленность деятельности государства; утверждение и обеспечение прав и свобод человека является главной обязанностью государства (часть вторая статьи 3 Основного Закона Украины). Обращение в суд для защиты конституционных прав и свобод человека и гражданина непосредственно на основании Конституции Украины гарантируется (часть третья статьи 8 Конституции Украины).

В соответствии с Основным Законом Украины права и свободы человека и гражданина защищаются судом; каждому гарантируется право на обжалование в суде решений, действий или бездействия органов государственной власти, органов местного самоуправления, должностных и служебных лиц (часть первая, вторая статьи 55).

3.2. Конституция Украины закрепила основные принципы судопроизводства (часть третья статьи 129). Эти принципы являются конституционными гарантиями права на судебную защиту, в частности путем обеспечения проверки судебных решений в апелляционном и кассационном порядках, кроме случаев, установленных законом (пункт 8 части третьей статьи 129 Конституции Украины).

Конституционные гарантии защиты прав и свобод человека и гражданина в апелляционной и кассационной инстанциях конкретизированы в главах 1, 2 раздела V Кодекса, где урегулирован порядок и основания для апелляционного и кассационного обжалования решений и определений суда в гражданском судопроизводстве.

В статье 293 Кодекса определен перечень определений суда первой инстанции, которые могут быть обжалованы в апелляционном порядке отдельно от решения суда, в частности определений о повороте исполнения решения суда.

Особенностью определений суда о повороте исполнения решения является то, что они принимаются на стадиях исполнения судебного решения и обжаловать их одновременно с решением суда невозможно. Согласно статье 380 Кодекса вопрос о повороте исполнения решает также суд апелляционной или кассационной инстанции, если, отменив решение, он закрывает производство по делу, оставляет иск без рассмотрения, отказывает в иске полностью или удовлетворяет иски в меньшем размере.

Поворот исполнения решения — это гражданская процессуальная гарантия защиты имущественных прав лица, состоящая в возврате сторон исполнительного производства в прежнее положение путем отмены правового основания для исполнения решения и возвращения взыскателем ответчику (должнику) всего полученного по отмененному (измененному) решению. Институт поворота исполнения решения направлен на восстановление прав лица, нарушенных исполнением отмененного (измененного) решения, и является способом защиты этих прав в случае получения взыскателем по исполненному и в дальнейшем отмененному (измененному) судебному решению ненадлежащего, безосновательно взысканного имущества (или исполненных действий), поскольку правовое основание для приобретения имущества (исполнения действий) отпало. Как подчеркнуто в Решении Конституционного Суда Украины от 30 января 2003 года №3-рп/2003, «правосудие по своей сути признается таким только при условии, что оно соответствует требованиям справедливости и обеспечивает эффективное восстановление в правах» (абзац десятый пункта 9 мотивировочной части).

3.3. Одним из основных принципов судопроизводства в Украине является обеспечение апелляционного и кассационного обжалования решения суда, кроме случаев, установленных законом (пункт 8 части третьей статьи 129 Основного Закона Украины).

Вопросы апелляционного и кассационного обжалования судебных решений уже были предметом рассмотрения Конституционного Суда Украины. В частности, он признал, что возможны (право) обжалования судебных решений в судах апелляционной и кассационной инстанций является составляющей права лица на судебную защиту. Пересмотр судебных решений в апелляционном и кассационном порядке гарантирует восстановление нарушенных прав и охраняемых законом интересов человека и гражданина (абзац третий подпункта 3.1 пункта 3 мотивировочной части Решения от 11 декабря 2007 года №11-рп/2007).

Согласно правовой позиции Конституционного Суда Украины «положение пункта 8 части третьей статьи 129 Конституции Украины об обеспечении апелляционного обжалования решения суда, кроме случаев, определенных законом, следует понимать как то, что в гражданском процессе апелляционному обжалованию подлежат определения за исключением случаев, когда такое обжалование запрещено законом» (абзац седь-

мой подпункта 3.2 пункта 3 мотивировочной части Решения от 27 января 2010 года №3-рп/2010).

Отсутствие возможности апелляционного обжалования определения суда первой инстанции об отказе в удовлетворении заявления о повороте исполнения решения суда в таком же порядке, как и определения о повороте исполнения решения суда, не согласуется с принципом справедливости и обозначенными в части третьей статьи 129 Конституции Украины основными принципами судопроизводства, в частности равенством всех участников судебного процесса перед законом и судом; обеспечением апелляционного и кассационного обжалования решения суда, кроме слушав, установленных законом (пункты 2, 8).

Исходя из изложенного Конституционный Суд Украины считает, что определение суда о повороте исполнения решения касается прав и интересов одной из сторон, которые в соответствии с конституционным требованием равенства перед законом и судом должны иметь равные процессуальные возможности по восстановлению своих прав, нарушенных исполнением такого решения, путем обжалования в апелляционном порядке определения суда первой инстанции как о повороте исполнения решения суда, так и об отказе в удовлетворении заявления о повороте исполнения решения суда. Такой вывод согласуется с правовой позицией Конституционного Суда Украины, изложенной в Решении от 25 декабря 1997 года №9-зп, по которой суд не может отказать в правосудии, если имеют место ущемления прав и свобод граждан, в противном случае это будет нарушением права на судебную защиту, которое согласно статье 64 Конституции Украины не может быть ограничено (пункты 1, 2 резолютивной части).

Учитывая изложенное и руководствуясь статьями 147, 150, 153 Конституции Украины, статьями 51, 62, 66, 67, 69, 95 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л:

1. В аспекте конституционного обращения положение пункта 28 части первой статьи 293 Гражданского процессуального кодекса Украины во взаимосвязи с положениями пунктов 2, 8 части третьей статьи 129 Конституции Украины следует понимать как то, что апелляционному обжалованию отдельно от решения суда подлежат определения суда первой инстанции как о повороте исполнения судебного решения, так и об отказе в удовлетворении заявления о повороте исполнения судебного решения.

2. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

• *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 13-rp/2011 dated November 2, 2011 in the case upon the constitutional appeal of the military unit A 1080 concerning official interpretation of the provision of Article 293.1.28 of the Civil Procedural Code of Ukraine in conjunction with the provisions of Articles 129.3.2, 129.3.8 of the Constitution of Ukraine*

Subject of right to constitutional appeal — the military unit A 1080 — applied to the Constitutional Court of Ukraine with a constitutional appeal to provide official interpretation of the provision of Article 293.1.28 of the Civil Procedural Code of Ukraine (hereinafter referred to as «the Code») in conjunction with Articles 129.3.2, 129.3.8 of the Constitution of Ukraine concerning the opportunity to challenge in the appellate instance the rulings of courts of first instance on refusal to allow claims regarding reversal of execution of court decisions.

The Constitution of Ukraine established the main principles of the judiciary (Article 129.3). These principles are the constitutional guarantees of the right to judicial protection, in particular, through ensuring challenge of court decisions in appeal and cassation, except in cases established by law (Article 129.3.8 of the Constitution).

Article 293 of the Code determines the list of rulings of courts of first instance that could be challenged in appeal separately from court decisions, in particular, rulings regarding reversal of execution of court decisions.

Reversal of execution of a court decision is a civil procedural guarantee for protection of property rights of an individual, which implies reversal of the parties of execution proceeding into previous status through cancellation of legal grounds for execution of the decision and return of all property gained by the cancelled (modified) decision from the plaintiff to the debtor. The institute of reversal of execution of court decisions is aimed at renewal of the rights of individual which were violated by the execution of the cancelled (modified) decision and is a method to protect those rights in case of receipt by the plaintiff of property (or enforcement of action) that was claimed unduly or/and unfoundedly in accordance with the executed decision that was further cancelled (modified), since the legal base for obtaining property (execution of actions) no longer arises.

Lack of opportunity to challenge in appeal rulings of courts of first instance on refusal to allow claims regarding reversal of execution of court decisions in the same manner as is established by law for rulings on reversal of execution of court decisions is not in tune with the principle of equality and basic principles of the judiciary stated in Article 129.3 of the Constitution, in particular, equality before the law and the court of all parties of a trial and ensuring challenge of a court decision in appeal and cassation, except in cases established by law (Articles 129.3.2, 129.3.8 of the Constitution).

Taking into consideration the abovementioned, the Constitutional Court of Ukraine acts on the assumption that the court ruling on reversal of execution of the court decision relates to the rights and interests of one of the party of the trial who according to the constitutional requirement of equality before the law and court should have equal procedural opportunities for renewal of their rights that were violated by execution of such decision, by means of challenging in appeal a ruling of a court of first instance on reversal of execution of the court decision, as well as on refusal to allow a claim on reversal of execution of the court decision.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held that in the aspect of the constitutional appeal the provisions of Articles 293.1.28 of the Civil Procedural Code of Ukraine in conjunction with the provisions of Articles 129.3.2, 129.3.8 of the Constitution of Ukraine should be understood as reading that apart from a court decision there may be challenged in appeal rulings of a court of first instance on reversal of execution of the court decision as well as rulings on refusal to allow claims on reversal of execution of court decision.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за конституційним зверненням
громадянина Гуляка Володимира Олександровича
щодо офіційного тлумачення положень пункту 2 статті 10 Закону України
«Про приватизацію державного житлового фонду»**

м. Київ
9 листопада 2011 року
№14-рп/2011

Справа №1-22/2011

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого, доповідача, **Бауліна** Юрія Васильовича, **Бринцева** Василя Дмитровича, **Вдовіченка** Сергія Леонідовича, **Винокурова** Сергія Маркіяновича, **Гульгая** Михайла Мирославовича, **Запорожця** Михайла Петровича, **Кампа** Володимира Михайловича, **Колоса** Михайла Івановича, **Лилака** Дмитра Дмитровича, **Маркуш** Марії Андріївни, **Сергейчука** Олега Анатолійовича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Шишкіна** Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним зверненням громадянина Гуляка Володимира Олександровича щодо офіційного тлумачення положень пункту 2 статті 10 Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду» від 19 червня 1992 року №2482-ХІІ (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., №36, ст.524) зі змінами (далі — Закон).

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 42, 43 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне звернення громадянина Гуляка Володимира Олександровича.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність неоднозначного застосування положень пункту 2 статті 10 Закону судами України.

Заслухавши суддю-доповідача Головіна А.С. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Громадянин Гуляк В.О. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень пункту 2 статті 10 Закону стосовно того, чи стають допоміжні приміщення об'єктами права спільної власності громадян, які набули право приватної власності на квартири на підставі цивільно-правових угод, а не шляхом використання житлових чеків при приватизації.

Згідно з пунктом 2 статті 10 Закону власники квартир багатоквартирних будинків та житлових приміщень у гуртожитку є співвласниками до-

поміжних приміщень у будинку чи гуртожитку, технічного обладнання, елементів зовнішнього благоустрою і зобов'язані брати участь у загальних витратах, пов'язаних з утриманням будинку і прибудинкової території відповідно до своєї частки у майні будинку чи гуртожитку. Допоміжні приміщення (кладовки, сараї і т. ін.) передаються у власність квартиронаймачів безоплатно і окремо приватизації не підлягають.

Необхідність в офіційному тлумаченні вказаних положень Закону автор клопотання обґрунтовує тим, що суди України по-різному застосовують їх під час вирішення спорів щодо здійснення власниками квартир багатоквартирного будинку права спільної власності на допоміжні приміщення у зв'язку з неоднаковим розумінням змісту цього права та правових наслідків його реалізації.

На підтвердження своїх аргументів Гуляк В.О. долучив до конституційного звернення рішення Зарічного районного суду міста Суми від 4 грудня 2009 року, Городоцького районного суду Хмельницької області від 14 травня 2010 року. Як вбачається з цих актів, суди загальної юрисдикції, застосовуючи пункт 2 статті 10 Закону та посилаючись на правові позиції Конституційного Суду України, викладені в Рішенні від 2 березня 2004 року №4-рп/2004, неоднаково розуміють право спільної власності на допоміжні приміщення у разі зміни власника квартири, що призводить до прийняття рішень, які мають різні правові наслідки.

Зокрема, суди дотримуються думки, що право спільної власності на допоміжні приміщення є невід'ємним правом кожного власника квартири незалежно від підстав його набуття, або ж виходять із того, що у разі набуття права власності на квартиру за цивільно-правовими угодами об'єктом власності є тільки квартира, а право спільної власності на допоміжні приміщення належить лише особам, які набули його шляхом приватизації квартир.

Суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що таке неоднозначне розуміння і застосування судами положень пункту 2 статті 10 Закону призвело до порушення його права власності, передбаченого частиною першою статті 41 Конституції України.

2. Вирішуючи порушене в конституційному зверненні питання, Конституційний Суд України виходить з такого.

В Україні визнається і діє принцип верховенства права; Конституція України має найвищу юридичну силу (частини перша, друга статті 8 Основного Закону України).

Відповідно до Конституції України усі суб'єкти права власності рівні перед законом (частина четверта статті 13); кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю; право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом (частини перша, друга статті 41); правовий режим власності визначається виключно законами України (пункт 7 частини першої статті 92).

Проаналізувавши розвиток відносин приватної власності в Україні, Конституційний Суд України дійшов висновку, що набуття права власності на квартиру до прийняття Закону відбувалося на підставі Закону України

«Про власність» від 7 лютого 1991 року №697-ХІІ (зі змінами), який встановлював, що об'єктами права приватної власності є жилі будинки, квартири (пункт 1 статті 13); наймач жилого приміщення в будинку державного житлового фонду та члени його сім'ї мають право придбати у власність відповідну квартиру або будинок шляхом їх викупу або на інших підставах, передбачених законодавством України; громадянин, який став власником цього майна, має право розпоряджатися ним на свій розсуд: продавати, обмінювати, здавати в оренду, укладати інші угоди, не заборонені законом (частини друга, третя статті 15). Тобто викуп визначався підставою набуття права власності на жилий будинок, квартиру.

Правові основи приватизації державного житлового фонду, його подальшого використання й утримання встановлено Законом. Відповідно до його преамбули метою приватизації державного житлового фонду є створення умов для здійснення права громадян на вільний вибір способу задоволення потреб у житлі, залучення громадян до участі в утриманні і збереженні існуючого житла та формування ринкових відносин.

Таким чином, приватизація є підставою набуття права власності на об'єкти державного майна. Про приватизацію державного житлового фонду як способі набуття права приватної власності зазначено в рішеннях Конституційного Суду України від 28 вересня 2000 року №10-рп/2000 у справі про приватизацію державного житлового фонду, від 2 березня 2004 року №4-рп/2004 у справі про права співвласників на допоміжні приміщення багатоквартирних будинків, від 10 червня 2010 року №15-рп/2010 у справі про безоплатну приватизацію житла.

Законами України визначено й інші підстави набуття вказаного права, у тому числі укладення цивільно-правових угод. Так, за Цивільним кодексом України підставами набуття права приватної власності є купівля-продаж (стаття 655), міна (стаття 715), дарування (стаття 717), довічне утримання (стаття 744), спадкування (стаття 1216) тощо. Згідно з Житловим кодексом Української РСР громадяни мають право на приватизацію квартир (будинків) державного житлового фонду, житлових приміщень у гуртожитках, які перебувають у власності територіальних громад, або придбання їх у житлових кооперативах, на біржових торгах, шляхом індивідуального житлового будівництва чи одержання у власність на інших підставах, передбачених законом (частина третя статті 9).

Отже, приватизація, купівля-продаж, спадкування, інші цивільно-правові угоди є однаковими юридично значимими підставами набуття права власності на квартиру.

Зі змісту пункту 2 статті 10 Закону вбачається, що в ньому не встановлено обмежень щодо набуття права власності на допоміжні приміщення будинку залежно від підстав набуття права власності на житло. Наведене відповідає Конституції України та узгоджується з правовою позицією Конституційного Суду України, викладеною в Рішенні від 2 березня 2004 року №4-рп/2004, згідно з якою у багатоквартирних будинках, де не всі квартири приватизовані чи приватизовані повністю, власник (власники) не-приватизованих квартир (їх правонаступники) і власники приватизованих квартир багатоквартирного будинку є рівноправними співвласниками допоміжних приміщень. Вони є рівними у праві володіти, користуватися і

розпоряджатися допоміжними приміщеннями. Ніхто з власників квартир не має пріоритетного права користуватися та розпоряджатися цими приміщеннями (абзац перший підпункту 4.3 пункту 4 мотивувальної частини).

У названому рішенні Конституційний Суд України серед власників квартир багатоквартирного будинку виокремив осіб, що мають право володіти і користуватися квартирою в будинку державного житлового фонду, власників квартир, набутих із правочинів або в порядку спадкування та в інший не заборонений законом спосіб.

3. Зміст права власності охоплює права володіння, користування і розпорядження власником своїм майном, які він здійснює на власний розсуд (статті 317, 319 Цивільного кодексу України).

Проте юридично забезпечена можливість здійснювати правомочності щодо володіння, користування і розпорядження власника належним йому майном не може виходити за рамки, встановлені правовими нормами, що регулюють відносини у сфері власності (абзац другий підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 11 травня 2005 року №4-рп/2005 у справі про права акціонерів ЗАТ).

Відповідно до частини другої статті 382 Цивільного кодексу України власникам квартири у дво- або багатоквартирному житловому будинку належать на праві спільної сумісної власності приміщення загального користування, опорні конструкції будинку, механічне, електричне, сантехнічне та інше обладнання за межами або всередині квартири, яке обслуговує більше однієї квартири, а також споруди, будівлі, які призначені для забезпечення потреб усіх власників квартир, а також власників нежитлових приміщень, які розташовані у житловому будинку.

Згідно зі статтею 19 Закону України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» від 29 листопада 2001 року №2866-III спільне майно співвласників багатоквартирного будинку складається з неподільного та загального майна. Неподільне майно перебуває у їхній спільній сумісній власності і не підлягає відчуженню, загальне майно — у спільній частковій власності.

Таким чином, на допоміжні приміщення багатоквартирного будинку поширюється правовий режим як спільної сумісної, так і спільної часткової власності, який передбачає особливий порядок здійснення правомочностей власника щодо володіння, користування і розпорядження. При цьому в законодавчому порядку не виокремлюються суб'єкти права спільної власності залежно від підстав набуття права власності на квартиру.

Правовим регулюванням відносин спільної сумісної власності в Україні визначаються особливості здійснення прав власників виходячи з її правового режиму. Ці особливості полягають у різних формах реалізації відповідного права: при спільній сумісній власності — шляхом взаємного волевиявлення усіх співвласників, при спільній частковій власності — лише за волею власника відповідної частки, виділеної в натурі з майна, що є у спільній сумісній власності.

4. За законодавством України допоміжне приміщення у дво- або багатоквартирному будинку, гуртожитку має своє функціональне призна-

чення, яке полягає у забезпеченні експлуатації будинку та побутового обслуговування його мешканців. Під поняттям «мешканці» треба розуміти власників, співвласників, наймачів, орендарів окремих житлових і нежитлових приміщень будинку, які проживають у будинку і становлять визначене коло суб'єктів, які реалізують право спільної власності на окремий її об'єкт — допоміжні приміщення.

Крім того, таке функціональне призначення, як обслуговування дво- або багатоквартирного будинку, має і прибудинкова територія навколо нього, визначена актом на право власності чи користування земельною ділянкою. З цього випливає, що допоміжне приміщення може бути розташоване і поза межами дво- або багатоквартирного будинку.

Виходячи з викладеного та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 51, 62, 66, 67, 69, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. В аспекті конституційного звернення положення пункту 2 статті 10 Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду» від 19 червня 1992 року №2482-ХІІ зі змінами необхідно розуміти так, що власники квартир дво- або багатоквартирних житлових будинків та житлових приміщень у гуртожитку, незалежно від підстав набуття права власності на такі квартири, житлові приміщення, є співвласниками допоміжних приміщень у будинку чи гуртожитку, технічного обладнання, елементів зовнішнього благоустрою.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу об официальном толковании
положений пункта 2 статьи 10 Закона Украины
«О приватизации государственного жилищного фонда»
по конституционному обращению гражданина
Гуляка Владимира Александровича**

г. Киев
9 ноября 2011 года
№14-рп/2011

Дело №1-22/2011

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Головина Анатолия Сергеевича — председательствующего, докладчика, **Баулина** Юрия Васильевича, **Брынцева** Василия Дмитриевича, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича, **Винокурова** Сергея Маркияновича, **Гульгая** Михаила Михаила Мирославовича, **Запорожца** Михаила Петровича, **Кампо** Владимира Михайловича, **Колоса** Михаила Ивановича, **Лылака** Дмитрия Дмитриевича, **Маркуш** Марии Андреевны, **Сергейчука** Олега Анатольевича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Шишкина** Виктора Ивановича,

рассмотрел в пленарном заседании дело об официальном толковании положений пункта 2 статьи 10 Закона Украины «О приватизации государственного жилищного фонда» от 19 июня 1992 года №2482-ХП (Ведомости Верховной Рады Украины, 1992 г., №36, ст.524) с изменениями (далее — Закон) по конституционному обращению гражданина Гуляка Владимира Александровича.

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 42, 43 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное обращение гражданина Гуляка Владимира Александровича.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 94 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является наличие неоднозначного применения положений пункта 2 статьи 10 Закона судами Украины.

Заслушав судью-докладчика Головина А.С. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л:

1. Гражданин Гуляк В.А. обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством дать официальное толкование положений пункта 2 статьи 10 Закона относительно того, становятся ли вспомогательные помещения объектами права общей собственности граждан, которые приобрели право частной собственности на квартиры на основании гражданско-правовых соглашений, а не путем использования жилищных чеков при приватизации.

Согласно пункту 2 статьи 10 Закона собственники квартир многоквартирных домов и жилых помещений в общежитии являются совладельцами вспомогательных помещений в доме или общежитии, технического оборудования, элементов внешнего благоустройства и обязаны принимать участие в общих расходах, связанных с содержанием дома и придомовой территории в соответствии со своей долей в имуществе дома или общежития. Вспомогательные помещения (кладовки, сараи и т.п.) передаются в собственность квартиросъемщиков безвозмездно и отдельно приватизации не подлежат.

Необходимость в официальном толковании указанных положений Закона автор ходатайства обосновывает тем, что суды Украины по-разному применяют их при решении споров относительно осуществления собственниками квартир многоквартирного дома права общей собственности на вспомогательные помещения в связи с неодинаковым пониманием содержания этого права и правовых последствий его реализации.

В подтверждение своих аргументов Гуляк В.А. приобщил к конституционному обращению решения Заречного районного суда города Сумы от 4 декабря 2009 года, Городоцкого районного суда Хмельницкой области от 14 мая 2010 года. Как усматривается из этих актов, суды общей юрисдикции, применяя пункт 2 статьи 10 Закона и ссылаясь на правовые позиции Конституционного Суда Украины, изложенные в Решении от 2 марта 2004 года №4-рп/2004, неодинаково понимают право общей собственности на вспомогательные помещения в случае смены собственника квартиры, что ведет к принятию решений, имеющих разные правовые последствия.

В частности, суды придерживаются мнения, что право общей собственности на вспомогательные помещения является неотъемлемым правом каждого собственника квартиры независимо от оснований его приобретения, или же исходят из того, что в случае приобретения права собственности на квартиру по гражданско-правовым соглашениям объектом собственности является только квартира, а право общей собственности на вспомогательные помещения принадлежит только лицам, которые приобрели его путем приватизации квартир.

Субъект права на конституционное обращение считает, что такое неоднозначное понимание и применение судами положений пункта 2 статьи 10 Закона привело к нарушению его права собственности, предусмотренного частью первой статьи 41 Конституции Украины.

2. Решая поднятый в конституционном обращении вопрос, Конституционный Суд Украины исходит из следующего.

В Украине признается и действует принцип верховенства права; Конституция Украины имеет высшую юридическую силу (части первая, вторая статьи 8 Основного Закона Украины).

Согласно Конституции Украины все субъекты права собственности равны перед законом (часть четвертая статьи 13); каждый имеет право владеть, пользоваться и распоряжаться своей собственностью; право частной собственности приобретается в порядке, определенном законом (части

первая, вторая статьи 41); правовой режим собственности определяется исключительно законами Украины (пункт 7 части первой статьи 92).

Проанализировав развитие отношений частной собственности в Украине, Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что приобретение права собственности на квартиру до принятия Закона происходило на основании Закона Украины «О собственности» от 7 февраля 1991 года №697-ХІІ (с изменениями), который устанавливал, что объектами права частной собственности являются жилые дома, квартиры (пункт 1 статьи 13); наниматель жилого помещения в доме государственного жилищного фонда и члены его семьи вправе приобрести в собственность соответствующую квартиру или дом путем их выкупа или по иным основаниям, предусмотренным законодательством Украины; гражданин, ставший собственником этого имущества, вправе распоряжаться им по своему усмотрению: продавать, обменивать, сдавать в аренду, совершать иные сделки, не запрещенные законом (части вторая, третья статьи 15). То есть выкуп определялся основанием приобретения права собственности на жилой дом, квартиру.

Правовые основы приватизации государственного жилищного фонда, его дальнейшего использования и содержания установлены Законом. Согласно его преамбуле целью приватизации государственного жилищного фонда является создание условий для осуществления права граждан на свободный выбор способа удовлетворения потребностей в жилье, привлечения граждан к участию в содержании и сохранении существующего жилья и формирования рыночных отношений.

Следовательно, приватизация является основанием приобретения права собственности на объекты государственного имущества. О приватизации государственного жилищного фонда как способе приобретения права частной собственности указано в решениях Конституционного Суда Украины от 28 сентября 2000 года №10-рп/2000 по делу о приватизации государственного жилищного фонда, от 2 марта 2004 года №4-рп/2004 по делу о правах совладельцев на вспомогательные помещения многоквартирных домов, от 10 июня 2010 года №15-рп/2010 по делу о безвозмездной приватизации жилья.

Законами Украины определены и другие основания приобретения указанного права, в том числе заключение гражданско-правовых соглашений. Так, по Гражданскому кодексу Украины основаниями приобретения права частной собственности являются купля-продажа (статья 655), мена (статья 715), дарение (статья 717), пожизненное содержание (статья 744), наследование (статья 1216) и т.п.

В соответствии с Жилищным кодексом Украинской ССР граждане имеют право на приватизацию квартир (домов) государственного жилищного фонда, жилых помещений в общежитиях, находящихся в собственности территориальных общин, или приобретение их в жилищных кооперативах, на биржевых торгах, путем индивидуального жилищного строительства или получения в собственность на других основаниях, предусмотренных законом (часть третья статьи 9).

Следовательно, приватизация, купля-продажа, наследование, другие гражданско-правовые соглашения являются одинаковыми юридически

значимыми основаниями приобретения права собственности на квартиру.

Из содержания пункта 2 статьи 10 Закона усматривается, что в нем не установлены ограничения относительно приобретения права собственности на вспомогательные помещения дома в зависимости от оснований приобретения права собственности на жилье. Приведенное соответствует Конституции Украины и согласуется с правовой позицией Конституционного Суда Украины, изложенной в Решении от 2 марта 2004 года №4-рп/2004, в соответствии с которой в многоквартирных домах, где не все квартиры приватизированы или приватизированы полностью, собственник (собственники) неприватизированных квартир (их правопреемники) и собственники приватизированных квартир многоквартирного дома являются равноправными совладельцами вспомогательных помещений. Они равны в праве владеть, пользоваться и распоряжаться вспомогательными помещениями. Никто из собственников квартир не имеет приоритетного права пользоваться и распоряжаться этими помещениями (абзац первый подпункта 4.3 пункта 4 мотивировочной части).

В названном решении Конституционный Суд Украины среди собственников квартир многоквартирного дома выделил лиц, имеющих право владеть и пользоваться квартирой в доме государственного жилищного фонда, собственников квартир, приобретенных по правовым сделкам или в порядке наследования и другим, не запрещенным законом, способом.

3. Содержание права собственности охватывает права владения, пользования и распоряжения владельцем своим имуществом, которые он осуществляет на собственное усмотрение (статьи 317, 319 Гражданского кодекса Украины).

Тем не менее юридически обеспеченная возможность осуществлять правомочия относительно владения, пользования и распоряжения собственника принадлежащим ему имуществом не может выходить за рамки, установленные правовыми нормами, регулирующими отношения в сфере собственности (абзац второй подпункта 4.2 пункта 4 мотивировочной части Решения Конституционного Суда Украины от 11 мая 2005 года №4-рп/2005 по делу о правах акционеров ЗАО).

В соответствии с частью второй статьи 382 Гражданского кодекса Украины собственникам квартиры в двух- или многоквартирном жилом доме принадлежат на праве общей совместной собственности помещения общего пользования, опорные конструкции дома, механическое, электрическое, сантехническое и другое оборудование за пределами или внутри квартиры, обслуживающее более одной квартиры, а также сооружения, здания, предназначенные для обеспечения потребностей всех собственников квартир, а также собственников нежилых помещений, расположенных в жилом доме.

Согласно статье 19 Закона Украины «Об объединении совладельцев многоквартирного дома» от 29 ноября 2001 года №2866-III общее имущество совладельцев многоквартирного дома состоит из неделимого и обще-

го имущества. Неделимое имущество находится в их общей совместной собственности и не подлежит отчуждению, общее имущество — в общей долевой собственности.

Таким образом, на вспомогательные помещения многоквартирного дома распространяется правовой режим как общей совместной, так и общей долевой собственности, что предусматривает особый порядок осуществления правомочий собственника относительно владения, пользования и распоряжения. При этом в законодательном порядке не выделяются субъекты права общей собственности в зависимости от оснований приобретения права собственности на квартиру.

Правовым регулированием отношений общей совместной собственности в Украине определяются особенности осуществления прав собственников исходя из ее правового режима. Эти особенности состоят в разных формах реализации соответствующего права: при общей совместной собственности — путем взаимного волеизъявления всех совладельцев, при общей долевой собственности — только по воле собственника соответствующей доли, выделенной в натуре из имущества, в общей совместной собственности.

4. По законодательству Украины вспомогательное помещение в двух- или многоквартирном доме, общежитии имеет свое функциональное назначение, состоящее в обеспечении эксплуатации дома и бытового обслуживания его жителей. Под понятием «жители» следует понимать собственников, совладельцев, нанимателей, арендаторов отдельных жилых и нежилых помещений дома, которые проживают в доме и составляют определенный круг субъектов, реализующих право общей собственности на отдельный ее объект — вспомогательные помещения.

Кроме того, такое функциональное назначение, как обслуживание двух- или многоквартирного дома, имеет и придомовая территория вокруг него, определенная актом на право собственности или пользования земельным участком. Из этого следует, что вспомогательное помещение может быть расположено и за пределами двух- или многоквартирного дома.

Исходя из изложенного и руководствуясь статьями 147, 150, 153 Конституции Украины, статьями 51, 62, 66, 67, 69, 95 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л:

1. В аспекте конституционного обращения положения пункта 2 статьи 10 Закона Украины «О приватизации государственного жилищного фонда» от 19 июня 1992 года №2482-ХІІ с изменениями следует понимать как то, что собственники квартир двух- или многоквартирных жилых домов и жилых помещений в общежитии, независимо от оснований приобретения права собственности на такие квартиры, жилые помещения, являются совладельцами вспомогательных помещений в доме или общежитии, технического оборудования, элементов внешнего благоустройства.

2. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

• *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No.14-rp/2011 dated November 9, 2011 in the case upon the constitutional appeal of a citizen of Ukraine Mr. Huliak Volodymyr Oleksandrovych concerning official interpretation of the provisions of Article 10.2 of the Law of Ukraine «On Privatisation of State Housing Fund»*

Citizen of Ukraine Mr. Huliak Volodymyr Oleksandrovych applied to the Constitutional Court of Ukraine with a constitutional appeal to provide official interpretation of the provisions of Article 10.2 of the Law of Ukraine «On Privatisation of State Housing Fund» No.2482-XII dated June 19, 1992 (hereinafter referred to as «the Law») asking whether the auxiliary facilities become the objects of co-property of citizens who acquired the right of private property related to the apartments on the basis of civil and legal agreements and not by way of use of housing cheques during the privatisation.

The legal grounds for privatisation of the state housing fund, its further use and maintenance are established by the Law. According to its Preamble the privatisation of the state housing fund is aimed at creation of conditions for implementation of citizens' right to a free choice of means to satisfy their needs in apartments, and citizens' involvement in participation in maintenance and keeping the existing apartments, as well as formation of market relations.

Thus, privatisation is a ground for acquirement of the right to property of the objects of the state housing fund.

Laws establish other grounds for acquirement of the abovementioned right, including conclusion of civil and legal agreements. Privatisation, purchase and sale, inheritance and other civil and legal agreements are grounds legally equal for acquiring the right of property to an apartments

The content of the property right includes the right of possession, use and disposal of property by its owner, which he or she exercises at his/her discretion (Articles 317, 319 of the Civil Code of Ukraine).

According to Article 382.2 of the Civil Code of Ukraine the common premises, supporting structures of a house, mechanical, electrical, sanitary ware or other equipment beyond the borders of an apartment or inside of it, which help maintain more than one flat, as well as houses, buildings, designed to satisfy needs of all owners of apartments, and owners of non-residential premises which are disposed inside the dwelling house — belong to the owners of apartments in duplex house or apartment house on the right of co-property.

Pursuant to Article 19 of the Law of Ukraine «On Associations of Apartment House Owners» No.2866-III dated November 29, 2001 co-property of apartment house owners consists of indivisible property and common property. Indivisible property stays in the joint tenancy of all owners and should not be expropriated; common property is in joint partial ownership.

Thus, the legal regimes of the co-ownership, as well as joint partial property both cover the auxiliary premises of an apartment house, the latter envisaging the special procedure of realisation of property rights concerning possession, use and disposal of property by its owners. Hereby, subjects of the right to co-ownership are not distinguished at the legislative level depending on the grounds for acquiring the property right to an apartment.

The legal regulation of the relations of co-ownership in Ukraine determine the specific characteristics of the exercise of owners' rights, depending on its legal regime. These characteristics imply different forms of implementation of the relevant right: by mutual will of all co-owners in case of co-ownership; and by the will of an owner of the relevant part, separated in kind from the property which is in co-ownership in case of joint partial ownership.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held that in terms of the constitutional appeal the provisions of Article 10.2 of the Law of Ukraine «On Privatisation of State Housing Fund» No.2482-XII dated June 19, 1992 with subsequent amendments should be understood as reading that the owners of apartments in a duplex house or apartment house and housing dwellings in dormitories, regardless of the grounds for acquiring the right to property to such apartments, housing dwellings are the co-owners of auxiliary premises in a house or dormitory, technical equipment, elements of external facilities.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

у справі за конституційним зверненням
громадянина Степаненка Андрія Миколайовича
щодо офіційного тлумачення положень пунктів 22, 23 статті 1, статті 11,
частини восьмої статті 18, частини третьої статті 22 Закону України
«Про захист прав споживачів» у взаємозв'язку з положеннями
частини четвертої статті 42 Конституції України
(справа про захист прав споживачів кредитних послуг)

м. Київ
10 листопада 2011 року
№15-рп/2011

Справа №1-26/2011

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого, **Бауліна** Юрія Васильовича — доповідача, **Бринцева** Василя Дмитровича, **Вдовіченка** Сергія Леонідовича, **Винокурова** Сергія Маркіяновича, **Гульгая** Михайла Мирославовича, **Запорожця** Михайла Петровича, **Кампа** Володимира Михайловича, **Колоса** Михайла Івановича, **Лилака** Дмитра Дмитровича, **Маркуш** Марії Андріївни, **Пасенюка** Олександра Михайловича, **Сергейчука** Олега Анатолійовича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Шишкіна** Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним зверненням громадянина Степаненка А.М. щодо офіційного тлумачення положень пункту 23 статті 1, абзацу другого частини четвертої, пункту 2 частини сьомої статті 11, частини восьмої статті 18, частини третьої статті 22 Закону України «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 року №1023-ХІІ (Відомості Верховної Ради Української РСР, 1991 р., №30, ст.379) з наступними змінами (далі — Закон) у взаємозв'язку з положеннями частини четвертої статті 42 Конституції України.

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 42, 43 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне звернення громадянина Степаненка А.М.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність неоднозначного застосування вказаних положень Закону судами загальної юрисдикції та органами виконавчої влади.

Заслухавши суддю-доповідача Бауліна Ю.В. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Громадянин Степаненко Андрій Миколайович звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень пункту 23 статті 1, абзацу другого частини четвертої, пункту 2 час-

тини сьомої статті 11, частини восьмої статті 18, частини третьої статті 22 Закону у взаємозв'язку з положеннями частини четвертої статті 42 Конституції України.

Необхідність в офіційному тлумаченні автор клопотання аргументує неоднозначним застосуванням вказаних положень судами України та органами виконавчої влади, що може призвести до порушення його права на захист державою, як споживача послуг комерційного банку, передбаченого частиною четвертою статті 42 Конституції України.

Суб'єкт права на конституційне звернення стверджує, що суди поширюють дію Закону лише на правовідносини, що виникають на стадії укладення договору споживчого кредиту. Органи виконавчої влади, навпаки, виходять з того, що дія Закону поширюється на правовідносини сторін договору споживчого кредиту не тільки на стадії його укладення, а й на стадії виконання.

Громадянин Степаненко А.М. просить Конституційний Суд України дати офіційне тлумачення положень пункту 23 статті 1, абзацу другого частини четвертої, пункту 2 частини сьомої статті 11, частини восьмої статті 18, частини третьої статті 22 Закону у взаємозв'язку з положеннями частини четвертої статті 42 Конституції України, роз'яснивши, чи дія Закону в частині регулювання договору споживчого кредиту поширюється лише на стадію укладення такого договору чи й на стадію його виконання.

2. Свої позиції стосовно предмета конституційного звернення висловили Голова Верховної Ради України, Національний банк України, Голова Державної інспекції України з питань захисту прав споживачів, представник Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Асоціація українських банків, Українська асоціація споживачів, науковці Державного вищого навчального закладу «Українська академія банківської справи Національного банку України».

3. Конституційний Суд України, вирішуючи порушене в конституційному зверненні питання, виходить з такого.

3.1. Україна як соціальна, правова держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом. Кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів (стаття 1, частина четверта статті 13, частини перша, четверта статті 42 Конституції України).

В Україні визнається і діє принцип верховенства права; Конституція України має найвищу юридичну силу; закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй (частини перша, друга статті 8 Основного Закону України).

3.2. Регулювання договірних цивільних відносин здійснюється як самостійно їх сторонами, так і за участю держави відповідно до положень Цивільного кодексу України (далі — Кодекс).

Одним із фундаментальних принципів приватноправових відносин є принцип свободи договору, закріплений у пункті 3 статті 3 Кодексу. Разом

з тим зазначена свобода є обмеженою — межі дії цього принципу визначаються критеріями справедливості, добросовісності, пропорційності, розумності.

Конституційний Суд України вважає, що держава, встановлюючи законами України засади створення і функціонування грошового та кредитного ринків (пункт 1 частини другої статті 92 Конституції України), має підтримувати на засадах пропорційності розумний баланс між публічним інтересом ефективного перерозподілу грошових накопичень, комерційними інтересами банків щодо отримання справедливого прибутку від кредитування і охоронюваними законом правами та інтересами споживачів їх кредитних послуг.

Конституційний Суд України виходить також з того, що держава сприяє забезпеченню споживання населенням якісних товарів (робіт, послуг), зростанню добробуту громадян та загального рівня довіри в суспільстві. Разом з тим споживачу, як правило, об'єктивно бракує знань, необхідних для здійснення правильного вибору товарів (робіт, послуг) із запропонованих на ринку, а також для оцінки договорів щодо їх придбання, які нерідко мають вид формуляра або іншу стандартну форму (частина перша статті 634 Кодексу). Отже, для споживача існує ризик помилково чи навіть унаслідок уведення його в оману придбати не потрібні йому кредитні послуги. Тому держава забезпечує особливий захист більш слабкого суб'єкта економічних відносин, а також фактичну, а не формальну рівність сторін у цивільно-правових відносинах, шляхом визначення особливостей договірних правовідносин у сфері споживчого кредитування та обмеження дії принципу свободи цивільного договору. Це здійснюється через встановлення особливого порядку укладення цивільних договорів споживчого кредиту, їх оспорування, контролю за змістом та розподілу відповідальності між сторонами договору. Тим самим держава одночасно забезпечує добросовісного продавця товарів (робіт, послуг) від можливих зловживань з боку споживачів.

3.3. Конституційний Суд України бере до уваги також положення актів міжнародного права.

Так, у пунктах 1, 2 Резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Керівні принципи для захисту інтересів споживачів» від 9 квітня 1985 року №39/248 зазначено такі цілі: сприяти країнам у встановленні або подальшому забезпеченні належного захисту свого населення як споживачів; сприяти створенню структур виробництва і розподілу, здатних задовольняти потреби і запити споживачів; заохочувати високий рівень етичних норм поведінки тих, хто пов'язаний з виробництвом і розподілом товарів та послуг для споживачів; сприяти країнам у боротьбі зі шкідливою діловою практикою всіх підприємств на національному і міжнародному рівнях, яка негативно позначається на споживачах; заохочувати створення ринкових умов, що надають споживачам більший вибір при нижчих цінах. При цьому уряди повинні розробляти, укріплювати та продовжувати активну політику захисту інтересів споживачів.

Хартією захисту споживачів, схваленою Резолюцією Консультативної Асамблеї Ради Європи від 17 травня 1973 року №543, зокрема, передбачається, що надання товарів чи послуг, у тому числі у фінансовій галузі,

не має здійснюватися за допомогою прямого чи опосередкованого обману споживача.

У Директиві 2005/29/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 11 травня 2005 року щодо несправедливих видів торговельної практики зазначається, що фінансові послуги через їхню складність та властиві їм серйозні ризики потребують встановлення детальних вимог, включаючи позитивні зобов'язання торговця. Оманливі види торговельної практики утримують споживача від поміркованого і, таким чином, ефективного вибору. Для підтримання впевненості споживачів загальна заборона несправедливих видів торговельної практики однаковою мірою повинна застосовуватися до тих із них, що виникають як за межами контрактних відносин між торговцем та споживачем, так і під час виконання укладеного контракту (пункти 9, 13, 14 преамбули зазначеної Директиви).

За змістом Директиви 2008/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 23 квітня 2008 року про кредитні угоди для споживачів важливим для забезпечення довіри споживачів є пропонування ринком достатнього ступеня їх захисту. При цьому в зазначеній Директиві відповідні права споживачів регламентуються на доконтрактній стадії, а також на стадії виконання кредитної угоди.

3.4. Згідно з частинами першою, третьою статті 1054 Кодексу за кредитним договором банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, установлених договором, а позичальник — повернути кредит та сплатити відсотки. Особливості регулювання відносин за договором про надання споживчого кредиту встановлені законом.

Закон регулює відносини між споживачами товарів, робіт і послуг та виробниками і продавцями товарів, виконавцями робіт і надавачами послуг різних форм власності, встановлює права споживачів, а також визначає механізм їх захисту та основи реалізації державної політики у сфері захисту прав споживачів. Захист інтересів споживачів фінансових послуг є метою державного регулювання ринків фінансових послуг також відповідно до пункту 2 статті 19 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12 липня 2001 року №2664-III (далі — Закон про фінансові послуги).

Згідно з положеннями пунктів 22, 23 статті 1 Закону споживачем вважається фізична особа, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника. Споживчий кредит — це кошти, що надаються кредитодавцем (банком або іншою фінансовою установою) споживачеві на придбання продукції.

За частиною першою статті 11 Закону між кредитодавцем та споживачем укладається договір про надання споживчого кредиту, відповідно до якого кредитодавець надає кошти (споживчий кредит) або бере зобов'язання надати їх споживачеві для придбання продукції у розмірі та на умовах, установлених договором, а споживач зобов'язується повернути їх разом з нарахованими відсотками.

Частиною другою статті 11 Закону та абзацом шістнадцятим частини першої статті 6 Закону про фінансові послуги врегульовуються питання

щодо відомостей, які кредитор має повідомити споживачеві до укладення договору споживчого кредиту, а статтею 56 Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 року №2121-III (далі — Закон про банки) — щодо відомостей, які банк має надавати споживачеві як власному клієнту на його вимогу.

У частині третій статті 11 Закону встановлено правила збору та використання інформації щодо споживача як на стадії укладення договору споживчого кредиту, так і в процесі його виконання.

Положення частин четвертої — одинадцятої статті 11 Закону передбачають такі права споживача, які за своїм змістом можливо реалізувати лише під час виконання договору споживчого кредиту. Зокрема, це право споживача протягом певного терміну відкликати згоду на укладення договору про надання споживчого кредиту без пояснення причин; не бути примушеним під час виконання кредитного договору сплачувати платежі, встановлені на незаконних засадах; достроково повернути споживчий кредит; не бути примушеним достроково повернути суму споживчого кредиту у разі незначних порушень договору; бути захищеним від суспільного поширення інформації про несплату боргу тощо.

Права споживачів на стадії виконання кредитного договору передбачаються також положеннями статті 1056¹ Кодексу, частини четвертої статті 55 Закону про банки, частини другої статті 6 Закону про фінансові послуги, згідно з якими банкам заборонено в односторонньому порядку змінювати умови укладених з клієнтами договорів, зокрема збільшувати розмір процентної ставки за кредитними договорами, за винятком випадків, встановлених законом.

Таким чином, Конституційний Суд України дійшов висновку, що положення Закону, які є предметом офіційного тлумачення у справі, спрямовані на захист прав споживачів кредитних послуг та збалансування цих прав з іншими суспільними цінностями, що захищаються публічною владою. Тому в аспекті конституційного звернення положення пунктів 22, 23 статті 1, статті 11 Закону у взаємозв'язку з положеннями частини четвертої статті 42 Конституції України слід розуміти так, що їх дія поширюється на правовідносини між кредитором та позичальником (споживачем) за договором про надання споживчого кредиту, що виникають як під час укладення, так і виконання такого договору.

4. У процесі розгляду справи не дістали підтвердження доводи суб'єкта права на конституційне звернення про наявність неоднозначного застосування положень частини восьмої статті 18 та частини третьої статті 22 Закону. Тому конституційне провадження в цій частині справи підлягає припиненню на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», пункту 1 §51 Регламенту Конституційного Суду України у зв'язку з невідповідністю конституційного звернення вимогам, передбаченим цим законом.

Враховуючи наведене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 45, 51, 62, 66, 67, 69, 94, 95 Закону України «Про Кон-

ституційний Суд України», пунктом 1 §51 Регламенту Конституційного Суду України, Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. В аспекті конституційного звернення положення пунктів 22, 23 статті 1, статті 11 Закону України «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 року №1023-ХІІ з наступними змінами у взаємозв'язку з положеннями частини четвертої статті 42 Конституції України треба розуміти так, що їх дія поширюється на правовідносини між кредитором та позичальником (споживачем) за договором про надання споживчого кредиту, що виникають як під час укладення, так і виконання такого договору.

2. Конституційне провадження у справі щодо офіційного тлумачення положень частини восьмої статті 18, частини третьої статті 22 Закону України «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 року №1023-ХІІ з наступними змінами припинити на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» у зв'язку з невідповідністю конституційного звернення вимогам, передбаченим цим Законом.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

по делу об официальном толковании положений пунктов 22, 23 статьи 1, статьи 11, части восьмой статьи 18, части третьей статьи 22 Закона Украины «О защите прав потребителей» во взаимосвязи с положениями части четвертой статьи 42 Конституции Украины по конституционному обращению гражданина Степаненко Андрея Николаевича (дело о защите прав потребителей кредитных услуг)

г. Киев
10 ноября 2011 года
№15-рп/2011

Дело №1-26/2011

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Головина Анатолия Сергеевича — председательствующего, **Баулина** Юрия Васильевича — докладчика, **Брынцева** Василия Дмитриевича, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича, **Винокурова** Сергея Маркияновича, **Гультая** Михаила Мирославовича, **Запорожца** Михаила Петровича, **Кампо** Владимира Михайловича, **Колоса** Михаила Ивановича, **Лылака** Дмитрия Дмитриевича, **Маркуш** Марии Андреевны, **Пасенюка** Александра Михайловича, **Сергейчука** Олега Анатольевича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Шишкина** Виктора Ивановича,

рассмотрел в пленарном заседании дело об официальном толковании положений пункта 23 статьи 1, абзаца второго части четвертой, пункта 2 части седьмой статьи 11, части восьмой статьи 18, части третьей статьи 22 Закона Украины «О защите прав потребителей» от 12 мая 1991 года №1023-ХП (Ведомости Верховной Рады Украинской ССР, 1991 г., №30, ст.379) с последующими изменениями (далее — Закон) во взаимосвязи с положениями части четвертой статьи 42 Конституции Украины по конституционному обращению гражданина Степаненко А.Н.

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 42, 43 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное обращение гражданина Степаненко А.Н.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 94 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является наличие неоднозначного применения указанных положений Закона судами общей юрисдикции и органами исполнительной власти.

Заслушав судью-докладчика Баулина Ю.В. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

установил:

1. Гражданин Степаненко Андрей Николаевич обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством дать официальное толкование положений пункта 23 статьи 1, абзаца второго части четвертой, пункта 2

части седьмой статьи 11, части восьмой статьи 18, части третьей статьи 22 Закона во взаимосвязи с положениями части четвертой статьи 42 Конституции Украины.

Необходимость в официальном толковании автор ходатайства аргументирует неоднозначным применением указанных положений судами Украины и органами исполнительной власти, что может привести к нарушению его права на защиту государством, как потребителя услуг коммерческого банка, предусмотренного частью четвертой статьи 42 Конституции Украины.

Субъект права на конституционное обращение утверждает, что суды распространяют действие Закона только на правоотношения, возникающие на стадии заключения договора потребительского кредита. Органы исполнительной власти, наоборот, исходят из того, что действие Закона распространяется на правоотношения сторон договора потребительского кредита не только на стадии его заключения, но и на стадии исполнения.

Гражданин Степаненко А.Н. просит Конституционный Суд Украины дать официальное толкование положений пункта 23 статьи 1, абзаца второго части четвертой, пункта 2 части седьмой статьи 11, части восьмой статьи 18, части третьей статьи 22 Закона во взаимосвязи с положениями части четвертой статьи 42 Конституции Украины, разъяснив, распространяется ли действие Закона в части регулирования договора потребительского кредита только на стадию заключения такого договора или и на стадию его исполнения.

2. Свои позиции относительно предмета конституционного обращения изложили Председатель Верховной Рады Украины, Национальный банк Украины, Председатель Государственной инспекции Украины по вопросам защиты прав потребителей, представитель Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека, Ассоциация украинских банков, Украинская ассоциация потребителей, научные работники Государственного высшего учебного заведения «Украинская академия банковского дела Национального банка Украины».

3. Конституционный Суд Украины, решая поднятый в конституционном обращении вопрос, исходит из следующего.

3.1. Украина как социальное, правовое государство обеспечивает защиту прав всех субъектов права собственности и хозяйствования, социальную направленность экономики. Все субъекты права собственности равны перед законом. Каждый имеет право на предпринимательскую деятельность, не запрещенную законом. Государство защищает права потребителей, осуществляет контроль за качеством и безопасностью продукции и всех видов услуг и работ, способствует деятельности общественных организаций потребителей (статья 1, часть четвертая статьи 13, части первая, четвертая статьи 42 Конституции Украины).

В Украине признается и действует принцип верховенства права; Конституция Украины имеет высшую юридическую силу; законы и иные нормативно-правовые акты принимаются на основе Конституции Украины

и должны соответствовать ей (части первая, вторая статьи 8 Основного Закона Украины).

3.2. Регулирование договорных гражданских отношений осуществляется как самостоятельно их сторонами, так и с участием государства в соответствии с положениями Гражданского кодекса Украины (далее — Кодекс).

Одним из фундаментальных принципов частноправовых отношений является принцип свободы договора, закрепленный в пункте 3 статьи 3 Кодекса. Вместе с тем указанная свобода является ограниченной — пределы действия данного принципа определяются критериями справедливости, добросовестности, пропорциональности, разумности.

Конституционный Суд Украины считает, что государство, устанавливая законами Украины принципы создания и функционирования денежного и кредитного рынков (пункт 1 части второй статьи 92 Конституции Украины), должно поддерживать на основе пропорциональности разумный баланс между публичным интересом эффективного перераспределения денежных накоплений, коммерческими интересами банков по получению справедливой прибыли от кредитования и охраняемыми законом правами и интересами потребителей их кредитных услуг.

Конституционный Суд Украины исходит также из того, что государство способствует обеспечению потребления населением качественных товаров (работ, услуг), росту благосостояния граждан и общего уровня доверия в обществе. Вместе с тем у потребителя, как правило, объективно недостаточно знаний, необходимых для осуществления правильного выбора товаров (работ, услуг) из предложенных на рынке, а также для оценки договоров по их приобретению, которые нередко имеют вид формуляра или другую стандартную форму (часть первая статьи 634 Кодекса). Следовательно, для потребителя существует риск ошибочно или даже вследствие введения его в заблуждение приобрести не нужные ему кредитные услуги. Поэтому государство обеспечивает особую защиту более слабого субъекта экономических отношений, а также фактическое, а не формальное равенство сторон в гражданско-правовых отношениях путем определения особенностей договорных правоотношений в сфере потребительского кредитования и ограничения действия принципа свободы гражданского договора. Это осуществляется через установление особого порядка заключения гражданских договоров потребительского кредита, их оспаривания, контроля по смыслу и распределения ответственности между сторонами договора. Тем самым государство одновременно ограждает добросовестного продавца товаров (работ, услуг) от возможных злоупотреблений со стороны потребителей.

3.3. Конституционный Суд Украины принимает во внимание также положения актов международного права.

Так, в пунктах 1, 2 Резолюции Генеральной Ассамблеи ООН «Руководящие принципы для защиты интересов потребителей» от 9 апреля 1985 года №39/248 указаны следующие цели: содействовать странам в установлении или дальнейшем обеспечении надлежащей защиты своего населения как потребителей; способствовать созданию структур производства и распре-

деления, способных удовлетворять потребности и запросы потребителей; поощрять высокий уровень этических норм поведения тех, кто связан с производством и распределением товаров и услуг для потребителей; содействовать странам в борьбе с вредной деловой практикой всех предприятий на национальном и международном уровнях, которая отрицательно сказывается на потребителях; поощрять создание рыночных условий, предоставляющих потребителям больший выбор при более низких ценах. При этом правительства должны разрабатывать, укреплять и продолжать активную политику защиты интересов потребителей.

Хартией защиты потребителей, одобренной Резолюцией Консультативной Ассамблеи Совета Европы от 17 мая 1973 года №543, в частности, предусматривается, что предоставление товаров или услуг, в том числе в финансовой сфере, не должно осуществляться с помощью прямого или опосредствованного обмана потребителя.

В Директиве 2005/29/ЕС Европейского Парламента и Совета от 11 мая 2005 года о несправедливых видах торговой практики отмечается, что финансовые услуги по причине их сложности и присущих им серьезных рисков требуют установления детальных требований, включая позитивные обязательства торговца. Обманные виды торговой практики удерживают потребителя от обдуманного и, таким образом, эффективного выбора. Для поддержания уверенности потребителей общий запрет несправедливых видов торговой практики в одинаковой мере должен применяться к тем из них, которые возникают как за пределами контрактных отношений между торговцем и потребителем, так и во время выполнения заключенного контракта (пункты 9, 13, 14 преамбулы указанной Директивы).

По смыслу Директивы 2008/48/ЕС Европейского Парламента и Совета от 23 апреля 2008 года о кредитных соглашениях для потребителей важным для обеспечения доверия потребителей является предложение рынком достаточной степени их защиты. При этом в указанной Директиве соответствующие права потребителей регламентируются на доконтрактной стадии, а также на стадии исполнения кредитного соглашения.

3.4. В соответствии с частями первой, третьей статьи 1054 Кодекса по кредитному договору банк или другое финансовое учреждение (кредитодатель) обязуется предоставить денежные средства (кредит) заемщику в размере и на условиях, установленных договором, а заемщик — возвратить кредит и заплатить проценты. Особенности регулирования отношений по договору о предоставлении потребительского кредита установлены законом.

Закон регулирует отношения между потребителями товаров, работ и услуг и производителями и продавцами товаров, исполнителями работ и поставщиками услуг разных форм собственности, устанавливает права потребителей, а также определяет механизм их защиты и основы реализации государственной политики в сфере защиты прав потребителей. Защита интересов потребителей финансовых услуг является целью государственного регулирования рынков финансовых услуг также в соответствии с пунктом 2 статьи 19 Закона Украины «О финансовых услугах и государственном регулировании рынков финансовых услуг» от 12 июля 2001 года №2664-III (далее — Закон о финансовых услугах).

В соответствии с положениями пунктов 22, 23 статьи 1 Закона потребителем считается физическое лицо, которое приобретает, заказывает, использует или намеревается приобрести или заказать продукцию для личных потребностей, непосредственно не связанных с предпринимательской деятельностью или исполнением обязанностей наемного работника. Потребительский кредит — это средства, предоставляемые кредитодателем (банком или другим финансовым учреждением) потребителю на приобретение продукции.

Согласно части первой статьи 11 Закона между кредитодателем и потребителем заключается договор о предоставлении потребительского кредита, в соответствии с которым кредитодатель предоставляет средства (потребительский кредит) или берет обязательства предоставить их потребителю для приобретения продукции в размере и на условиях, установленных договором, а потребитель обязуется возратить их вместе с начисленными процентами.

Частью второй статьи 11 Закона и абзацем шестнадцатым части первой статьи 6 Закона о финансовых услугах регулируются вопросы о сведениях, которые кредитодатель должен сообщить потребителю до заключения договора потребительского кредита, а статьей 56 Закона Украины «О банках и банковской деятельности» от 7 декабря 2000 года №2121-III (далее — Закон о банках) — о сведениях, которые банк должен предоставлять потребителю как своему клиенту по его требованию.

В части третьей статьи 11 Закона установлены правила сбора и использования информации о потребителе как на стадии заключения договора потребительского кредита, так и в процессе его исполнения.

Положения частей четвертой — одиннадцатой статьи 11 Закона предусматривают такие права потребителя, которые по своему смыслу возможно реализовать только во время исполнения договора потребительского кредита. В частности, это право потребителя в течение определенного срока отозвать согласие на заключение договора о предоставлении потребительского кредита без объяснения причин; не быть вынужденным во время исполнения кредитного договора платить платежи, установленные на незаконных основаниях; досрочно возратить потребительский кредит; не быть вынужденным досрочно возратить сумму потребительского кредита в случае незначительных нарушений договора; быть защищенным от общественного распространения информации о неуплате долга и т.п.

Права потребителей на стадии исполнения кредитного договора предусматриваются также положениями статьи 1056¹ Кодекса, части четвертой статьи 55 Закона о банках, части второй статьи 6 Закона о финансовых услугах, в соответствии с которыми банкам запрещено в одностороннем порядке изменять условия заключенных с клиентами договоров, в частности увеличивать размер процентной ставки по кредитным договорам, за исключением случаев, установленных законом.

Таким образом, Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что положения Закона, являющиеся предметом официального толкования по делу, направлены на защиту прав потребителей кредитных услуг и сбалансирование этих прав с другими общественными ценностями, защищаемыми публичной властью. Поэтому в аспекте конституционного обра-

ния положения пунктов 22, 23 статьи 1, статьи 11 Закона во взаимосвязи с положениями части четвертой статьи 42 Конституции Украины следует понимать как то, что их действие распространяется на правоотношения между кредитором и заемщиком (потребителем) по договору о предоставлении потребительского кредита, возникающие как во время заключения, так и исполнения такого договора.

4. В процессе рассмотрения дела не получили подтверждения доводы субъекта права на конституционное обращение о наличии неоднозначного применения положений части восьмой статьи 18 и части третьей статьи 22 Закона. Поэтому конституционное производство в данной части дела подлежит прекращению на основании пункта 2 статьи 45 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», пункта 1 §51 Регламента Конституционного Суда Украины в связи с несоответствием конституционного обращения требованиям, предусмотренным этим законом.

Учитывая изложенное и руководствуясь статьями 147, 150, 153 Конституции Украины, статьями 45, 51, 62, 66, 67, 69, 94, 95 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», пунктом 1 §51 Регламента Конституционного Суда Украины, Конституционный Суд Украины

р е ш и л:

1. В аспекте конституционного обращения положения пунктов 22, 23 статьи 1, статьи 11 Закона Украины «О защите прав потребителей» от 12 мая 1991 года №1023-ХІІ с последующими изменениями во взаимосвязи с положениями части четвертой статьи 42 Конституции Украины следует понимать как то, что их действие распространяется на правоотношения между кредитором и заемщиком (потребителем) по договору о предоставлении потребительского кредита, возникающие как во время заключения, так и исполнения такого договора.

2. Конституционное производство по делу об официальном толковании положений части восьмой статьи 18, части третьей статьи 22 Закона Украины «О защите прав потребителей» от 12 мая 1991 года №1023-ХІІ с последующими изменениями прекратить на основании пункта 2 статьи 45 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» в связи с несоответствием конституционного обращения требованиям, предусмотренным этим Законом.

3. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

• *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No.15-рп/2011 dated November 10, 2011 in the case upon the constitutional appeal of a citizen Stepanenko Andrii Mykolayovych concerning official interpretation of the provisions of Articles 1.22, 1.23, 11, 18.8, 22.3 of the Law of Ukraine «On the Protection of Consumers Rights» in conjunction with the provisions of Article 42.4 of the Constitution of Ukraine (case on the protection of consumers of credit rights)*

Pursuant to Articles 1054.1, 1054.3 of the Civil Code of Ukraine (hereinafter referred to as «the Code») bank or other financial institution (the creditor) is obliged to provide funds (the credit) to the borrower in volumes and on the terms, established by the credit agreement, and the borrower is obliged to pay back credit and interest on the bank credit. Specific features of the regulation of the relations under the consumer credit agreement are established by law.

The Law of Ukraine «On the Protection of Consumers Rights» No.1023-XII dated May 12, 1991 (hereinafter referred to as «the Law») regulates the relations between consumers of goods, works and services and manufacturers and salesmen of goods, executors of works service providers of various forms of property, establishes the consumers rights, and also defines the mechanism of their protection and the fundamentals of realisation of the state policy in the field of protection of consumers rights. The protection of interests of consumers of financial services is also the goal of state regulation of financial services markets under Article 19.2 of the Law of Ukraine «On Financial Services and State Regulation of Financial Services Markets» No.2664-III dated July 12, 2001 (hereinafter referred to as «the Law on financial services»).

Pursuant to the provisions of Articles 1.22, 1.23 of the Law a consumer is an individual, who purchases, orders, uses or intends to purchase or order products for his or her personal needs, which are not directly connected with the entrepreneur business activities or execution of duties of an employee. Consumer credit implies funds provided by a creditor (bank or other financial institution) to a consumer for purchasing products.

Pursuant to Article 11.1 of the Law a creditor and a consumer conclude an agreement on consumer credit according to which a creditor provides funds (consumer credit) or undertakes an obligation to provide them to a consumer for purchasing products in volume and on the terms established by the agreement and a consumer is under an obligation to pay back the funds and interest on the bank credit.

Article 11.2 of the Law and Article 6.1.16 of the Law on financial services regulate the issue on the information that a creditor should provide to a consumer before the agreement is concluded, and Article 56 of the Law of Ukraine «On Banks and Banking» No.2121-III dated December 7, 2000 (hereinafter referred to as «the Law on banks») – on the information which the bank should provide to the consumer as its client upon his or her request.

Article 11.3 of the Law establishes the rules for gathering and use of information concerning a consumer at the stage of concluding an agreement on consumer credit as well as at the stage of its execution.

The provisions of Articles 11.4–11.11 of the Law envisage such consumer rights which according to their content may be implemented only while execut-

ing a consumer credit agreement. In particular, this is the consumer's right to withdraw his or her consent to conclude a consumer agreement on consumer credit within a certain period of time without explanations of the reasons; the right not to be forced to provide payments established on illegal grounds during execution of the consumer credit agreement; right to pre-term payment of consumer credit; the right not to be forced to pre-term payment of consumer credit in case of minor breaches of the agreement; the right to be protected from public dissemination of information on non-payment of a debt etc.

Consumer rights at the stage of execution of the credit agreement are also envisaged by the provisions of Article 1056¹ of the Code, Article 55.4 of the Law on banks, Article 6.2 of the Law on financial services, under which banks are prohibited to unilaterally change the terms of agreements concluded with their clients, in particular, to increase the interest rate under credit agreements, except in cases established by law.

Therefore, the Constitutional Court of Ukraine came to a conclusion that the provisions of the Law that are the subject of the official interpretation in the case are directed towards the protection of consumers of credit services and balancing these rights with other social values that are protected by public authorities.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held:

1. In terms of the constitutional appeal the provisions of Articles 1.22, 1.23, 11 of the Law of Ukraine «On the Protection of Consumer Rights» No.1023-XII dated May 12, 1991 with subsequent amendments in conjunction with the provisions of Article 42.4 of the Constitution of Ukraine should be understood as reading that their effect applies on the legal relations between the creditor and the borrower (the consumer) under the agreement on providing a consumer credit which arise both while concluding, and executing it.

2. To terminate the constitutional proceedings in the case upon the official interpretation of the provisions of Articles 18.8, 22.3 of the Law of Ukraine «On the Protection of Consumer Rights» No.1023-XII dated May 12, 1991 with subsequent amendments on the ground of Article 45.2 of the Law of Ukraine «On the Constitutional Court of Ukraine» — failure to meet the requirements envisaged by this Law.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

у справі за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю «Пріма-Сервіс» ЛТД щодо офіційного тлумачення положення пункту 7 частини третьої статті 129 Конституції України та за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини шостої статті 12, частини першої статті 41 Кодексу адміністративного судочинства України, частини другої статті 197 Цивільного процесуального кодексу України, а також частини восьмої статті 81¹ Господарського процесуального кодексу України (справа про фіксування судового процесу технічними засобами)

м. Київ
8 грудня 2011 року
№16-рп/2011

Справа №1-19/2011

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого, **Бринцева** Василя Дмитровича, **Вдовіченка** Сергія Леонідовича, **Винокурова** Сергія Маркіяновича, **Гульгая** Михайла Мирославовича, **Запорожця** Михайла Петровича, **Кампа** Володимира Михайловича — доповідача, **Колоса** Михайла Івановича, **Лилака** Дмитра Дмитровича, **Маркуш** Марії Андріївни, **Пасенюка** Олександра Михайловича, **Сергейчука** Олега Анатолійовича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижака** Андрія Андрійовича, **Шапгали** Наталі Костянтинівни, **Шишкіна** Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю «Пріма-Сервіс» ЛТД щодо офіційного тлумачення положення пункту 7 частини третьої статті 129 Конституції України та за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини шостої статті 12, частини першої статті 41 Кодексу адміністративного судочинства України, частини другої статті 197 Цивільного процесуального кодексу України, за якими у разі неявки у судове засідання всіх осіб, які беруть участь у справі, чи в разі якщо розгляд справи здійснюється судом за відсутності осіб, які беруть участь у справі, фіксування судового процесу за допомогою звукозаписувального технічного засобу не здійснюється, а також частини восьмої (за конституційним поданням — частини сьомої) статті 81¹ Господарського процесуального кодексу України, відповідно до якої у випадку неявки у судове засідання всіх учасників судового процесу фіксування судового процесу за допомогою звукозаписувального технічного засобу не здійснюється.

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 39, 40, 42, 43 Закону України «Про Конституційний Суд України» стали конституційне звер-

нення товариства з обмеженою відповідальністю «Пріма-Сервіс» ЛТД та конституційне подання 54 народних депутатів України.

Підставою для розгляду справи відповідно до статей 71, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність неоднозначного застосування судами України положень пункту 7 частини третьої статті 129 Конституції України та твердження суб'єкта права на конституційне подання про неконституційність окремих положень частини шостої статті 12, частини першої статті 41 Кодексу адміністративного судочинства України, частини другої статті 197 Цивільного процесуального кодексу України, частини восьмої статті 81¹ Господарського процесуального кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Кампа В.М. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Товариство з обмеженою відповідальністю «Пріма-Сервіс» ЛТД (далі — Товариство) звернулося до Конституційного Суду України з клопотанням щодо офіційного тлумачення положення пункту 7 частини третьої статті 129 Конституції України, згідно з яким гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами віднесено до основних засад судочинства.

Необхідність в офіційному тлумаченні положення пункту 7 частини третьої статті 129 Конституції України автор клопотання мотивує його неоднозначним застосуванням господарськими судами України. Товариство підтверджує це тим, що Вищий господарський суд України як суд касаційної інстанції, керуючись положенням частини сьомої статті 81¹ Господарського процесуального кодексу України, не забезпечує фіксування судового процесу технічними засобами.

Суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що неоднозначне застосування судами України положення пункту 7 частини третьої статті 129 Конституції України призвело до порушення його конституційного права на судовий захист.

2. Суб'єкт права на конституційне подання — 54 народних депутати України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такими, що не відповідають Конституції України, окремі положення частини шостої статті 12, частини першої статті 41 Кодексу адміністративного судочинства України, частини другої статті 197 Цивільного процесуального кодексу України, а також частину восьму статті 81¹ Господарського процесуального кодексу України.

Автори клопотання вважають, що оспорювані норми процесуальних кодексів суперечать статтям 8, 129 Конституції України.

3. Свої позиції стосовно предмета конституційного звернення та конституційного подання висловили Президент України, Голова Верховної Ради України, Кабінет Міністрів України, Міністерство юстиції України, Комітет Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення

правоохоронної діяльності, Верховний Суд України, Вищий адміністративний суд України, Вищий господарський суд України, Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, науковці Донецького національного університету, Національного університету «Одеська юридична академія», Національної школи суддів України.

4. Конституційний Суд України, вирішуючи порушені в конституційному зверненні питання, виходить з такого.

В Україні як демократичній, соціальній, правовій державі права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (стаття 1, частина друга статті 3 Конституції України).

Права і свободи людини і громадянина захищаються судом (частина перша статті 55 Основного Закону України). В Україні визнається і діє принцип верховенства права (частина перша статті 8 Конституції України), на засадах якого здійснюється правосуддя (абзац п'ятнадцятий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 року №15-рп/2004, частина перша статті 6 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»). Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується (частина третя статті 8 Основного Закону України).

4.1. Частиною третьою статті 129 Конституції України визначено основні засади судочинства, які відповідно до правової позиції Конституційного Суду України є конституційними гарантіями права на судовий захист (абзац перший підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 2 листопада 2011 року №13-рп/2011).

До основних засад судочинства належить, зокрема, повне фіксування судового процесу технічними засобами (пункт 7 частини третьої статті 129 Конституції України). Наведений конституційний припис покладає на суд обов'язок здійснювати повне фіксування судового процесу технічними засобами, оскільки саме за умови такого фіксування судового процесу гарантується конституційне право кожного на судовий захист, а також забезпечуються законність та інші основні засади судочинства.

Відповідно до частини третьої статті 124 Основного Закону України судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції.

Суди загальної юрисдикції спеціалізуються на розгляді цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення (частина перша статті 18 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»).

Конституційний Суд України вважає, що положення пункту 7 частини третьої статті 129 Конституції України передбачає фіксування технічними засобами судових засідань, у яких відбуваються розгляд справи по суті та її вирішення судом першої інстанції, а також розгляд і вирішення справи судами апеляційної та касаційної інстанції.

4.2. Судом касаційної інстанції з розгляду господарських справ є Вищий господарський суд України (стаття 31 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», частина третя статті 4⁶ Господарського процесуального кодексу України), що здійснює судочинство на конституційних засадах, до яких належить, зокрема, повне фіксування судового процесу технічними засобами.

Системний аналіз положень Господарського процесуального кодексу України вказує на те, що ними не врегульовано питання щодо фіксування судового процесу технічними засобами у касаційній інстанції.

На підставі частини третьої статті 8 Основного Закону України положення пункту 7 частини третьої статті 129 Конституції України щодо повного фіксування судового процесу технічними засобами є нормою прямої дії, що, як зазначав Конституційний Суд України у Рішенні від 25 червня 2008 року №12-рп/2008, застосовується безпосередньо (абзац другий підпункту 6.1 пункту 6 мотивувальної частини).

Виходячи з викладеного у Вищому господарському суді України повне фіксування судових засідань технічними засобами повинно забезпечуватися безпосередньо на підставі положення пункту 7 частини третьої статті 129 Конституції України.

5. Конституційний Суд України, вирішуючи порушені у конституційному поданні питання, вважає за необхідне вказати на таке.

Відповідно до пункту 14 частини першої статті 92 Конституції України виключно законами визначаються питання судочинства, до яких належить, зокрема, повне фіксування судового процесу технічними засобами.

У судових засіданнях, які проводяться за відсутності всіх учасників судового процесу (як через неявку таких осіб, так і у зв'язку з письмовою формою провадження у справі), фактично відсутній предмет фіксування технічними засобами у розумінні пункту 7 частини третьої статті 129 Конституції України.

На основі системного аналізу оспорюваних положень кодексів Конституційний Суд України дійшов висновку, що вони ґрунтуються на принципі верховенства права, зокрема на таких його складових, як ефективність мети і засобів правового регулювання, розумність та логічність закону.

Таким чином, оспорювані положення частини шостої статті 12, частини першої статті 41 Кодексу адміністративного судочинства України, частини другої статті 197 Цивільного процесуального кодексу України, частини восьмої статті 81¹ Господарського процесуального кодексу України не суперечать частині другій статті 8 та пункту 7 частини третьої статті 129 Основного Закону України.

Виходячи з викладеного та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 51, 61, 62, 65, 66, 67, 69, 73, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. В аспекті конституційного звернення положення пункту 7 частини третьої статті 129 Конституції України як норми прямої дії щодо повно-

го фіксування судового процесу технічними засобами необхідно розуміти так, що у Вищому господарському суді України повне фіксування судових засідань технічними засобами повинно забезпечуватися на підставі цього конституційного положення.

2. Визнати такими, що відповідають Конституції України (є конституційними), положення частини шостої статті 12, частини першої статті 41 Кодексу адміністративного судочинства України, частини другої статті 197 Цивільного процесуального кодексу України, а також частину восьму статті 81¹ Господарського процесуального кодексу України, якими передбачено випадки, коли повне фіксування судового процесу технічними засобами не здійснюється.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

по делу об официальном толковании положения пункта 7 части третьей статьи 129 Конституции Украины по конституционному обращению общества с ограниченной ответственностью «Прима-Сервис» ЛТД и о соответствии Конституции Украины (конституционности) отдельных положений части шестой статьи 12, части первой статьи 41 Кодекса административного судопроизводства Украины, части второй статьи 197 Гражданского процессуального кодекса Украины, а также части восьмой статьи 81¹ Хозяйственного процессуального кодекса Украины по конституционному представлению 54 народных депутатов Украины (дело о фиксировании судебного процесса техническими средствами)

г. Киев
8 декабря 2011 года
№16-рп/2011

Дело №1-19/2011

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Головина Анатолия Сергеевича — председательствующего, **Брынцева** Василия Дмитриевича, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича, **Винокурова** Сергея Маркияновича, **Гультая** Михаила Мирославовича, **Запорожца** Михаила Петровича, **Кампо** Владимира Михайловича — докладчика, **Колоса** Михаила Ивановича, **Лылака** Дмитрия Дмитриевича, **Маркуш** Марии Андреевны, **Пасенюка** Александра Михайловича, **Сергейчука** Олега Анатольевича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижака** Андрея Андреевича, **Шапталы** Натальи Константиновны, **Шишкина** Виктора Ивановича,

рассмотрел в пленарном заседании дело об официальном толковании положения пункта 7 части третьей статьи 129 Конституции Украины по конституционному обращению общества с ограниченной ответственностью «Прима-Сервис» ЛТД и о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений части шестой статьи 12, части первой статьи 41 Кодекса административного судопроизводства Украины, части второй статьи 197 Гражданского процессуального кодекса Украины по конституционному представлению 54 народных депутатов Украины, по которым в случае неявки в судебное заседание всех лиц, участвующих в деле, или в случае если рассмотрение дела осуществляется судом в отсутствие лиц, участвующих в деле, фиксирование судебного процесса с помощью звукозаписывающего технического средства не осуществляется, а также части восьмой (по конституционному представлению — части седьмой) статьи 81¹ Хозяйственного процессуального кодекса Украины, в соответствии с которой в случае неявки в судебное заседание всех участников судебного процесса фиксирование судебного процесса с помощью звукозаписывающего технического средства не осуществляется.

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 39, 40, 42, 43 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стали конституционное обращение общества с ограниченной ответственностью «Прима-Сервис» ЛТД и конституционное представление 54 народных депутатов Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно статьям 71, 94 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является наличие неоднозначного применения судами Украины положения пункта 7 части третьей статьи 129 Конституции Украины и утверждение субъекта права на конституционное представление о неконституционности отдельных положений части шестой статьи 12, части первой статьи 41 Кодекса административного судопроизводства Украины, части второй статьи 197 Гражданского процессуального кодекса Украины, части восьмой статьи 81¹ Хозяйственного процессуального кодекса Украины.

Заслушав судью-докладчика Кампо В.М. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

установил:

1. Общество с ограниченной ответственностью «Прима-Сервис» ЛТД (далее — Общество) обратилось в Конституционный Суд Украины с ходатайством об официальном толковании положения пункта 7 части третьей статьи 129 Конституции Украины, согласно которому гласность судебного процесса и его полная фиксация техническими средствами отнесены к основным принципам судопроизводства.

Необходимость в официальном толковании положения пункта 7 части третьей статьи 129 Конституции Украины автор ходатайства мотивирует его неоднозначным применением хозяйственными судами Украины. Общество подтверждает это тем, что Высший хозяйственный суд Украины как суд кассационной инстанции, руководствуясь положением части седьмой статьи 81¹ Хозяйственного процессуального кодекса Украины, не обеспечивает фиксирование судебного процесса техническими средствами.

Субъект права на конституционное обращение считает, что неоднозначное применение судами Украины положения пункта 7 части третьей статьи 129 Конституции Украины привело к нарушению его конституционного права на судебную защиту.

2. Субъект права на конституционное представление — 54 народных депутата Украины — обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством признать не соответствующими Конституции Украины отдельные положения части шестой статьи 12, части первой статьи 41 Кодекса административного судопроизводства Украины, части второй статьи 197 Гражданского процессуального кодекса Украины, а также часть восьмую статьи 81¹ Хозяйственного процессуального кодекса Украины.

Авторы ходатайства считают, что оспариваемые нормы процессуальных кодексов противоречат статьям 8, 129 Конституции Украины.

3. Свои позиции относительно предмета конституционного обращения и конституционного представления изложили Президент Украины, Председатель Верховной Рады Украины, Кабинет Министров Украины, Министерство юстиции Украины, Комитет Верховной Рады Украины по вопросам законодательного обеспечения правоохранительной деятельности, Верховный Суд Украины, Высший административный суд Украины, Высший хозяйственный суд Украины, Высший специализированный суд Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел, научные работники Донецкого национального университета, Национального университета «Одесская юридическая академия», Национальной школы судей Украины.

4. Конституционный Суд Украины, решая поднятые в конституционном обращении вопросы, исходит из следующего.

В Украине как демократическом, социальном, правовом государстве права и свободы человека и их гарантии определяют содержание и направленность деятельности государства; утверждение и обеспечение прав и свобод человека является главной обязанностью государства (статья 1, часть вторая статьи 3 Конституции Украины).

Права и свободы человека и гражданина защищаются судом (часть первая статьи 55 Основного Закона Украины). В Украине признается и действует принцип верховенства права (часть первая статьи 8 Конституции Украины), на основании которого осуществляется правосудие (абзац пятнадцатый подпункта 4.1 пункта 4 мотивировочной части Решения Конституционного Суда Украины от 2 ноября 2004 года №15-рп/2004, часть первая статьи 6 Закона Украины «О судостроительстве и статусе судей»). Обращение в суд для защиты конституционных прав и свобод человека и гражданина непосредственно на основании Конституции Украины гарантируется (часть третья статьи 8 Основного Закона Украины).

4.1. Частью третьей статьи 129 Конституции Украины определены основные принципы судопроизводства, которые соответственно правовой позиции Конституционного Суда Украины являются конституционными гарантиями права на судебную защиту (абзац первый подпункта 3.2 пункта 3 мотивировочной части Решения от 2 ноября 2011 года №13-рп/2011).

К основным принципам судопроизводства относится, в частности, полная фиксация судебного процесса техническими средствами (пункт 7 части третьей статьи 129 Конституции Украины). Указанное конституционное предписание возлагает на суд обязанность осуществлять полное фиксирование судебного процесса техническими средствами, поскольку именно при условии такой фиксации судебного процесса гарантируется конституционное право каждого на судебную защиту, а также обеспечиваются законность и прочие основные принципы судопроизводства.

В соответствии с частью третьей статьи 124 Основного Закона Украины судопроизводство осуществляется Конституционным Судом Украины и судами общей юрисдикции.

Суды общей юрисдикции специализируются на рассмотрении гражданских, уголовных, хозяйственных, административных дел, а также дел

об административных правонарушениях (часть первая статьи 18 Закона Украины «О судоустройстве и статусе судей»).

Конституционный Суд Украины считает, что положение пункта 7 части третьей статьи 129 Конституции Украины предусматривает фиксирование техническими средствами судебных заседаний, в которых происходят рассмотрение дела по сути и его решение судом первой инстанции, а также рассмотрение и решение дела судами апелляционной и кассационной инстанции.

4.2. Судом кассационной инстанции по рассмотрению хозяйственных дел является Высший хозяйственный суд Украины (статья 31 Закона Украины «О судоустройстве и статусе судей», часть третья статьи 4⁶ Хозяйственного процессуального кодекса Украины), который осуществляет судопроизводство на конституционных принципах, к которым относится, в частности, полная фиксация судебного процесса техническими средствами.

Системный анализ положений Хозяйственного процессуального кодекса Украины указывает на то, что ими не урегулирован вопрос по фиксации судебного процесса техническими средствами в кассационной инстанции.

На основании части третьей статьи 8 Основного Закона Украины положение пункта 7 части третьей статьи 129 Конституции Украины относительно полной фиксации судебного процесса техническими средствами является нормой прямого действия, которая, как отмечал Конституционный Суд Украины в Решении от 25 июня 2008 года №12-рп/2008, применяется непосредственно (абзац второй подпункта 6.1 пункта 6 мотивировочной части).

Исходя из изложенного в Высшем хозяйственном суде Украины полное фиксирование судебных заседаний техническими средствами должно обеспечиваться непосредственно на основании положения пункта 7 части третьей статьи 129 Конституции Украины.

5. Конституционный Суд Украины, решая поднятые в конституционном представлении вопросы, считает необходимым указать на следующее.

В соответствии с пунктом 14 части первой статьи 92 Конституции Украины исключительно законами определяются вопросы судопроизводства, к которым относится, в частности, полное фиксирование судебного процесса техническими средствами.

В судебных заседаниях, которые проводятся при отсутствии всех участников судебного процесса (как по неявке таких лиц, так и в связи с письменной формой производства по делу), фактически отсутствует предмет фиксации техническими средствами в понимании пункта 7 части третьей статьи 129 Конституции Украины.

На основании системного анализа оспариваемых положений кодексов Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что они основываются на принципе верховенства права, в частности на таких его составляющих, как эффективность цели и средств правового регулирования, разумность и логичность закона.

Таким образом, оспариваемые положения части шестой статьи 12, части первой статьи 41 Кодекса административного судопроизводства Украины, части второй статьи 197 Гражданского процессуального кодекса Украины, части восьмой статьи 81¹ Хозяйственного процессуального кодекса Украины не противоречат части второй статьи 8 и пункту 7 части третьей статьи 129 Основного Закона Украины.

Исходя из изложенного и руководствуясь статьями 147, 150, 153 Конституции Украины, статьями 51, 61, 62, 65, 66, 67, 69, 73, 95 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л:

1. В аспекте конституционного обращения положение пункта 7 части третьей статьи 129 Конституции Украины как нормы прямого действия относительно полной фиксации судебного процесса техническими средствами необходимо понимать как то, что в Высшем хозяйственном суде Украины полная фиксация судебных заседаний техническими средствами должна обеспечиваться на основании данного конституционного положения.

2. Признать соответствующими Конституции Украины (конституционными) положения части шестой статьи 12, части первой статьи 41 Кодекса административного судопроизводства Украины, части второй статьи 197 Гражданского процессуального кодекса Украины, а также часть восьмую статьи 81¹ Хозяйственного процессуального кодекса Украины, предусматривающие случаи, когда полное фиксирование судебного процесса техническими средствами не осуществляется.

3. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

• *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 16-рп/2011 dated December 8, 2011 in the case upon the constitutional appeal of limited liability company «Prima-Service» LTD concerning official interpretation of the provision of Article 129.3.7 of the Constitution and upon the constitutional petition of 54 People's Deputies of Ukraine concerning conformity with the Constitution (constitutionality) of some provisions of Articles 12.6, 41.1 of the Code of Administrative Proceedings, Article 197.2 of the Civil Procedural Code, and Article 81¹.8 of the Commercial Procedural Code (case on recording of judicial proceedings by technical means)*

Article 129.3 of the Constitution provides the main principles of judicial proceedings which, according to the legal position of the Constitutional Court, are the constitutional guarantees of the right to judicial protection (paragraph 1 item 3.2 of the motivation part of the Decision No.13-rp/2011 dated November 2, 2011).

The main principles of judicial proceedings are, in particular, complete recording of judicial proceedings by technical means (Article 129.3.7 of the Constitution). The mentioned constitutional provision obligates court to conduct complete recording of judicial proceedings by technical means since only in case of such recording of judicial proceedings the constitutional right of everyone to judicial protection is guaranteed as well as legality and other fundamental principles of judicial proceedings are ensured.

The Constitutional Court considers that the provision of Article 129.3.7 of the Constitution envisages recording by technical means of judicial proceedings which consider cases on the merits and its resolution by a court of first instance, as well as consideration and resolution of cases by courts of appeal and cassation.

The court of cassation for consideration of commercial cases is the High Commercial Court (Article 31 of the Law «On Judicial System and Status of Judges», Article 4°.3 of the Commercial Procedural Code) which administers justice on the constitutional principles which include, in particular, complete recording of judicial proceedings by technical means.

The system analysis of the provisions of the Commercial Procedural Code indicates that they do not regulate recording of judicial proceedings by technical means in cassation instance.

On the grounds of Article 8.3 of the Fundamental Law the provisions of Article 129.3.7 of the Constitution concerning complete recording of judicial proceedings by technical means is the norm of direct effect which, as the Constitutional Court mentioned in its Decision dated June 25, 2008 No.12-rp/2008, shall be applied directly (paragraph 2 item 6.1 of the motivation part).

Proceeding from abovementioned, complete recording of judicial proceedings by technical means in the High Commercial Court shall be ensured directly on the grounds of the provisions of Article 129.3.7 of the Constitution.

According to Article 92.1.14 of the Constitution the issues of judicial proceedings are determined exclusively by laws which include, in particular, complete recording of judicial proceedings by technical means.

In fact, judicial proceedings which are conducted in the absence of all participants of judicial proceedings (both because of failure of such persons to appear and due to a written form of proceedings in a case) do not have a subject of recording by technical means in the meaning of Article 129.3.7 of the Constitution.

On the grounds of the system analysis of the disputed provisions of the codes, the Constitutional Court came to conclusion that they are based on the rule of law principle, in particular on such components of this principle as effectiveness of object and means of legal regulation, rationality and consistency of law.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held:

1. In terms of the constitutional appeal the provisions of Article 129.3.7 of the Constitution as a norm of direct effect concerning complete recording of judicial

proceeding with technical means shall be understood as reading that complete recording of judicial proceedings by technical means in the High Commercial Court of Ukraine shall be ensured on the grounds of this constitutional provision.

2. To recognise as conforming with the Constitution (constitutional) the provisions of Articles 12.6, 41.1 of the Code of Administrative Proceedings, Article 197.2 of the Civil Procedural Code, and Article 81¹.8 of the Commercial Procedural Code which envisage cases when complete recording of judicial proceedings by technical means is not provided.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за конституційним поданням 54 народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів»,
Кримінально-процесуального кодексу України,
Господарського процесуального кодексу України,
Цивільного процесуального кодексу України,
Кодексу адміністративного судочинства України**

м. Київ
13 грудня 2011 року
№17-рп/2011

Справа №1-9/2011

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого, **Бауліна** Юрія Васильовича, **Бринцева** Василя Дмитровича — доповідача, **Вдовіченка** Сергія Леонідовича, **Винокурова** Сергія Маркіяновича, **Гультая** Михайла Мирославо-вича, **Запорожця** Михайла Петровича, **Кампа** Володимира Михайловича, **Колоса** Михайла Івановича, **Лилака** Дмитра Дмитровича, **Пасенюка** Олександра Михайловича, **Сергейчука** Олега Анатолійовича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижака** Андрія Андрійовича, **Шаптали** Наталі Костянтинівни, **Шишкіна** Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року №2453-VI (Відомості Верховної Ради України, 2010 р., №41-42, №43, №44-45, ст.529) (далі — Закон), Кримінально-процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України (у редакції Закону) (далі — процесуальні кодекси).

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання 54 народних депутатів України.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» є твердження суб'єкта права на конституційне подання про неконституційність окремих положень Закону та процесуальних кодексів.

Заслухавши суддю-доповідача Бринцева В.Д. та вивчивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — 54 народних депутати України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такими, що не відповідають Конституції України, положення:

— частин четвертої, п'ятої статті 12 Закону, згідно з якими допускається використання в судах, поряд з державною, регіональних мов або мов меншин;

— статті 400¹⁸ Кримінально-процесуального кодексу України (далі — КПК України), статей 111¹⁶, 111²¹ Господарського процесуального кодексу України (далі — ГПК України), статті 240 Кодексу адміністративного судочинства України (далі — КАС України) та статті 360 Цивільного процесуального кодексу України (далі — ЦПК України), якими передбачено підстави і порядок вирішення питання про допуск вищим спеціалізованим судом справи до її провадження у Верховному Суді України;

— частин другої, четвертої статті 99, частин другої, третьої статті 186, частини другої статті 212 КАС України, частини третьої статті 43³, статті 110 ГПК України, частини п'ятої статті 151, частини першої статті 199, частин першої, другої статті 294, частини першої статті 325, частини другої статті 329 ЦПК України щодо встановлення скорочених процесуальних строків звернення громадян до суду;

— частин четвертої, п'ятої статті 22, частини першої статті 60 ГПК України, які встановлюють строки зміни позивачем предмета або підстави позову, а також строки подання відповідачем зустрічного позову;

— частини першої статті 22, частини другої статті 24, частини третьої статті 30 КАС України, які регулюють строки подання відповідачем клопотання про передачу справи з одного адміністративного суду до іншого та встановлюють порядок колегіального розгляду справи, а також регламентують строки подання заяви про відвід (самовідвід) судді, секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача;

— частини другої статті 27, частини першої статті 131 ЦПК України щодо строків подання сторонами спору доказів у справі;

— частини п'ятої статті 6 КАС України, в якій зазначено, що відмова від права на звернення до суду є недійсною;

— частин другої, третьої, шостої, восьмої статті 267 КАС України, які передбачають право суду накладати штрафи на посадових осіб, у тому числі керівників колегіального органу, за невиконання суб'єктом владних повноважень постанови суду або неподання звіту про виконання судового рішення;

— частин третьої, четвертої статті 33, частини одинадцятої статті 35, статті 38 КАС України, частини першої статті 64 ГПК України, частини п'ятої статті 74 ЦПК України щодо зміни порядку виклику та повідомлення осіб, які беруть участь у справах, про судовий розгляд позовів і скарг без їх присутності у судових засіданнях;

— частини третьої статті 53 КАС України щодо неможливості окремо оскаржувати ухвали суду за наслідками розгляду питання про вступ у справу третіх осіб;

— частини третьої статті 71 КАС України щодо неможливості окремо оскаржувати ухвали суду про відмову у витребуванні доказів;

— статей 400⁷, 400⁹ КПК України щодо порядку подання учасниками судового процесу клопотання про перегляд судових рішень лише через прокурора, який вирішує питання щодо наявності підстав для такого перегляду.

2. Свої позиції стосовно предмета конституційного подання висловили Президент України, Голова Верховної Ради України, Комітет Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, Верховний Суд України, Вищий адміністративний суд України, Вищий господарський суд України, Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Міністр юстиції України.

3. Конституційний Суд України, вирішуючи питання, порушені в конституційному поданні, виходить з того, що Україна проголошена демократичною, правовою державою, в якій визнається і діє принцип верховенства права; Конституція України має найвищу юридичну силу; закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй (стаття 1, частини перша, друга статті 8 Основного Закону України).

Згідно з Конституцією України права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними; конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані; при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод; права і свободи людини і громадянина захищаються судом; кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (стаття 21, частини друга, третя статті 22, частини перша, друга статті 55).

У частині третій статті 129 Конституції України встановлено основні засади судочинства, а в пункті 14 частини першої статті 92 цієї Конституції закріплено, що судоустрій, судочинство і статус суддів визначаються виключно законами України.

Указані конституційні засади є базовими у процесі вирішення Конституційним Судом України питань щодо конституційності оспорюваних положень закону та процесуальних кодексів.

4. За частинами четвертою, п'ятою статті 12 Закону у судах, поряд з державною, можуть використовуватися регіональні мови або мови меншин відповідно до Закону України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» в порядку, встановленому процесуальним законом. Використання в судочинстві регіональних мов або мов меншин гарантується державою та забезпечується за рахунок коштів Державного бюджету України.

Народні депутати України вважають, що наведені положення Закону суперечать частині другій статті 8, частині першій статті 10 Конституції України. Посилаючись на приписи Європейської хартії регіональних мов або мов меншин (пункт 1 статті 9) та Закону України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» (пункт «б» стат-

ті 4), автори клопотання зазначають, що цими актами передбачено застосування регіональних мов або мов меншин у судовому процесі на території лише окремих судових округів та виключно в частині надання дозволу на подання документів і доказів регіональними мовами або мовами меншин, натомість з контексту статті 12 Закону випливає, що «застосування в судовому процесі усіх мов, визначених у частині другій Закону України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин», поширюється на всю територію України без будь-яких обмежень».

4.1. Згідно з Конституцією України державною мовою в Україні є українська мова; держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України; в Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України; застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом (стаття 10).

Конституційний Суд України наголошував на тому, що положення Конституції України зобов'язують застосовувати державну — українську мову як мову офіційного спілкування посадових і службових осіб при виконанні ними службових обов'язків, в роботі і в діловодстві; держава відповідно до статті 11 Основного Закону України сприяє розвитку мовної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України; гарантування національним меншинам України права на вільний розвиток, використання і захист їх мов відповідає змістові міжнародних договорів України (абзац одинадцятий пункту 3, абзаци другий, шостий пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 14 грудня 1999 року №10-рп/99 у справі про застосування української мови).

На розвиток цих конституційних засад у статті 12 Закону встановлено загальний порядок застосування мов судочинства та діловодства в судах. За частиною третьою цієї статті суди застосовують державну мову в процесі судочинства та гарантують право громадян на використання ними в судовому процесі рідної мови або мови, якою вони володіють. Передбачено, що у судах, поряд з державною, можуть використовуватися регіональні мови або мови меншин відповідно до Закону України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» у порядку, встановленому процесуальним законом, і що використання в судочинстві регіональних мов або мов меншин гарантується державою та забезпечується за рахунок коштів Державного бюджету України (частини четверта, п'ята Закону).

Конституційні засади щодо забезпечення державою всебічного розвитку і функціонування державної мови реалізуються у процесуальному законодавстві (стаття 15 КАС України, стаття 19 КПК України, стаття 7 ЦПК України, стаття 3 ГПК України), в якому передбачається, що судочинство і діловодство в судах України здійснюється державною мовою. І лише особам, які беруть участь у справі та не володіють або недостатньо володіють державною мовою, надається можливість користуватися рідною мовою або мовою, якою вони володіють.

Можливість використання мов національних меншин у судовому процесі також узгоджується з конституційною гарантією вільного розвитку, використання і захисту мов національних меншин в Україні та принципом рівно-

сті всіх громадян перед законом, одним з імперативів якого є недопущення обмежень прав громадян, зокрема учасників судового процесу, за мовною ознакою (частини перша, друга статті 24 Основного Закону України).

4.2. Конституційний Суд України вважає, що встановлення законодавчих можливостей використання в судочинстві регіональних мов або мов меншин слід розглядати також в аспекті забезпечення реалізації прав кожного на звернення до суду, якщо його права чи свободи порушені або порушуються, та на захист своїх прав будь-якими не забороненими законом засобами; гарантування права на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (частини перша, друга, п'ята статті 55 Конституції України).

У Рішенні від 25 листопада 1997 року №6-зп у справі громадянки Дзюби Г.П. щодо права на оскарження в суді неправомірних дій посадової особи Конституційний Суд України установив, що частину другу статті 55 Конституції України необхідно розуміти так, що кожен, тобто громадянин України, іноземець, особа без громадянства, має гарантоване державою право оскаржити в суді загальної юрисдикції рішення, дії чи бездіяльність будь-якого органу державної влади, органу місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх рішення, дія чи бездіяльність порушують або ущемлюють права і свободи громадянина України, іноземця, особи без громадянства чи перешкоджають їх здійсненню, а тому потребують правового захисту в суді (абзац перший пункту 1 резолютивної частини).

Реалізація такого права за певних обставин залежить від забезпечення конституційної гарантії щодо вільного використання в Україні російської та інших мов національних меншин України (частина третя статті 10 Конституції України). Отже, положення частин четвертої, п'ятої статті 12 Закону спрямовані на забезпечення вільного доступу до суду осіб, які володіють регіональними мовами або мовами національних меншин, і жодною мірою не суперечать загальному принципу здійснення судочинства державною мовою в судах України, закріпленому в частині першій цієї статті.

Згідно з правовою позицією Конституційного Суду України, викладеною у Рішенні від 22 квітня 2008 року №8-рп/2008 у справі про мову судочинства, «суди реалізують державну мову в процесі судочинства та гарантують право громадян щодо використання ними в судовому процесі рідної мови або мови, якою вони володіють, відповідно до Конституції і законів України. Таким чином, Основним Законом України закладено конституційні основи для використання української мови як мови судочинства та одночасно гарантовано рівність прав громадян у судовому процесі за мовною ознакою» (абзаци четвертий, п'ятий підпункту 5.1 пункту 5 мотивувальної частини).

Враховуючи наведене, підстав для визнання неконституційними положень частин четвертої, п'ятої статті 12 Закону щодо можливості використання в судах, поряд з державною, регіональних мов або мов національних меншин відповідно до Закону України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» в порядку, встановленому процесуальним законом, немає.

5. Положеннями статті 400¹⁸ КПК України, статей 111¹⁶, 111²¹ ГПК України, статті 240 КАС України, статті 360 ЦПК України передбачено підстави та порядок вирішення питання про допуск вищим спеціалізованим судом справи до її провадження у Верховному Суді України.

На думку суб'єкта права на конституційне подання, названими положеннями встановлено обмеження щодо використання всіх національних засобів юридичного захисту, оскільки право особи звернутися до Верховного Суду України, наприклад, залежить від рішення колегії суддів відповідного вищого спеціалізованого суду, що суперечить частинам першій, четвертій статті 55 Основного Закону України.

5.1. Система судів загальної юрисдикції в Україні відповідно до Конституції України будується за принципами територіальності і спеціалізації; найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції є Верховний Суд України, а відповідні вищі суди є вищими судовими органами спеціалізованих судів (частини перша, друга, третя статті 125).

Як зазначено в Рішенні Конституційного Суду України від 12 липня 2011 року №9-рп/2011 у справі щодо принципу інстанційності в системі судів загальної юрисдикції, Основний Закон України закріплює не тільки принципи територіальності і спеціалізації, але й принцип інстанційності щодо побудови системи судів загальної юрисдикції (абзац восьмий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини).

За правовою позицією Конституційного Суду України, сформульованою в Рішенні від 11 грудня 2003 року №20-рп/2003 у справі про Касаційний суд України, побудова системи судів загальної юрисдикції узгоджується зі стадіями судочинства, відповідними формами провадження (зокрема, в апеляційній і касаційній інстанціях) (абзац четвертий підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини).

Конституційний Суд України дійшов висновку, що згідно з частиною першою статті 125 Конституції України вищі суди повноважні забезпечувати за законом касаційне оскарження та перегляд рішень судів відповідних юрисдикцій, і в Рішенні від 11 березня 2010 року №8-рп/2010 зауважив, що конституційний статус Верховного Суду України як найвищого судового органу в системі судів загальної юрисдикції не передбачає наділення його законодавцем повноваженнями касаційної інстанції щодо рішень вищих спеціалізованих судів, які реалізують повноваження касаційної інстанції (абзац четвертий підпункту 3.4 пункту 3 мотивувальної частини).

У пунктах 1, 2 частини другої статті 38 Закону встановлено, що Верховний Суд України у сфері правосуддя переглядає справи:

— з підстав неоднакового застосування судами (судом) касаційної інстанції однієї і тієї ж норми матеріального права у подібних правовідносинах у порядку, передбаченому процесуальним законом;

— у разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом.

Цей перелік повноважень найвищого судового органу судів загальної юрисдикції у сфері правосуддя свідчить про побудову в Україні чотирирівневої системи в усіх трьох судових юрисдикціях.

5.2. Конституційний Суд України вважає, що в результаті внесених змін функцію касаційної інстанції виконують вищі спеціалізовані суди України, а отже, звуження конституційного права на судовий захист не відбулося.

Такий висновок узгоджується з положеннями частини другої статті 19 Конституції України та статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі — Конвенція).

За пунктом 1 статті 6 Конвенції кожен при вирішенні питання щодо прав та обов'язків має право на справедливий і відкритий розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, визначеним законом. На розвиток наведеного положення Європейський суд з прав людини у рішенні від 25 лютого 1993 року у справі «Добертен проти Франції» зазначив, що за пунктом 1 статті 6 Конвенції держави — учасниці Ради Європи повинні організувати свою судову систему у такий спосіб, щоб їх суди і трибунали виконували кожен свою функцію, притаманну їм.

Положеннями процесуальних кодексів України (у тому числі й тими, які суб'єкт права на конституційне подання вважає неконституційними) врегульовується особливість процесуальної форми залучення відповідних вищих спеціалізованих судів до процесу допуску скарги до розгляду найвищим судовим органом держави, встановлюються підстави для звернення до Верховного Суду України, визначаються права і обов'язки осіб, які беруть участь у розгляді справи, а також повноваження Верховного Суду України.

У процесуальних кодексах України встановлюється процедура розгляду вищим спеціалізованим судом заяви про перегляд судових рішень, зокрема визначаються вимоги до такої заяви, процедура її перевірки на відповідність цим вимогам і наслідки недотримання цієї процедури та документи, які повинні бути додані до неї, тощо. Вищий спеціалізований суд на цій стадії не повноважний оцінювати обґрунтованість змісту заяви, він перевіряє її відповідність вимогам процесуального закону, зокрема встановлює, чи подана вона належним суб'єктом, чи є відповідні ухвали вищого спеціалізованого суду, і вирішує питання про наявність неоднакового застосування судом касаційної інстанції однієї й тієї ж норми матеріального права в аналогічних правовідносинах.

Питання про допуск справи до провадження вирішується колегією суддів відповідного вищого спеціалізованого суду, яка формується без участі суддів, які прийняли рішення, що оскаржується; формування колегії суддів здійснюється автоматизованою системою документообігу суду (частини третя, четверта, п'ята статті 15 Закону).

Оцінюючи цей процесуальний інститут, слід мати на увазі, що розглядом скарги у вищих спеціалізованих судах не обмежуються і не звужуються повноваження Верховного Суду України, а лише забезпечується надходження справ до найвищої судової інстанції згідно з вимогами, визначеними процесуальним законодавством. Покладення обов'язку наведеними нормами процесуальних кодексів на вищі спеціалізовані суди щодо перевірки аргументації стосовно неоднакового застосування судами касаційної інстанції однієї і тієї ж норми матеріального права не порушує частину

третьої статті 22, частини першої, другу статті 55, пункт 4 частини третьої статті 129 Основного Закону України.

Отже, положення статті 400¹⁸ КПК України, статей 111¹⁶, 111²¹ ГПК України, статті 240 КАС України, статті 360 ЦПК України не суперечать Конституції України.

6. Суб'єкт права на конституційне подання вказує також на неконституційність положень процесуальних кодексів, які встановлюють скорочені строки звернення громадян до суду та регулюють порядок здійснення окремих процесуальних дій у різних стадіях судового процесу.

6.1. Народні депутати України вважають такими, що не відповідають Конституції України, положення:

— частин другої, четвертої статті 99, частин другої, третьої статті 186, частини другої статті 212 КАС України, частини третьої статті 43³, статті 110 ГПК України, частини п'ятої статті 151, частини першої статті 199, частин першої, другої статті 294, частини першої статті 325, частини другої статті 329 ЦПК України щодо скорочення процесуальних строків звернень громадян до суду, зокрема строків подання позовних заяв, зустрічних позовів, апеляційних та касаційних скарг на судові рішення, письмових зауважень щодо неповноти або неправильності технічного запису тощо;

— частин четвертої, п'ятої статті 22, частини першої статті 60 ГПК України, які встановлюють строки зміни позивачем предмета або підстави позову, а також строки подання відповідачем зустрічного позову;

— частини першої статті 22, частини другої статті 24, частини третьої статті 30 КАС України, які регулюють строки подання відповідачем клопотань про передачу справи з одного адміністративного суду до іншого та встановлюють порядок колегіального розгляду справи, а також регламентують строки подання заяви про відвід (самовідвід) судді, секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача;

— частини другої статті 27, частини першої статті 131 ЦПК України щодо строків подання сторонами спору доказів у справі.

Наведеними нормами встановлені або конкретизовані раніше існуючі процесуальні механізми, що забезпечують судовий процес. Їх системний аналіз свідчить, що вони забезпечують оперативність розгляду судових справ і жодною мірою не обмежують суб'єктів щодо права на судовий захист.

Досліджуючи ці питання, Конституційний Суд України виходить з того, що в Україні права і свободи людини і громадянина захищаються судом; кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (частини перша, друга статті 55 Основного Закону України).

Конституція України як головне джерело національної правової системи є також базою для поточного законодавства. Вона надає можливість урегулювання певних суспільних відносин на рівні законів, які конкретизують закріплені в Основному Законі України положення (абзац перший підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 12 лютого 2002 року №3-рп/2002 у справі про електроенергетику).

Встановлення у відповідних процесуальних кодексах України конкретних строків вчинення окремих процесуальних дій особами, які беруть участь у справі, здійснюється в законодавчому порядку на підставі пункту 14 частини першої статті 92 Конституції України.

Конституційний Суд України у Рішенні від 12 червня 2007 року №2-рп/2007 у справі про утворення політичних партій в Україні вказав, що необхідно відрізнити поняття «обмеження основоположних прав і свобод» від прийнятого у законотворчій практиці поняття «фіксація меж самої сутності прав і свобод» шляхом застосування юридичних способів (приймів), визнаючи таку практику допустимою (абзац другий пункту 10 мотивувальної частини).

Відповідно до частини другої статті 3 Конституції України головним обов'язком держави є утвердження і забезпечення прав і свобод людини. Забезпечення прав і свобод, крім усього іншого, потребує, зокрема, законодавчого закріплення механізмів (процедур), які створюють реальні можливості для здійснення кожним громадянином прав і свобод (абзац четвертий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 24 грудня 2004 року №22-рп/2004).

Європейський суд з прав людини в рішенні від 10 липня 1984 року у справі «Гінчо проти Португалії» передбачив, що держави — учасниці Ради Європи зобов'язані організувати свою правову систему таким чином, щоб забезпечити додержання положень пункту 1 статті 6 Конвенції та вимог щодо судового розгляду упродовж розумного строку.

При цьому вжиття заходів для прискорення процедури розгляду справ є обов'язком не тільки держави, а й осіб, які беруть участь у справі. Так, Європейський суд з прав людини в рішенні від 7 липня 1989 року у справі «Юніон Аліментаріа Сандерс С.А. проти Іспанії» зазначив, що заявник зобов'язаний демонструвати готовність брати участь на всіх етапах розгляду, що стосуються безпосередньо його, утримуватися від використання прийомів, які пов'язані із зволіканням у розгляді справи, а також максимально використовувати всі засоби внутрішнього законодавства для прискорення процедури слухання.

Таким чином, у процесуальних кодексах лише скорочено строки здійснення окремих процесуальних дій, а змісту та обсягу конституційного права на судовий захист і доступ до правосуддя не звужено. Наведені зміни не унеможливають ефективного розгляду судових справ, тому не суперечать Конституції України.

6.2. У частині п'ятій статті 6 КАС України передбачено, що відмова від права на звернення до суду є недійсною. Суб'єкт права на конституційне подання стверджує про невідповідність цього положення пункту 4 частини третьої статті 129 Конституції України, мотивуючи тим, що звернення особи до суду є правом, а не обов'язком, і кожен є вільним у виборі варіанта реалізації свого права, у тому числі на звернення до суду, тому особа може й відмовитися від реалізації такого права.

Конституційний Суд України дійшов висновку, що зазначене положення КАС України не встановлює обмеження права особи на звернення до суду, а закріплює гарантію цього права. Адже згідно з частиною першою статті 6 КАС України кожна особа має право в порядку, визначено-

му цим кодексом, звернутися до адміністративного суду, якщо вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або інтереси. Право на звернення до суду як складова права на судовий захист гарантується статтею 55 Конституції України та пов'язується з переконанням самої особи про наявність порушень її прав, свобод або інтересів і бажанням звернутися до суду.

У рішенні від 21 лютого 1975 року у справі «Голдер проти Великої Британії» Європейський суд з прав людини закріпив правило, що пункт 1 статті 6 Конвенції стосується невід'ємного права особи на доступ до суду. Прямим порушенням права на доступ до суду є необхідність отримання спеціальних дозволів на звернення до суду.

Таким чином, у практиці Європейського суду з прав людини право на звернення до суду також пов'язується лише з волевиявленням особи. За змістом частини п'ятої статті 6 КАС України особа може відмовитися від реалізації права на звернення до суду, однак не від самого права як такого.

Конституційний Суд України у Рішенні від 9 липня 2002 року №15-рп/2002 у справі про досудове врегулювання спорів наголосив, що кожна особа має право вільно обирати не заборонений законом засіб захисту прав і свобод, у тому числі судовий захист; встановлення законом або договором досудового врегулювання спору за волевиявленням суб'єктів правовідносин не є обмеженням юрисдикції судів і права на судовий захист (абзаци перший, восьмий пункту 3 мотивувальної частини).

Отже, положення частини п'ятої статті 6 КАС України не суперечить Основному Закону України.

6.3. У частинах другій, третій, шостій, восьмій статті 267 КАС України передбачено право судді накладати штрафи за наслідками розгляду звіту суб'єкта владних повноважень про виконання постанови суду або у разі неподання такого звіту на винну посадову особу, відповідальну за виконання цієї постанови.

Суб'єкт права на конституційне подання вважає зазначені положення такими, що порушують приписи частини другої статті 8, частини другої статті 19 Основного Закону України, обґрунтовуючи це тим, що вони не містять у собі складу правопорушення, проте запроваджують міру відповідальності суворішу, ніж кримінальна, а також встановлюють подвійну відповідальність за одне й те саме правопорушення.

Конституційний Суд України дійшов висновку, що положення статті 267 КАС України визначають порядок здійснення судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративних справах, тобто спрямовані на забезпечення виконання рішень суду.

Частинами першою, другою статті 267 КАС України передбачено, що суд, який ухвалив судові рішення в адміністративній справі, має право зобов'язати суб'єкта владних повноважень, не на користь якого його ухвалено, подати звіт про виконання цього рішення. За наслідками розгляду звіту або у разі його неподання суддя ухвалою може встановити новий строк подання звіту та накласти на винну посадову особу штраф.

Механізм ефективного судового захисту обумовлює у необхідних випадках застосування процедури примусового виконання рішень суду. Кон-

ституційний Суд України у Рішенні від 30 січня 2003 року №3-рп/2003 у справі про розгляд судом окремих постанов слідчого та прокурора зауважив, що «правосуддя за своєю суттю визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення в правах» (абзац десятий пункту 9 мотивувальної частини).

У Рішенні від 30 червня 2009 року №16-рп/2009 Конституційний Суд України зазначив, що метою судового контролю є своєчасне забезпечення захисту та охорони прав і свобод людини і громадянина, та наголосив, що виконання всіма суб'єктами правовідносин приписів, викладених у рішеннях суду, які набрали законної сили, утверджує авторитет держави як правової (абзац перший підпункту 3.2 пункту 3, абзац другий пункту 4 мотивувальної частини).

Європейський суд з прав людини у рішенні від 7 травня 2002 року у справі «Бурдов проти Росії» визначив, що у контексті статті 6 Конвенції виконання судового рішення, прийнятого будь-яким судом, має розглядатися як складова «судового розгляду».

З огляду на це посилення судового контролю за виконанням судових рішень та наділення суду з цією метою правом накладати штрафні санкції є заходом для забезпечення конституційного права громадян на судовий захист.

Як зазначив Європейський суд з прав людини у рішенні від 6 вересня 1978 року у справі «Класс та інші проти Німеччини», «із принципу верховенства права впливає, зокрема, що втручання органів виконавчої влади у права людини має підлягати ефективному нагляду, який, як правило, повинна забезпечувати судова влада. Щонайменше це має бути судовий нагляд, який найкращим чином забезпечує гарантії незалежності, безсторонності та належної правової процедури».

Аналогічна норма закріплена не лише в КАС України, а й у статті 83 ГПК України, за якою господарський суд має право стягнути у доход Державного бюджету України з винної сторони штраф у розмірі до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за ухилення від вчинення дій, покладених господарським судом на сторону.

Отже, положення частин другої, третьої, шостої, восьмої статті 267 КАС України відповідають Основному Закону України.

6.4. Суб'єкт права на конституційне подання вказує на невідповідність Конституції України положень частин третьої, четвертої статті 33, частини одинадцятої статті 35, статті 38 КАС України, частини першої статті 64 ГПК України, частини п'ятої статті 74 ЦПК України. На думку народних депутатів України, порядок виклику осіб, які беруть участь у справах, створює передумови для розгляду та вирішення позовів і скарг без їх присутності у судових засіданнях, що суперечить приписам пункту 7 частини третьої статті 129 Конституції України щодо того, що однією з засад судочинства є гласність судового процесу, а також порушує право заінтересованих осіб брати участь у судових засіданнях. Відповідно до положень процесуальних кодексів обов'язковою вимогою до позовної заяви є зазначення місця проживання або місцезнаходження відповідача, а оскільки перевірка таких відомостей або їх документальне підтвердження процесуальним законодавством України не передбачені, то у разі направлення повістки за

неправильною адресою вважається, що відповідач належним чином повідомлений про місце і час судового засідання.

Конституційний Суд України виходить з того, що учасники процесу повинні бути проінформовані про час і місце проведення судового засідання, тому що це є гарантією права особи на судовий захист.

За положеннями частини третьої статті 122 ЦПК України у разі якщо відповідачем у позовній заяві вказана фізична особа, яка не є суб'єктом підприємницької діяльності, суд не пізніше двох днів з дня надходження позовної заяви до суду звертається до відповідного органу реєстрації місця перебування та місця проживання особи щодо надання інформації про зареєстроване місце проживання (перебування) такої фізичної особи. Якщо отримана судом інформація не дає можливості встановити зареєстроване у визначеному законом порядку місце проживання (перебування) фізичної особи, суд вирішує питання про відкриття провадження у справі. Подальший виклик такої особи як відповідача у справі здійснюється через оголошення у пресі.

Аналогічне за змістом положення закріплене і в частині третій статті 107 КАС України.

Що стосується юридичних осіб, то їм повідомлення надсилаються на адресу, вказану в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців.

Таким чином, законодавець закріпив дієвий механізм перевірки наведених у позовній заяві відомостей про місце проживання (місцезнаходження) відповідача, на адресу якого надсилається повідомлення про виклик до суду.

Щодо твердження авторів клопотання про неконституційність положень статті 38 КАС України про виклик до суду шляхом надсилання тексту повістки електронною поштою, факсимільним повідомленням (факсом, телефаксом), телефонограмою необхідно мати на увазі, що такий порядок є обов'язковим лише для суб'єктів владних повноважень, а стосовно інших осіб — виключно за їх вибором. Тобто законодавець у цьому випадку не обмежив процесуальне право особи на отримання повідомлення про виклик до суду, а навпаки розширив зміст цього права, встановивши додаткові можливості особи отримувати таке повідомлення.

Отже, підстав для визнання оспорюваних положень процесуальних кодексів такими, що суперечать пункту 7 частини третьої статті 129 Конституції України, немає.

7. Народні депутати України також порушили питання про неконституційність положень частини третьої статті 53, частини третьої статті 71 КАС України щодо неможливості окремо оскаржувати ухвали суду за наслідками розгляду питання про вступ у справу третіх осіб та ухвали суду про відмову у витребуванні доказів; статей 400⁷, 400⁹ КПК України щодо порядку подачі учасниками судового процесу клопотання про перегляд судових рішень лише через прокурора, який вирішує питання щодо наявності підстав для такого перегляду.

На думку суб'єкта права на конституційне подання, названі положення КАС України суперечать статтям 55, 129 Конституції України.

Згідно з Законом України «Про Конституційний Суд України» конституційне подання має містити правове обґрунтування тверджень щодо неконституційності правового акта або його окремих положень; предметом розгляду Конституційного Суду України може бути конституційне подання, в якому викладаються аргументи і стверджується про неконституційність законів, інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим (пункт 4 частини другої статті 39, частина перша статті 71).

Аналіз конституційного подання свідчить, що суб'єкт права на конституційне подання не навів правового обґрунтування тверджень щодо неконституційності вказаних положень процесуальних кодексів. Отже, є підстави для припинення конституційного провадження в цій частині згідно з пунктом 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Законом України «Про Конституційний Суд України», а також пунктом 1 §51 Регламенту Конституційного Суду України.

Виходячи з викладеного та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, пунктом 1 статті 13, статтею 51, частиною першою статті 61, статтями 63, 65, 67, 69, частиною першою статті 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», пунктом 1 §51 Регламенту Конституційного Суду України, Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. Визнати такими, що відповідають Конституції України (є конституційними), положення:

— частин четвертої, п'ятої статті 12 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року №2453-VI, згідно з якими допускається використання в судах, поряд з державною, регіональних мов або мов меншин;

— статті 400¹⁸ Кримінально-процесуального кодексу України, статей 111¹⁶, 111²¹ Господарського процесуального кодексу України, статті 240 Кодексу адміністративного судочинства України, статті 360 Цивільного процесуального кодексу України, якими передбачено підстави і порядок вирішення питання про допуск вищим спеціалізованим судом справи до її провадження у Верховному Суді України;

— частин другої, четвертої статті 99, частин другої, третьої статті 186, частини другої статті 212 Кодексу адміністративного судочинства України, частини третьої статті 43³, статті 110 Господарського процесуального кодексу України, частини п'ятої статті 151, частини першої статті 199, частин першої, другої статті 294, частини першої статті 325, частини другої статті 329 Цивільного процесуального кодексу України щодо скорочення процесуальних строків звернення громадян до суду;

— частин четвертої, п'ятої статті 22, частини першої статті 60 Господарського процесуального кодексу України, які встановлюють строки зміни позивачем предмета або підстави позову, а також строки подання відповідачем зустрічного позову;

— частини першої статті 22, частини другої статті 24, частини третьої статті 30 Кодексу адміністративного судочинства України, які регулюють строки подання відповідачем клопотання про передачу справи з одного адміністративного суду до іншого, встановлюють порядок подання клопотання про колегіальний розгляд справи, а також регламентують строки подання заяви про відвід (самовідвід) судді, секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача;

— частини другої статті 27, частини першої статті 131 Цивільного процесуального кодексу України щодо строків подання сторонами спору доказів у справі;

— частини п'ятої статті 6 Кодексу адміністративного судочинства України, в якій зазначено, що відмова від права на звернення до суду є недійсною;

— частин другої, третьої, шостої, восьмої статті 267 Кодексу адміністративного судочинства України, які передбачають право суду накладати штрафи на посадових осіб, у тому числі керівників колегіального органу, за невиконання суб'єктом владних повноважень постанови суду або неподання звіту про виконання судового рішення;

— частини третьої, четвертої статті 33, частини одинадцятої статті 35, статті 38 Кодексу адміністративного судочинства України, частини першої статті 64 Господарського процесуального кодексу України, частини п'ятої статті 74 Цивільного процесуального кодексу України щодо зміни порядку виклику та повідомлення осіб, які беруть участь у справах, про судовий розгляд позовів і скарг без їх присутності у судових засіданнях.

2. Припинити конституційне провадження у справі щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) положень частини третьої статті 53, частини третьої статті 71 Кодексу адміністративного судочинства України щодо неможливості окремо оскаржувати ухвали суду за наслідками розгляду питання про вступ у справу третіх осіб та ухвали суду про відмову у витребуванні доказів, статей 400⁷, 400⁹ Кримінально-процесуального кодексу України стосовно порядку подачі учасниками судового процесу клопотання про перегляд судових рішень лише через прокурора, який вирішує питання щодо наявності підстав для такого перегляду, на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Законом України «Про Конституційний Суд України».

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности)
отдельных положений Закона Украины «О судостроительстве и статусе судей»,
Уголовно-процессуального кодекса Украины,
Хозяйственного процессуального кодекса Украины,
Гражданского процессуального кодекса Украины,
Кодекса административного судопроизводства Украины
по конституционному представлению 54 народных депутатов Украины**

г. Киев
13 декабря 2011 года
№17-рп/2011

Дело №1-9/2011

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Головина Анатолия Сергеевича — председательствующего, **Баулина** Юрия Васильевича, **Брынцева** Василия Дмитриевича — докладчика, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича, **Винокурова** Сергея Маркияновича, **Гультая** Михаила Мирославовича, **Запорожца** Михаила Петровича, **Кампо** Владимира Михайловича, **Колоса** Михаила Ивановича, **Лылака** Дмитрия Дмитриевича, **Пасенюка** Александра Михайловича, **Сергейчука** Олега Анатольевича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижака** Андрея Андреевича, **Шапталы** Натальи Константиновны, **Шишкина** Виктора Ивановича,

рассмотрел в пленарном заседании дело о соответствии Конституции Украины (конституционности) отдельных положений Закона Украины «О судостроительстве и статусе судей» от 7 июля 2010 года №2453-VI (Ведомости Верховной Рады Украины, 2010 г., №41-42, №43, №44-45, ст.529) (далее — Закон), Уголовно-процессуального кодекса Украины, Хозяйственного процессуального кодекса Украины, Гражданского процессуального кодекса Украины, Кодекса административного судопроизводства Украины (в редакции Закона) (далее — процессуальные кодексы) по конституционному представлению 54 народных депутатов Украины.

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 39, 40 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление 54 народных депутатов Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 71 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является утверждение субъекта права на конституционное представление о неконституционности отдельных положений Закона и процессуальных кодексов.

Заслушав судью-докладчика Брынцева В.Д. и изучив материалы дела, Конституционный Суд Украины

У С Т А Н О В И Л :

1. Субъект права на конституционное представление — 54 народных депутата Украины — обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством признать не соответствующими Конституции Украины положения:

— частей четвертой, пятой статьи 12 Закона, в соответствии с которыми допускается использование в судах, наряду с государственным, региональных языков или языков меньшинств;

— статьи 400¹⁸ Уголовно-процессуального кодекса Украины (далее — УПК Украины), статей 111¹⁶, 111²¹ Хозяйственного процессуального кодекса Украины (далее — ХПК Украины), статьи 240 Кодекса административного судопроизводства Украины (далее — КАС Украины) и статьи 360 Гражданского процессуального кодекса Украины (далее — ГПК Украины), которыми предусмотрены основания и порядок решения вопроса о допуске высшим специализированным судом дела к его производству в Верховном Суде Украины;

— частей второй, четвертой статьи 99, частей второй, третьей статьи 186, части второй статьи 212 КАС Украины, части третьей статьи 43³, статьи 110 ХПК Украины, части пятой статьи 151, части первой статьи 199, частей первой, второй статьи 294, части первой статьи 325, части второй статьи 329 ГПК Украины об установлении сокращенных процессуальных сроков обращения граждан в суд;

— частей четвертой, пятой статьи 22, части первой статьи 60 ХПК Украины, устанавливающие сроки изменения истцом предмета или основания иска, а также сроки подачи ответчиком встречного иска;

— части первой статьи 22, части второй статьи 24, части третьей статьи 30 КАС Украины, регулирующие сроки подачи ответчиком ходатайства о передаче дела из одного административного суда в другой и устанавливающие порядок коллегиального рассмотрения дела, а также регламентирующие сроки подачи заявления об отводе (самоотводе) судьи, секретаря судебного заседания, эксперта, специалиста, переводчика;

— части второй статьи 27, части первой статьи 131 ГПК Украины о сроках подачи сторонами спора доказательств по делу;

— части пятой статьи 6 КАС Украины, в которой указано, что отказ от права на обращение в суд является недействительным;

— частей второй, третьей, шестой, восьмой статьи 267 КАС Украины, предусматривающие право суда накладывать штрафы на должностных лиц, в том числе руководителей коллегиального органа, за неисполнение субъектом властных полномочий постановления суда или непредоставление отчета об исполнении судебного решения;

— частей третьей, четвертой статьи 33, части одиннадцатой статьи 35, статьи 38 КАС Украины, части первой статьи 64 ХПК Украины, части пятой статьи 74 ГПК Украины об изменении порядка вызова и уведомления лиц, принимающих участие в делах, о судебном рассмотрении исков и жалоб без их присутствия в судебных заседаниях;

— части третьей статьи 53 КАС Украины о невозможности отдельно обжаловать определения суда по результатам рассмотрения вопроса о вступлении в дело третьих лиц;

— части третьей статьи 71 КАС Украины о невозможности отдельно обжаловать определения суда об отказе в истребовании доказательств;

— статей 400⁷, 400⁹ УПК Украины о порядке подачи участниками судебного процесса ходатайства о пересмотре судебных решений только через прокурора, который решает вопрос о наличии оснований для такого пересмотра.

2. Свои позиции относительно предмета конституционного представления изложили Президент Украины, Председатель Верховной Рады Украины, Комитет Верховной Рады Украины по вопросам законодательного обеспечения правоохранительной деятельности, Верховный Суд Украины, Высший административный суд Украины, Высший хозяйственный суд Украины, Высший специализированный суд Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел, Министр юстиции Украины.

3. Конституционный Суд Украины, решая вопросы, поднятые в конституционном представлении, исходит из того, что Украина провозглашена демократическим, правовым государством, в котором признается и действует принцип верховенства права; Конституция Украины имеет высшую юридическую силу; законы и иные нормативно-правовые акты принимаются на основе Конституции Украины и должны соответствовать ей (статья 1, части первая, вторая статьи 8 Основного Закона Украины).

В соответствии с Конституцией Украины права и свободы человека неотчуждаемы и нерушимы; конституционные права и свободы гарантируются и не могут быть упразднены; при принятии новых законов или внесении изменений в действующие законы не допускается сужение содержания и объема существующих прав и свобод; права и свободы человека и гражданина защищаются судом; каждому гарантируется право на обжалование в суде решений, действий или бездействия органов государственной власти, органов местного самоуправления, должностных и служебных лиц (статья 21, части вторая, третья статьи 22, части первая, вторая статьи 55).

В части третьей статьи 129 Конституции Украины установлены основные принципы судопроизводства, а в пункте 14 части первой статьи 92 данной Конституции закреплено, что судоустройство, судопроизводство и статус судей определяются исключительно законами Украины.

Указанные конституционные принципы являются базовыми в процессе решения Конституционным Судом Украины вопросов о конституционности оспариваемых положений закона и процессуальных кодексов.

4. Согласно частям четвертой, пятой статьи 12 Закона в судах, наряду с государственным, могут использоваться региональные языки или языки меньшинств в соответствии с Законом Украины «О ратификации Европейской хартии региональных языков или языков меньшинств» в порядке, установленном процессуальным законом. Использование в судопроизводстве региональных языков или языков меньшинств гарантируется государством и обеспечивается за счет средств Государственного бюджета Украины.

Народные депутаты Украины считают, что приведенные положения Закона противоречат части второй статьи 8, части первой статьи 10 Конституции Украины. Ссылаясь на предписания Европейской хартии региональных языков или языков меньшинств (пункт 1 статьи 9) и Закона Украины «О ратификации Европейской хартии региональных языков или языков меньшинств» (пункт «б» статьи 4), авторы ходатайства отмечают, что данными актами предусмотрено применение региональных языков или языков меньшинств в судебном процессе на территории лишь отдельных судебных округов и исключительно в части дачи разрешения на подачу документов и доказательств региональными языками или языками меньшинств, вместе с тем из контекста статьи 12 Закона следует, что «применение в судебном процессе всех языков, определенных в части второй Закона Украины «О ратификации Европейской хартии региональных языков или языков меньшинств», распространяется на всю территорию Украины без каких-либо ограничений».

4.1. В соответствии с Конституцией Украины государственным языком в Украине является украинский язык; государство обеспечивает всестороннее развитие и функционирование украинского языка во всех сферах общественной жизни на всей территории Украины; в Украине гарантируется свободное развитие, использование и защита русского, других языков национальных меньшинств Украины; применение языков в Украине гарантируется Конституцией Украины и определяется законом (статья 10).

Конституционный Суд Украины акцентировал на том, что положения Конституции Украины обязывают применять государственный — украинский язык как язык официального общения должностных и служебных лиц при выполнении ими служебных обязанностей, в работе и делопроизводстве; государство в соответствии со статьей 11 Основного Закона Украины оказывает содействие развитию языковой самобытности всех коренных народов и национальных меньшинств Украины; гарантирование национальным меньшинствам Украины права на свободное развитие, использование и защиту их языков соответствует содержанию международных договоров Украины (абзац одиннадцатый пункта 3, абзацы второй, шестой пункта 4 мотивировочной части Решения от 14 декабря 1999 года №10-рп/99 по делу о применении украинского языка).

В развитие этих конституционных принципов в статье 12 Закона установлен общий порядок применения языков судопроизводства и делопроизводства в судах. По части третьей данной статьи суды применяют государственный язык в процессе судопроизводства и гарантируют право граждан на использование ими в судебном процессе родного языка или языка, которым они владеют. Предусмотрено, что в судах, наряду с государственным, могут использоваться региональные языки или языки меньшинств в соответствии с Законом Украины «О ратификации Европейской хартии региональных языков или языков меньшинств» в порядке, установленном процессуальным законом, и что использование в судопроизводстве региональных языков или языков меньшинств гарантируется государством и обеспечивается за счет средств Государственного бюджета Украины (части четвертая, пятая статьи 12 Закона).

Конституционные принципы относительно обеспечения государством всестороннего развития и функционирования государственного языка реализуются в процессуальном законодательстве (статья 15 КАС Украины, статья 19 УПК Украины, статья 7 ГПК Украины, статья 3 ХПК Украины), в котором предполагается, что судопроизводство и делопроизводство в судах Украины осуществляется государственным языком. И только лицам, участвующим в деле и не владеющим или недостаточно владеющим государственным языком, предоставляется возможность использовать родной язык или язык, которым они владеют.

Возможность использования языков национальных меньшинств в судебном процессе также согласуется с конституционной гарантией свободного развития, использования и защиты языков национальных меньшинств в Украине и принципом равенства всех граждан перед законом, одним из императивов которого является недопущение ограничений прав граждан, в частности участников судебного процесса, по языковому признаку (часть первая, вторая статьи 24 Основного Закона Украины).

4.2. Конституционный Суд Украины считает, что установление законодательных возможностей использования в судопроизводстве региональных языков или языков меньшинств следует рассматривать также в аспекте обеспечения реализации прав каждого на обращение в суд, если его права или свободы нарушены или нарушаются, и на защиту своих прав любыми не запрещенными законом средствами; гарантирования права на обжалование в суде решений, действий или бездействия органов государственной власти, органов местного самоуправления, должностных и служебных лиц (часть первая, вторая, пятая статьи 55 Конституции Украины).

В Решении от 25 ноября 1997 года №6-зп по делу гражданки Дзюбы Г.П. о праве на обжалование в суде неправомερных действий должностного лица Конституционный Суд Украины установил, что часть вторую статьи 55 Конституции Украины следует понимать как то, что каждый, то есть гражданин Украины, иностранец, лицо без гражданства, имеет гарантированное государством право обжаловать в суде общей юрисдикции решения, действия или бездействие любого органа государственной власти, органа местного самоуправления, должностных и служебных лиц, если гражданин Украины, иностранец, лицо без гражданства считают, что их решение, действие или бездействие нарушают или ущемляют права и свободы гражданина Украины, иностранца, лица без гражданства или препятствуют их осуществлению, а потому требуют правовой защиты в суде (абзац первый пункта 1 резолютивной части).

Реализация такого права в определенных обстоятельствах зависит от обеспечения конституционной гарантии относительно свободного использования в Украине русского и других языков национальных меньшинств Украины (часть третья статьи 10 Конституции Украины). Следовательно, положения частей четвертой, пятой статьи 12 Закона направлены на обеспечение свободного доступа в суд лиц, владеющих региональными языками или языками национальных меньшинств, и ни в коей мере не противоречат общему принципу осуществления судопроизводства на государственном языке в судах Украины, закрепленному в части первой данной статьи.

В соответствии с правовой позицией Конституционного Суда Украины, изложенной в Решении от 22 апреля 2008 года №8-рп/2008 по делу о языке судопроизводства, «суды реализуют государственный язык в процессе судопроизводства и гарантируют право граждан использовать в судебном процессе родной язык или язык, которым они владеют, в соответствии с Конституцией и законами Украины. Таким образом, Основным Законом Украины заложены конституционные основы для использования украинского языка как языка судопроизводства и одновременно гарантировано равенство прав граждан в судебном процессе по языковому признаку» (абзац четвертый, пятый подпункта 5.1 пункта 5 мотивировочной части).

Учитывая указанное, оснований для признания неконституционными положений частей четвертой, пятой статьи 12 Закона относительно возможности использования в судах, наряду с государственным, региональных языков или языков национальных меньшинств в соответствии с Законом Украины «О ратификации Европейской хартии региональных языков или языков меньшинств» в порядке, установленном процессуальным законом, нет.

5. Положениями статьи 400¹⁸ УПК Украины, статей 111¹⁶, 111²¹ ХПК Украины, статьи 240 КАС Украины, статьи 360 ГПК Украины предусмотрены основания и порядок решения вопроса о допуске высшим специализированным судом дела к его производству в Верховном Суде Украины.

По мнению субъекта права на конституционное представление, названными положениями установлены ограничения на использование всех национальных средств юридической защиты, поскольку право лица обратиться в Верховный Суд Украины, к примеру, зависит от решения коллегии судей соответствующего высшего специализированного суда, что противоречит частям первой, четвертой статьи 55 Основного Закона Украины.

5.1. Система судов общей юрисдикции в Украине в соответствии с Конституцией Украины строится на принципах территориальности и специализации; наивысшим судебным органом в системе судов общей юрисдикции является Верховный Суд Украины, а соответствующие высшие суды являются высшими судебными органами специализированных судов (части первая, вторая, третья статьи 125).

Как указано в Решении Конституционного Суда Украины от 12 июля 2011 года №9-рп/2011 по делу о принципе истанционности судов общей юрисдикции, Основной Закон Украины закрепляет не только принципы территориальности и специализации, но и принцип истанционности относительно построения системы судов общей юрисдикции (абзац восьмой подпункта 3.2 пункта 3 мотивировочной части).

Согласно правовой позиции Конституционного Суда Украины, сформулированной в Решении от 11 декабря 2003 года №20-рп/2003 по делу о Кассационном суде Украины, построение системы судов общей юрисдикции согласуется со стадиями судопроизводства, соответствующими формами производства (в частности, в апелляционной и кассационной инстанциях) (абзац четвертый подпункта 4.2 пункта 4 мотивировочной части).

Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что в соответствии с частью первой статьи 125 Конституции Украины высшие суды полномочны обеспечивать по закону кассационное обжалование и пересмотр решений судов соответствующих юрисдикций, и в Решении от 11 марта 2010 года №8-рп/2010 отметил, что конституционный статус Верховного Суда Украины как наивысшего судебного органа в системе судов общей юрисдикции не предусматривает наделения его законодателем полномочиями кассационной инстанции относительно решений высших специализированных судов, реализующих полномочия кассационной инстанции (абзац четвертый подпункта 3.4 пункта 3 мотивировочной части).

В пунктах 1, 2 части второй статьи 38 Закона установлено, что Верховный Суд Украины в сфере правосудия пересматривает дела:

— по основаниям неодинакового применения судами (судом) кассационной инстанции одной и той же нормы материального права в подобных правоотношениях в порядке, предусмотренном процессуальным законом;

— в случае установления международным судебным учреждением, юрисдикция которого признана Украиной, нарушения Украиной международных обязательств при решении дела судом.

Данный перечень полномочий наивысшего судебного органа судов общей юрисдикции в сфере правосудия свидетельствует о построении в Украине четырехуровневой системы во всех трех судебных юрисдикциях.

5.2. Конституционный Суд Украины считает, что в результате внесенных изменений функцию кассационной инстанции выполняют высшие специализированные суды Украины, а следовательно, сужение конституционного права на судебную защиту не произошло.

Такой вывод согласуется с положениями части второй статьи 19 Конституции Украины и статьи 6 Конвенции о защите прав человека и основных свобод 1950 года (далее — Конвенция).

В соответствии с пунктом 1 статьи 6 Конвенции каждый при решении вопроса о правах и обязанностях имеет право на справедливое и открытое рассмотрение его дела в течение разумного срока независимым и беспристрастным судом, определенным законом. В развитие приведенного положения Европейский суд по правам человека в решении от 25 февраля 1993 года по делу «Добертен против Франции» указал, что в соответствии с пунктом 1 статьи 6 Конвенции государства — участники Совета Европы должны организовать свою судебную систему таким образом, чтобы их суды и трибуналы выполняли каждый свою функцию, присущую им.

Положениями процессуальных кодексов Украины (в том числе и теми, которые субъект права на конституционное представление считает неконституционными) регулируется особенность процессуальной формы привлечения соответствующих высших специализированных судов к процессу допуска жалобы к рассмотрению наивысшим судебным органом государства, устанавливаются основания для обращения в Верховный Суд Украины, определяются права и обязанности лиц, принимающих участие в рассмотрении дела, а также полномочия Верховного Суда Украины.

В процессуальных кодексах Украины устанавливается процедура рассмотрения высшим специализированным судом заявления о пересмотре

судебных решений, в частности определяются требования к такому заявлению, процедура его проверки на соответствие этим требованиям и последствия несоблюдения этой процедуры и документы, которые должны быть приложены к нему, и т.п. Высший специализированный суд на этой стадии не полномочен оценивать обоснованность содержания заявления, он проверяет его соответствие требованиям процессуального закона, в частности устанавливает, подано ли оно надлежащим субъектом, имеются ли соответствующие определения высшего специализированного суда, и решает вопрос о наличии неодинакового применения судом кассационной инстанции одной и той же нормы материального права в аналогичных правоотношениях.

Вопрос о допуске дела к производству решается коллегией судей соответствующего высшего специализированного суда, которая формируется без участия судей, принявших оспариваемое решение; формирование коллегии судей осуществляется автоматизированной системой документооборота суда (части третья, четвертая, пятая статьи 15 Закона).

Оценивая данный процессуальный институт, следует иметь в виду, что рассмотрением жалобы в высших специализированных судах не ограничиваются и не сужаются полномочия Верховного Суда Украины, а только обеспечивается поступление дел в высшую судебную инстанцию в соответствии с требованиями, определенными процессуальным законодательством. Возложение обязанности указанными нормами процессуальных кодексов на высшие специализированные суды по проверке аргументации о неодинаковом применении судами кассационной инстанции одной и той же нормы материального права не нарушает часть третью статьи 22, части первую, вторую статьи 55, пункт 4 части третьей статьи 129 Основного Закона Украины.

Следовательно, положения статьи 400¹⁸ УПК Украины, статей 111¹⁶, 111²¹ ХПК Украины, статьи 240 КАС Украины, статьи 360 ГПК Украины не противоречат Конституции Украины.

6. Субъект права на конституционное представление указывает также на неконституционность положений процессуальных кодексов, устанавливающих сокращенные сроки обращения граждан в суд и регулирующих порядок осуществления отдельных процессуальных действий на разных стадиях судебного процесса.

6.1. Народные депутаты Украины считают не соответствующими Конституции Украины положения:

— частей второй, четвертой статьи 99, частей второй, третьей статьи 186, части второй статьи 212 КАС Украины, части третьей статьи 43³, статьи 110 ХПК Украины, части пятой статьи 151, части первой статьи 199, частей первой, второй статьи 294, части первой статьи 325, части второй статьи 329 ГПК Украины относительно сокращения процессуальных сроков обращений граждан в суд, в частности сроков подачи исковых заявлений, встречных исков, апелляционных и кассационных жалоб на судебные решения, письменных замечаний о неполноте или неправильности технической записи и т.п.;

— частей четвертой, пятой статьи 22, части первой статьи 60 ХПК Украины, устанавливающие сроки изменения истцом предмета или основания иска, а также сроки подачи ответчиком встречного иска;

— части первой статьи 22, части второй статьи 24, части третьей статьи 30 КАС Украины, регулирующие сроки подачи ответчиком ходатайств о передаче дела из одного административного суда в другой и устанавливающие порядок коллегиального рассмотрения дела, а также регламентирующие сроки подачи заявления об отводе (самоотводе) судьи, секретаря судебного заседания, эксперта, специалиста, переводчика;

— части второй статьи 27, части первой статьи 131 ГПК Украины относительно сроков подачи сторонами спора доказательств по делу.

Указанными нормами установлены или конкретизированы ранее существующие процессуальные механизмы, обеспечивающие судебный процесс. Их системный анализ свидетельствует, что они обеспечивают оперативность рассмотрения судебных дел и ни в коей мере не ограничивают субъектов относительно права на судебную защиту.

Исследуя эти вопросы, Конституционный Суд Украины исходит из того, что в Украине права и свободы человека и гражданина защищаются судом; каждому гарантируется право на обжалование в суде решений, действий или бездействия органов государственной власти, органов местного самоуправления, должностных и служебных лиц (части первая, вторая статьи 55 Основного Закона Украины).

Конституция Украины как главный источник национальной правовой системы является также базой для текущего законодательства. Она предоставляет возможность урегулирования определенных общественных отношений на уровне законов, конкретизирующих закрепленные в Основном Законе Украины положения (абзац первый подпункта 3.1 пункта 3 мотивировочной части Решения Конституционного Суда Украины от 12 февраля 2002 года №3-рп/2002 по делу об электроэнергетике).

Установление в соответствующих процессуальных кодексах Украины конкретных сроков совершения отдельных процессуальных действий лицами, принимающими участие в деле, осуществляется в законодательном порядке на основании пункта 14 части первой статьи 92 Конституции Украины.

Конституционный Суд Украины в Решении от 12 июня 2007 года №2-рп/2007 по делу о создании политических партий в Украине указал, что необходимо отличать понятие «ограничение основных прав и свобод» от принятого в законотворческой практике понятия «фиксация пределов самой сущности прав и свобод» путем применения юридических способов (приемов), признавая такую практику допустимой (абзац второй пункта 10 мотивировочной части).

Согласно части второй статьи 3 Конституции Украины главной обязанностью государства является утверждение и обеспечение прав и свобод человека. Обеспечение прав и свобод, помимо всего прочего, требует, в частности, законодательного закрепления механизмов (процедур), создающих реальные возможности для осуществления каждым гражданином прав и свобод (абзац четвертый подпункта 3.2 пункта 3 мотивировочной

части Решения Конституционного Суда Украины от 24 декабря 2004 года №22-рп/2004).

Европейский суд по правам человека в решении от 10 июля 1984 года по делу «Гинчо против Португалии» предусмотрел, что государства — участники Совета Европы обязаны организовывать свою правовую систему таким образом, чтобы обеспечить соблюдение положений пункта 1 статьи 6 Конвенции и требований относительно судебного разбирательства в течение разумного срока.

При этом принятие мер по ускорению процедуры рассмотрения дел является обязанностью не только государства, но и лиц, принимающих участие в деле. Так, Европейский суд по правам человека в решении от 7 июля 1989 года по делу «Юнион Алиментариа Сандерс С.А. против Испании» указал, что заявитель обязан демонстрировать готовность принимать участие на всех этапах рассмотрения, касающихся непосредственно его, воздерживаться от использования приемов, связанных с промедлением в рассмотрении дела, а также максимально использовать все средства внутреннего законодательства для ускорения процедуры слушания.

Таким образом, в процессуальных кодексах лишь сокращены сроки осуществления отдельных процессуальных действий, а содержание и объем конституционного права на судебную защиту и доступ к правосудию не сужены. Приведенные изменения не делают невозможным эффективное рассмотрение судебных дел, поэтому не противоречат Конституции Украины.

6.2. В части пятой статьи 6 КАС Украины предусмотрено, что отказ от права на обращение в суд является недействительным. Субъект права на конституционное представление утверждает о несоответствии данного положения пункта 4 части третьей статьи 129 Конституции Украины, мотивируя тем, что обращение лиц в суд является правом, а не обязанностью, и каждый свободен в выборе варианта реализации своего права, в том числе на обращение в суд, поэтому лицо может и отказаться от реализации такого права.

Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что указанное положение КАС Украины не устанавливает ограничения права лица на обращение в суд, а закрепляет гарантию этого права. Ведь в соответствии с частью первой статьи 6 КАС Украины каждый имеет право в порядке, определенном данным кодексом, обратиться в административный суд, если считает, что решением, действием или бездействием субъекта властных полномочий нарушены его права, свободы или интересы. Право на обращение в суд как составляющая права на судебную защиту гарантируется статьей 55 Конституции Украины и связывается с убеждением самого лица о наличии нарушений его прав, свобод или интересов и желанием обратиться в суд.

В решении от 21 февраля 1975 года по делу «Голдер против Великобритании» Европейский суд по правам человека закрепил правило, что пункт 1 статьи 6 Конвенции касается неотъемлемого права лица на доступ в суд. Прямым нарушением права на доступ в суд является необходимость получения специальных разрешений на обращение в суд.

Таким образом, в практике Европейского суда по правам человека право на обращение в суд также связывается только с волеизъявлением лица. По смыслу части пятой статьи 6 КАС Украины лицо может отказаться от реализации права на обращение в суд, однако не от самого права как такового.

Конституционный Суд Украины в Решении от 9 июля 2002 года №15-рп/2002 по делу о досудебном урегулировании споров подчеркнул, что каждый имеет право свободно выбирать не запрещенный законом способ защиты прав и свобод, в том числе судебную защиту; установление законом или договором досудебного урегулирования спора по волеизъявлению субъектов правоотношений не является ограничением юрисдикции судов и права на судебную защиту (абзацы первый, восьмой пункта 3 мотивировочной части).

Следовательно, положение части пятой статьи 6 КАС Украины не противоречит Основному Закону Украины.

6.3. В частях второй, третьей, шестой, восьмой статьи 267 КАС Украины предусмотрено право судьи накладывать штрафы по результатам рассмотрения отчета субъекта властных полномочий об исполнении постановления суда или в случае непредоставления такого отчета на виновное должностное лицо, ответственное за исполнение этого постановления.

Субъект права на конституционное представление считает указанные положения нарушающими предписания части второй статьи 8, части второй статьи 19 Основного Закона Украины, обосновывая это тем, что они не содержат в себе состава правонарушения, тем не менее вводят меру ответственности более строгую, чем криминальная, а также устанавливают двойную ответственность за одно и то же правонарушение.

Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что положения статьи 267 КАС Украины определяют порядок осуществления судебного контроля за исполнением судебных решений по административным делам, то есть направлены на обеспечение исполнения решений суда.

Частями первой, второй статьи 267 КАС Украины предусмотрено, что суд, который утвердил судебное решение по административному делу, имеет право вменить в обязанность субъекта властных полномочий, не в пользу которого оно определено, подать отчет об исполнении этого решения. По результатам рассмотрения отчета или в случае его непредоставления судья постановлением может установить новый срок подачи отчета и наложить на виновное должностное лицо штраф.

Механизм эффективной судебной защиты обуславливает в необходимых случаях применение процедуры принудительного исполнения решений суда. Конституционный Суд Украины в Решении от 30 января 2003 года №3-рп/2003 по делу о рассмотрении судом отдельных постановлений следователя и прокурора отметил, что «правосудие по своей сути признается таким только при условии, что оно соответствует требованиям справедливости и обеспечивает эффективное восстановление в правах» (абзац десятый пункта 9 мотивировочной части).

В Решении от 30 июня 2009 года №16-рп/2009 Конституционный Суд Украины указал, что целью судебного контроля является своевременное

обеспечение защиты и охраны прав и свобод человека и гражданина, и подчеркнул, что выполнение всеми субъектами правоотношений предписаний, изложенных в решениях суда, вступивших в законную силу, утверждает авторитет государства как правового (абзац первый подпункта 3.2 пункта 3, абзац второй пункта 4 мотивировочной части).

Европейский суд по правам человека в решении от 7 мая 2002 года по делу «Бурдов против России» определил, что в контексте статьи 6 Конвенции исполнение судебного решения, принятого любым судом, может рассматриваться как составляющая «судебного рассмотрения».

Учитывая это, усиление судебного контроля за исполнением судебных решений и наделение суда с этой целью правом налагать штрафные санкции является мерой по обеспечению конституционного права граждан на судебную защиту.

Как указал Европейский суд по правам человека в решении от 6 сентября 1978 года по делу «Класс и другие против Германии», «из принципа верховенства права следует, в частности, что вмешательство органов исполнительной власти в права человека подлежит эффективному надзору, который, как правило, должна обеспечивать судебная власть. В крайнем случае это должен быть судебный надзор, наилучшим образом обеспечивающий гарантии независимости, беспристрастности и надлежащей правовой процедуры».

Аналогичная норма закреплена не только в КАС Украины, но и в статье 83 ХПК Украины, по которой хозяйственный суд имеет право взыскать в доход Государственного бюджета Украины с виновной стороны штрафа в размере до ста не облагаемых налогами минимумов доходов граждан за уклонение от совершения действий, возложенных хозяйственным судом на сторону.

Следовательно, положения частей второй, третьей, шестой, восьмой статьи 267 КАС Украины соответствуют Основному Закону Украины.

6.4. Субъект права на конституционное представление указывает на несоответствие Конституции Украины положений частей третьей, четвертой статьи 33, части одиннадцатой статьи 35, статьи 38 КАС Украины, части первой статьи 64 ХПК Украины, части пятой статьи 74 ГПК Украины. По мнению народных депутатов Украины, порядок вызова лиц, принимающих участие в делах, создает предпосылки для рассмотрения и решения исков и жалоб без их присутствия в судебных заседаниях, что противоречит предписаниям пункта 7 части третьей статьи 129 Конституции Украины о том, что одним из принципов судопроизводства является гласность судебного процесса, а также нарушает право заинтересованных лиц принимать участие в судебных заседаниях. Согласно положениям процессуальных кодексов обязательным требованием к исковому заявлению является указание места жительства или места пребывания ответчика, а поскольку проверка таких сведений или их документальное подтверждение процессуальным законодательством Украины не предусмотрены, то в случае направления повестки по неправильному адресу считается, что ответчик надлежащим образом уведомлен о месте и времени судебного заседания.

Конституционный Суд Украины исходит из того, что участники процесса должны быть проинформированы о времени и месте проведения судебного заседания, так как это служит гарантией права лица на судебную защиту.

В соответствии с положениями части третьей статьи 122 ГПК Украины в случае если ответчиком в исковом заявлении указано физическое лицо, не являющееся субъектом предпринимательской деятельности, суд не позднее двух дней со дня поступления искового заявления в суд обращается в соответствующий орган регистрации места пребывания и места жительства лица о предоставлении информации о зарегистрированном месте жительства (пребывания) такого физического лица. Если полученная судом информация не дает возможности установить зарегистрированное в определенном законом порядке место жительства (пребывания) физического лица, суд решает вопрос об открытии производства по делу. Дальнейший вызов такого лица как ответчика по делу осуществляется через объявление в прессе.

Аналогичное по смыслу положение закреплено и в части третьей статьи 107 КАС Украины.

Что касается юридических лиц, то им сообщения присылаются по адресу, указанному в Едином государственном реестре юридических лиц и физических лиц-предпринимателей.

Таким образом, законодатель закрепил действенный механизм проверки поданных в исковом заявлении сведений о месте жительства (месте пребывания) ответчика, по адресу которого присылается сообщение о вызове в суд.

Относительно утверждения авторов ходатайства о неконституционности положений статьи 38 КАС Украины о вызове в суд путем направления текста повестки по электронной почте, факсимильным сообщением (факсом, телефаксом), телефонограммой необходимо иметь в виду, что такой порядок является обязательным только для субъектов властных полномочий, а относительно других лиц — исключительно по их выбору. То есть законодатель в этом случае не ограничил процессуальное право лица на получение сообщения о вызове в суд, а, наоборот, расширил содержание этого права, установив дополнительные возможности лица получать такое сообщение.

Следовательно, оснований для признания оспариваемых положений процессуальных кодексов противоречащими пункту 7 части третьей статьи 129 Конституции Украины нет.

7. Народные депутаты Украины также подняли вопрос о неконституционности положений части третьей статьи 53, части третьей статьи 71 КАС Украины о невозможности по отдельности обжаловать постановления суда по результатам рассмотрения вопроса о вступлении в дело третьих лиц и постановления суда об отказе в истребовании доказательств; статей 400⁷, 400⁹ УПК Украины о порядке подачи участниками судебного процесса ходатайства о пересмотре судебных решений только через прокурора, который решает вопрос о наличии оснований для такого пересмотра.

По мнению субъекта права на конституционное представление, названные положения КАС Украины противоречат статьям 55, 129 Конституции Украины.

В соответствии с Законом Украины «О Конституционном Суде Украины» конституционное представление может содержать правовое обоснование утверждений относительно неконституционности правового акта или его отдельных положений; предметом рассмотрения Конституционного Суда Украины может быть конституционное представление, в котором излагаются аргументы и утверждается о неконституционности законов, иных правовых актов Верховной Рады Украины, актов Президента Украины, актов Кабинета Министров Украины, правовых актов Верховной Рады Автономной Республики Крым (пункт 4 части второй статьи 39, часть первая статьи 71).

Анализ конституционного представления свидетельствует, что субъект права на конституционное представление не привел правового обоснования утверждений о неконституционности указанных положений процессуальных кодексов. Следовательно, есть основания для прекращения конституционного производства в этой части в соответствии с пунктом 2 статьи 45 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» — несоответствие конституционного представления требованиям, предусмотренным Законом Украины «О Конституционном Суде Украины», а также пунктом 1 §51 Регламента Конституционного Суда Украины.

Исходя из изложенного и руководствуясь статьями 147, 150, 153 Конституции Украины, пунктом 1 статьи 13, статьей 51, частью первой статьи 61, статьями 63, 65, 67, 69, частью первой статьи 73 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», пунктом 1 §51 Регламента Конституционного Суда Украины, Конституционный Суд Украины

р е ш и л:

1. Признать соответствующими Конституции Украины (конституционными) положения:

— частей четвертой, пятой статьи 12 Закона Украины «О судостроительстве и статусе судей» от 7 июля 2010 года №2453-VI, в соответствии с которыми допускается использование в судах, наряду с государственным, региональных языков или языков меньшинств;

— статьи 400¹⁸ Уголовно-процессуального кодекса Украины, статей 111¹⁶, 111²¹ Хозяйственного процессуального кодекса Украины, статьи 240 Кодекса административного судопроизводства Украины, статьи 360 Гражданского процессуального кодекса Украины, которыми предусмотрены основания и порядок решения вопроса о допуске высшим специализированным судом дела к его производству в Верховном Суде Украины;

— частей второй, четвертой статьи 99, частей второй, третьей статьи 186, части второй статьи 212 Кодекса административного судопроизводства Украины, части третьей статьи 43³, статьи 110 Хозяйственного процессуального кодекса Украины, части пятой статьи 151, части первой статьи 199, частей первой, второй статьи 294, части первой статьи 325,

части второй статьи 329 Гражданского процессуального кодекса Украины относительно сокращения процессуальных сроков обращения граждан в суд;

— частей четвертой, пятой статьи 22, части первой статьи 60 Хозяйственного процессуального кодекса Украины, устанавливающие сроки изменения истцом предмета или основания иска, а также сроки подачи ответчиком встречного иска;

— части первой статьи 22, части второй статьи 24, части третьей статьи 30 Кодекса административного судопроизводства Украины, которые регулируют сроки подачи ответчиком ходатайства о передаче дела из одного административного суда в другой, устанавливают порядок подачи ходатайства о коллегиальном рассмотрении дела, а также регламентируют сроки подачи заявления об отводе (самоотводе) судьи, секретаря судебного заседания, эксперта, специалиста, переводчика;

— части второй статьи 27, части первой статьи 131 Гражданского процессуального кодекса Украины относительно сроков подачи сторонами спора доказательств по делу;

— части пятой статьи 6 Кодекса административного судопроизводства Украины, в которой указано, что отказ от права на обращение в суд является недействительным;

— частей второй, третьей, шестой, восьмой статьи 267 Кодекса административного судопроизводства Украины, предусматривающие право суда налагать штрафы на должностных лиц, в том числе руководителей коллегиального органа, за неисполнение субъектом властных полномочий постановления суда или непредоставление отчета об исполнении судебного решения;

— частей третьей, четвертой статьи 33, части одиннадцатой статьи 35, статьи 38 Кодекса административного судопроизводства Украины, части первой статьи 64 Хозяйственного процессуального кодекса Украины, части пятой статьи 74 Гражданского процессуального кодекса Украины относительно изменения порядка вызова и уведомления лиц, принимающих участие в делах, о судебном рассмотрении исков и жалоб без их присутствия в судебных заседаниях.

2. Прекратить конституционное производство по делу о проверке на соответствие Конституции Украины (конституционность) положений части третьей статьи 53, части третьей статьи 71 Кодекса административного судопроизводства Украины относительно невозможности отдельно обжаловать определения суда по результатам рассмотрения вопроса о вступлении в дело третьих лиц и определения суда об отказе в истребовании доказательств, статей 400⁷, 400⁹ Уголовно-процессуального кодекса Украины относительно порядка подачи участниками судебного процесса ходатайства о пересмотре судебных решений только через прокурора, который решает вопрос о наличии оснований для такого пересмотра, на основании пункта 2 статьи 45 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» — несоответствие конституционного представления требованиям, предусмотренным Законом Украины «О Конституционном Суде Украины».

3. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

• *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No.17-rp/2011 dated December 13, 2011 in the case upon the constitutional petition of 54 People's Deputies of Ukraine concerning conformity with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of some provisions of the Law of Ukraine «On the Judiciary and the Status of Judges», the Criminal Procedural Code of Ukraine, the Commercial Procedural Code of Ukraine, the Civil Procedural Code of Ukraine, and the Code of Administrative Proceedings of Ukraine*

Stipulation of legislative opportunities to use regional languages or minority languages should be examined in the aspect of ensuring implementation of everyone's right to appeal to the court if his or her rights or freedoms are violated and to protect their rights by any means not prohibited by law; everyone is guaranteed the right to challenge in court the decision, actions or omission of bodies of state power, bodies of local self-government, officials and officers (Articles 55.1, 55.2, 55.5 of the Constitution of Ukraine).

The realisation of such right under certain circumstances depends on ensuring the constitutional guarantee of free use of the Russian and other languages of national minorities of Ukraine (Article 10.3 of the Constitution). The provisions of Articles 12.4, 12.5 of the Law of Ukraine «On the Judiciary and the Status of Judges» No.2453-VI dated July 7, 2010 (hereinafter referred to as «the Law») aim at providing free access to court by persons who have a command of regional or minority languages and in any case do not contradict the common principle of administration of justice in state language in the courts of Ukraine, envisaged in paragraph one of Article 10 of the Constitution.

The provisions of the Criminal Procedural Code of Ukraine, the Commercial Procedural Code of Ukraine, the Civil Procedural Code of Ukraine, the Code of Administrative Proceedings of Ukraine (hereinafter referred to as «the Procedural Codes») regulate the specific features of the procedural form of involvement of relevant high specialised courts to the process of admission of a complaint to the examination by the highest judicial body in the State, the grounds for appeal to the Supreme Court of Ukraine are established, the rights and responsibilities of persons who take part in consideration of a case, as well as the authorities of the Supreme Court of Ukraine are established.

The issue regarding admissibility of a case to proceedings is decided by a collegium of judges of a relevant high specialised court which is formed from among judges apart from those, who adopted the decision which is appealed in

court. The formation of a collegium of judges is performed by the automated system of record-keeping control of a court (Articles 15.3, 15.4, 15.5 of the Law).

In providing assessment of this procedural institute it should be taken into consideration that examination of a complaint in high specialised courts does not limit or restrict the authorities of the Supreme Court of Ukraine, but only receipt of cases by the highest judicial body of Ukraine is provided in accordance with the requirements stipulated by procedural legislation. Articles 22.3, 55.1, 55.2, 129.3.4 of the Fundamental Law of Ukraine are not violated by the responsibility placed on the high specialised courts to examine the reasoning concerning inconsistent application of the same norm of the material law by the courts of cassation which is stipulated in the Procedural Codes of Ukraine.

Imposing of specific terms of execution of particular procedural actions by individuals participating in a case is performed in order stipulated by law on the grounds of Article 92.1.14 of the Constitution.

Pursuant to Article 3.2 of the Constitution of Ukraine the main duty of the State is to affirm and ensure human rights and freedoms. The ensuring of human rights and freedoms, inter alia, requires, in particular, legislative securing of mechanisms (procedures) that create real opportunities for any citizen to realise his or her rights and freedoms (paragraph 4 item 3.2 of the reasoning part of the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No.22-рп/2004 dated December 24, 2004).

To take every measure to fasten the proceedings in a case is a responsibility not only of a State but of individuals taking part in the litigation.

Thus, the Procedural Codes of Ukraine only reduce the terms for execution of certain procedural activities, but they do not restrict the contents and volume of the constitutional right to judicial protection and access to court.

Article 6.5 of the Code of Administrative Proceedings of Ukraine (hereinafter referred to as «the CAP») envisages that the remission of a right to appeal to court is ineffective. The Constitutional Court of Ukraine came to conclusion that the abovementioned provision of the CAP does not provide restriction on persons' right to appeal to court but guarantees that right instead. Pursuant to Article 6.1 of the CAP every person may appeal to administrative court in order established by this Code if he or she presumes that his or her rights, freedoms or interests are violated by the decision, act or omission of the subject of the state power.

The right to appeal to courts as the part of the right to judicial protection is guaranteed by Article 55 of the Constitution and is connected with the conviction of a person himself or herself that his or her rights, freedoms or interests were violated and readiness to appeal to court.

The order of realisation of the judicial control over the execution of the decisions of courts in administrative cases are stipulated by the provisions of Article 267 of the CAP, that is they are directed towards ensuring execution of courts' decisions.

Articles 267.1, 267.2 of the CAP provide that the court which adopted a decision in an administrative case has the right to oblige the subject of state power to provide a report on execution of such decision should it be adopted against this subject of state power. Upon the result of examination of the report or in case of

failure to submit such report a judge by a ruling may set a new term for submitting a report and impose penalty fro a guilty official.

The mechanism of the effective judicial protection in certain cases determines application of the procedure of mandatory execution of the decision of the court.

Taking into consideration strengthening of judicial control over execution of the courts decisions and vesting courts with the right to impose penal sanctions are the measures aimed at ensuring the constitutional right of citizens to judicial protection.

Parties to a case should be informed about the time and place of the court's session, since this is the guarantee of the right of an individual to protection in court.

Thus, the legislator fixed an effective mechanism of verification of data and evidence provided in a claim concerning place of residence (location) of a respondent party, where the notification on summon to the court is sent.

Therefore, the Constitutional Court of Ukraine held:

1. To recognise as conforming with the Constitution of Ukraine (constitutional) the provisions of:

— Articles 12.4, 12.5 of the Law of Ukraine «On the Judiciary and the Status of Judges» No.2453-VI dated July 7, 2010 according to which regional or minority languages are allowed to be used at courts along with the state language;

— Articles 400¹⁸ of the Criminal Procedural Code of Ukraine, Articles 116¹⁶, 111²¹ of the Commercial Procedural Code of Ukraine, Article 240 of the Code of Administrative Proceedings of Ukraine, Article 360 of the Civil Procedural Code of Ukraine, which envisage the grounds and the procedure of admissibility of a case for proceeding at the Supreme Court of Ukraine by a high specialised court;

— Articles 99.2, 99.4, 186.2, 186.3, 212.2 of the Code of Administrative Proceedings of Ukraine, Articles 43³.3, 110 of the Commercial Procedural Code of Ukraine, Articles 151.5, 199.1, 294.1, 294.2, 325.1, 329.2 of the Civil Procedural Code of Ukraine on reducing of the procedural terms for appeal of citizen to courts;

— Articles 22.4, 22.5, 60.1 of the Commercial Procedural Code of Ukraine, which establish terms for change of the subject of appeal by the petitioner or the grounds for appeal, as well as terms for filing a reciprocal appeal;

— Articles 22.1, 24.2, 30.3 of the Code of Administrative Proceedings of Ukraine, which regulate the terms for filing an appeal by the defendant concerning transfer of his or her case from one administrative court to another, establish the procedure for filing an appeal on examination of a case by a collegium of judges, and also regulate terms for filing an appeal on withdrawal (self-withdrawal) of a judge, secretary of the judicial proceedings, expert, specialist or interpreter;

— Articles 27.2, 131.1 of the Civil Procedural Code of Ukraine concerning terms of providing evidence by parties to a case;

— Article 6.5 of the Code of Administrative Proceedings of Ukraine reading that resignation from the right to appeal is ineffective;

— Articles 267.2, 267.3, 267.6, 267.8 of the Code of Administrative Proceedings of Ukraine that stipulate the right of court to impose a fine on the officials

including heads of collegial bodies in case the subject of the state authorities does not execute the court decision or fails to provide a report on its execution;

— Articles 33.3, 33.4, 35.11, 38 of the Code of Administrative Proceedings of Ukraine, Article 64.1 of the Commercial Procedural Code of Ukraine, Article 74.5 of the Civil Procedural Code of Ukraine concerning change of the procedure of notice to appear for individuals participating in cases, on consideration of appeals and complaints without their personal presence at the court hearings.

2. To terminate the constitutional proceedings in the case concerning conformity with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the provisions of Articles 53.3, 71.3 of the Code of Administrative Proceedings of Ukraine on the grounds of Article 45.2 of the Law of Ukraine «On the Constitutional Court of Ukraine» — failure of the constitutional petition to meet the requirements envisaged by this Law.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за конституційним поданням Верховного Суду України
щодо офіційного тлумачення поняття
«щомісячне довічне грошове утримання», що міститься у підпункті «е»
підпункту 165.1.1 пункту 165.1 статті 165 Податкового кодексу України**

м. Київ
14 грудня 2011 року
№18-рп/2011

Справа №1-33/2011

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуєчого, **Бауліна** Юрія Васильовича, **Бринцева** Василя Дмитровича, **Вдовіченка** Сергія Леонідовича, **Винокурова** Сергія Маркіяновича, **Гульгая** Михайла Мирославовича — доповідача, **Запорожця** Михайла Петровича, **Кампа** Володимира Михайловича, **Колоса** Михайла Івановича, **Лилака** Дмитра Дмитровича, **Маркуш** Марії Андріївни, **Сергейчука** Олега Анатолійовича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижака** Андрія Андрійовича, **Шапгали** Наталі Костянтинівни, **Шишкіна** Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням Верховного Суду України щодо офіційного тлумачення поняття «щомісячне довічне грошове утримання», що міститься у підпункті «е» підпункту 165.1.1 пункту 165.1 статті 165 Податкового кодексу України.

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 41 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання Верховного Суду України.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 93 Закону України «Про Конституційний Суд України» є практична необхідність в офіційному тлумаченні зазначеного поняття, що міститься у Податковому кодексі України.

Заслухавши суддю-доповідача Гульгая М.М. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — Верховний Суд України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення поняття «щомісячне довічне грошове утримання», що міститься у підпункті «е» підпункту 165.1.1 пункту 165.1 статті 165 Податкового кодексу України (далі — Кодекс).

Відповідно до підпункту «е» підпункту 165.1.1 пункту 165.1 статті 165 Кодексу до загального місячного (річного) оподатковуваного доходу платника податку не включаються такі доходи, як «сума пенсій або щомісячного

довічного грошового утримання, отримуваних платником податку з Пенсійного фонду України чи бюджету згідно із законом, а також з іноземних джерел, якщо згідно з міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, такі пенсії не підлягають оподаткуванню чи оподатковуються в країні їх виплати».

Практичну необхідність в офіційному тлумаченні Верховний Суд України обґрунтовує неоднозначним застосуванням податкового законодавства України в частині оподаткування щомісячного грошового утримання суддів, які мають право на відставку і продовжують працювати на посаді судді.

2. Свої позиції стосовно предмета конституційного подання висловили Голова Верховної Ради України, Кабінет Міністрів України, віце-прем'єр-міністр України — Міністр соціальної політики України, Міністерство юстиції України, Вищий адміністративний суд України, Вищий господарський суд України, Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вища рада юстиції, Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Державна судова адміністрація України, Рада суддів України, науковці Інституту держави і права ім. В.М. Корецького, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Національного університету «Одеська юридична академія».

3. Конституційний Суд України, вирішуючи порушені у конституційному поданні питання, виходить з такого.

3.1. Україна є соціальною, правовою державою; Конституція України має найвищу юридичну силу; закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України та повинні відповідати їй; норми Конституції України є нормами прямої дії (стаття 1, частини друга, третя статті 8 Основного Закону України).

За частиною першою статті 6 Конституції України державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову.

Судова влада в Україні відповідно до конституційних засад поділу влади здійснюється незалежними та безсторонніми судами, утвореними згідно із законом; судову владу реалізують професійні судді (частини перша, друга статті 1 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року №2453-VI з наступними змінами (далі — Закон).

Відповідно до пункту 14 частини першої статті 92 Конституції України статус суддів визначається виключно законами України. Незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією і законами України (частина перша статті 126 Основного Закону України).

Гарантії незалежності суддів закріплені, зокрема, у частині четвертій статті 47 Закону, згідно з якою незалежність судді забезпечується окремим порядком фінансування та організаційного забезпечення діяльності судів, установленим законом, належним матеріальним та соціальним забезпеченням судді (пункти 7, 8).

Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи, а також фізичні і юридичні особи та їх об'єднання

зобов'язані поважати незалежність судді і не посягати на неї; при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу визначених Конституцією України гарантій незалежності судді (частини п'ята, шоста статті 47 Закону).

Конституційний Суд України зазначав, що невід'ємною складовою статусу суддів є їх незалежність, яка забезпечується, у тому числі, гарантуванням фінансування та належних умов для функціонування судів і діяльності суддів, їх правового і соціального захисту (підпункт 1.1 пункту 1 резолютивної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 грудня 2004 року №19-рп/2004).

Про необхідність додержання незалежності судових органів та суддів наголошено у таких міжнародно-правових актах, як Основні принципи незалежності судових органів, схвалені резолюціями Генеральної Асамблеї ООН 40/32 від 29 листопада 1985 року та 40/146 від 13 грудня 1985 року, Процедури ефективного здійснення Основних принципів незалежності судових органів, затверджені 24 травня 1989 року Резолюцією 1989/60 Економічної і Соціальної Ради ООН, Європейська хартія про закон про статус суддів від 10 липня 1998 року (далі — Хартія), Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи державам—членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17 листопада 2010 року №12 (2010) та додаток до неї. У цьому додатку визначено, що оплата праці суддів повинна відповідати їх професії та виконуваним обов'язкам, а також бути достатньою, щоб захистити їх від дії стимулів, через які можна впливати на їхні рішення; мають існувати гарантії збереження належної оплати праці на випадок хвороби, відпустки по догляду за дитиною, а також гарантії виплат у зв'язку з виходом на пенсію, які мають відповідати попередньому рівню оплати їх праці; для захисту оплати праці суддів від зменшення слід прийняти спеціальні законодавчі положення (пункт 54 розділу VI).

Хартією передбачено, що рівень винагороди може залежати від стажу, характеру обов'язків, виконання яких доручається професійним суддям, і від важливості покладених на них завдань (пункт 6.2).

3.2. Згідно зі статтею 51 Закону суддею є громадянин України, який відповідно до Конституції України та цього закону призначений чи обраний суддею, займає штатну суддівську посаду в одному з судів України і здійснює правосуддя на професійній основі; судді в Україні мають єдиний статус незалежно від місця суду в системі судів загальної юрисдикції чи адміністративної посади, яку суддя обіймає в суді.

Як вбачається зі змісту Закону, у ньому розрізняється правове становище судді, який здійснює правосуддя, та судді у відставці. У статті 138 Закону передбачено підстави набуття суддею у відставці права на пенсію або на щомісячне довічне грошове утримання.

Положення частин першої, другої, третьої, четвертої статті 44 Закону України «Про статус суддів» від 15 грудня 1992 року №2862-ХІІ з наступними змінами, Закон, Постанова Кабінету Міністрів України «Про оплату праці та щомісячне грошове утримання суддів» від 3 вересня 2005 року №865 з наступними змінами містять приписи щодо винагороди, матеріального і соціального забезпечення суддів, в тому числі щомісячного грошового утримання.

Особливість щомісячного грошового утримання судді полягає в тому, що воно не належить до суддівської винагороди і тому не є складовою заробітної плати судді. Виходячи з системного аналізу положень Закону про утримання є самостійною гарантією незалежності судді та складовою його правового статусу.

Щомісячне грошове утримання судді, який, маючи право на відставку, продовжує працювати на посаді судді, встановлюється у зв'язку з виконанням ним своїх обов'язків щодо здійснення незалежного, неупередженого та справедливого правосуддя, а щомісячне довічне грошове утримання судді у відставці є належним утриманням цього судді після припинення виконання ним своїх професійних обов'язків та особливою формою його соціального забезпечення.

Зазначене узгоджується з правовою позицією Конституційного Суду України, за якою щомісячне довічне грошове утримання є гарантованою державою щомісячною звільненою від сплати податків грошовою виплатою, що слугує забезпеченню належного утримання судді, в тому числі після звільнення від виконання обов'язків судді (абзац п'ятий пункту 7 мотивувальної частини Рішення від 11 жовтня 2005 року №8-рп/2005; абзац третій підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 18 червня 2007 року №4-рп/2007).

Кодексом передбачено такий об'єкт оподаткування, як загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід, у тому числі заробітна плата, та встановлено винятки з оподатковуваних доходів фізичних осіб. Одним з доходів, що не включаються до розрахунку загального місячного (річного) оподаткованого доходу і не підлягають оподаткуванню, є щомісячне довічне грошове утримання (підпункт «е» підпункту 165.1.1 пункту 165.1 статті 165 Кодексу).

Аналіз наведених положень Кодексу, Закону та зазначеної позиції Конституційного Суду України дає підстави для висновку, що правова природа щомісячного довічного грошового утримання судді у відставці та щомісячного грошового утримання працюючого судді є однаковою, а самі ці поняття — однорідними та взаємопов'язаними. Щомісячне грошове утримання ідентичне щомісячному довічному грошовому утриманню та є звільненою від оподаткування виплатою.

3.3. Відповідно до частини першої статті 130 Конституції України у Державному бюджеті України окремо визначаються видатки на утримання судів. Як зазначив Конституційний Суд України у Рішенні від 11 березня 2010 року №7-рп/2010, окреме фінансування кожного суду загальної юрисдикції та Конституційного Суду України забезпечує умови для конституційних гарантій їх самостійності та незалежності суддів при здійсненні правосуддя, оскільки унеможливує негативний вплив на них через механізми виділення та розподілення належних їм відповідно до закону коштів Державного бюджету України; таке фінансування повинне забезпечуватися державою виключно за рахунок коштів Державного бюджету України (абзац третій підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини, абзац другий пункту 1 резолютивної частини).

Фінансування судів включає також фінансування діяльності суддів, яке повинне забезпечуватися державою виключно з Державного бюджету

України. За частиною п'ятою статті 138 Закону щомісячне довічне грошове утримання судді у відставці виплачується органами Пенсійного фонду України за рахунок коштів Державного бюджету України.

Отже, відмінність щомісячного грошового утримання працюючого судді від щомісячного довічного грошового утримання судді у відставці полягає у тому, що судді, які мають право на відставку та продовжують працювати на посаді судді, цю виплату одержують виключно з Державного бюджету України, а судді у відставці — з Пенсійного фонду України за рахунок коштів Державного бюджету України (частина п'ята статті 138 Закону).

Пенсійний фонд України є уповноваженим державою органом, зокрема, щодо виплати щомісячного довічного грошового утримання суддям у відставці (абзац восьмий підпункту 5 пункту 4 Положення про Пенсійний фонд України, затвердженого Указом Президента України «Про Положення про Пенсійний фонд України» від 6 квітня 2011 року №384).

Таким чином, поняття «щомісячне довічне грошове утримання» означає неоподатковану грошову виплату як судді, який, маючи право на відставку, продовжує працювати на посаді судді і одержує її з Державного бюджету України у вигляді щомісячного грошового утримання, так і судді у відставці, який одержує її з Пенсійного фонду України за рахунок коштів Державного бюджету України.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 51, 62, 66, 67, 69, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. В аспекті конституційного подання поняття «щомісячне довічне грошове утримання», що міститься у підпункті «е» підпункту 165.1.1 пункту 165.1 статті 165 Податкового кодексу України, в системному зв'язку з положеннями Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року №2453-VI з наступними змінами означає неоподатковану грошову виплату як судді, який, маючи право на відставку, продовжує працювати на посаді судді та одержує її з Державного бюджету України у вигляді щомісячного грошового утримання, що є складовою правового статусу судді і однією з гарантій його незалежності, так і судді у відставці, який одержує таку виплату з Пенсійного фонду України за рахунок коштів Державного бюджету України.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу об официальном толковании понятия
«ежемесячное пожизненное денежное содержание»,
что содержится в подпункте «е» подпункта 165.1.1 пункта 165.1 статьи 165
Налогового кодекса Украины,
по конституционному представлению Верховного Суда Украины**

г. Киев

Дело №1-33/2011

14 декабря 2011 года

№18-рп/2011

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Головина Анатолия Сергеевича — председательствующего, **Баулина** Юрия Васильевича, **Брынцева** Василия Дмитриевича, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича, **Винокурова** Сергея Маркияновича, **Гульгая** Михаила Мирославовича — докладчика, **Запорожца** Михаила Петровича, **Кампо** Владимира Михайловича, **Колоса** Михаила Ивановича, **Лылака** Дмитрия Дмитриевича, **Маркуш** Марии Андреевны, **Сергейчука** Олега Анатольевича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижака** Андрея Андреевича, **Шапталы** Натальи Константиновны, **Шишкина** Виктора Ивановича,

рассмотрел в пленарном заседании дело об официальном толковании понятия «ежемесячное пожизненное денежное содержание», что содержится в подпункте «е» подпункта 165.1.1 пункта 165.1 статьи 165 Налогового кодекса Украины, по конституционному представлению Верховного Суда Украины.

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 39, 41 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление Верховного Суда Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 93 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является практическая необходимость в официальном толковании указанного понятия, что содержится в Налоговом кодексе Украины.

Заслушав судью-докладчика Гульгая М.М. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

установил:

1. Субъект права на конституционное представление — Верховный Суд Украины — обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством дать официальное толкование понятия «ежемесячное пожизненное денежное содержание», что содержится в подпункте «е» подпункта 165.1.1 пункта 165.1 статьи 165 Налогового кодекса Украины (далее — Кодекс).

В соответствии с подпунктом «е» подпункта 165.1.1 пункта 165.1 статьи 165 Кодекса в общий месячный (годовой) налогооблагаемый доход

налогоплательщика не включаются такие доходы, как «сумма пенсий или ежемесячного пожизненного денежного содержания, получаемых налогоплательщиком из Пенсионного фонда Украины или бюджета по закону, а также из иностранных источников, если согласно международным договорам, согласие на обязательность которых предоставлено Верховной Радой Украины, такие пенсии не подлежат налогообложению или облагаются налогами в стране их выплаты».

Практическую необходимость в официальном толковании Верховный Суд Украины обосновывает неоднозначным применением налогового законодательства Украины в части налогообложения ежемесячного денежного содержания судей, имеющих право на отставку и продолжающих работать на должности судьи.

2. Свои позиции относительно предмета конституционного представления изложили Председатель Верховной Рады Украины, Кабинет Министров Украины, вице-премьер-министр Украины — Министр социальной политики Украины, Министерство юстиции Украины, Высший административный суд Украины, Высший хозяйственный суд Украины, Высший специализированный суд Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел, Высший совет юстиции, Высшая квалификационная комиссия судей Украины, Государственная судебная администрация Украины, Совет судей Украины, научные работники Института государства и права им. В.М. Корецкого, Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, Национального университета «Юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого», Национального университета «Одесская юридическая академия».

3. Конституционный Суд Украины, решая поднятые в конституционном представлении вопросы, исходит из следующего.

3.1. Украина есть социальное, правовое государство; Конституция Украины имеет высшую юридическую силу; законы и иные нормативно-правовые акты принимаются на основе Конституции Украины и должны соответствовать ей; нормы Конституции Украины являются нормами прямого действия (статья 1, части вторая, третья статьи 8 Основного Закона Украины).

Согласно части первой статьи 6 Конституции Украины государственная власть в Украине осуществляется по принципу ее разделения на законодательную, исполнительную и судебную.

Судебная власть в Украине в соответствии с конституционными принципами разделения власти осуществляется независимыми и беспристрастными судами, образованными согласно закону; судебную власть реализуют профессиональные судьи (части первая, вторая статьи 1 Закона Украины «О судостроительстве и статусе судей» от 7 июля 2010 года №2453-VI с последующими изменениями (далее — Закон).

В соответствии с пунктом 14 части первой статьи 92 Конституции Украины статус судей определяется исключительно законами Украины. Независимость и неприкосновенность судей гарантируются Конституцией и законами Украины (часть первая статьи 126 Основного Закона Украины).

Гарантии независимости судей закреплены, в частности, в части четвертой статьи 47 Закона, в соответствии с которой независимость судьи обеспечивается отдельным порядком финансирования и организационного обеспечения деятельности судов, установленным законом, надлежащим материальным и социальным обеспечением судьи (пункты 7, 8).

Органы государственной власти, органы местного самоуправления, их должностные и служебные лица, а также физические и юридические лица и их объединения обязаны уважать независимость судьи и не посягать на нее; при принятии новых законов или внесении изменений в действующие законы не допускается сужение содержания и объема определенных Конституцией Украины гарантий независимости судьи (части пятая, шестая статьи 47 Закона).

Конституционный Суд Украины отмечал, что неотъемлемой составной статуса судей является их независимость, которая обеспечивается, в том числе, гарантированием финансирования и надлежащих условий для функционирования судов и деятельности судей, их правовой и социальной защиты (подпункт 1.1 пункта 1 резолютивной части Решения Конституционного Суда Украины от 1 декабря 2004 года №19-рп/2004).

О необходимости соблюдения независимости судебных органов и судей подчеркивается в таких международно-правовых актах, как Основные принципы независимости судебных органов, одобренные резолюциями Генеральной Ассамблеи ООН 40/32 от 29 ноября 1985 года и 40/146 от 13 декабря 1985 года, Процедуры эффективного осуществления Основные принципы независимости судебных органов, утвержденные 24 мая 1989 года Резолюцией 1989/60 Экономического и Социального Совета ООН, Европейская хартия о законе о статусе судей от 10 июля 1998 года (далее — Хартия), Рекомендация Комитета Министров Совета Европы государствам-членам относительно судей: независимость, эффективность и обязанность от 17 ноября 2010 года №12 (2010) и приложение к ней. В этом приложении определено, что оплата работы судей должна соответствовать их профессии и выполняемым обязанностям, а также быть достаточной, чтобы защитить их от действия стимулов, из-за которых можно влиять на их решения; должны существовать гарантии сохранения надлежащей оплаты труда на случай болезни, отпуска по уходу за ребенком, а также гарантии выплат в связи с выходом на пенсию, которые должны соответствовать предыдущему уровню оплаты их труда; для защиты оплаты труда судей от уменьшения следует принять специальные законодательные положения (пункт 54 раздела VI).

Хартией предусмотрено, что уровень вознаграждения может зависеть от стажа, характера обязанностей, выполнение которых поручается профессиональным судьям, и от важности возложенных на них задач (пункт 6.2).

3.2. Согласно статье 51 Закона судьей является гражданин Украины, который в соответствии с Конституцией Украины и данным законом назначен или избран судьей, занимает штатную судейскую должность в одном из судов Украины и осуществляет правосудие на профессиональной основе; судьи в Украине имеют единый статус независимо от места суда в системе судов общей юрисдикции либо административной должности, которую судья занимает в суде.

Как усматривается из содержания Закона, в нем различается правовое положение судьи, осуществляющего правосудие, и судьи в отставке. В статье 138 Закона предусмотрены основания получения судьей в отставке права на пенсию или на ежемесячное пожизненное денежное содержание.

Положения частей первой, второй, третьей, четвертой статьи 44 Закона Украины «О статусе судей» от 15 декабря 1992 года №2862-ХІІ с последующими изменениями, Закон, Постановление Кабинета Министров Украины «Об оплате труда и ежемесячном денежном содержании судей» от 3 сентября 2005 года №865 с последующими изменениями содержат предписания о вознаграждении, материальном и социальном обеспечении судей, в том числе ежемесячном денежном содержании.

Особенность ежемесячного денежного содержания судьи состоит в том, что оно не относится к судейскому вознаграждению и потому не является составляющей заработной платы судьи. Исходя из системного анализа положений Закона это содержание служит самостоятельной гарантией независимости судьи и составной его правового статуса.

Ежемесячное денежное содержание судьи, который, имея право на отставку, продолжает работать в должности судьи, устанавливается в связи с выполнением им своих обязанностей по осуществлению независимого, непредубежденного и справедливого правосудия, а ежемесячное пожизненное денежное содержание судьи в отставке является надлежащим содержанием этого судьи после прекращения выполнения им своих профессиональных обязанностей и особой формой его социального обеспечения.

Указанное согласуется с правовой позицией Конституционного Суда Украины, в соответствии с которой ежемесячное пожизненное денежное содержание является гарантированной государством ежемесячной освобожденной от уплаты налогов денежной выплатой, служащей обеспечению надлежащего содержания судьи, в том числе после освобождения от выполнения обязанностей судьи (абзац пятый пункта 7 мотивировочной части Решения от 11 октября 2005 года №8-рп/2005; абзац третий подпункта 3.3 пункта 3 мотивировочной части Решения от 18 июня 2007 года №4-рп/2007).

Кодексом предусмотрен такой объект налогообложения, как общий месячный (годовой) налогооблагаемый доход, в том числе заработная плата, и установлены исключения из налогооблагаемых доходов физических лиц. Одним из доходов, которые не включаются в расчет общего месячного (годового) налогооблагаемого дохода и не подлежат налогообложению, является ежемесячное пожизненное денежное содержание (подпункт «е» подпункта 165.1.1 пункта 165.1 статьи 165 Кодекса).

Анализ приведенных положений Кодекса, Закона и указанной позиции Конституционного Суда Украины дает основания для вывода, что правовая природа ежемесячного пожизненного денежного содержания судьи в отставке и ежемесячного денежного содержания работающего судьи является одинаковой, а сами эти понятия — однородными и взаимосвязанными. Ежемесячное денежное содержание идентично ежемесячному пожизненному денежному содержанию и является освобожденной от налогообложения выплатой.

3.3. В соответствии с частью первой статьи 130 Конституции Украины в Государственном бюджете Украины отдельно определяются расходы на содержание судов. Как указал Конституционный Суд Украины в Решении от 11 марта 2010 года №7-рп/2010, отдельное финансирование каждого суда общей юрисдикции и Конституционного Суда Украины обеспечивает условия для конституционных гарантий их самостоятельности и независимости судей при осуществлении правосудия, поскольку делает невозможным отрицательное влияние на них через механизмы выделения и распределения надлежащих им в соответствии с законом средств Государственного бюджета Украины; такое финансирование должно обеспечиваться государством исключительно за счет средств Государственного бюджета Украины (абзац третий подпункта 3.3 пункта 3 мотивировочной части, абзац второй пункта 1 резолютивной части).

Финансирование судов включает также финансирование деятельности судей, что должно обеспечиваться государством исключительно из Государственного бюджета Украины. Согласно части пятой статьи 138 Закона ежемесячное пожизненное денежное содержание судьи в отставке выплачивается органами Пенсионного фонда Украины за счет средств Государственного бюджета Украины.

Следовательно, отличие ежемесячного денежного содержания работающего судьи от ежемесячного пожизненного денежного содержания судьи в отставке состоит в том, что судьи, имеющие право на отставку и продолжающие работать в должности судьи, эту выплату получают исключительно из Государственного бюджета Украины, а судьи в отставке — из Пенсионного фонда Украины за счет средств Государственного бюджета Украины (часть пятая статьи 138 Закона).

Пенсионный фонд Украины является уполномоченным государством органом, в частности, по выплате ежемесячного пожизненного денежного содержания судьям в отставке (абзац восьмой подпункта 5 пункта 4 Положения о Пенсионном фонде Украины, утвержденного Указом Президента Украины «О Положении о Пенсионном фонде Украины» от 6 апреля 2011 года №384).

Таким образом, понятие «ежемесячное пожизненное денежное содержание» означает необлагаемую налогом денежную выплату как судье, который, имея право на отставку, продолжает работать в должности судьи и получает ее из Государственного бюджета Украины в виде ежемесячного денежного содержания, так и судье в отставке, который получает ее из Пенсионного фонда Украины за счет средств Государственного бюджета Украины.

Учитывая изложенное и руководствуясь статьями 147, 150, 153 Конституции Украины, статьями 51, 62, 66, 67, 69, 95 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л:

1. В аспекте конституционного представления понятие «ежемесячное пожизненное денежное содержание», что содержится в подпункте «е» подпункта 165.1.1 пункта 165.1 статьи 165 Налогового кодекса Украины,

в системной связи с положениями Закона Украины «О судоустройстве и статусе судей» от 7 июля 2010 года №2453-VI с последующими изменениями означает необлагаемую налогом денежную выплату как судье, который, имея право на отставку, продолжает работать в должности судьи и получает ее из Государственного бюджета Украины в виде ежемесячного денежного содержания, что является составляющей правового статуса судьи и одной из гарантий его независимости, так и судье в отставке, который получает такую выплату из Пенсионного фонда Украины за счет средств Государственного бюджета Украины.

2. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

• *Summary to the Decision of the Constitutional Court No.18-rp/2011 dated December 14, 2011 in the case upon the constitutional petition of the Supreme Court of Ukraine concerning official interpretation of the notion «monthly lifetime allowance» stipulated in sub-item «e» item 165.1.1 Article 165 of the Tax Code of Ukraine*

Subject of the right to constitutional petition — the Supreme Court of Ukraine — applied to the Constitutional Court with a petition to provide official interpretation of the notion «monthly lifetime allowance» stipulated in sub-item «e» item 165.1.1 of Article 165 of the Tax Code of Ukraine (hereinafter referred to as «the Code»).

Pursuant to the constitutional principles of division of power, the judicial power in Ukraine is executed by independent and impartial courts which are created according to law; the judicial power is realised by professional judges (Articles 1.1, 1.2 of the Law «On Judicial System and Status of Judges» dated July 7, 2010 No.2453-VI as amended (hereinafter referred to as «the Law»).

According to Article 51 of the Law a judge is a citizen of Ukraine who pursuant to the Constitution and this law is appointed or elected a judge, holds an office of a judge in one of the courts in Ukraine and executes justice on the professional base; judges in Ukraine have a single status regardless of the position of the court in the system of courts of general jurisdiction or a administrative office which a judge holds in court.

As it is seen from the content of the Law, legal positions of a judge who executes justice and a former judge are differentiated. Article 138 of the Law envisages grounds for a former judge to obtain a right to pension or monthly lifetime allowance.

The specific feature of monthly lifetime allowance of a judge is that it is not included to judge's remuneration and thus it is not a component of a judge's salary.

Proceeding from the system analysis of the provisions of the Law this allowance is an independent guarantee of independence of judges and a component of his or her legal status.

Monthly lifetime allowance of a judge who has a right to retirement but keeps working as a judge is established with regard to performance of his or her duties on execution of independent, impartial and fair justice, and monthly lifetime allowance of a former judge is a proper maintenance of this judge after he or she terminated performance of the professional duties and a special form of social protection.

The abovementioned conforms to the legal position of the Constitutional Court according to which monthly lifetime allowance is a monthly non-taxable allowance which ensures proper maintenance of judges, including after their retirement (paragraph 5 item 7 of the motivation part of the Decision dated October 11, 2005 No.8-rp/2005; paragraph 3 item 3.3 of the motivation part of the Decision dated June 18, 2007 No.4-rp/2007).

Analysis of the mentioned provisions of the Code, the Law and the Constitutional Court's position gives grounds to conclude that the legal nature of monthly lifetime allowance of a former judge and monthly allowance of an acting judge is the same and these notions by themselves are similar and interrelated. Monthly allowance is identical to monthly lifetime allowance and is tax free.

According to Article 130.1 of the Constitution expenditures for the maintenance of courts are allocated separately in the State Budget of Ukraine. Financing of courts also includes financing of activities of judges which shall be provided exclusively from the State Budget of Ukraine. Pursuant to Article 138.5 of the Law monthly lifetime allowance of a former judge is paid by bodies of the Pension Fund of Ukraine at the expense of the State Budget of Ukraine.

Thus, the difference between monthly allowance of an acting judge and monthly lifetime allowance of a former judge is that judges who have a right to retirement and keep working as a judge receive this allowance exclusively from the State Budget of Ukraine, while former judges — from the Pension Fund of Ukraine at the expense of funds of the State Budget of Ukraine (Article 138.5 of the Law).

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held that within the context of the constitutional petition the notion «monthly lifetime allowance» stipulated in sub-item «e» item 165.1.1 of Article 165 of the Tax Code of Ukraine in system connection with the provisions of the Law «On Judicial System and Status of Judges» dated July 7, 2010 No.2453-VI as amended means nontaxable allowance for both judges who have a right to retirement but keep holding an office of a judge and receive it from the State Budget of Ukraine in the form of monthly allowance which is a component of the legal status of a judge and one of guarantees of his or her independence, and former judges who receive such allowance from the Pension Fund of Ukraine at the expense of the State Budget of Ukraine.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

у справі за конституційним зверненням громадянина Осетрова Сергія Володимировича щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 55 Конституції України, частини другої статті 2, пункту 2 частини третьої статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України, частини третьої статті 110, частини другої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України та конституційним поданням Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ щодо офіційного тлумачення положень статей 97, 110, 234, 236 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 3, 4, 17 Кодексу адміністративного судочинства України в аспекті статті 55 Конституції України (справа про оскарження бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо заяв про злочини)

м. Київ
14 грудня 2011 року
№19-рп/2011

Справа №1-29/2011

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого, Бауліна Юрія Васильовича, Бринцева Василя Дмитровича, Вдовіченка Сергія Леонідовича, Винокурова Сергія Маркіяновича, Гульгая Михайла Мирославовича, Запорожця Михайла Петровича, Кампа Володимира Михайловича, Колоса Михайла Івановича, Лілака Дмитра Дмитровича, Маркуш Марії Андріївни, Сергійчука Олега Анатолійовича, Стецюка Петра Богдановича, Стрижака Андрія Андрійовича, Шаптали Наталі Костянтинівни, Шишкіна Віктора Івановича — доповідача,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним зверненням громадянина Осетрова Сергія Володимировича щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 55 Конституції України, частини другої статті 2, пункту 2 частини третьої статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України, частини третьої статті 110, частини другої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України та конституційним поданням Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ щодо офіційного тлумачення положень статей 97, 110, 234, 236 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 3, 4, 17 Кодексу адміністративного судочинства України в аспекті статті 55 Конституції України.

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 41, 42, 43 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне звернен-

ня громадянина Осетрова С.В. та конституційне подання Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ щодо офіційного тлумачення положень статей 97, 110, 234, 236 Кримінально-процесуального кодексу України та статей 2, 3, 4, 17 Кодексу адміністративного судочинства України в аспекті статті 55 Конституції України.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтями 93, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність неоднозначного застосування судами України положень названих статей Кодексу адміністративного судочинства України, Кримінально-процесуального кодексу України та практична необхідність у їх роз'ясненні.

Заслухавши суддю-доповідача Шишкіна В.І. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Громадянин Осетров С.В. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частини другої статті 55 Конституції України, частини другої статті 2, пункту 2 частини третьої статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України (далі — КАС України), частини третьої статті 110, частини другої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України (далі — КПК України) в аспекті таких питань:

— чи гарантується кожному право на оскарження в суді будь-яких рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень на підставі статті 55 Основного Закону України, чи Конституцією України надано право оскаржувати в суді не будь-які, а лише певні категорії їхніх рішень, дій чи бездіяльності;

— у якому судовому провадженні (адміністративному чи кримінальному) повинні вирішуватися справи за скаргами фізичної особи, яка не є учасником кримінального судочинства, але повідомила про вчинення злочину, якщо ця особа просить визнати протиправною бездіяльність суб'єкта владних повноважень, який не прийняв жодного з рішень, передбачених статтею 97 КПК України.

Необхідність в офіційному тлумаченні вказаних положень автор клопотання обґрунтовує неоднозначним їх застосуванням за однакових обставин судами загальної юрисдикції під час розгляду скарг на бездіяльність прокурора, слідчого, органу дізнання щодо виконання вимог статті 97 КПК України стосовно реагування на заяви і повідомлення про вчинені або підготовлювані злочини. На підтвердження цього Осетров С.В. посилається на відповідні судові рішення.

2. Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень статей 97, 110, 234, 236 КПК України, статей 3, 4, 17 КАС України в аспекті статті 55 Конституції України та роз'яснити:

— за правилами якого виду судової юрисдикції (кримінальної чи адміністративної) підлягають розгляду заяви, предметом оскарження в яких є

бездіяльність органів дізнання, слідства та прокуратури, що полягала у неприйнятті належного процесуального рішення за заявами чи повідомленнями про злочини;

— яким є порядок розгляду судами цієї категорії скарг, якщо така процедура безпосередньо не передбачена в процесуальних кодексах, зокрема в КПК України.

Суб'єкт права на конституційне подання мотивує своє клопотання практичною необхідністю у роз'ясненні вказаних положень кодексів у зв'язку з неоднозначним їх застосуванням судами загальної юрисдикції під час розгляду скарг на бездіяльність прокурора, слідчого, органу дізнання, яка полягала у невиконанні вимог статті 97 КПК України щодо реагування на заяви і повідомлення про вчинені або підготовлювані злочини, посилаючись на відповідні рішення судів загальної юрисдикції.

3. Свої позиції стосовно питань, поставлених у конституційному зверненні, висловили науковці Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Львівського державного університету внутрішніх справ, Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», фахівці Центру політико-правових реформ.

4. Конституційний Суд України, вирішуючи питання, порушені в конституційному зверненні і конституційному поданні, виходить з такого.

4.1. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави (частина друга статті 3 Конституції України). Для здійснення такої діяльності органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові і службові особи наділені публічною владою, тобто мають реальну можливість на підставі повноважень, встановлених Конституцією і законами України, приймати рішення чи вчиняти певні дії. Особа, стосовно якої суб'єкт владних повноважень прийняв рішення, вчинив дію чи допустив бездіяльність, має право на захист.

Утвердження правової держави, відповідно до приписів статті 1, другого речення частини третьої статті 8, статті 55 Основного Закону України, полягає, зокрема, у гарантуванні кожному судового захисту прав і свобод, а також у запровадженні механізму такого захисту. Конституційний Суд України у своїх рішеннях послідовно підкреслював значущість положень статті 55 Конституції України щодо захисту кожним у судовому порядку своїх прав і свобод від будь-яких рішень, дій чи бездіяльності органів влади, посадових і службових осіб, а також стосовно неможливості відмови у правосудді (пункт 1 резолютивної частини Рішення від 25 листопада 1997 року №6-зп, пункт 1 резолютивної частини Рішення від 25 грудня 1997 року №9-зп).

Відносини, що виникають між фізичною чи юридичною особою і представниками органів влади під час здійснення ними владних повноважень, є публічно-правовими і поділяються, зокрема, на правовідносини у сфері управлінської діяльності та правовідносини у сфері охорони прав і свобод людини і громадянина, а також суспільства від злочинних посягань. Діяльність органів влади, у тому числі судів, щодо вирішення спорів, які ви-

никають у публічно-правових відносинах, регламентується відповідними правовими актами.

4.2. Рішення, прийняті суб'єктами владних повноважень, дії, вчинені ними під час здійснення управлінських функцій, а також невиконання повноважень, встановлених законодавством (бездіяльність), можуть бути оскаржені до суду відповідно до частин першої, другої статті 55 Конституції України. Для реалізації кожним конституційного права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності вказаних суб'єктів у сфері управлінської діяльності в Україні утворено систему адміністративних судів.

Завданням адміністративного судочинства є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень (частина перша статті 2 КАС України). До адміністративних судів можуть бути оскаржені будь-які рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень, крім випадків, коли щодо таких рішень, дій чи бездіяльності Конституцією чи законами України встановлено інший порядок судового провадження (частина друга статті 2 КАС України). Вичерпний перелік публічно-правових справ, на які не поширюється юрисдикція адміністративних судів, визначено в частині третій статті 17 КАС України, а саме справи: що віднесені до юрисдикції Конституційного Суду України; які належить вирішувати в порядку кримінального судочинства; про накладення адміністративних стягнень; щодо відносин, які відповідно до закону, статуту (положення) об'єднання громадян віднесені до його внутрішньої діяльності або виключної компетенції (пункти 1, 2, 3, 4).

Отже, КАС України регламентує порядок розгляду не всіх публічно-правових спорів, а лише тих, які виникають у результаті здійснення суб'єктом владних повноважень управлінських функцій і розгляд яких безпосередньо не віднесено до підсудності інших судів.

4.3. Завданнями кримінального судочинства є охорона прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть у ньому участь, а також швидке і повне розкриття злочинів, викриття винних та забезпечення правильного застосування закону з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності і жоден невинний не був покараний (стаття 2 КПК України). Положення КПК України регламентують діяльність органів державної влади та їх посадових осіб, яка стосується сфери публічно-правових відносин, що виникають внаслідок злочинних посягань, відповідальність за які встановлено в нормах кримінального права.

За статтею 97 КПК України прокурор, слідчий, орган дізнання або суддя зобов'язані: приймати заяви і повідомлення про вчинені або підготовлювані злочини, в тому числі і в справах, які не підлягають їх віданню (частина перша); не пізніше триденного строку прийняти одне з таких рішень: порушити кримінальну справу, відмовити в порушенні кримінальної справи, направити заяву або повідомлення за належністю (частина друга); вжити всіх можливих і необхідних заходів реагування у зв'язку з такими заявами і повідомленнями (частини третя, четверта, п'ята).

У статтях 110, 234, 236 КПК України йдеться про оскарження в суді рішень чи дій органів дізнання, слідчого, прокурора, які вони постановили чи вчинили уже під час провадження у кримінальній справі. Суб'єкти, визначені в цих нормах, є носіями спеціальних владних процесуальних повноважень і тому виконують функції, обумовлені завданнями кримінального судочинства.

Здійснюючи перевірку заяв і повідомлень про злочини, прокурор, слідчий, орган дізнання діють до порушення кримінальної справи, однак вдаються до тих же способів і прийомів, що й під час збирання доказів у кримінальній справі. Отже, правовідносини, що мають місце під час розгляду заяв про злочини, за своєю правовою природою є кримінально-процесуальними. Тому перевірка скарг на рішення, дії чи бездіяльність вказаних суб'єктів владних повноважень має відбуватися у тому ж процесуальному порядку і тим же судом, на який відповідно до закону покладені повноваження щодо перевірки й оцінки доказів у кримінальній справі, тобто судом із розгляду кримінальних справ. До того ж імперативний припис пункту 2 частини третьої статті 17 КАС України виключає юрисдикцію адміністративних судів щодо справ, які належить вирішувати в порядку кримінального судочинства.

Зазначене обумовлює висновок, що компетентним національним судом, до юрисдикції якого належить розгляд скарг щодо прийняття рішень, вчинення дій або допущення бездіяльності суб'єктом владних повноважень стосовно заяв і повідомлень про вчинені або підготовлювані злочини, є суд, який спеціалізується на розгляді кримінальних справ.

5. Конституційним Судом України в Рішенні від 25 листопада 1997 року №6-зп сформульовано правову позицію, за якою удосконалення законодавства в контексті статті 55 Конституції України має бути поступовою тенденцією, спрямованою на розширення судового захисту прав і свобод людини, зокрема судового контролю за правомірністю і обґрунтованістю рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень (пункт 2 мотивувальної частини). Ця правова позиція кореспондується з положеннями статті 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) щодо ефективного засобу юридичного захисту від порушень, вчинених особами, які здійснюють свої офіційні повноваження. Реалізація права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності вказаних суб'єктів має відповідати також вимозі стосовно доступності правосуддя, про що зазначено у міжнародних правових документах — Загальній декларації прав людини (стаття 8), Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (стаття 14), Конвенції (стаття 6), Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою, прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН 29 листопада 1985 року (пункт 4).

Комітет Міністрів Ради Європи у Рекомендаціях від 28 червня 1985 року R (85) 11 стосовно положення потерпілого в рамках кримінального права і кримінального процесу приписує державам-членам приділяти більше уваги потребам потерпілого на всіх етапах кримінального процесу, а в Рекомендаціях від 12 травня 2004 року Rec (2004) 6 щодо вдосконалення націо-

нальних засобів правового захисту зазначає, що права та свободи, гарантовані Конвенцією, мають захищатися передусім на національному рівні.

Положення частин другої, третьої статті 110, частин п'ятої, шостої статті 234, частин другої, третьої статті 236 КПК України унормовують судовий розгляд скарг на рішення і дії органів дізнання, слідчого, прокурора, які були прийняті і вчинені в межах уже порушеної кримінальної справи. Однак у статті 97 КПК України визначено діяльність суб'єктів владних повноважень у разі надходження заяв і повідомлень про злочини на стадії, яка передує порушенню кримінальної справи.

Конституційний Суд України у Рішенні від 23 травня 2001 року №6-рп/2001 зазначив, що право на судовий захист належить до основних, невідчужуваних прав і свобод людини і громадянина та відповідно до частини другої статті 64 Конституції України не може бути обмежене навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану (абзац четвертий пункту 3 мотивувальної частини), а недосконалість інституту судового контролю за досудовим слідством не може бути перепорою для оскарження актів, дій чи бездіяльності посадових осіб органів державної влади (абзац шостий підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини). Системний аналіз положень КПК України, зокрема тих, які визначають його завдання та унормовують порядок оскарження рішень чи дій суб'єктів владних кримінально-процесуальних повноважень, дає підстави для висновку про можливість оскарження до суду не тільки рішень і дій прокурора, слідчого, органу дізнання, але й їхньої бездіяльності.

Таким чином, Конституційний Суд України вважає, що з метою реалізації положень статті 55 Конституції України та недопущення обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина у разі оскарження до суду рішень, дій чи бездіяльності прокурора, слідчого, органу дізнання стосовно заяв і повідомлень про вчинені або підготовлювані злочини такі скарги суди повинні розглядати аналогічно до порядку оскарження до суду рішень і дій прокурора, слідчого, органу дізнання, встановленого КПК України.

Враховуючи наведене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 51, 62, 63, 66, 67, 69, 70, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. В аспекті конституційного звернення положення частини другої статті 55 Конституції України необхідно розуміти так, що конституційне право на оскарження в суді будь-яких рішень, дій чи бездіяльності всіх органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб гарантовано кожному. Реалізація цього права забезпечується у відповідному виді судочинства і в порядку, визначеному процесуальним законом.

2. Положення статті 97 Кримінально-процесуального кодексу України в аспекті конституційного звернення і конституційного подання та в системному зв'язку з положеннями частини другої статті 55 Конституції

України, частини третьої статті 110, частини п'ятої статті 234, частини другої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України, частини другої статті 2, пункту 2 частини третьої статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України необхідно розуміти так, що скарги осіб стосовно прийняття рішень, вчинення дій або допущення бездіяльності суб'єктом владних повноважень щодо заяв і повідомлень про вчинені або підготовлені злочини суди повинні розглядати і вирішувати у кримінальному судочинстві.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

по делу об официальном толковании положений части второй статьи 55 Конституции Украины, части второй статьи 2, пункта 2 части третьей статьи 17 Кодекса административного судопроизводства Украины, части третьей статьи 110, части второй статьи 236 Уголовно-процессуального кодекса Украины по конституционному обращению гражданина Осетрова Сергея Владимировича и об официальном толковании положений статей 97, 110, 234, 236 Уголовно-процессуального кодекса Украины, статей 3, 4, 17 Кодекса административного судопроизводства Украины в аспекте статьи 55 Конституции Украины по конституционному представлению Высшего специализированного суда Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел (дело об обжаловании бездействия субъектов властных полномочий относительно заявлений о преступлениях)

г. Киев
14 декабря 2011 года
№19-рп/2011

Дело №1-29/2011

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Головина Анатолия Сергеевича — председательствующего, **Баулина** Юрия Васильевича, **Брынцева** Василия Дмитриевича, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича, **Винокурова** Сергея Маркияновича, **Гультая** Михаила Мирославовича, **Запорожца** Михаила Петровича, **Кампо** Владимира Михайловича, **Колоса** Михаила Ивановича, **Лылака** Дмитрия Дмитриевича, **Маркуш** Марии Андреевны, **Сергейчука** Олега Анатольевича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижака** Андрея Андреевича, **Шапталы** Натальи Константиновны, **Шишкина** Виктора Ивановича — докладчика,

рассмотрел в пленарном заседании дело об официальном толковании положений части второй статьи 55 Конституции Украины, части второй статьи 2, пункта 2 части третьей статьи 17 Кодекса административного судопроизводства Украины, части третьей статьи 110, части второй статьи 236 Уголовно-процессуального кодекса Украины по конституционному обращению гражданина Осетрова Сергея Владимировича и об официальном толковании положений статей 97, 110, 234, 236 Уголовно-процессуального кодекса Украины, статей 3, 4, 17 Кодекса административного судопроизводства Украины в аспекте статьи 55 Конституции Украины по конституционному представлению Высшего специализированного суда Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел.

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 39, 41, 42, 43 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституци-

онное обращение гражданина Осетрова С.В. и конституционное представление Высшего специализированного суда Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел об официальном толковании положений статей 97, 110, 234, 236 Уголовно-процессуального кодекса Украины и статей 2, 3, 4, 17 Кодекса административного судопроизводства Украины в аспекте статьи 55 Конституции Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно статьям 93, 94 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является наличие неоднозначного применения судами Украины положений названных статей Кодекса административного судопроизводства Украины, Уголовно-процессуального кодекса Украины и практическая необходимость в их разъяснении.

Заслушав судью-докладчика Шишкина В.И. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

установил:

1. Гражданин Осетров С.В. обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством дать официальное толкование положений части второй статьи 55 Конституции Украины, части второй статьи 2, пункта 2 части третьей статьи 17 Кодекса административного судопроизводства Украины (далее — КАС Украины), части третьей статьи 110, части второй статьи 236 Уголовно-процессуального кодекса Украины (далее — УПК Украины) в аспекте следующих вопросов:

— гарантируется ли каждому право на обжалование в суде любых решений, действий или бездействия субъектов властных полномочий на основании статьи 55 Основного Закона Украины, предоставлено ли Конституцией Украины право обжаловать в суде не любые, а лишь определенные категории их решений, действий или бездействия;

— в каком судебном производстве (административном или уголовном) должны решаться дела по жалобам физического лица, не являющегося участником уголовного судопроизводства, но сообщившего о совершении преступления, если это лицо просит признать противоправным бездействие субъекта властных полномочий, который не принял ни одного из решений, предусмотренных статьей 97 УПК Украины.

Необходимость в официальном толковании указанных положений автор ходатайства обосновывает неоднозначным их применением при одинаковых обстоятельствах судами общей юрисдикции во время рассмотрения жалоб на бездействие прокурора, следователя, органа дознания по выполнению требований статьи 97 УПК Украины о реагировании на заявления и сообщения о совершенных или готовящихся преступлениях. В подтверждение этого Осетров С.В. ссылается на соответствующие судебные решения.

2. Высший специализированный суд Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством дать официальное толкование положений статей 97, 110, 234, 236 УПК Украины, статей 3, 4, 17 КАС Украины в аспекте статьи 55 Конституции Украины и разъяснить:

— по правилам какого вида судебной юрисдикции (уголовной или административной) подлежат рассмотрению заявления, предметом обжалова-

вания в которых является бездействие органов дознания, следствия и прокуратуры, которое состояло в непринятии надлежащего процессуального решения по заявлениям или сообщениям о преступлениях;

— каким является порядок рассмотрения судами этой категории жалоб, если такая процедура непосредственно не предусмотрена в процессуальных кодексах, в частности в УПК Украины.

Субъект права на конституционное представление мотивирует свое ходатайство практической необходимостью в разъяснении указанных положений кодексов в связи с неоднозначным их применением судами общей юрисдикции во время рассмотрения жалоб на бездействие прокурора, следователя, органа дознания, которое состояло в невыполнении требований статьи 97 УПК Украины о реагировании на заявления и сообщения о совершенных или готовящихся преступлениях, ссылаясь на соответствующие решения судов общей юрисдикции.

3. Свои позиции относительно вопросов, поднятых в конституционном обращении, изложили научные работники Днепропетровского государственного университета внутренних дел, Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, Львовского государственного университета внутренних дел, Национального университета «Юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого», специалисты Центра политико-правовых реформ.

4. Конституционный Суд Украины, решая вопросы, поднятые в конституционном обращении и конституционном представлении, исходит из следующего.

4.1. Права и свободы человека и их гарантии определяют содержание и направленность деятельности государства (часть вторая статьи 3 Конституции Украины). Для осуществления такой деятельности органы государственной власти и органы местного самоуправления, их должностные и служебные лица наделены публичной властью, то есть имеют реальную возможность на основании полномочий, установленных Конституцией и законами Украины, принимать решения или совершать определенные действия. Лицо, относительно которого субъект властных полномочий принял решение, совершил действие или допустил бездействие, имеет право на защиту.

Утверждение правового государства, в соответствии с предписаниями статьи 1, второго предложения части третьей статьи 8, статьи 55 Основного Закона Украины, состоит, в частности, в гарантировании каждому судебной защиты прав и свобод, а также во введении механизма такой защиты. Конституционный Суд Украины в своих решениях последовательно подчеркивал значимость положений статьи 55 Конституции Украины о защите каждым в судебном порядке своих прав и свобод от любых решений, действий или бездействия органов власти, должностных и служебных лиц, а также о невозможности отказа в правосудии (пункт 1 резолютивной части Решения от 25 ноября 1997 года №6-зп, пункт 1 резолютивной части Решения от 25 декабря 1997 года №9-зп).

Отношения, которые возникают между физическим или юридическим лицом и представителями органов власти во время осуществления ими

властных полномочий, являются публично-правовыми и делятся, в частности, на правоотношения в сфере управленческой деятельности и правоотношения в сфере охраны прав и свобод человека и гражданина, а также общества от преступных посягательств. Деятельность органов власти, в том числе судов, по решению споров, которые возникают в публично-правовых отношениях, регламентируется соответствующими правовыми актами.

4.2. Решения, принятые субъектами властных полномочий, действия, совершенные ими во время осуществления управленческих функций, а также невыполнение полномочий, установленных законодательством (бездействие), могут быть обжалованы в суде в соответствии с частями первой, второй статьи 55 Конституции Украины. Для реализации каждым конституционного права на обжалование решений, действий или бездействия указанных субъектов в сфере управленческой деятельности в Украине образована система административных судов.

Задачей административного судопроизводства является защита прав, свобод и интересов физических лиц, прав и интересов юридических лиц в сфере публично-правовых отношений от нарушений со стороны органов государственной власти, органов местного самоуправления, их должностных и служебных лиц, других субъектов при осуществлении ими властных управленческих функций на основе законодательства, в том числе во исполнение делегированных полномочий (часть первая статьи 2 КАС Украины). В административные суды могут быть обжалованы любые решения, действия или бездействие субъектов властных полномочий, кроме случаев, когда относительно таких решений, действий или бездействия Конституцией или законами Украины установлен другой порядок судебного производства (часть вторая статьи 2 КАС Украины). Исчерпывающий перечень публично-правовых дел, на которые не распространяется юрисдикция административных судов, определен в части третьей статьи 17 КАС Украины, а именно дела: что отнесены к юрисдикции Конституционного Суда Украины; которые предстоит решать в порядке уголовного судопроизводства; о наложении административных взысканий; по отношениям, которые в соответствии с законом, уставом (положением) объединения граждан отнесены к его внутренней деятельности или исключительной компетенции (пункты 1, 2, 3, 4).

Следовательно, КАС Украины регламентирует порядок рассмотрения не всех публично-правовых споров, а лишь тех, что возникают в результате осуществления субъектом властных полномочий управленческих функций и рассмотрение которых непосредственно не отнесено к подсудности других судов.

4.3. Задачами уголовного судопроизводства являются охрана прав и законных интересов физических и юридических лиц, принимающих в нем участие, а также быстрое и полное раскрытие преступлений, изобличение виновных и обеспечение правильного применения закона с тем, чтобы каждый, совершивший преступление, был привлечен к ответственности и ни один невиновный не был наказан (статья 2 УПК Украины). Положения УПК Украины регламентируют деятельность органов государственной власти и их должностных лиц, касающуюся сферы публично-правовых

отношений, возникающих вследствие преступных посягательств, ответственность за которые установлена в нормах уголовного права.

Согласно статье 97 УПК Украины прокурор, следователь, орган дознания или судья обязаны: принимать заявления и сообщения о совершенных или готовящихся преступлениях, в том числе и по делам, не подлежащим их ведению (часть первая); не позднее трехдневного срока принять одно из таких решений: возбудить уголовное дело, отказать в возбуждении уголовного дела, направить заявление или сообщение по принадлежности (часть вторая); принять все возможные и необходимые меры реагирования в связи с такими заявлениями и сообщениями (части третья, четвертая, пятая).

В статьях 110, 234, 236 УПК Украины речь идет об обжаловании в суде решений или действий органов дознания, следователя, прокурора, которые они постановили или совершили уже во время производства в уголовном деле. Субъекты, определенные в этих нормах, являются носителями специальных властных процессуальных полномочий и потому выполняют функции, обусловленные задачами уголовного судопроизводства.

Осуществляя проверку заявлений и сообщений о преступлениях, прокурор, следователь, орган дознания действуют до возбуждения уголовного дела, однако прибегают к тем же способам и приемам, что и во время сбора доказательств в уголовном деле. Следовательно, правоотношения, которые имеют место во время рассмотрения заявлений о преступлениях, по своей правовой природе являются уголовно-процессуальными. Поэтому проверка жалоб на решения, действия или бездействие указанных субъектов властных полномочий может происходить в том же процессуальном порядке и тем же судом, на который в соответствии с законом возложены полномочия по проверке и оценке доказательств в уголовном деле, то есть судом по рассмотрению уголовных дел. К тому же императивное предписание пункта 2 части третьей статьи 17 КАС Украины исключает юрисдикцию административных судов по делам, которые надлежит решать в порядке уголовного судопроизводства.

Указанное обуславливает вывод, что компетентным национальным судом, в юрисдикцию которого входит рассмотрение жалоб по принятию решений, совершению действий или допущению бездействия субъектом властных полномочий относительно заявлений и сообщений о совершенных или готовящихся преступлениях, является суд, специализирующийся на рассмотрении уголовных дел.

5. Конституционным Судом Украины в Решении от 25 ноября 1997 года №6-зп сформулирована правовая позиция, согласно которой усовершенствование законодательства в контексте статьи 55 Конституции Украины должно быть постепенной тенденцией, направленной на расширение судебной защиты прав и свобод человека, в частности судебного контроля за правомерностью и обоснованностью решений, действий или бездействия субъектов властных полномочий (пункт 2 мотивировочной части). Эта правовая позиция корреспондируется с положениями статьи 13 Конвенции о защите прав человека и основных свобод (далее — Конвенция) относительно эффективного средства юридической защиты от нарушений,

совершенных лицами, осуществляющими свои официальные полномочия. Реализация права на обжалование решений, действий или бездействия указанных субъектов должна соответствовать также требованию о доступности правосудия, о чем указано в международных правовых документах — Общей декларации прав человека (статья 8), Международном пакте о гражданских и политических правах (статья 14), Конвенции (статья 6), Декларации основных принципов правосудия для жертв преступлений и злоупотребления властью, принятой Генеральной Ассамблеей ООН 29 ноября 1985 года (пункт 4).

Комитет Министров Совета Европы в Рекомендациях от 28 июня 1985 года R (85) 11 о положении пострадавшего в рамках уголовного права и уголовного процесса приписывает государствам-членам уделять больше внимания потребностям пострадавшего на всех этапах уголовного процесса, а в Рекомендациях от 12 мая 2004 года Rec (2004) 6 об усовершенствовании национальных средств правовой защиты отмечает, что права и свободы, гарантированные Конвенцией, должны защищаться прежде всего на национальном уровне.

Положения частей второй, третьей статьи 110, частей пятой, шестой статьи 234, частей второй, третьей статьи 236 УПК Украины нормируют судебное разбирательство жалоб на решения и действия органов дознания, следователя, прокурора, которые были приняты и совершены в пределах уже возбужденного уголовного дела. Однако в статье 97 УПК Украины определена деятельность субъектов властных полномочий в случае поступления заявлений и сообщений о преступлениях на стадии, предшествующей возбуждению уголовного дела.

Конституционный Суд Украины в Решении от 23 мая 2001 года №6-рп/2001 указал, что право на судебную защиту относится к основным, неотчуждаемым правам и свободам человека и гражданина и в соответствии с частью второй статьи 64 Конституции Украины не может быть ограничено даже в условиях военного или чрезвычайного положения (абзац четвертый пункта 3 мотивировочной части), а несовершенство института судебного контроля за предварительным следствием не может быть преградой для обжалования актов, действий или бездействия должностных лиц органов государственной власти (абзац шестой подпункта 4.2 пункта 4 мотивировочной части). Системный анализ положений УПК Украины, в частности тех, которые определяют его задачи и нормируют порядок обжалования решений или действий субъектов властных уголовно-процессуальных полномочий, дает основания для вывода о возможности обжалования в суд не только решений и действий прокурора, следователя, органа дознания, но и их бездействия.

Таким образом, Конституционный Суд Украины считает, что с целью реализации положений статьи 55 Конституции Украины и недопущения ограничения конституционных прав и свобод человека и гражданина в случае обжалования в суд решений, действий или бездействия прокурора, следователя, органа дознания по заявлениям и сообщениям о совершенных или готовящихся преступлениях такие жалобы суды должны рассматривать аналогично порядку обжалования в суд решений и действий прокурора, следователя, органа дознания, установленного УПК Украины.

Учитывая изложенное и руководствуясь статьями 147, 150, 153 Конституции Украины, статьями 51, 62, 63, 66, 67, 69, 70, 95 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л:

1. В аспекте конституционного обращения положения части второй статьи 55 Конституции Украины следует понимать как то, что конституционное право на обжалование в суд любых решений, действий или бездействия всех органов государственной власти, органов местного самоуправления, должностных и служебных лиц гарантировано каждому. Реализация этого права обеспечивается в соответствующем виде судопроизводства и в порядке, определенном процессуальным законом.

2. Положения статьи 97 Уголовно-процессуального кодекса Украины в аспекте конституционного обращения и конституционного представления и в системной связи с положениями части второй статьи 55 Конституции Украины, части третьей статьи 110, части пятой статьи 234, части второй статьи 236 Уголовно-процессуального кодекса Украины, части второй статьи 2, пункта 2 части третьей статьи 17 Кодекса административного судопроизводства Украины следует понимать как то, что жалобы лиц относительно принятия решений, совершения действий или допущения бездействия субъектом властных полномочий по заявлениям и сообщениям о совершенных или готовящихся преступлениях суды должны рассматривать и решать в уголовном судопроизводстве.

3. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННИЙ СУД УКРАЇНИ

• Summary to the Decision of the Constitutional Court No.19-rp/2011 dated December 14, 2011 in the case upon the constitutional appeal of citizen Osetrov Serhii Volodymyrovych concerning official interpretation of the provisions of Article 55.2 of the Constitution, Articles 2.2, 17.3.2 of the Code of Administrative Proceedings, Articles 110.3, 236.2 of the Criminal Procedural Code and the constitutional petition of the High Specialised Court of Ukraine on Civil and Criminal Cases concerning official interpretation of the provisions of Articles 97, 110, 234, 236 of the Criminal Procedural Code, Articles 3, 4, 17 of the Code of Administrative Proceedings in the aspect of Article 55 of the Constitution (case on challenging omissions of subjects of authorities regarding claims on crimes)

Pursuant to Articles 55.1, 55.2 of the Constitution decisions adopted by authorities, their actions committed by them while performing managing functions,

as well as failure to perform authorities prescribed by the legislation (omission) may be challenged in court. In order to realise the right of everyone to challenge decisions, actions or omissions of the mentioned subjects in the sphere of managing activities a system of administrative courts was established in Ukraine.

In administrative courts one may challenge any decisions, actions or omissions of authorities except cases when the Constitution or laws establish another order of judicial proceedings concerning such decisions, actions or omissions (Article 2.2 of the Code of Administrative Proceedings (hereinafter referred to as «the CAP»).

The CAP of Ukraine does not regulate the order of consideration of all legal public disputes, but only those which arise as the result of authorities performing their managing functions and consideration of which does not belong directly to jurisdiction of other courts.

Provisions of the Criminal Procedural Code (hereinafter referred to as «the CPC») regulate activities of state bodies and their officials which relate to the sphere of legal public relations which arise as the result of criminal attempts, responsibility for which is established within the criminal law.

According to Article 97 of the CPC prosecutor, investigator, body of preliminary investigation or judge is obliged to: accept applications and reports concerning committed or perspective crimes, including cases which do not belong to their jurisdiction (Article 97.1); no later than in three days make one of these decisions: to initiate a criminal case, to refuse to initiate a criminal case, to submit a relevant application or report (Article 97.2); take all possible and necessary measures concerning such applications and reports (Articles 97.3, 97.4, 97.5).

Articles 110, 234, 236 of the CPC stipulate challenge in court decisions or actions of bodies of preliminary investigation, investigator, prosecutor which they committed during proceedings in a criminal case. The subjects provided by these norms are the bearers of special procedural authority and thereby they perform functions specified by the objectives of the criminal jurisdiction.

When checking applications and reports concerning crimes, a prosecutor, investigator, body of preliminary investigation act until a criminal case is initiated, however they use the same means and methods as they do while collecting evidences in criminal case. Thus, legal relations which occur during consideration of applications regarding crimes are criminal procedural legal relations by their nature. That is why checking of applications regarding decisions, actions or omissions of mentioned authorities shall be executed in the same procedural order and by the same court which is authorised according to legislation to check and to evaluate evidence in a criminal case, i.e. by the criminal court. Moreover, the imperative character of Article 17.3.2 of the CAP excludes the jurisdiction of administrative courts over cases which shall be considered in order of criminal jurisdiction.

Therefore it is concluded that the competent national court which is authorised to consider appeals regarding adoption of decisions, committing actions or omissions by authorities concerning applications and reports on committed and perspective crimes is a court specialised in criminal cases.

System analysis of the CPC provisions, in particular those which define its objective and provide the order of challenging decisions or actions of criminal and procedural authority gives grounds to conclude that it is possible to challenge

in court not only decisions and actions of prosecutor, investigator, body of preliminary investigation, but their omissions as well.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held:

1. In terms of the constitutional appeal the provisions of Article 55.2 of the Constitution shall be understood as reading that the constitutional right to challenge in court decisions, actions or omission of bodies of state power, bodies of local self-government, officials and officers is guaranteed to everyone. Implementation of this right is ensured in relevant type of proceedings in the order prescribed by procedural law.

2. The provisions of Article 97 of the Criminal Procedural Code in terms of the constitutional appeal and the constitutional petition and in system connection with the provisions of Article 55.2 of the Constitution, Articles 110.3, 234.5, 236.2 of the Criminal Procedural Code, Articles 2.2, 17.3.2 of the Code of Administrative Proceedings shall be understood as reading that appeals of individuals regarding adoption of decisions, committing actions or omission by authorities concerning appeals and reports on committed or perspective crimes shall be considered and resolved by criminal justice.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за конституційними поданнями 49 народних депутатів України,
53 народних депутатів України і 56 народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
пункту 4 розділу VII «Прикінцеві положення» Закону України
«Про Державний бюджет України на 2011 рік»**

м. Київ
26 грудня 2011 року
№20-рп/2011

Справа №1-42/2011

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого, **Бауліна** Юрія Васильовича, **Бринцева** Василя Дмитровича, **Вдовіченка** Сергія Леонідовича, **Гульгая** Михайла Мирославовича, **Запорожця** Михайла Петровича, **Кампа** Володимира Михайловича, **Колоса** Михайла Івановича, **Пасенюка** Олександра Михайловича, **Сергейчука** Олега Анатолійовича, **Стрижака** Андрія Андрійовича, **Шапталі** Наталі Костянтинівни — доповідача, **Шишкіна** Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційними поданнями 49 народних депутатів України, 53 народних депутатів України і 56 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 розділу VII «Прикінцеві положення» Закону України «Про Державний бюджет України на 2011 рік» від 23 грудня 2010 року №2857-VI (Відомості Верховної Ради України, 2011 р., №7-8, ст.52) з наступними змінами (далі — Закон).

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стали конституційні подання 49 народних депутатів України, 53 народних депутатів України і 56 народних депутатів України.

Підставою для розгляду справи відповідно до статті 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» є твердження суб'єктів права на конституційне подання про неконституційність пункту 4 розділу VII «Прикінцеві положення» Закону.

Заслухавши суддю-доповідача Шапталу Н.К. та дослідивши матеріали справи, у тому числі позиції, які висловили Голова Верховної Ради України, Прем'єр-міністр України, Комітет Верховної Ради України з питань соціальної політики та праці, Комітет Верховної Ради України з питань бюджету, Міністерство фінансів України, Пенсійний фонд України, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Суб'єкти права на конституційне подання — 49 народних депутатів України, 53 народних депутати України, 56 народних депутатів України —

звернулися до Конституційного Суду України з клопотаннями визнати таким, що не відповідає статтям 1, 3, 6, 8, 16, частині п'ятій статті 17, частині другій статті 19, статтям 21, 22, частині першій статті 43, статтям 46, 48, 58, 64, 75, пункту 3 частини першої статті 85, пунктам 1, 6 частини першої, пункту 1 частини другої статті 92, частинам першій, другій, третій статті 95, статтям 116, 117 Конституції України (є неконституційним), пункт 4 розділу VII «Прикінцеві положення» Закону.

Згідно з пунктом 4 розділу VII «Прикінцеві положення» Закону у 2011 році норми і положення статей 39, 50, 51, 52, 54 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», статті 6 Закону України «Про соціальний захист дітей війни», статей 14, 22, 37 та частини третьої статті 43 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» застосовуються у порядку та розмірах, встановлених Кабінетом Міністрів України виходячи з наявного фінансового ресурсу бюджету Пенсійного фонду України на 2011 рік.

Народні депутати України вважають, що Верховна Рада України цим Законом надала Кабінету Міністрів України право визначати порядок та розміри соціальних виплат, передбачених названими законами, змінювати розміри соціальних виплат залежно від наявного фінансового ресурсу бюджету Пенсійного фонду України на 2011 рік, чим обмежила конституційні права громадян на соціальний захист.

Автори клопотань також стверджують, що предметом регулювання закону про Державний бюджет України є вичерпний перелік правовідносин, визначений Конституцією України та Бюджетним кодексом України, до якого не входить вирішення питання щодо особливостей застосування інших чинних законодавчих актів.

2. Конституційний Суд України, вирішуючи порушені в конституційних поданнях питання, виходить з такого.

За Основним Законом України Україна є демократична, соціальна, правова держава (стаття 1); права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави (частина друга статті 3); в Україні визнається і діє принцип верховенства права (частина перша статті 8); усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах (стаття 21); конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані, при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод (частина друга, третя статті 22); громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом (частина перша статті 24); громадяни України мають право на соціальний захист (частина перша статті 46); конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України (частина перша статті 64).

2.1. Згідно з частиною першою статті 46 Основного Закону України громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Із цим конститу-

ційним правом громадян кореспондується обов'язок держави щодо його забезпечення.

У Конституції України передбачено гарантії прав громадян на соціальний захист, зокрема такі, як законодавче закріплення основ соціального захисту, форм і видів пенсійного забезпечення (пункт 6 частини першої статті 92), визначення джерел державного соціального забезпечення (частина друга статті 46), контроль за використанням коштів Державного бюджету України (стаття 98).

Розміри соціальних виплат залежать від соціально-економічних можливостей держави, проте мають забезпечувати конституційне право кожного на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, гарантоване статтею 48 Конституції України.

На залежність розмірів соціальних виплат особі від економічних чинників вказав і Конституційний Суд України, зокрема, у Рішенні від 19 червня 2001 року №9-рп/2001 у справі щодо стажу наукової роботи, зазначивши, що право на пенсію, її розмір та суми виплат можна пов'язувати з фінансовими можливостями держави, з економічною доцільністю, соціально-економічними обставинами у той чи інший період її розвитку, а також з часом ухвалення відповідних нормативно-правових актів.

Крім того, у Рішенні від 8 жовтня 2008 року №20-рп/2008 у справі про страхові виплати Конституційний Суд України вказав, що види і розміри соціальних послуг та виплат потерпілим, які здійснюються і відшкодовуються Фондом соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України, встановлюються державою з урахуванням його фінансових можливостей.

Конституційний Суд України, вирішуючи це питання, враховує також положення актів міжнародного права. Так, згідно зі статтею 22 Загальної декларації прав людини розміри соціальних виплат і допомоги встановлюються з урахуванням фінансових можливостей держави. Європейський суд з прав людини у рішенні від 9 жовтня 1979 року у справі «Ейрї проти Ірландії» констатував, що здійснення соціально-економічних прав людини значною мірою залежить від становища в державах, особливо фінансового. Такі положення поширюються й на питання допустимості зменшення соціальних виплат, про що зазначено в рішенні цього суду у справі «Кйартан Асмундсон проти Ісландії» від 12 жовтня 2004 року.

Отже, одним з визначальних елементів у регулюванні суспільних відносин у соціальній сфері є додержання принципу пропорційності між соціальним захистом громадян та фінансовими можливостями держави, а також гарантування права кожного на достатній життєвий рівень.

Конституційний Суд України виходить із того, що додержання конституційних принципів соціальної і правової держави, верховенства права (стаття 1, частина перша статті 8 Основного Закону України) обумовлює здійснення законодавчого регулювання суспільних відносин на засадах справедливості та розмірності з урахуванням обов'язку держави забезпечувати гідні умови життя кожному громадянину України.

У рішеннях від 2 листопада 2004 року №15-рп/2004, від 24 березня 2005 року №2-рп/2005, від 20 червня 2007 року №5-рп/2007 Конституційний Суд України сформулював правові позиції стосовно такого елемента

принципу верховенства права, як пропорційність (розмірність). Крім того, згідно з правовою позицією Конституційного Суду України, викладеною у Рішенні від 17 березня 2005 року №1-рп/2005 у справі про надання допомоги по тимчасовій непрацездатності, держава зобов'язана відповідним чином регулювати економічні процеси, встановлювати і застосовувати справедливі та ефективні форми перерозподілу суспільного доходу з метою забезпечення добробуту всіх громадян.

Таким чином, передбачені законами соціально-економічні права не є абсолютними. Механізм реалізації цих прав може бути змінений державою, зокрема, через неможливість їх фінансового забезпечення шляхом пропорційного перерозподілу коштів з метою збереження балансу інтересів усього суспільства. Крім того, такі заходи можуть бути обумовлені необхідністю запобігання чи усунення реальних загроз економічній безпеці України, що згідно з частиною першою статті 17 Конституції України є найважливішою функцією держави. Водночас зміст основного права не може бути порушений, що є загальновизнаним правилом, на що вказав Конституційний Суд України у Рішенні від 22 вересня 2005 року №5-рп/2005 у справі про постійне користування земельними ділянками. Неприпустимим також є встановлення такого правового регулювання, відповідно до якого розмір пенсій, інших соціальних виплат та допомоги буде нижчим від рівня, визначеного в частині третій статті 46 Конституції України, і не дозволить забезпечувати належні умови життя особи в суспільстві та зберігати її людську гідність, що суперечитиме статті 21 Конституції України.

Отже, зміна механізму нарахування певних видів соціальних виплат та допомоги є конституційно допустимою до тих меж, за якими ставиться під сумнів сама сутність змісту права на соціальний захист.

З огляду на викладене Конституційний Суд України вважає, що оспорювані положення Закону не суперечать статтям 8, 21, 22, 46, 48, 64 Конституції України.

2.2. За Основним Законом України органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією України межах і відповідно до законів України та зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (частина друга статті 6, частина друга статті 19); Кабінет Міністрів України у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, здійснює визначені Конституцією та законами України повноваження, видає постанови і розпорядження в межах своєї компетенції (частина третя статті 113, пункт 10 статті 116, частина перша статті 117).

Відповідно до Конституції України основи соціального захисту, форми і види пенсійного забезпечення визначаються виключно законами України (пункт 6 частини першої статті 92); Кабінет Міністрів України повноважний вживати заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина та проводити політику у сфері соціального захисту (пункти 2, 3 статті 116).

Невід'ємною складовою здійснення правового регулювання відносин у сфері соціального забезпечення є визначення правового механізму та

державних органів, на які покладається обов'язок виконання соціальної політики держави у цій сфері. Одним з таких органів і є Кабінет Міністрів України, який згідно з пунктом 2 частини першої статті 20 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» забезпечує проведення державної соціальної політики, соціальний захист громадян та вживає заходів щодо підвищення реальних доходів населення.

У Рішенні від 2 березня 1999 року №2-рп/99 у справі про комунальні послуги Конституційний Суд України вказав, що здійснення в цілому політики соціального захисту не належить до виключних повноважень Верховної Ради України; політика соціального захисту є складовою частиною внутрішньої соціальної політики держави, забезпечення її проведення, відповідно до пункту 3 статті 116 Конституції України, здійснюється Кабінетом Міністрів України.

Кабінет Міністрів України як вищий орган у системі органів виконавчої влади наділений конституційними повноваженнями спрямовувати і координувати діяльність міністерств, інших органів виконавчої влади, до яких належить і Пенсійний фонд України.

Відповідно до Положення про Пенсійний фонд України бюджет Пенсійного фонду України затверджує Уряд України.

Таким чином, Кабінет Міністрів України є органом, який забезпечує проведення державної політики у соціальній сфері, а Пенсійний фонд України — органом, який реалізує таку політику, в тому числі за рахунок коштів Державного бюджету України.

Конституційний Суд України в Рішенні від 20 червня 2001 року №10-рп/2001 у справі про виплату і доставку пенсій та грошової допомоги вказав, що Основний Закон України закріплює основоположні засади права на державну соціальну допомогу громадянам і відносить до законодавчого регулювання механізм його реалізації.

Так, в одних законах безпосередньо встановлено розміри соціальних виплат, а в інших їх визначення віднесено до повноважень Кабінету Міністрів України. Зокрема, у частині першій статті 5 Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» передбачено, що розмір державної соціальної допомоги визначається як різниця між прожитковим мінімумом для сім'ї та її середньомісячним сукупним доходом, який обчислюється за методикою, встановленою спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері праці та соціальної політики, але цей розмір не може бути більшим ніж 75 відсотків прожиткового мінімуму для сім'ї. Відповідно до положень законів України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», «Про соціальний захист дітей війни» та «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» визначення порядку та розмірів соціальних виплат віднесено до відання Кабінету Міністрів України.

Таким чином, Верховна Рада України, доповнивши пунктом 4 розділ VII «Прикінцеві положення» Закону України «Про Державний бюджет України на 2011 рік», визначила Кабінет Міністрів України державним органом, який має забезпечувати реалізацію встановлених законами України соціальних прав громадян, тобто надала право Кабінету Міністрів України

визначати порядок та розміри соціальних виплат виходячи з наявного фінансового ресурсу бюджету Пенсійного фонду України, що узгоджується з функціями Уряду України, визначеними в пунктах 2, 3 статті 116 Конституції України.

Отже, пункт 4 розділу VII «Прикінцеві положення» Закону не суперечить пункту 6 частини першої статті 92, статтям 116, 117 Конституції України.

2.3. За змістом статті 63 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», статті 7 Закону України «Про соціальний захист дітей війни», статті 8 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» виплати, передбачені статтями 39, 50, 51, 52, 54 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», статтею 6 Закону України «Про соціальний захист дітей війни», статтями 14, 22, 37, частиною третьою статті 43 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», фінансуються за рахунок коштів Державного бюджету України.

Метою і особливістю закону про Державний бюджет України є забезпечення належних умов для реалізації положень інших законів України, які передбачають фінансові зобов'язання держави перед громадянами, спрямовані на їх соціальний захист, у тому числі й надання пільг, компенсацій і гарантій (пункт 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 9 липня 2007 року №6-рп/2007 у справі про соціальні гарантії громадян).

Бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами; держава прагне до збалансованості бюджету України (частини перша, третя статті 95 Основного Закону України).

У Рішенні від 27 листопада 2008 року №26-рп/2008 у справі про збалансованість бюджету Конституційний Суд України вказав, що положення частини третьої статті 95 Конституції України щодо прагнення держави до збалансованості бюджету України у системному зв'язку з положеннями частини другої цієї статті, статті 46 Конституції України треба розуміти як намагання держави при визначенні законом про Державний бюджет України доходів і видатків та прийнятті законів, інших нормативно-правових актів, які можуть вплинути на доходну і видаткову частини бюджету, дотримуватися рівномірного співвідношення між ними. У Рішенні від 16 березня 2004 року №6-рп/2004 у справі про друковані періодичні видання Конституційний Суд України також наголосив, що прагнення держави до збалансованості та наповнення бюджету України реалізується через визначення джерел надходження до державного бюджету і потреб на видатки.

З огляду на зазначене Конституційний Суд України розглядає принцип збалансованості бюджету як один з визначальних поряд з принципами справедливості та пропорційності (розмірності) у діяльності органів державної влади, зокрема в процесі підготовки, прийняття та виконання державного бюджету на поточний рік. У пункті 11 частини першої статті 40 Бюджетного кодексу України встановлено, що предметом регулювання

закону про Державний бюджет України є додаткові положення, що регламентують процес виконання бюджету.

Враховуючи наведене, Конституційний Суд України дійшов висновку, що пункт 4 розділу VII «Прикінцеві положення» Закону встановлює механізм реалізації положень законів України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», «Про соціальний захист дітей війни», «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», а тому не суперечить статті 75, пункту 3 частини першої статті 85, статті 95 Конституції України.

Виходячи з викладеного та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтею 51, частиною першою статті 61, статтями 63, 65, 67, 69, частиною першою статті 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. Визнати таким, що відповідає Конституції України (є конституційним), пункт 4 розділу VII «Прикінцеві положення» Закону України «Про Державний бюджет України на 2011 рік» від 23 грудня 2010 року №2857-VI з наступними змінами.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности)
пункта 4 раздела VII «Заключительные положения» Закона Украины
«О Государственном бюджете Украины на 2011 год»
по конституционным представлениям 49 народных депутатов Украины,
53 народных депутатов Украины и 56 народных депутатов Украины**

г. Киев
26 декабря 2011 года
№20-рп/2011

Дело №1-42/2011

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Головина Анатолия Сергеевича — председательствующего, **Баулина** Юрия Васильевича, **Брынцева** Василия Дмитриевича, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича, **Гультая** Михаила Мирославовича, **Запорожца** Михаила Петровича, **Кампо** Владимира Михайловича, **Колоса** Михаила Ивановича, **Пасенюка** Александра Михайловича, **Сергейчука** Олега Анатольевича, **Стрижака** Андрея Андреевича, **Шапталы** Натальи Константиновны — докладчика, **Шишкина** Виктора Ивановича,

рассмотрел в пленарном заседании дело о соответствии Конституции Украины (конституционности) пункта 4 раздела VII «Заключительные положения» Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2011 год» от 23 декабря 2010 года №2857-VI (Ведомости Верховной Рады Украины, 2011 г., №7-8, ст.52) с последующими изменениями (далее — Закон) по конституционным представлениям 49 народных депутатов Украины, 53 народных депутатов Украины и 56 народных депутатов Украины.

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 39, 40 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стали конституционные представления 49 народных депутатов Украины, 53 народных депутатов Украины и 56 народных депутатов Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 71 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является утверждение субъектов права на конституционное представление о неконституционности пункта 4 раздела VII «Заключительные положения» Закона.

Заслушав судью-докладчика Шапталу Н.К. и исследовав материалы дела, в том числе позиции, изложенные Председателем Верховной Рады Украины, Премьер-министром Украины, Комитетом Верховной Рады Украины по вопросам социальной политики и труда, Комитетом Верховной Рады Украины по вопросам бюджета, Министерством финансов Украины, Пенсионным фондом Украины, Конституционный Суд Украины

У С Т А Н О В И Л:

1. Субъекты права на конституционное представление — 49 народных депутатов Украины, 53 народных депутата Украины, 56 народных депутатов Украины — обратились в Конституционный Суд Украины с ходатайствами признать не соответствующим статьям 1, 3, 6, 8, 16, части пятой статьи 17, части второй статьи 19, статьям 21, 22, части первой статьи 43, статьям 46, 48, 58, 64, 75, пункту 3 части первой статьи 85, пунктам 1, 6 части первой, пункту 1 части второй статьи 92, частям первой, второй, третьей статьи 95, статьям 116, 117 Конституции Украины (неконституционным) пункт 4 раздела VII «Заключительные положения» Закона.

В соответствии с пунктом 4 раздела VII «Заключительные положения» Закона в 2011 году нормы и положения статей 39, 50, 51, 52, 54 Закона Украины «О статусе и социальной защите граждан, пострадавших вследствие Чернобыльской катастрофы», статьи 6 Закона Украины «О социальной защите детей войны», статей 14, 22, 37 и части третьей статьи 43 Закона Украины «О пенсионном обеспечении лиц, уволенных с военной службы, и некоторых других лиц» применяются в порядке и размерах, установленных Кабинетом Министров Украины исходя из имеющегося финансового ресурса бюджета Пенсионного фонда Украины на 2011 год.

Народные депутаты Украины считают, что Верховная Рада Украины указанным Законом предоставила Кабинету Министров Украины право определять порядок и размеры социальных выплат, предусмотренных названными законами, изменять размеры социальных выплат в зависимости от имеющегося финансового ресурса бюджета Пенсионного фонда Украины на 2011 год, чем ограничила конституционные права граждан на социальную защиту.

Авторы ходатайств также утверждают, что предметом регулирования закона о Государственном бюджете Украины является исчерпывающий перечень правоотношений, определенный Конституцией Украины и Бюджетным кодексом Украины, в который не входит решение вопроса об особенностях применения других действующих законодательных актов.

2. Конституционный Суд Украины, решая поднятые в конституционных представлениях вопросы, исходит из следующего.

Согласно Основному Закону Украины Украина есть демократическое, социальное, правовое государство (статья 1); права и свободы человека и их гарантии определяют содержание и направленность деятельности государства (часть вторая статьи 3); в Украине признается и действует принцип верховенства права (часть первая статьи 8); все люди свободны и равны в своем достоинстве и правах (статья 21); конституционные права и свободы гарантируются и не могут быть упразднены, при принятии новых законов или внесении изменений в действующие законы не допускается сужение содержания и объема существующих прав и свобод (часть вторая, третья статьи 22); граждане имеют равные конституционные права и свободы и равны перед законом (часть первая статьи 24); граждане Украины имеют право на социальную защиту (часть первая статьи 46); конституционные права и свободы человека и гражданина не могут быть ограничены, кро-

ме случаев, предусмотренных Конституцией Украины (часть первая статьи 64).

2.1. В соответствии с частью первой статьи 46 Основного Закона Украины граждане имеют право на социальную защиту, включающее право на обеспечение их в случае полной, частичной или временной потери трудоспособности, потери кормильца, безработицы по независящим от них обстоятельствам, а также в старости и в иных случаях, предусмотренных законом. С данным конституционным правом граждан корреспондируется обязанность государства по его обеспечению.

В Конституции Украины предусмотрены гарантии прав граждан на социальную защиту, в частности такие, как законодательное закрепление основ социальной защиты, форм и видов пенсионного обеспечения (пункт 6 части первой статьи 92), определение источников государственного социального обеспечения (часть вторая статьи 46), контроль за использованием средств Государственного бюджета Украины (статья 98).

Размеры социальных выплат зависят от социально-экономических возможностей государства, однако должны обеспечивать конституционное право каждого на достаточный жизненный уровень для себя и своей семьи, гарантированное статьей 48 Конституции Украины.

На зависимость размеров социальных выплат лицу от экономических факторов указал и Конституционный Суд Украины, в частности, в Решении от 19 июня 2001 года №9-рп/2001 по делу о стаже научной работы, отметив, что право на пенсию, ее размер и суммы выплат можно связывать с финансовыми возможностями государства, с экономической целесообразностью, социально-экономическими обстоятельствами в тот или иной период его развития, а также с временем принятия соответствующих нормативно-правовых актов.

Кроме того, в Решении от 8 октября 2008 года №20-рп/2008 по делу о страховых выплатах Конституционный Суд Украины указал, что виды и размеры социальных услуг и выплат пострадавшим, которые осуществляются и возмещаются Фондом социального страхования от несчастных случаев на производстве и профессиональных заболеваний Украины, устанавливаются государством с учетом его финансовых возможностей.

Конституционный Суд Украины, решая данный вопрос, учитывает также положения актов международного права. Так, согласно статье 22 Общей декларации прав человека размеры социальных выплат и помощи устанавливаются с учетом финансовых возможностей государства. Европейский суд по правам человека в решении от 9 октября 1979 года по делу «Эйри против Ирландии» констатировал, что осуществление социально-экономических прав человека в значительной мере зависит от положения в государствах, особенно финансового. Такие положения распространяются и на вопрос допустимости уменьшения социальных выплат, о чем указано в решении этого суда по делу «Кйартан Асмундсон против Исландии» от 12 октября 2004 года.

Следовательно, одним из определяющих элементов в регулировании общественных отношений в социальной сфере является соблюдение принципа пропорциональности между социальной защитой граждан и финансовыми возможностями государства, а также гарантирование права каждого на достаточный жизненный уровень.

Конституционный Суд Украины исходит из того, что соблюдение конституционных принципов социального и правового государства, верховенства права (статья 1, часть первая статьи 8 Основного Закона Украины) обуславливает осуществление законодательного регулирования общественных отношений на принципах справедливости и соразмерности с учетом обязанности государства обеспечивать достойные условия жизни каждому гражданину Украины.

В решениях от 2 ноября 2004 года №15-рп/2004, от 24 марта 2005 года №2-рп/2005, от 20 июня 2007 года №5-рп/2007 Конституционный Суд Украины сформулировал правовые позиции по такому элементу принципа верховенства права, как пропорциональность (соразмерность). Кроме того, в соответствии с правовой позицией Конституционного Суда Украины, изложенной в Решении от 17 марта 2005 года №1-рп/2005 по делу о предоставлении пособия по временной нетрудоспособности, государство обязано соответствующим образом регулировать экономические процессы, устанавливать и применять справедливые и эффективные формы перераспределения общественного дохода с целью обеспечения благосостояния всех граждан.

Таким образом, предусмотренные законами социально-экономические права не являются абсолютными. Механизм реализации этих прав может быть изменен государством, в частности, из-за невозможности их финансового обеспечения путем пропорционального перераспределения средств с целью сохранения баланса интересов всего общества. Кроме того, такие меры могут быть обусловлены необходимостью предотвращения или устранения реальных угроз экономической безопасности Украины, что в соответствии с частью первой статьи 17 Конституции Украины является важнейшей функцией государства. Вместе с тем содержание основного права не может быть нарушено, что является общепризнанным правилом, на что указал Конституционный Суд Украины в Решении от 22 сентября 2005 года №5-рп/2005 по делу о постоянном пользовании земельными участками. Недопустимым также является установление такого правового регулирования, в соответствии с которым размер пенсий, иных социальных выплат и пособий будет ниже уровня, определенного в части третьей статьи 46 Конституции Украины, и не позволит обеспечивать надлежащие условия жизни лица в обществе и сохранять его человеческое достоинство, что будет противоречить статье 21 Конституции Украины.

Следовательно, изменение механизма начисления определенных видов социальных выплат и пособий является конституционно допустимым до тех пределов, за которыми ставится под сомнение сама суть содержания права на социальную защиту.

Учитывая изложенное, Конституционный Суд Украины считает, что оспариваемые положения Закона не противоречат статьям 8, 21, 22, 46, 48, 64 Конституции Украины.

2.2. По Основному Закону Украины органы законодательной, исполнительной и судебной власти осуществляют свои полномочия в установленных Конституцией Украины пределах и в соответствии с законами Украины и обязаны действовать только на основании, в пределах полномочий и способом, которые предусмотрены Конституцией и законами Украины (часть вторая статьи 6, часть вторая статьи 19); Кабинет Министров

Украины в своей деятельности руководствуется Конституцией и законами Украины, осуществляет определенные Конституцией и законами Украины полномочия, издает постановления и распоряжения в пределах своей компетенции (часть третья статьи 113, пункт 10 статьи 116, часть первая статьи 117).

Согласно Конституции Украины основы социальной защиты, формы и виды пенсионного обеспечения определяются исключительно законами Украины (пункт 6 части первой статьи 92); Кабинет Министров Украины полномочен принимать меры по обеспечению прав и свобод человека и гражданина и проводить политику в сфере социальной защиты (пункты 2, 3 статьи 116).

Неотъемлемой составляющей осуществления правового регулирования отношений в сфере социального обеспечения является определение правового механизма и государственных органов, на которые возлагается обязанность выполнения социальной политики государства в этой сфере. Одним из таких органов и является Кабинет Министров Украины, который в соответствии с пунктом 2 части первой статьи 20 Закона Украины «О Кабинете Министров Украины» обеспечивает проведение государственной социальной политики, социальную защиту граждан и принимает меры по повышению реальных доходов населения.

В Решении от 2 марта 1999 года №2-рп/99 по делу о коммунальных услугах Конституционный Суд Украины указал, что осуществление в целом политики социальной защиты не относится к исключительным полномочиям Верховной Рады Украины; политика социальной защиты является составной частью внутренней социальной политики государства, обеспечение ее проведения, согласно пункту 3 статьи 116 Конституции Украины, осуществляется Кабинетом Министров Украины.

Кабинет Министров Украины как вышестоящий орган в системе органов исполнительной власти наделен конституционными полномочиями направлять и координировать деятельность министерств, других органов исполнительной власти, к которым относятся и Пенсионный фонд Украины.

Согласно Положению о Пенсионном фонде Украины бюджет Пенсионного фонда Украины утверждает Правительство Украины.

Таким образом, Кабинет Министров Украины является органом, обеспечивающим проведение государственной политики в социальной сфере, а Пенсионный фонд Украины — органом, реализующим такую политику, в том числе за счет средств Государственного бюджета Украины.

Конституционный Суд Украины в Решении от 20 июня 2001 года №10-рп/2001 по делу о выплате и доставке пенсий и денежной помощи указал, что Основной Закон Украины закрепляет основные принципы права на государственную социальную помощь гражданам и относит к законодательному регулированию механизм его реализации.

Так, в одних законах непосредственно установлены размеры социальных выплат, а в других их определение отнесено к полномочиям Кабинета Министров Украины. В частности, в части первой статьи 5 Закона Украины «О государственной социальной помощи малообеспеченным семьям» предусмотрено, что размер государственной социальной помощи определяется как разница между прожиточным минимумом для семьи и ее среднемесячным совокупным доходом, который исчисляется по методике, ус-

тановленной специально уполномоченным центральным органом исполнительной власти в сфере труда и социальной политики, но этот размер не может быть большим чем 75 процентов прожиточного минимума для семьи. Согласно положениям законов Украины «О статусе и социальной защите граждан, пострадавших вследствие Чернобыльской катастрофы», «О социальной защите детей войны» и «О пенсионном обеспечении лиц, уволенных с военной службы, и некоторых других лиц» определение порядка и размеров социальных выплат отнесено к ведению Кабинета Министров Украины.

Таким образом, Верховная Рада Украины, дополнив пунктом 4 раздел VII «Заключительные положения» Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2011 год», определила Кабинет Министров Украины государственным органом, который должен обеспечивать реализацию установленных законами Украины социальных прав граждан, то есть предоставила право Кабинету Министров Украины определять порядок и размеры социальных выплат исходя из имеющегося финансового ресурса бюджета Пенсионного фонда Украины, что согласуется с функциями Правительства Украины, определенными в пунктах 2, 3 статьи 116 Конституции Украины.

Следовательно, пункт 4 раздела VII «Заключительные положения» Закона не противоречит пункту 6 части первой статьи 92, статьям 116, 117 Конституции Украины.

2.3. По смыслу статьи 63 Закона Украины «О статусе и социальной защите граждан, пострадавших вследствие Чернобыльской катастрофы», статьи 7 Закона Украины «О социальной защите детей войны», статьи 8 Закона Украины «О пенсионном обеспечении лиц, уволенных с военной службы, и некоторых других лиц» выплаты, предусмотренные статьями 39, 50, 51, 52, 54 Закона Украины «О статусе и социальной защите граждан, пострадавших вследствие Чернобыльской катастрофы», статьей 6 Закона Украины «О социальной защите детей войны», статьями 14, 22, 37, частью третьей статьи 43 Закона Украины «О пенсионном обеспечении лиц, уволенных с военной службы, и некоторых других лиц», финансируются за счет средств Государственного бюджета Украины.

Целью и особенностью закона о Государственном бюджете Украины является обеспечение надлежащих условий для реализации положений других законов Украины, которые предусматривают финансовые обязательства государства перед гражданами, направлены на их социальную защиту, в том числе и предоставление льгот, компенсаций и гарантий (пункт 4 мотивировочной части Решения Конституционного Суда Украины от 9 июля 2007 года №6-рп/2007 по делу о социальных гарантиях граждан).

Бюджетная система Украины строится на принципах справедливого и непредвзятого распределения общественного богатства между гражданами и территориальными громадами; государство стремится к сбалансированности бюджета Украины (часть первая, третья статьи 95 Основного Закона Украины).

В Решении от 27 ноября 2008 года №26-рп/2008 по делу о сбалансированности бюджета Конституционный Суд Украины указал, что положения части третьей статьи 95 Конституции Украины относительно стремления

государства к сбалансированности бюджета Украины в системной связи с положениями части второй данной статьи, статьи 46 Конституции Украины следует понимать как стремление государства при определении законом о Государственном бюджете Украины доходов и расходов и принятии законов, иных нормативно-правовых актов, которые могут повлиять на доходную и расходную части бюджета, придерживаться равномерного соотношения между ними. В Решении от 16 марта 2004 года №6-рп/2004 по делу о печатных периодических изданиях Конституционный Суд Украины также подчеркнул, что стремление государства к сбалансированности и наполнению бюджета Украины реализуется через определение источников поступления в государственный бюджет и потребностей на расходы.

Ввиду указанного, Конституционный Суд Украины рассматривает принцип сбалансированности бюджета как один из определяющих наряду с принципами справедливости и пропорциональности (соразмерности) в деятельности органов государственной власти, в частности в процессе подготовки, принятия и выполнения государственного бюджета на текущий год. В пункте 11 части первой статьи 40 Бюджетного кодекса Украины установлено, что предметом регулирования закона о Государственном бюджете Украины являются дополнительные положения, регламентирующие процесс выполнения бюджета.

Учитывая приведенное, Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что пункт 4 раздела VII «Заключительные положения» Закона устанавливает механизм реализации положений законов Украины «О статусе и социальной защите граждан, пострадавших вследствие Чернобыльской катастрофы», «О социальной защите детей войны», «О пенсионном обеспечении лиц, уволенных с военной службы, и некоторых других лиц», а потому не противоречит статье 75, пункту 3 части первой статьи 85, статье 95 Конституции Украины.

Исходя из изложенного и руководствуясь статьями 147, 150, 153 Конституции Украины, статьей 51, частью первой статьи 61, статьями 63, 65, 67, 69, частью первой статьи 73 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л:

1. Признать соответствующим Конституции Украины (конституционным) пункт 4 раздела VII «Заключительные положения» Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2011 год» от 23 декабря 2010 года №2857-VI с последующими изменениями.

2. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

• *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No.20-rp/2011 dated December 26, 2011 in the case upon the constitutional petitions of 49 People's Deputies of Ukraine, 53 People's Deputies of Ukraine and 56 People's Deputies of Ukraine concerning conformity with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of item 4 of Chapter VII «Transitional Provisions» of the Law of Ukraine «On the State Budget of Ukraine for 2011»*

Subject of the right to constitutional petition — 49 People's Deputies of Ukraine, 53 People's Deputies of Ukraine and 56 People's Deputies of Ukraine — applied to the Constitutional Court of Ukraine with a petition to recognise item 4 of Chapter VII «Transitional Provisions» of the Law of Ukraine «On the State Budget of Ukraine for 2011» (hereinafter referred to as «the Law») as non-conforming with Articles 1, 3, 6, 8, 16, 17.5, 19.2, 21, 22, 43.1, 46, 48, 58, 64, 75, 85.1.3, 92.1.1, 92.1.6, 92.2.1, 95.1, 95.2, 95.3, 116, 117 of the Constitution of Ukraine (unconstitutional).

The People's Deputies of Ukraine stated that by this Law the Verkhovna Rada of Ukraine vested the Cabinet of Ministers of Ukraine with the right to establish the procedure and amount of social benefits, envisaged by the laws, and to change the volume of social benefits depending on the available financial resources of the Budget of the State Pension Fund of Ukraine for 2011, and by doing so the Parliament restricted the constitutional right of citizens to social protection.

The authors of the petitions also stated that the subject matter of the regulation of a law on the State Budget of Ukraine is an exhaustive list of legal relationships determined by the Constitution of Ukraine and the Budget Code of Ukraine, and decisions regarding specific features of application of other effective laws are not included therein.

The Constitution of Ukraine determines the guarantees for social protection, in particular, legal securing of the fundamentals of social protection, forms and types of pension provision (Article 92.1.6), determining sources of the state social security (Article 46.2), control over the use of funds of the State Budget of Ukraine (Article 98).

The volume of the social provision depends on the social and economic possibilities of the State, however they should secure the constitutional right of everyone to a sufficient standard of living sufficient for an individual and his or her family which is guaranteed by Article 48 of the Constitution of Ukraine.

The Constitutional Court of Ukraine takes into consideration the provisions of international law acts. Pursuant to Article 22 of the Universal Declaration of Human Rights the amount of social security benefits is established with account of financial resources of each State. The European Court of Human Rights in its Judgment of October 9, 1979 in the case «Airey v. Ireland» stated that the realisation of the human social and economic rights mostly depends on the economic and especially financial situation within the State. Such provisions also apply to admissibility of reducing the volume of the social benefits which is mentioned by the European Court of Human Rights in its Judgment of October 12, 2004 in the case «Kjartan Asmundsson v. Iceland».

The Constitutional Court of Ukraine proceeds from the fact that the adherence to the constitutional principles of social and legal state, and the rule of law (Articles 1, 8.1 of the Fundamental Law of Ukraine) determines the implemen-

tation of the legislative regulation of public relations on the basis of equity and equality, with account of the State's obligation to provide decent living conditions for every citizen of Ukraine.

The social and economic rights envisaged by laws of Ukraine are not absolute. The mechanism of realisation of these rights may be changed by the State, in particular, through impossibility of their financing by proportional redistribution of funds to maintain the balance of interests of the whole society. In addition, such measures may be stipulated by the necessity to prevent or eliminate real threats to economic security of Ukraine, which under Article 17.1 of the Constitution of Ukraine is the most important function of the State. At the same time, the content of the fundamental right may not be violated, which is the generally recognised rule, indicated by the Constitutional Court of Ukraine in its Decision No.5-rp/2005 dated September 22, 2005 (case on permanent use of land plots). Establishing such legal regulation under which the amount of pensions and other social payments and assistance will be lower than the level set in Article 46.3 of the Constitution of Ukraine is inadmissible, and will not provide adequate living conditions for individuals to live in society and maintain their human dignity, that would run contrary to Article 21 of the Constitution of Ukraine.

Thus, changing the mechanism of calculation of certain types of social benefits and assistance is constitutionally permissible to the extent which puts into question the very nature of the content of the right for social protection.

In the view of the abovementioned the Constitutional Court of Ukraine considers that the disputed provisions of the Law do not contradict Articles 8, 21, 22, 46, 48, 64 of the Constitution of Ukraine.

According to the Constitution of Ukraine, the fundamentals of social protection, forms and types of pension are determined exclusively by the laws of Ukraine (Article 92.1.6), the Cabinet of Ministers of Ukraine is authorised to take measures to ensure the rights and freedoms of citizens and pursue a policy of social protection (Articles 116.2, 116.3).

The Cabinet of Ministers of Ukraine as the highest executive authority has the constitutional power to direct and coordinate activities of ministries and other executive agencies, including the Pension Fund of Ukraine.

The Cabinet of Ministers of Ukraine is the body which ensures the state policy in the social sphere, and the Pension Fund of Ukraine is the body implementing such policy, including at the expense of the funds of the State Budget of Ukraine.

The Verkhovna Rada of Ukraine by introducing item 4 of Chapter VII «Transitional Provisions» to the Law of Ukraine «On the State Budget of Ukraine for 2011», identified the Cabinet of Ministers of Ukraine as a state body which is to ensure the implementation of the social rights of citizens envisaged by laws of Ukraine, i.e. provided the Cabinet of Ministers of Ukraine with the right to determine order and volume of social benefits based on the available financial resources of the budget of the Pension Fund of Ukraine, which is consistent with the functions of the Government of Ukraine, as defined in Article 116.2.-3 of the Constitution of Ukraine.

Thus, item 4 of Chapter VII «Transitional provisions» of the Law does not contradict Articles 92.1.6, 116, 117 of the Constitution of Ukraine.

The purpose and the specific feature of the State Budget of Ukraine are to ensure the appropriate conditions for the implementation of other laws of Ukraine, which provide state financial obligations to the citizens aimed at their social protection, including provision of benefits, compensations and guarantees (paragraph 4 of the reasoning part of the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No.6-рп/2007 dated July 9, 2007 in the case on social guarantees of citizens).

In its Decision No.26-рп/2008 dated November 27, 2008 in the case on the balanced budget, the Constitutional Court of Ukraine mentioned that the provisions of Article 95.3 of the Constitution of Ukraine concerning the State's aspiration to balance the budget of Ukraine in the systemic connection with the provisions of Articles 46, 95.2 of the Constitution should be understood as the State's intention to maintain the even balance when defining by a law on the State Budget of Ukraine of revenues and expenditures and adopting laws and other regulations that may affect the revenue and expenditure of the budget. In the Decision of the Constitutional Court No.6-рп/2004 dated March 16, 2004 in the case on printed periodicals the Court also emphasised that the State's aspiration to balance the State Budget is realised through identification of sources of government revenue and spending needs.

In view of the abovementioned the Constitutional Court of Ukraine considers the principle of a balanced budget as one of the defining one along with the principles of equity and proportionality in the activities of public authorities, particularly in the process of elaboration, adoption and implementation of the State Budget of Ukraine for the current year. Article 40.1.11 of the Budget Code of Ukraine stipulates that the subject matter of regulation of the State Budget of Ukraine is the additional provisions that regulate the budget process.

With regard to the above, the Constitutional Court of Ukraine concluded that item 4 of Chapter VII «Transitional Provisions» of the Law establishes the mechanism of implementation of the provisions of laws of Ukraine «On Status and Social Protection of Citizens who Suffered from Chornobyl Disaster», «On Social Protection of Children of War», «On Pensions Provision of Individuals Released from Military Service and Some Other Individuals», and therefore do not contradict Articles 75, 85.1.3, 95 of the Constitution of Ukraine.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held to recognise as conforming with the Constitution of Ukraine (constitutional) item 4 of Chapter VII «Transitional Provisions» of the Law of Ukraine No.2857-VI «On the State Budget of Ukraine for 2011» dated December 23, 2010 with subsequent amendments.

АЛФАВІТНО-ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

Бюджет — принцип збалансованості бюджету (від 26 грудня 2011 року №20-рп/2011, пп.2.3, с.353).

Верховенство права — принцип справедливості в кримінальному праві (від 26 січня 2011 року №1-рп/2011, п. 4, с.22).

Верховна Рада України — оскарження актів, дій чи бездіяльності (від 11 березня 2011 року №2-рп/2011, пп.3.3, с.45); акти та дії (від 16 червня 2011 року №5-рп/2011, пп.3.2, с.96); унормування порядку голосування з питань обрання та звільнення суддів (від 21 червня 2011 року №7-рп/2011, пп.3.1, с.129).

Виконання рішень суду — забезпечення позову (від 31 травня 2011 року №4-рп/2011, с.81, від 16 червня 2011 року №5-рп/2011, пп.3.2, с.96); поворот виконання рішення (від 2 листопада 2011 року №13-рп/2011, с.239); судовий контроль за виконанням судових рішень (від 13 грудня 2011 року №17-рп/2011, пп.6.3, с.296).

Вища рада юстиції — оскарження актів, дій чи бездіяльності (від 11 березня 2011 року №2-рп/2011, пп.3.3, с.45); правомочність засідань (від 16 червня 2011 року №5-рп/2011, пп.3.3, с.97); усунення члена Вищої ради юстиції від участі у голосуванні (від 16 червня 2011 року №5-рп/2011, пп.3.6, с.99); оскарження до Вищої ради юстиції рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про результати кваліфікаційного іспиту кандидата на посаду судді, про відмову в рекомендуванні кандидата для обрання на посаду судді безстроково та про притягнення судді до дисциплінарної відповідальності (від 21 червня 2011 року №7-рп/2011, пп.3.5, с.133); внесення подання про призначення суддів на посади або про звільнення їх з посад (від 21 червня 2011 року №7-рп/2011, пп.3.5, с.133).

Державна судова адміністрація України — повноваження визначати кількість суддів у суді (від 21 червня 2011 року №7-рп/2011, пп.3.3, с.132).

Державні символи — порядок використання (від 16 червня 2011 року №6-рп/2011, п.4, с.117).

Дія закону в часі (від 26 січня 2011 року №1-рп/2011, п.4, с.22).

Докази в кримінальній справі — допустимість (від 20 жовтня 2011 року №12-рп/2011, с.223).

Забезпечення позову (від 31 травня 2011 року №4-рп/2011, с.81; від 16 червня 2011 року №5-рп/2011, пп.3.2, с.96).

Засади судочинства (від 11 березня 2011 року №2-рп/2011, пп.3.3, с.45); повне фіксування судового процесу технічними засобами (від 8 грудня 2011 року №16-рп/2011, с.275); використання української мови, мов національних меншин у судовому процесі (від 13 грудня 2011 року №17-рп/2011, пп.4.1, с.290).

Захист прав споживачів кредитних послуг — договірні відносини між кредитором та позичальником (від 10 листопада 2011 року №15-рп/2011, с.261).

Кабінет Міністрів України — повноваження визначати порядок та розміри соціальних виплат виходячи з наявного фінансового ресурсу бюджету Пенсійного фонду України (від 26 грудня 2011 року №20-рп/2011, пп.2.2, с.351).

Кримінальна відповідальність (від 26 січня 2011 року №1-рп/2011, с.18).

Мовні права — використання української мови, мов національних меншин у судовому процесі (від 13 грудня 2011 року №17-рп/2011, пп.4.2, с.291).

Недоторканність житла — примусове проникнення до житла чи іншого володіння боржника для виконання ухвали суду про забезпечення позову (від 31 травня 2011 року №4-рп/2011, с.81).

Незалежність суддів (від 11 березня 2011 року №2-рп/2011, пп.3.2, 3.3, с.43).

Оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб — оскарження актів Вищої ради юстиції (від 11 березня 2011 року №2-рп/2011, пп.3.3, с.45); оскарження рішень, дій або бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо заяв про злочини (від 14 грудня 2011 року №19-рп/2011, с.332).

Поворот виконання рішення (від 2 листопада 2011 року №13-рп/2011, с.239).

Поділ державної влади (від 21 червня 2011 року №7-рп/2011, п.3, с.129).

Правова держава — пропорційність (від 26 грудня 2011 року №20-рп/2011, пп.2.1, с.349).

Право власності — на допоміжні приміщення у будинку чи гуртожитку, технічне обладнання, елементи зовнішнього благоустрою (від 9 листопада 2011 року №14-рп/2011, с.249).

Право на свободу та особисту недоторканність — затримання (від 11 жовтня 2011 року №10-рп/2011, с.186).

Право на соціальний захист — розміри соціальних виплат (від 26 грудня 2011 року №20-рп/2011, пп.2.1, с.349).

Право на судовий захист — апеляційне оскарження ухвал суду щодо повороту виконання судового рішення, про відмову в задоволенні заяви щодо повороту виконання судового рішення (від 2 листопада 2011 року №13-рп/2011, с.239); повне фіксування судового процесу технічними засобами (від 8 грудня 2011 року №16-рп/2011, с.275); використання мов національних меншин у судовому процесі (від 13 грудня 2011 року №17-рп/2011, пп.4.2, с.291); скорочення процесуальних строків звернення до суду (від 13 грудня 2011 року №17-рп/2011, пп.6.1, с.294); встановлення строків у

судовому процесі (від 13 грудня 2011 року №17-рп/2011, пп.6.1, с.294); недійсність відмови від права на звернення до суду (від 13 грудня 2011 року №17-рп/2011, пп.6.2, с.295); судовий контроль за виконанням судових рішень (від 13 грудня 2011 року №17-рп/2011, пп.6.3, с.296); право особи на отримання повідомлення про виклик до суду (від 13 грудня 2011 року №17-рп/2011, пп.6.4, с.297).

Правосуддя — втручання у здійснення правосуддя (від 11 березня 2011 року №2-рп/2011, пп.3.2, с.43).

Президент України — оскарження актів, дій чи бездіяльності (від 11 березня 2011 року №2-рп/2011, пп.3.3, с.45); акти та дії (від 16 червня 2011 року №5-рп/2011, пп.3.2, с.96); повноваження ліквідувати суди (від 21 червня 2011 року №7-рп/2011, пп.3.2, с.131); повноваження здійснювати переведення судді, обраного безстроково, з одного суду до іншого суду того самого рівня і спеціалізації (від 21 червня 2011 року №7-рп/2011, пп.3.4, с.132).

Принцип рівності (від 5 квітня 2011 року №3-рп/2011, п.4, с.66).

Прокурор — право на звернення до суду за захистом інтересів громадянина або держави (від 12 жовтня 2011 року №11-рп/2011, с.215).

Система судів загальної юрисдикції (від 5 квітня 2011 року №3-рп/2011, пп.3.2, с.64); принцип інстанційності (від 12 липня 2011 року №9-рп/2011, с.168); допуск вищим спеціалізованим судом справи до її провадження у Верховному Суді України (від 13 грудня 2011 року №17-рп/2011, п.5, с.292).

Соціальна держава (від 26 грудня 2011 року №20-рп/2011, пп.2.1, с.349).

Статус судді — присяга судді (від 11 березня 2011 року №2-рп/2011, пп.3.4, с.47, від 16 червня 2011 року №5-рп/2011, пп.3.4, с.97); стаж для зайняття посади судді в апеляційних, вищих спеціалізованих судах та Верховному Суді України (від 5 квітня 2011 року №3-рп/2011, с.61); стаж для зайняття посади судді у Верховному Суді України (від 12 липня 2011 року №8-рп/2011, пп.3.2, с.154); призначення, обрання на посаду судді, переведення до суду іншого рівня або іншої спеціалізації (від 5 квітня 2011 року №3-рп/2011, пп.3.5, с.65); притягнення до дисциплінарної відповідальності (від 16 червня 2011 року №5-рп/2011, пп.3.5, с.98); принцип незалежності (від 12 липня 2011 року №8-рп/2011, пп.3.1, с.153, від 14 грудня 2011 року №18-рп/2011, пп.3.1, с.321); щомісячне грошове утримання, щомісячне довічне грошове утримання (від 14 грудня 2011 року №18-рп/2011, пп.3.2, 3.3, с.322).

Строки адміністративного затримання — затримання правопорушників до трьох діб є такими, що не перевищують встановленого конституційного максимуму можливої тривалості затримання (сімдесят дві години) (від 11 жовтня 2011 року №10-рп/2011, с.186).

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	3
ПРЕДИСЛОВИЕ.....	8
PREFACE.....	13

РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

1) від 26 січня 2011 року №1-рп/2011 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України та за конституційним зверненням громадянина Савчука Миколи Миколайовича про офіційне тлумачення положень Кримінального кодексу України 1960 року із змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудоного кодексів України» від 22 лютого 2000 року №1483-III, щодо їх дії в часі у взаємозв'язку із положеннями статті 8, частини першої статті 58, пункту 22 частини першої статті 92, частини другої статті 152, пункту 1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України, статті 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», частини другої статті 4, частин першої, третьої, четвертої статті 5, частини третьої статті 74 Кримінального кодексу України 2001 року (справа про заміну смертної кари довічним позбавленням волі) 18

от 26 января 2011 года №1-рп/2011 по делу об официальном толковании положений Уголовного кодекса Украины 1960 года с изменениями, внесенными Законом Украины «О внесении изменений в Уголовный, Уголовно-процессуальный и Исправительно-трудоной кодексы Украины» от 22 февраля 2000 года №1483-III, относительно их действия во времени во взаимосвязи с положениями статьи 8, части первой статьи 58, пункта 22 части первой статьи 92, части второй статьи 152, пункта 1 раздела XV «Переходные положения» Конституции Украины, статьи 73 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», части второй статьи 4, частей первой, третьей, четвертой статьи 5, части третьей статьи 74 Уголовного кодекса Украины 2001 года по конституционному представлению Верховного Суда Украины и по конституционному обращению гражданина Савчука Николая Николаевича (дело о замене смертной казни пожизненным лишением свободы) 28

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine №1-rp/2011 dated January 26, 2011 38

2) від 11 березня 2011 року №2-рп/2011 у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про Вищу раду юстиції»..... 41

от 11 марта 2011 года №2-рп/2011 по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) отдельных поло-

жений Закона України «О Высшем совете юстиции» по конституционному представлению 53 народных депутатов Украины. 49

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine №2-рп/2011 dated March 11, 2011 57

3) від 5 квітня 2011 року №3-рп/2011 у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини четвертої статті 26, частини третьої статті 31, частини другої статті 39 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (справа про стаж для зайняття посади судді в апеляційних, вищих спеціалізованих судах та Верховному Суді України) 61

от 5 апреля 2011 года №3-рп/2011 по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) отдельных положений части четвертой статьи 26, части третьей статьи 31, части второй статьи 39 Закона Украины «О судоустройстве и статусе судей» по конституционному представлению 49 народных депутатов Украины (дело о стаже для занятия должности судьи в апелляционных, высших специализированных судах и Верховном Суде Украины) 69

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine №3-рп/2011 dated April 5, 2011 77

4) від 31 травня 2011 року №4-рп/2011 у справі за конституційним зверненням громадянки Сінюгіної Ірини Іванівни щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 376 у взаємозв'язку зі статтями 151, 152, 153 Цивільного процесуального кодексу України. 81

от 31 мая 2011 года №4-рп/2011 по делу об официальном толковании положений части первой статьи 376 во взаимосвязи со статьями 151, 152, 153 Гражданского процессуального кодекса Украины по конституционному обращению гражданки Синюгиной Ирины Ивановны 86

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine №4-рп/2011 dated May 31, 2011 91

5) від 16 червня 2011 року №5-рп/2011 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Кодексу адміністративного судочинства України, законів України «Про Вищу раду юстиції», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо недопущення зловживань правом на оскарження». 94

от 16 июня 2011 года №5-рп/2011 по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) отдельных положений Кодекса административного судопроизводства Украины, законов Украины «О Высшем совете юстиции», «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины по не-

допущенню злоупотреблений правом на обжалование» по конституційному представленню Верховного Суда України	102
<i>Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine №5-рп/2011 dated June 16, 2011 . . . . .</i>	110
6) від 16 червня 2011 року №6-рп/2011 у справі за конституційним зверненням громадянина Костенка Юрія Івановича щодо офіційного тлумачення окремих положень підпунктів 1, 2 пункту 1 Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про увічнення Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 років» щодо порядку офіційного використання копій Прапора Перемоги»	114
<i>от 16 июня 2011 года №6-рп/2011 по делу об официальном толковании отдельных положений подпунктов 1, 2 пункта 1 Закона Украины «О внесении изменений в Закон Украины «Об увековечении Победы в Великой Отечественной войне 1941–1945 годов» относительно порядка официального использования копий Знамени Победы» по конституционному обращению гражданина Костенко Юрия Ивановича . . . . .</i>	119
<i>Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine №6-рп/2011 dated June 16, 2011 . . . . .</i>	124
7) від 21 червня 2011 року №7-рп/2011 у справі за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законів України «Про судоустрій і статус суддів», «Про Вищу раду юстиції» (справа про повноваження державних органів у сфері судоустрою).	127
<i>от 21 июня 2011 года №7-рп/2011 по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) отдельных положений законов Украины «О судоустройстве и статусе судей», «О Высшем совете юстиции» по конституционному представлению 54 народных депутатов Украины (дело о полномочиях государственных органов в сфере судоустройства) . . . . .</i>	137
<i>Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine №7-рп/2011 dated June 21, 2011 . . . . .</i>	147
8) від 12 липня 2011 року №8-рп/2011 у справі за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів»	151
<i>от 12 июля 2011 года №8-рп/2011 по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) отдельных положений Закона Украины «О судоустройстве и статусе судей» по конституционному представлению 54 народных депутатов Украины . . . . .</i>	158
<i>Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine №8-рп/2011 dated July 12, 2011 . . . . .</i>	165

9) від 12 липня 2011 року №9-рп/2011 у справі за конституційними поданнями 54 народних депутатів України та Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Кримінально-процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України (щодо принципу інстанційності в системі судів загальної юрисдикції) 168

от 12 июля 2011 года №9-рп/2011 по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) отдельных положений Закона Украины «О судоустройстве и статусе судей», Уголовно-процессуального кодекса Украины, Хозяйственного процессуального кодекса Украины, Гражданского процессуального кодекса Украины, Кодекса административного судопроизводства Украины по конституционным представлениям 54 народных депутатов Украины и Верховного Суда Украины (относительно принципа инстанционности в системе судов общей юрисдикции). 176

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine №9-rp/2011 dated July 12, 2011 183

10) від 11 жовтня 2011 року №10-рп/2011 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 263 Кодексу України про адміністративні правопорушення та пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію» (справа про строки адміністративного затримання) 186

от 11 октября 2011 года №10-рп/2011 по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) отдельных положений статьи 263 Кодекса Украины об административных правонарушениях и пункта 5 части первой статьи 11 Закона Украины «О милиции» по конституционному представлению 50 народных депутатов Украины (дело о сроках административного задержания). 199

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine №10-rp/2011 dated October 11, 2011. 212

11) від 12 жовтня 2011 року №11-рп/2011 у справі за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю «Амальгама Люкс» щодо офіційного тлумачення положення частини четвертої статті 21 Закону України «Про прокуратуру» 215

от 12 октября 2011 года №11-рп/2011 по делу об официальном толковании положения части четвертой статьи 21 Закона Украины «О прокуратуре» по конституционному обращению общества с ограниченной ответственностью «Амальгама Люкс» 218

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine №11-rp/2011 dated October 12, 2011. 221

12) від 20 жовтня 2011 року №12-рп/2011 у справі за конституційним поданням Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 62 Конституції України.....	223
от 20 октября 2011 года №12-рп/2011 по делу об официальном толковании положения части третьей статьи 62 Конституции Украины по конституционному представлению Службы безопасности Украины	230
Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine №12-рп/2011 dated October 20, 2011.....	237
13) від 2 листопада 2011 року №13-рп/2011 у справі за конституційним зверненням військової частини А 1080 щодо офіційного тлумачення положення пункту 28 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України.....	239
от 2 ноября 2011 года №13-рп/2011 по делу об официальном толковании положения пункта 28 части первой статьи 293 Гражданского процессуального кодекса Украины во взаимосвязи с положениями пунктов 2, 8 части третьей статьи 129 Конституции Украины по конституционному обращению военной части А 1080	243
Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine №13-рп/2011 dated November 2, 2011.....	247
14) від 9 листопада 2011 року №14-рп/2011 у справі за конституційним зверненням громадянина Гуляка Володимира Олександровича щодо офіційного тлумачення положень пункту 2 статті 10 Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду»	249
от 9 ноября 2011 года №14-рп/2011 по делу об официальном толковании положений пункта 2 статьи 10 Закона Украины «О приватизации государственного жилищного фонда» по конституционному обращению гражданина Гуляка Владимира Александровича	254
Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine №14-рп/2011 dated November 9, 2011.....	259
15) від 10 листопада 2011 року №15-рп/2011 у справі за конституційним зверненням громадянина Степаненка Андрія Миколайовича щодо офіційного тлумачення положень пунктів 22, 23 статті 1, статті 11, частини восьмої статті 18, частини третьої статті 22 Закону України «Про захист прав споживачів» у взаємозв'язку з положеннями частини четвертої статті 42 Конституції України (справа про захист прав споживачів кредитних послуг)	261

от 10 ноября 2011 года №15-рп/2011 по делу об официальном толковании положений пунктов 22, 23 статьи 1, статьи 11, части восьмой статьи 18, части третьей статьи 22 Закона Украины «О защите прав потребителей» во взаимосвязи с положениями части четвертой статьи 42 Конституции Украины по конституционному обращению гражданина Степаненко Андрея Николаевича (дело о защите прав потребителей кредитных услуг) 267

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine №15-rp/2011 dated November 10, 2011. 273

16) від 8 грудня 2011 року №16-рп/2011 у справі за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю «Пріма-Сервіс» ЛТД щодо офіційного тлумачення положення пункту 7 частини третьої статті 129 Конституції України та за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини шостої статті 12, частини першої статті 41 Кодексу адміністративного судочинства України, частини другої статті 197 Цивільного процесуального кодексу України, а також частини восьмої статті 81¹ Господарського процесуального кодексу України (справа про фіксування судового процесу технічними засобами). 275

от 8 декабря 2011 года №16-рп/2011 по делу об официальном толковании положения пункта 7 части третьей статьи 129 Конституции Украины по конституционному обращению общества с ограниченной ответственностью «Пріма-Сервіс» ЛТД и о соответствии Конституции Украины (конституционности) отдельных положений части шестой статьи 12, части первой статьи 41 Кодекса административного судопроизводства Украины, части второй статьи 197 Гражданского процессуального кодекса Украины, а также части восьмой статьи 81¹ Хозяйственного процессуального кодекса Украины по конституционному представлению 54 народных депутатов Украины (дело о фиксации судебного процесса техническими средствами) 280

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine №16-rp/2011 dated December 8, 2011. 284

17) від 13 грудня 2011 року №17-рп/2011 у справі за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Кримінально-процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України. 287

от 13 декабря 2011 года №17-рп/2011 по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) отдельных положений Закона Украины «О судоустройстве и статусе судей», Уго-

ловно-процесуального кодекса України, Хозяйственного процессуального кодекса України, Гражданского процессуального кодекса України, Кодекса административного судопроизводства України по конституционному представлению 54 народных депутатов Украины. 301

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine №17-рп/2011 dated December 13, 2011. 316

18) від 14 грудня 2011 року №18-рп/2011 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо офіційного тлумачення поняття «щомісячне довічне грошове утримання», що міститься у підпункті «е» підпункту 165.1.1 пункту 165.1 статті 165 Податкового кодексу України. 320

от 14 декабря 2011 года №18-рп/2011 по делу об официальном толковании понятия «ежемесячное пожизненное денежное содержание», что содержится в подпункте «е» подпункта 165.1.1 пункта 165.1 статьи 165 Налогового кодекса Украины по конституционному представлению Верховного Суда Украины. 325

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine №18-рп/2011 dated December 14, 2011. 330

19) від 14 грудня 2011 року №19-рп/2011 у справі за конституційним зверненням громадянина Осетрова Сергія Володимировича щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 55 Конституції України, частини другої статті 2, пункту 2 частини третьої статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України, частини третьої статті 110, частини другої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України та конституційним поданням Вишого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ щодо офіційного тлумачення положень статей 97, 110, 234, 236 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 3, 4, 17 Кодексу адміністративного судочинства України в аспекті статті 55 Конституції України (справа про оскарження бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо заяв про злочини). 332

от 14 декабря 2011 года №19-рп/2011 по делу об официальном толковании положений части второй статьи 55 Конституции Украины, части второй статьи 2, пункта 2 части третьей статьи 17 Кодекса административного судопроизводства Украины, части третьей статьи 110, части второй статьи 236 Уголовно-процессуального кодекса Украины по конституционному обращению гражданина Осетрова Сергея Владимировича и об официальном толковании положений статей 97, 110, 234, 236 Уголовно-процессуального кодекса Украины, статей 3, 4, 17 Кодекса административного судопроизводства Украины в аспекте статьи 55 Конституции Украины по конституционному представлению Высшего специализированного суда Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел (дело об обжаловании бездействия

субъектов властных полномочий относительно заявлений о пре- ступлениях)	339
<i>Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine №19-рп/2011 dated December 14, 2011 . . . . .</i>	<i>345</i>
20) від 26 грудня 2011 року №20-рп/2011 у справі за консти- туційними поданнями 49 народних депутатів України, 53 на- родних депутатів України і 56 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пунк- ту 4 розділу VII «Прикінцеві положення» Закону України «Про Державний бюджет України на 2011 рік»	348
<i>от 26 декабря 2011 года №20-рп/2011 по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) пункта 4 разде- ла VII «Заключительные положения» Закона Украины «О Госу- дарственном бюджете Украины на 2011 год» по конституцион- ным представлениям 49 народных депутатов Украины, 53 народ- ных депутатов Украины и 56 народных депутатов Украины . . . . .</i>	<i>355</i>
<i>Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine №20-рп/2011 dated December 26, 2011 . . . . .</i>	<i>362</i>
Алфавітно-предметний покажчик.	365

Документальне наукове видання

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
ВИСНОВКИ**

2011

Книга 11

Технічний редактор *М.С. Чабан*
Комп'ютерна верстка *І.В. Шмушковича*
Коректор *О.А. Дітель*
Художнє оформлення обкладинки *Є.Ю. Музиченка*

Підписано до друку 15.05.2012. Формат 60×90 ¹/₁₆.
Папір офс. Гарнітура «NewtonСТТ». Ум. др. арк. 23,5. Обл.-вид. арк. 25,8.
Наклад 400 прим. Зам. 284.

Видавництво «ЛОГОС»
Свідоцтво ДК № 201 від 27.09.2000 р.
01030, Київ-30, вул. Богдана Хмельницького, 10, тел. 235-60-03